

Istraživanje procesa redakture u podslovljavanju

Čemerin Dujmić, Vedrana

Doctoral thesis / Doktorski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:810613>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-03**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZADRU

POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
HUMANISTIČKE ZNANOSTI

Vedrana Čemerin Dujmić

**ISTRAŽIVANJE PROCESA REDAKTURE U
PODSLOVLJAVANJU**

Doktorski rad

Zadar, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZADRU
POSLIJEDIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ
HUMANISTIČKE ZNANOSTI

Vedrana Čemerin Dujmić

**ISTRAŽIVANJE PROCESA REDAKTURE U
PODSLOVLJAVANJU**

Doktorski rad

Mentorica
red. prof. dr. sc. Nataša Pavlović

Komentorica
izv. prof. dr. sc. Vanda Mikšić

Zadar, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZADRU

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

I. Autor i studij

Ime i prezime: Vedrana Čemerin Dujmić

Naziv studijskog programa: Poslijediplomski sveučilišni studij Humanističke znanosti

Mentor/Mentorica: red. prof. dr. sc. Nataša Pavlović

Komentor/Komentorica: izv. prof. dr. sc. Vanda Mikšić

Datum obrane: 29. 5. 2023.

Znanstveno područje i polje u kojem je postignut doktorat znanosti: humanističke znanosti, filologija

II. Doktorski rad

Naslov: Istraživanje procesa redakture u podslovljavanju

UDK oznaka: 81`25

Broj stranica: 324

Broj slika/grafičkih prikaza/tablica: 11/0/16

Broj bilježaka: 8

Broj korištenih bibliografskih jedinica i izvora: 257

Broj priloga: 7

Jezik rada: hrvatski

III. Stručna povjerenstva

Stručno povjerenstvo za ocjenu doktorskog rada:

1. prof. dr. sc. Anita Pavić Pintarić, predsjednica
2. prof. dr. sc. Marija Omazić, članica
3. doc. dr. sc. Goran Schmidt, član

Stručno povjerenstvo za obranu doktorskog rada:

1. prof. dr. sc. Anita Pavić Pintarić, predsjednica
2. prof. dr. sc. Marija Omazić, članica
3. doc. dr. sc. Goran Schmidt, član

UNIVERSITY OF ZADAR
BASIC DOCUMENTATION CARD

I. Author and study

Name and surname: Vedrana Čemerin Dujmić

Name of the study programme: Postgraduate doctoral study in Humanities

Mentor: Full Professor Nataša Pavlović, PhD

Co-mentor: Associate Professor Vanda Mikšić, PhD

Date of the defence: 29 May 2023

Scientific area and field in which the PhD is obtained: Humanities, Philology

II. Doctoral dissertation

Title: A study on revision processes in subtitling

UDC mark: 81`25

Number of pages: 324

Number of pictures/graphical representations/tables: 11/0/16

Number of notes: 8

Number of used bibliographic units and sources: 257

Number of appendices: 7

Language of the doctoral dissertation: Croatian

III. Expert committees

Expert committee for the evaluation of the doctoral dissertation:

1. Anita Pavić Pintarić, PhD, chair
2. Marija Omazić, PhD, member
3. Goran Schmidt, PhD, member

Expert committee for the defence of the doctoral dissertation:

1. Anita Pavić Pintarić, PhD, chair
2. Marija Omazić, PhD, member
3. Goran Schmidt, PhD, member

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Vedrana Čemerin Dujmić**, ovime izjavljujem da je moj **doktorski** rad pod naslovom **Istraživanje procesa redakture u podslavljanju** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 5. lipnja 2023.

SADRŽAJ:

1	UVOD.....	1
2	PREGLED LITERATURE.....	4
2.1	PREVOĐENJE I KOGNICIJA.....	4
2.2	METODE ISTRAŽIVANJA PRIJEVODNIH PROCESA.....	15
2.2.1	RETROSPEKTIVNE VERBALIZACIJE.....	16
2.2.2	PROTOKOLI GLASNOGA RAZMIŠLJANJA.....	18
2.2.3	BILJEŽENJE AKTIVNOSTI TIPKOVNICE.....	21
2.2.4	SNIMANJE ZASLONA.....	22
2.2.5	METODE PRAĆENJA POGLEDA OKA.....	25
2.2.6	ETNOGRAFSKE METODE.....	26
2.3	PREVOĐENJE ZA AUDIOVIZUALNE MEDIJE.....	27
2.3.1	PODSLOVLJAVANJE.....	29
2.3.2	PODSLOVLJAVANJE U REPUBLICI HRVATSKOJ: TEORIJA I PRAKSA.....	30
2.4	PROCJENA KVALITETE PRIJEVODA.....	34
2.4.1	PROCJENA KVALITETE PODSLOVA.....	40
2.5	REDAKTURA U PODSLOVLJAVANJU: TEORIJA I PRAKSA.....	54
2.5.1	REDAKTURA PRIJEVODA: DEFINICIJE REDAKTURE.....	54
2.5.2	POSTUPCI I PARAMETRI REDAKTURE.....	57
2.5.3	KOMPETENCIJE REDAKTORA.....	60
2.6	PRIJEVODNI PROCESI I PROCESI REDAKTURE.....	62
2.6.1	PRIJEVODNI PROCES.....	67
2.6.2	PROCES REDAKTURE PRIJEVODA.....	68
3	CILJ I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA.....	71
4	METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	73
4.1	ANKETNI UPITNIK.....	74
4.2	PILOT-EKSPERIMENT.....	76
4.3	GLAVNI EKSPERIMENT.....	79
4.3.1	SUDIONICI.....	80
4.3.2	ANALIZA PODATAKA.....	81
5	REZULTATI.....	82
5.1	REZULTATI ANKETNOGA UPITNIKA.....	82
5.1.1	DEMOGRAFSKA STRUKTURA SUDIONIKA.....	82
5.1.2	REZULTATI ANKETNOGA UPITNIKA – KVANTITATIVNI DIO.....	87
5.1.2.1	REDAKTORSKI STAŽ I OBLIK ZAPOSLENJA.....	87
5.1.2.2	OBUKA REDAKTORA I NAČIN RADA.....	91
5.1.2.3	SURADNJA S PREVODITELJIMA.....	93
5.1.2.4	VRSTE AUDIOVIZUALNIH SADRŽAJA I POPRATNI MATERIJALI.....	95

5.1.2.5	UPORABA POMAGALA	96
5.1.2.6	VISINA HONORARA	98
5.1.2.7	PERCEPCIJA VAŽNOSTI POJEDINIH VRSTA POGREŠAKA	100
5.1.2.8	PERCEPCIJA VAŽNOSTI POJEDINIH REDAKTORSKIH KOMPETENCIJA	103
5.1.3	REZULTATI GLAVNOGA DIJELA UPITNIKA – KVALITATIVNI DIO.....	104
5.1.3.1	PERCEPCIJA KVALITETE PRIJEVODA	104
5.1.3.2	RAZLIKE IZMEĐU ULOGE PREVODITELJA, REDAKTORA I LEKTORA	109
5.1.3.3	ZADUŽENJA REDAKTORA I SITUACIJA U PRAKSI.....	113
5.1.4	RASPRAVA I IMPLIKACIJE REZULTATA ZA SLJEDEĆU FAZU ISTRAŽIVANJA	115
5.2	REZULTATI PILOT-EKSPERIMENTA.....	117
5.2.1	REZULTATI SNIMANJA ZASLONA	118
5.2.2	REZULTATI RETROSPEKTIVNOGA INTERVJUA	127
5.2.3	RASPRAVA I IMPLIKACIJE ZA NASTAVAK ISTRAŽIVANJA	132
5.3	REZULTATI GLAVNOGA EKSPERIMENTA	134
5.3.1	REZULTATI SNIMANJA ZASLONA	135
5.3.2	JEZIČNO-TEKSTUALNE INTERVENCIJE.....	137
5.3.2.1	INTERVENCIJE NA ORTOGRAFSKOJ RAZINI	137
5.3.2.2	INTERVENCIJE NA LEKSIČKO-FRAZEOLŠKOJ RAZINI.....	138
5.3.2.3	INTERVENCIJE NA SEMANTIČKOJ RAZINI	148
5.3.2.4	INTERVENCIJE NA MORFOLOŠKOJ RAZINI	155
5.3.2.5	INTERVENCIJE NA SINTAKTIČKOJ RAZINI.....	157
5.3.2.6	INTERVENCIJE NA PRAGMATIČKOJ RAZINI	159
5.3.3	INTERVENCIJE PRILAGODBE PODSLOVLJAVANJU.....	161
5.3.3.1	ISPRAVAK VREMENSKIH KODOVA.....	161
5.3.3.2	IZMJENA OBLIKA PODSLOVA I USKLAĐIVANJE S KONVENCIJAMA PODSLOVLJAVANJA	163
5.3.3.3	SKRAĆIVANJE TEKSTA.....	169
5.3.3.4	DODAVANJE IZOSTAVLJENOGA TEKSTA	171
5.3.3.5	USKLAĐIVANJE SA SLIKOM.....	173
5.3.4	OSTALE RADNJE	174
5.3.4.1	KONZULTIRANJE DRUGIH DIJELOVA DOKUMENTA	174
5.3.4.2	RAZMIŠLJANJE ŠUTKE	177
5.3.4.3	UNOS KOMENTARA.....	178
5.3.4.4	KONZULTIRANJE VANJSKIH IZVORA	180
5.4	REZULTATI RETROSPEKTIVNIH INTERVJUA	184
5.4.1	ARGUMENTI SUDIONIKA.....	187
5.4.1.1	PRIJEVOD KRŠI NORME CILJNOGA JEZIKA	187

5.4.1.2	PRIJEVOD NE ODGOVARA SMISLU IZVORNIKA.....	192
5.4.1.3	INTUITIVNA ARGUMENTACIJA	198
5.4.1.4	PRIJEVOD NIJE STILSKI PRIMJEREN.....	200
5.4.1.5	PRIJEVOD KRŠI PRAVILA PODSLOVLJAVANJA.....	206
5.4.1.6	PRIJEVODNO RJEŠENJE NIJE UOBIČAJENO U JEZIČNOJ PRAKSI.....	211
5.4.1.7	OSOBNE PREFERENCIJE	215
5.4.1.8	PRIJEVODNO RJEŠENJE NIJE FUNKCIONALNO S OBZIROM NA CILJNU PUBLIKU	216
5.4.1.9	IZOSTAVLJEN JE RELEVANTAN SADRŽAJ.....	221
5.4.2	OSTALE VERBALIZACIJE	221
5.4.2.1	NEUSPJEŠNO DOSJEĆANJE	221
5.4.2.2	O UPORABI POMAGALA	222
5.4.2.3	DIGRESIJE O JEZIKU I PREVOĐENJU	224
5.4.2.4	O UNOSU KOMENTARA	226
5.4.3	INTERPRETACIJA REZULTATA.....	227
5.4.4	ZAKLJUČAK GLAVNOGA DIJELA EKSPERIMENTA	234
6	ZAKLJUČAK.....	238
6.1	REZULTATI ISTRAŽIVANJA I NJIHOVE IMPLIKACIJE.....	238
6.2	OGRANIČENJA ISTRAŽIVANJA	246
6.3	ZNANSTVENI DOPRINOS I POTENCIJAL ZA DALJNJA ISTRAŽIVANJA	247
	POPIS KORIŠTENIH IZVORA I LITERATURA	249
	SAŽETAK.....	268
	ABSTRACT	269
	PRILOZI.....	271
	PRILOG I — ANKETNI UPITNIK.....	271
	PRILOG II – PODSLOVI UPOTRIJEBLJENI ZA PILOT STUDIJU: SERIJA <i>TELEVIZIJSKA POSLA (30 ROCK)</i> , SEZONA 2, EPIZODA 1 – <i>SEINFELDVIZIJA (SEINFELDVISION)</i>	276
	PRILOG III – PODSLOVI UPOTRIJEBLJENI ZA GLAVNI EKSPERIMENT: SERIJA <i>TELEVIZIJSKA POSLA (30 ROCK)</i> , SEZONA 2, EPIZODA 5 – <i>ZELENKO (GREENZO)</i>	289
	PRILOG IV – PRIMJER TRANSKRIPTA SNIMANJA ZASLONA ZA PILOT STUDIJU.....	301
	PRILOG V – PRIMJER TRANSKRIPTA RETROSPEKTIVNOG INTERVJUA IZ PILOT STUDIJE.....	304
	PRILOG VI – PRIMJERI TRANSKRIPATA SNIMANJA ZASLONA ZA GLAVNI EKSPERIMENT	307
	PRILOG VII – PRIMJERI TRANSKRIPATA RETROSPEKTIVNIH INTERVJUA ZA GLAVNI EKSPERIMENT.....	314
	POPIS TABLICA	320
	POPIS SLIKA.....	321
	ŽIVOTOPIS	322

ZAHVALE

Zahvaljujem se mentoricama prof. dr. sc. Nataši Pavlović i prof. dr. sc. Vandi Mikšić na iskazanom povjerenju, vodstvu i korisnim diskusijama tijekom pisanja ove disertacije. Bez njihovog posvećenog vremena, znanja i truda izrada ovog rada ne bi bila moguća.

Zahvaljujem se sudionicima svih dijelova istraživanja, kao i prof. Vinku Zgagi i studentima diplomskog studija anglistike koji su mi ljubazno ustupili materijale za provedbu istraživanja.

Zahvaljujem se gospođi Lidiji Farkaš na lektoriranju rada.

Zahvaljujem se Hrvoju Janešu na pomoći kod formatiranja rada.

Zahvaljujem se sudionicima doktorskih praktikuma na Sveučilištu u Zadru na korisnim sugestijama pri konstrukciji istraživanja.

Također se zahvaljujem na susretljivosti u provedbi istraživanja Društvu hrvatskih audiovizualnih prevoditelja, Društvu hrvatskih književnih prevoditelja i Zajednici za prevoditeljstvo.

Zahvaljujem se Veleučilištu Velika Gorica na profesionalnoj podršci.

Veliko hvala i mojoj obitelji, majci i Ivanu, na ohrabrivanju, ljubavi i podršci.

Sve su pogreške, propusti ili nedostaci ovog rada isključivo moji.

1 UVOD

Kad poželimo pogledati neki podslovljeni film ili seriju, najčešće ni ne razmišljamo o kvaliteti podslova. Drugim riječima, mnogi neće ni primijetiti dobre podslove sve dok se ne susretnu s nekom sadržajnom ili tehničkom pogreškom koja je promakla i prevoditelju i svim ostalim sudionicima procesa osiguranja kvalitete podslova. Vrijedi i obrnuto: sadržajno i tehnički loše podslove primijetiti će većina gledatelja, neovisno o tome poznaju li način na koji se oni izrađuju ili ne. Zato je osiguranje kvalitete podslova integralan dio radnoga procesa većine prevoditeljskih agencija koje se bave prijevodom audiovizualnih sadržaja. No, tko su ljudi čiji je posao izrada podslova i osiguranje njihove kvalitete i kako oni to rade? U prevođenju za audiovizualne medije najčešće uočavamo podjelu radnih zaduženja na prevoditelje, koji izrađuju podslove i prevode audiovizualni tekst, redaktore, koji obavljaju redakturu prevedenih podslova i lektore, čiji je zadatak baviti se ciljnim jezikom u podslovima (usp. Gouadec 2007.). U tom lancu važnu kariku čine upravo redaktori kao osobe koje se bave sadržajnim i tehničkim aspektima kvalitete podslova. Kakav je njihov radni proces i koji se misaoni procesi odvijaju u njihovu umu dok obavljaju svoja zaduženja? Kako donose odluke što izmijeniti, a što ne? Kako tumače svoje razloge za pojedine intervencije u tekst? Koriste li se pritom pomagalima? Koliko na njihove odluke utječu zahtjevi klijenata, a koliko se vode vlastitim nahođenjem i poimanjem toga što je kvalitetan prijevod?

Iako procjena kvalitete prijevoda i osiguranje kvalitete zauzimaju važno mjesto u traduktološkoj literaturi (vidi House 2015., Reiss 2000., Drugan 2013. itd.) istraživanja su postupaka i procesa redakture u podslovljavanju rijetka, kao što pokazuju Robert i Remael (2016., 585). Većina je doprinosa problematici osiguranja kvalitete u podslovljavanju usmjerena na razvoj modela i smjernica procjene kvalitete (usp. Karamitroglou 1998., Pedersen 2017.) ili na opis uzajamna djelovanja teorijskih principa koji se odnose na tehničke i kvalitativne parametre (Kuo 2014.a) i njihove primjene u svakodnevnome radu. Velik dio istraživanja procesa obuhvaća istraživanja recepcije tekstova i učinka podslova na ponašanje gledatelja pomoću metoda praćenja pogleda (vidi Perego i sur. 2010., Kruger i sur. 2015.), dok se pojedine studije bave istraživanjem procesa sinkronizacije (Hvelplund 2017.) i kognitivne obrade audiovizualnih tekstova putem podslova i učinka na imerziju gledatelja u audiovizualni sadržaj (vidi Kruger i sur. 2015.). Tek rijetke eksperimentalne studije (Pagano, Alves i Araujo 2011., Orrego Carmona, Dutka i Szarkowska 2016. i 2018.) primjenjuju metode karakteristične za proučavanje prijevodnih procesa na audiovizualno prevođenje, a sve se tri bave

prevoditeljima podslova ili studentima prevođenja. U pilot-studiji Masseyja i Juda (2015.) primijenjene su metode snimanja zaslona (engl. *screen recording*) i praćenja pogleda (engl. *eye tracking*) u nastavi studenata prevođenja za audiovizualne medije kako bi se istražile mogućnosti poučavanja međujezičnog podslavljanja usmjerena na proces, a ne proizvod. Schaeffer, Tardel, Hoffmann i Hansen Schirra (2019.) primijenili su procesne metode na istraživanje procesa redakture vlastitoga prijevoda. Osim navedenih studija metode karakteristične za proučavanje prijevodnih procesa upotrijebljene su za istraživanje usvajanja drugoga jezika putem podslova (vidi Winke i sur. 2013.).

Metodologija osmišljena za proučavanje pisanih procesa prevođenja jednako se rijetko primjenjuje na istraživanje procesa podslavljanja. Koliko je autorici ovoga rada poznato ne postoji nijedna studija koja se bavi kognitivnim procesima redaktora podslova. S obzirom na to možemo reći kako je svrha ovoga rada ispraviti nedostatke u postojećoj traduktološkoj literaturi primjenom metoda procesnih istraživanja na redaktore podslova, a cilj je istražiti kognitivne procese koji se odvijaju u umu profesionalnih redaktora tijekom provedbe postupaka redakture. Nakon prvoga uvodnog poglavlja drugo poglavlje sadrži pregled traduktološke literature i dosadašnjih spoznaja o pojmovima vezanima uz tematiku ove disertacije. Ukratko ćemo se osvrnuti na metode istraživanja prijevodnih procesa, prevođenje za audiovizualne medije, s naglaskom na podslavljanje, zatim prevođenje i kogniciju, procjenu kvalitete prijevoda i osiguranje kvalitete te naposljetku na redakturu prijevoda i redakturu podslova. Tako razložimo teorijski okvir unutar kojeg se odvija naše istraživanje.

U trećem poglavlju opisujemo cilj i hipoteze našega istraživanja, dok četvrto poglavlje sadrži metodologiju istraživanja. Pritom ćemo detaljno opisati metodološki okvir svih triju faza našega istraživanja počevši od anketnoga upitnika. Kao što smo spomenuli, redaktori podslova dio su lanca osiguranja kvalitete na tržištu audiovizualnih prijevoda i kontekstualni čimbenici utječu na njihov rad. Stoga je provedba anketnoga upitnika bila nužan preduvjet za preostale faze našega istraživanja. Nakon metodologije anketnoga upitnika u četvrtome poglavlju opisat ćemo metodološki okvir pilot-eksperimenta i glavnoga eksperimenta.

Peto poglavlje donosi opširan pregled rezultata našega istraživanja, što znači rezultate anketnoga upitnika, pilot-eksperimenta i glavnoga eksperimenta. Pregled rezultata pilot-eksperimenta i glavnoga eksperimenta obuhvaća rezultate snimanja zaslona i rezultate retrospektivnih intervjua.

Šesto poglavlje sadrži opis naših zaključaka, ograničenja našega istraživanja te potencijalna nova istraživačka pitanja i probleme proistekle iz naših rezultata.

Na kraju se nalaze bibliografske jedinice i različiti prilozi koji dopunjuju ovaj rad. Priloge čine tekst anketnoga upitnika, podslovi odabrani za provedbu pilot-studije i glavnoga eksperimenta te naposljetku odabrani transkripti pilot-studije i glavnoga eksperimenta.

2 PREGLED LITERATURE

Ovo poglavlje donosi kratak pregled dosadašnjih znanstvenih spoznaja o ključnim pojmovima ove disertacije, to jest o prevoditeljskoj kogniciji i metodama istraživanja prijevodnih procesa, prevođenju za audiovizualne medije i podslavljanju kao njegovoj podvrsti, kvaliteti prijevoda, procjeni kvalitete prijevoda i kvalitativnim modelima te najzad redakturi i procesima redakture.

2.1 PREVOĐENJE I KOGNICIJA

Zanimanje za kognitivne procese u umu prevoditelja staro je koliko i sama kognitivna znanost i sustavno se razvija od pedesetih i šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća (Xiao i Muñoz Martin 2020., 2). Broj traduktoloških istraživanja i publikacija na temu prevoditeljske kognicije posebice je porastao u prvim desetljećima 21. stoljeća (Xiao i Muñoz Martin 2020., 3-4) kada se istraživači sve češće služe kognitivnim modelima proisteklima iz psihologije, lingvistike ili neuroznanosti kako bi opisali pojedine aspekte prevoditeljske kognicije. Stoga možemo reći kako je kognitivna traduktologija grana traduktologije posvećena pitanju toga što se zapravo događa u umu prevoditelja tijekom prevođenja, s obzirom na to da je prevođenje vrlo kompleksan i zahtjevan kognitivni zadatak (Jakobsen 2017., 26). Iako je nemoguće u potpunosti steći direktan pristup tzv. „crnoj kutiji“ u umu prevoditelja, sam se čin prevođenja može promatrati i bilježiti različitim metodama (Jakobsen 2017., 22). Alves i Hurtado Albir (2017., 535) također zamjećuju kako proučavanje bilo kakve kognitivne aktivnosti uključuje pojave koje nije moguće izravno promatrati dok se odvijaju u samom umu, odnosno moguće je promatrati vanjske aspekte s kojima su te pojave povezane.

U starijoj traduktološkoj literaturi ljudski um i mozak često su se sagledavali unutar metaforičkoga okvira obrade podataka, a prevođenje se često konceptualiziralo kao proces donošenja odluka i proces rješavanja problema (vidi primjerice Levý 1967., Wilss 1994., Jakobsen 2017., 39, Núñez i Bolaños-Medina 2018., Ferreira, Gottardo i Schwieter 2018., 99). Takvo viđenje posebice razlaže Muñoz Martin (2017., 560-561) koji kognitivnu traduktologiju dijeli na dva pravca koji se za njega međusobno poništavaju, odnosno svaki od njih ljudsku kogniciju shvaća na vlastiti način. Prvi pravac čini računalna traduktologija (engl. *computational translatology*). Riječ je o modelu kognicije koji se izvorno oslanjao na teorijske postavke strukturalne lingvistike i generativne gramatike Noama Chomskoga i koji ljudski um smatra napravom za rješavanje problema donekle sličnom računalu, koja prikuplja, bilježi,

organizira, uspoređuje, dohvaća i koristi podatke (Muñoz Martin (2017., 561). Poklonici takva pristupa gledaju na prevođenje kao na niz zadataka koje je potrebno riješiti ili cijeli tekst smatraju jednim sveobuhvatnim problemom koji prevoditelj mora riješiti.

Posebice su u tom pogledu bili utjecajni radovi Jiříja Levýja i Wolframa Wilssa. Levý je prevođenje zamišljao kao proces donošenja odluka. Pritom prevoditelj izabire među dostupnim alternativnim rješenjima, vođen definicijskim uputama koje oblikuju paradigmu i selekcijskim uputama koje smanjuju broj potencijalnih rješenja u skladu s primijenjenim semantičkim, ritmičkim i stilističkim kriterijima (Levý 1967., 1171). Najzad, Levý je smatrao kako se prevoditelji u svome praktičnom radu povode za načelom maksimalne učinkovitosti uz minimalan uloženi trud, odnosno tzv. „minimax“ načelom (Levý 1967., 1179). Takva i slična razmatranja oblikovala su teorijsko viđenje prevođenja kao obrade informacija, odnosno pojedini istraživači poput Wilssa (1994.) smatrali su prevođenje procesom rješavanja problema koji je moguće verbalizirati (vidi Risku i Rogl 2021., 479). Preciznije rečeno, Wilss je donošenje odluka tijekom prevođenja zamislio kao koncept obrade podataka koji se odvija u sklopu interakcije prevoditeljeva kognitivnoga sustava, njegovih jezičnih, referentnih, sociokulturnih i situacijskih repozitorija znanja, specifikacija prijevodnoga zadatka i problema specifičnih za pojedine vrste tekstova (Wilss 1994., 131 i 148). Svi se navedeni čimbenici pritom u prevoditeljevu umu spajaju u jedinstvenu misaonu sliku problema koja upravlja procesom donošenja odluka za koji se načelno pretpostavlja kako se odvija racionalno, uzimajući pritom u obzir da ljudsko ponašanje često nije racionalno (Wilss 1994., 132). Stoga Wilss smatra kako je ponašanje prevoditelja određeno izvornim tekstom (Wilss 1994., 133), dok proces donošenja odluka većinom ovisi o sposobnosti strukturiranja problema (Wilss 1994., 144). Kako bi mogao uspješno riješiti neki problem, prevoditelj mora posjedovati dvije vrste znanja, koje Wilss naziva deklarativnim i procesnim znanjem. Deklarativno znanje odnosi se na znanje i iskustvo pohranjeno u prevoditeljevu pamćenju, dok se način primjene znanja naziva procesnim znanjem. Drugim riječima, procesno znanje obuhvaća znanje o tome koje operativne postupke upotrijebiti za koju vrstu problema i što se uporabom tih postupaka može postići (Wilss 1994., 133). Wilss zatim razdvaja proces donošenja odluka na sljedeće faze (Wilss 1994., 145): identifikaciju problema, razjašnjenje problema, prikupljanje podataka, razmatranje sljedećega koraka, odabir rješenja i procjenu rezultata. Potencijalni nedostaci takva sustava ogledaju se u tome što je za pojedine prijevodne probleme moguć čitav niz rješenja koja mogu preopteretiti prevoditelje, posebice kad je riječ o studentima prevođenja ili

novacima, problemi se mogu pretjerano pojednostaviti ili pojedina rješenja mogu postati toliko rutinska da se forsira njihova uporaba i na mjestima na kojima bi bolje odgovarala drukčija rješenja (Wilss 1994., 144).

Iako su Wilssova razmatranja u velikoj mjeri utjecala na kasniji razvoj kognitivno-traduktoloških istraživanja i premda se možemo složiti s tvrdnjama kako internalizirano iskustvo prevoditelja i parametri izvornoga teksta uvelike utječu na proces prevođenja, a time i na proces redakture – imajući u vidu kako redaktori podslova prvo moraju biti prevoditelji podslova, u idealnu slučaj u iskusni prevoditelji, premda u stvarnim tržišnim uvjetima to ne mora nužno biti slučaj – novija istraživanja ukazuju na to da je proces donošenja odluka puno kompleksniji nego što je to zamislio Wilss. Posebice se možemo osvrnuti na radove Claire Yi-Yi Shih (2015.) čija istraživanja redakture vlastitoga prijevoda (engl. *self-revision*) ukazuju na to da je proces redakture u fazi redakture prijevoda često vrlo kompleksan zato što prevoditelji najčešće nemaju trenutačne varijante rješenja između kojih mogu birati (Shih 2015., 9). Shih također napominje kako je prvenstveni preduvjet za neku redaktorsku odluku to što prevoditelj prepoznaje da postoji prijevodni problem (Shih 2015., 23). Prema njoj prijevodni problemi mogu evoluirati tijekom procesa redakture vlastitoga prijevoda, mogu se razdvojiti na više manjih problema kojima se prevoditelj zatim može pozabaviti pojedinačno ili prevoditelj može spojiti više manjih problema u jedan veći kojemu pristupa kao jednoj cjelini (Shih 2015., 1). Slično razmišlja i Pavlović (2015., 259-260) koja također uočava nelinearnost prijevodnoga procesa i mentalno procesiranje niza paralelnih opcija, odabir najpovoljnijeg rješenja i prevođenje segmenata teksta ili pojedinih rečenica kojima se prevoditelji vraćaju tijekom rada ako nisu njima posve zadovoljni.

U novije vrijeme prevladavaju suvremeniji pristupi prevođenju kao aktivnosti koja se odvija u svom konkretnom sociokulturnom i ekonomskom okružju. Muñoz Martin (2017., 561) sažima takve pristupe u pravac koji se suprotstavlja starijim modelima računalne traduktologije i naziva ga kognitivnom traduktologijom (engl. *cognitive translatology*). Kognitivna traduktologija ljudsku kogniciju smatra utjelovljenom, ukotvljenom, utemeljenom, proširenom i afektivnom, te ona obuhvaća umrežene sustave kognitivne obrade i uvjerenje kako je kognicija smještena unutar uma i mozga, ali se također širi od njega kako bi inkorporirala elemente okoline koja je okružuje. Stoga se prevoditeljska kognicija smatra interaktivnom i dinamičnom te ovisnom o društvenoj i fizičkoj interakciji s kontekstualnim elementima (vidi također u Halverson 2019., 187). Takav pristup donekle odražava funkcionalističke poglede na prevođenje koji

komunikaciju definiraju međuljudskom interakcijom, a prevođenje doživljavaju kao oblik namjerne prijevodne interakcije čija je svrha promijeniti postojeće stanje stvari, tj. nemogućnost međusobne komunikacije između nekih ljudi (vidi Nord 2018., 16-19). Osim toga, pojedini istraživači (Hubscher-Davidson 2015. i 2016., Lehr 2015., Rojo 2017.) bavili su se učinkom emocija i intuicije na ljudsku kogniciju, odnosno time kako čimbenici poput kreativnosti, emocionalne inteligencije, intuicije i pozitivnih ili negativnih osjećaja utječu na radnu izvedbu prevoditelja.

Fundamentalna teorijska pretpostavka na kojoj počiva suvremeno istraživanje kognitivnih prijevodnih procesa podrazumijeva postojanje korelacije između uma, mozga i ponašanja (engl. *mind-brain-behavior correlation*), odnosno kognitivna aktivnost u ljudskom umu ima zamjetljive i mjerljive bihevioralne korelate pomoću kojih možemo donositi zaključke o kognitivnim procesima koji se odvijaju u pozadini neke aktivnosti kao što je prevođenje (Jakobsen 2017., 22). Navedeni teorijski okvir također čini osnovu pojedinih aspekata kognitivne psihologije, neuroznanosti i psiholingvistike, odnosno istraživanje prijevodnih procesa koristi se istom metodologijom kao i spomenuta znanstvena područja. Središnji je cilj kognitivnoga pristupa prevođenju stvaranje modela kognitivnih procesa u radu prevoditelja, čime se postiže preciznije shvaćanje načina na koji prijevodi nastaju, otkrivaju glavni čimbenici o kojima ovisi prijevodni proces i način na koji ti čimbenici utječu jedan na drugog (Risku 2014., 334). Pritom se kognitivni procesi smatraju ovisnima o svom kontekstu, što znači da oni ovise i djelomično ih tvori društveno i fizičko okruženje u kojem se odvijaju (Risku 2014., 336 i 2017., 291-292). Ova perspektiva temelji se na poimanju kognicije kao utjelovljene (engl. *embodied*), ukotvljene (engl. *embedded*), utemeljene (engl. *enacted*) i proširene (engl. *extended*, vidi u Halverson 2019., 187). Kognicija se stoga shvaća kao nešto što se istodobno događa u tijelu, ali i u konkretnim interpersonalnim komunikativnim situacijama (Muñoz Martin 2017.). Drugim riječima, kod takva poimanja kognicije centralni značaj pridaje se tijelu te fizičkoj i društvenoj interakciji kao integralnim dijelovima kognitivnih procesa, umjesto pojmu misaone reprezentacije (Risku i Rogl 2021., 479). Stoga autori koji zagovaraju takvo poimanje prevoditeljske kognicije, ujedno preporučuju i uporabu kvalitativnih etnografskih metoda u kombinaciji s metodologijom procesnih istraživanja kako bi se istražili ukotvljeni i prošireni aspekti kognicije, to jest ljudske tendencije ka eksternalizaciji misaonih procesa i prebacivanju kognitivnoga opterećenja na vanjska pomagala, poput prevoditeljskih alata ili resursa, čime se misaoni procesi pretvaraju u interakciju između utjelovljena djelovanja i artefakata (vidi Risku

2014., 347). Na takav stav nesumnjivo su u određenoj mjeri utjecale i pojedine sociološke teorije poput teorije mreže aktera Brune Latoura (vidi Latour 1996., 4) koja se u traduktologiji u novije vrijeme koristi kako bi poslužila kao teorijski okvir proučavanju sociologije prevođenja i umreženosti prevoditelja, prevoditeljskih agencija i prevoditeljskih alata u jedan fluidni i međuovisni sustav (vidi npr. Abdallah 2011., 2012).

Alves i Hurtado Albir (2017., 535) prevođenje smatraju intertekstualnom aktivnošću, to jest kompleksnim činom interkulture komunikacije i specifična oblika ponašanja koji proizlazi iz kognitivne aktivnosti prevoditelja, koji se bavi kompleksnim misaonim procesom na koji primjenjuje specifično znanje i vještine u obliku prevoditeljskih kompetencija kako bi primjereno obavio zadatak. De Leon (2017., 203) pak zagovara utemeljen pristup kogniciji prema kojemu kognicija nastaje unutar interakcije mozga, osjetilno-motoričkoga sustava, tijela te fizičke i društvene okoline.

No, kao i kod ostalih misaonih procesa na prevođenje ne utječu samo intelektualne komponente kognicije, nego i afektivne. Međuodnos osjećaja i prevođenja, kreativnosti i subjektivnosti prevoditelja puno je slabije istražen u odnosu na kognitivno-intelektualne procese. Ipak, pitanje emocija ključno je za grane prevođenja u kojima subjektivno poimanje sadržaja i emocionalnost čine osnovne elemente kognitivnoga prijenosa, kao što su književno ili audiovizualno prevođenje (Rojo 2017., 372). Naravno, sve vrste prevođenja nedvojbeno su u svojoj srži kreativna aktivnost, s obzirom na to da je većina prijevodnih problema otvorena tipa, odnosno zahtijeva uporabu kreativnih strategija za njihovo rješavanje i otvara prostor čitavu nizu potencijalnih rješenja (Rojo 2017., 354). Ujedno, Rojo (2017., 355) ističe kako se kreativni procesi odvijaju tijekom sve tri faze prijevodnoga procesa, pri čemu duge faze redakture vlastitoga prijevoda upućuju na konsolidaciju kreativnih rješenja odabranih u prethodnim fazama. No, pitanje je možemo li utvrditi isto i za redakturu tuđega prijevoda koji za polazište ima već gotova rješenja. Ispravak loših rješenja svakako zahtijeva određenu količinu kreativnosti, ali rezultati našega anketnog upitnika i pregled literature upućuju na to da su redaktori podslova često ograničeni striktnim uputama klijenata, stilskim vodičima poslodavaca s težištem na tehničkim aspektima podslovljavanja i relativno kratkim rokovima izrade redakture. Svi navedeni aspekti mogli bi se smatrati ograničenjima kreativnoga procesa. Osim toga, među profesionalnim prevoditeljima, kreativno ponašanje može postati jednako rutinsko kao i rješavanje problema (Rojo 2017., 356).

Suvremena psihološka istraživanja povezuju kognitivne procese s emocionalnim procesima, polazeći od shvaćanja kako su podjela pozornosti, pamćenje ili donošenje odluka neodvojivi od svojih emocionalnih komponenata (Rojo 2017., 370). Traduktološke studije koje su se posvetile ulozi osjećaja u prijevodnome procesu ili misaonu sklopu prevoditelja ukazuju na to da bi emocionalni učinak izvornoga teksta mogao djelovati stimulatивно na verbalnu kreativnost prevoditelja (Rojo 2017., 373), no stručno znanje i iskustvo omogućuju bolju emocionalnu regulaciju, posebice primjenom metakognitivnih vještina tijekom rješavanja problema. Drugim riječima, profesionalni prevoditelji metakognicijom nadilaze negativne emocije vezane uz nesigurnost i stoga postižu bolju kvalitetu ciljnoga teksta (vidi Rojo 2017., 380). Núñez i Bolaños-Medina (2018., 289 i 292) istražili su povezanost između intrinzične motivacije i rješavanja problema i utvrdili da postoji korelacija između te dvije varijable, odnosno motiviraniji sudionici ujedno su i ustrajni u potrazi za pravim rješenjima.

Georgiou i Perdikaki (2020., 187) ispitale su odnos prevoditelja podslova i audiovizualnih sadržaja koje prevode. Njihovi rezultati pokazali su kako audiovizualni materijali osjetljiva sadržaja često imaju značajan emocionalni učinak na prevoditelje podslova, pri čemu su njihovi sudionici najčešće navodili tugu, bijes i gađenje kao primjere negativnih emocija koje su u njima izazvali prevedeni sadržaji, posebice sadržaji koji su uključivali prikazivanje nekog oblika zlostavljanja. Iako velik udio u općenitom skupu prevedenih audiovizualnih sadržaja čine fiktionalna djela, što bi u teoriji trebalo omogućiti prevoditeljima da se emocionalno distanciraju od zbivanja na zaslonu i tako kontroliraju svoje osjećaje, za razliku od dokumentaraca kod kojih je prisutna svijest o stvarnosti događaja, Georgiou i Perdikaki (2020., 190 i 195) napominju kako su rokovi predaje prijevoda kod audiovizualnoga prevođenja često vrlo kratki, što znači nedostatan vrijeme za gledanje filma i prijevod podslova te ujedno i manje vremena za stvaranje emocionalne distance. Usprkos tome, njihovi sudionici isticali su i važnost profesionalizma, odnosno razvoja mehanizama nošenja s osjetljivim sadržajima u obliku čestih pauza i suradnje s drugim kolegama (Georgiou i Perdikaki 2020., 191). Dakako, način na koji se određena misao verbalizira nije nužno jednak načinu na koji se ona procesira u umu prevoditelja. Odnosno, ako sudionici smatraju da se od njih očekuje određena razina profesionalnosti ili vjeruju kako bi iskren odgovor umanjio njihovu vrijednost kao sudionika, postoji mogućnost da njihovi odgovori ne odražavaju nužno njihova stvarna iskustva. Autorice stoga zaključuju kako postoji niz stupnjeva emocionalnoga učinka, čiji općenit utjecaj ovisi o nizu čimbenika. Pritom se čini da godine profesionalnoga iskustva znače manje negoli osobnost

prevoditelja i osobne preferencije kad je riječ o vrsti i sadržaju prevedena audiovizualnoga materijala (Georgiou i Perdikaki 2020., 197).

Najzad, Rojo (2017., 375-376) ističe i učinak kratkih vremenskih rokova i stresa kao emocionalnoga čimbenika u radnome okruženju prevoditelja. Iako pojedine studije upućuju na to da prevoditelji koji na raspolaganju imaju vrlo kratak rok za izradu prijevoda, često u tekst unose više pogrešaka, posebice kalkova ili propusta, nekolicina studija ukazuje i na to da dovoljno vremena ne znači nužno i da će ciljni tekst biti lišen pogrešaka (Rojo 2017., 376). Pojedini prevoditelji čak i bolje rade u ograničenim vremenskim uvjetima zato što se više oslanjaju na internalizirane rutinske procese (Rojo 2017., 376), dok su se drugi navikli prilagođavati svome radnom okruženju. Kad je riječ o redaktorima podslova, višak vremena kojim raspolažu mogao bi dovesti do toga da se oni pretjerano usredotoče na aspekte teksta kod kojih izmjene nisu nužne ili čak do unosa do tada nepostojećih pogrešaka u ciljni tekst (Van Rensburg 2017., 85).

Valja napomenuti i kako su osjećaji, subjektivnost i kreativnost sami po sebi pojmovi koje je teško operacionalizirati i mjeriti (Rojo 2017., 351-352), ali svako istraživanje prijevodnih procesa moralo bi uzeti u obzir i afektivne komponente toga procesa bez obzira na navedene teškoće. Temelj istraživanja prijevodnoga procesa čini osoba u čijem se umu taj proces odvija, koja pritom može svjesno nastojati razdvojiti kognitivne od afektivnih dijelova svoje psihe, ali ne mora pritom izbjeći djelovanje emocionalnih mehanizama na svoj rad. Stoga možemo reći kako u srži procesa prevođenja leži interakcija kognitivnih i afektivnih čimbenika.

Osim kognitivne traduktologije, misaonim procesima prevoditelja bave se i neurokognitivne studije, koje se pitanju procesa u umu prevoditelja nastoje približiti prateći obrasce moždane aktivacije pomoću funkcionalnoga oslikavanja mozga, elektroencefalografije ili pozitronske emisijske tomografije. U nastavku ćemo ukratko opisati nekoliko važnijih otkrića iz područja neurokognicije prevođenja kako bismo zaokružili teorijski pregled područja prevođenja i kognicije. Pritom ćemo se osvrnuti i na nekoliko studija koje su primijenile neurokognitivne metode na audiovizualno prevođenje. No, moramo napomenuti kako opseg ovoga rada ne dopušta služenje neurokognitivnim metodama zato što je naše istraživanje pozicionirano unutar konteksta i metodološkoga okvira kognitivne traduktologije.

Garcia (2013. i 2019., 1-2), koji se posvetio neurokogniciji usmenoga i pisanoga prevođenja, navodi kako se svaki čin ljudskoga prevođenja uvijek oslanja na specifične obrasce neurokognitivne aktivnosti, a eksperimentalni kognitivni pristup prevođenju zahtijeva teorijsku

karakterizaciju prevođenja iz psiho-biološke perspektive. Takav teorijski okvir također nalaže integraciju različitih izvora podataka kako bi se moglo razumjeti na koji su način relevantni mehanizmi organizirani u mozgu, kako oni djeluju u različitim okolnostima i kako se mijenjaju kao posljedica specifične obuke (Garcia 2019., 2). Prema njemu ne mogu se donositi izravni zaključci o procesima specifičnima za prevođenje iz istraživanja ili modela dvojezičnoga mozga (Garcia 2013., 379) i studije koje su nastojale utvrditi neurofunkcionalnu organizaciju i neuroanatomske lokacije prijevodnih puteva u mozgu, nisu pronašle specifična područja u mozgu koja bi bila zadužena isključivo za prijevodne procese (Garcia 2013., 377). Čini se da konkretni neuronski supstrati uključeni u prevođenje ovise o vrsti prijevodne jedinice (to jest riječi, rečenice, teksta) i smjeru prevođenja (Garcia 2013., 381), pri čemu je lijeva polutka mozga ili većinski ili skoro isključivo uključena u prevođenje svih triju vrsta leksičkih jedinica. Brocino područje igra ulogu u svim prijevodnim zadacima, što je za očekivati s obzirom na to da prijevodni zadatci uključuju jezičnu produkciju (Garcia 2013., 381). Obuka specifična za prevoditelje dovodi do neuronskih adaptacija u dvojezičnome mozgu (Garcia 2013., 379). Spoznaje stečene neurokognitivnim istraživanjima doprinose i istraživanjima misaonih procesa vezanima uz multimodalnost i kognitivnu obradu podataka dobivenih putem različitih osjetilnih kanala u kombinaciji s višejezičnošću. Istraživanje koje su proveli Price i dr. (1999., 2221) putem pozitronske tomografije (PET), otkrilo je suprotne obrasce moždane aktivacije za aktivnost prevođenja i prebacivanja s jednog jezika na drugi (engl. *switching*), što ukazuje na barem djelomično neovisne mehanizme između ta dva moždana procesa. Blanco Elorrieta i dr. (2018., 9712) nalaze da sposobnost prebacivanja s jednoga jezika na drugi podupire mehanizam kognitivne kontrole, dok uporaba drugoga jezika zahtijeva manje kognitivne aktivacije od inhibiranja prvoga jezika, to jest istodobna uporaba dvaju jezika manje je kognitivno zahtjevna od inhibicije dominantnoga jezika.

De Leon (2017., 202) smatra kako su u mozgu prisutne različite kognitivne strategije za obradu različitih kognitivnih zadataka te kako se verbalne i vidne sposobnosti međusobno podupiru u obavljanju prijevodnoga zadatka, a ne da se natječu za ograničene kognitivne resurse (De Leon 2017., 209). S druge strane, Ophir i dr. (2009., 15583) u istraživanju medijske višezadaćnosti (engl. *media multitasking*, odnosno istodobna uporaba tehnoloških resursa poput mobitela, računala ili televizije) došli su do zaključka kako kognitivna obrada više istodobnih tokova podataka predstavlja izazov ljudskoj kogniciji koja nije prilagođena posvećivanju jednakomjerne pozornosti više izvora misaone stimulacije i istodobnoj izvedbi više zadataka

(Ophir i dr. 2009., 15583). Slično razmišljaju i Watson i Strayer (2010., 479) koji navode kako kognitivna pozornost ima ograničen kapacitet, to jest istovremena izvedba dvaju ili više zadataka negativno utječe na njihovu kvalitetu. Takva su istraživanja posebice zanimljiva za tematsko područje audiovizualnoga prevođenja zato što je riječ o kognitivnoj obradi polisemiotskoga teksta koja zahtijeva paralelnu aktivaciju više neuronskih supstrata, no u cjelini gledano ova disertacija ograničit će svoj opseg na metode i teorijski okvir kognitivne traduktologije.

Kad je riječ o konkretnim istraživanjima audiovizualnoga prevođenja, neurokognitivne metode većinom se primjenjuju na ispitivanja onoga što se zbiva u mozgu gledatelja audiovizualnoga sadržaja. Kruger, Doherty i Ibrahim (2017) upotrijebili su elektroencefalografiju (EEG) kako bi mjerili imerziju gledatelja u podslovljen film. Prema njima gledanje filma i kognitivna obrada audiovizualnoga teksta zahtjevni su za kognitivne kapacitete publike zato što gledatelji moraju istovremeno obraditi verbalne i neverbalne podatke – tekst, sliku i zvuk – koje istovremeno primaju putem zvučnoga i vidnoga kanala (Kruger i dr. 2017., 100), ali rezultati njihove studije nisu pokazali nikakve negativne učinke podslova na imerziju gledatelja u filmsko iskustvo. Perego i dr. (2010., 243-244) primijenili su pak metodu praćenja pogleda oka kako bi ispitali je li mentalna obrada podslovljenih filmova kognitivno učinkovita, odnosno utječe li kompromisna podjela kognitivnih resursa na one posvećene obradi teksta i one posvećene obradi slike na ukupno praćenje i razumijevanje filma, te ujedno i utječe li loša segmentacija podslova na kognitivnu obradu podataka i razumijevanje sadržaja. Rezultati njihove studije upućuju na to da je odgovor na oba pitanja negativan, odnosno njihovi sudionici nisu pokazali nikakvu razliku u praćenju teksta i slike na zaslonu (Perego i dr. 2010., 263). Drugim riječima, sudionici istraživanja tijekom gledanja filma čitali su podslove kako bi razumjeli sadržaj, ali svoju su pozornost usredotočili samo na najvažnije vizualne elemente cjelokupne slike na zaslonu (Perego i dr. 2010., 263). Moguće je pretpostaviti da se donekle sličan proces odvija i kod redaktora podslova tijekom rada, odnosno da svoju pozornost posvećuju prvenstveno podslovljenomu tekstu, a videomaterijal koriste kao pomagalo pri radu. S druge strane, loša segmentacija podslova u kontekstu redakture problem je koji bi bilo nužno riješiti, a ne distrakcija pri cjelovitu gledateljskome iskustvu.

Naposljetku, ovaj pregled literature o istraživanjima prevoditeljske kognicije zaključit ćemo osvrtom na temeljni pojam metakognicije. Teorijski i metodološki okvir kognitivne traduktologije posebno je prikladan za procesna istraživanja redakture zato što jednaku

pozornost posvećuje i ukotvljenim i proširenim aspektima redakture kao aktivnostima koje se odvijaju u svome društvenom okruženju, ali i činjenici da kognitivni prijevodni procesi uključuju metakognitivnu (engl. *metacognition* – svijest o vlastitoj kogniciji) aktivnost zbog poveznice s rješavanjem problema, uključujući i sposobnost prepoznavanja problema, predlaganja rješenja i procjene učinkovitosti rješenja (Mellinger 2019., 1-2).

Što se onda zapravo u traduktologiji podrazumijeva kad govorimo o pojmovima *metakognicije* i *metakognitivnih procesa*? Literatura o ovoj problematici relativno je opsežna, ali tek se nekoliko autora detaljnije bavi operacionalizacijom pojmova. Shreve definira metakogniciju kao sposobnost razmatranja, razumijevanja i modulacije vlastite kognicije (2009., 258) te je zatim dijeli na metakognitivno znanje, to jest znanje o vlastitoj kogniciji, i metakognitivnu regulaciju, odnosno kontrolu nad vlastitom kognicijom.

Halverson (2018., 12) koristi naziv metajezična svijest (engl. *metalinguistic awareness*) za pojam metakognicije, iako citira Shreveov rad i smatra taj pojam ključnim elementom prijevodnoga procesa i temeljem za općenito razumijevanje dvojezične i prevodilačke kognicije (Halverson 2018., 23). Naime, kako bi netko mogao upotrijebiti jezično i prevodilačko znanje ili uopće bio svjestan toga da ima takvo znanje, prvo ga mora imati (Halverson 2018., 12) – čime se ona ujedno nadovezuje na Wilssovu razlikovnu podjelu između deklarativnoga i procesnoga znanja. Prevođenje dakle uključuje uporabu metajezičnoga znanja o dva različita područja: apstraktnim značajkama jezika i prirodi potencijalnih međujezičnih sveza (Halverson 2018., 13). Halverson stoga smatra kako bi istraživanje prijevodnih procesa trebalo uključivati i jezičnu varijablu u obliku dvojezične pozadine pojedinih prevoditelja, odnosno s kojim jezicima sudionici rade i kakve jezične strukture imaju pohranjene u svome umu (Halverson 2018., 21).

Angelone (2010., 24) drži kako se metakognicija aktivira kao posljedica aktivnosti rješavanja problema i pritom postoji izrazita povezanost između profesionalne izvedbe u izradi prijevoda i metakognitivnih operacija (Angelone 2010., 37), odnosno procjena metakognitivnih sposobnosti trebala bi ovisiti o tome kako se one koriste, a ne o tome koriste li se uopće. Prema njemu jedan od glavnih ciljeva obuke prevoditelja trebalo bi biti usavršavanje metakognicije u obliku uspješna prepoznavanja prijevodnih problema, procjene njihovih razmjera i naposljetku osmišljavanja najboljih rješenja za te probleme, što je općenita sposobnost koju studenti prevođenja iskazuju u puno manjoj mjeri od iskusnih prevoditelja (vidi Angelone 2012., 42). Pojedina istraživanja upućuju na zaključak da metakognitivni procesi i informacije sadržane u

kontekstu svakoga prijevodnog zadatka zajedno čine kognitivni mehanizam koji upravlja procesima donošenja odluka i rješavanja problema (Alves i Gonçálvez 2004., 51). Osim toga Alves i Gonçálvez (2004., 51) dolaze do zaključka kako su iskusni prevoditelji puno samopouzdaniji kad je riječ o samoprocjeni vlastitih procesa donošenja odluka i preuzimanja odgovornosti za napravljene izmjene u tekstu tijekom verbalizacije svoga procesa, negoli prevoditelji novaci.

Posebice je pritom važan koncept metakognitivnoga vezivanja (engl. *metacognitive bundling*) – prepoznavanja potencijalna problema u tekstu i spajanja toga prepoznavanja s konkretnom strategijom rješavanja problema (usp. Mellinger 2019., 5, koji navodi kako metakognitivno vezivanje nije uvijek prisutno tijekom prevoditeljske metakognitivne aktivnosti). Kao primjer uspješna metakognitivnoga vezivanja možemo uzeti identifikaciju terminološkoga problema u izvornome tekstu, pretraživanje terminološke baze ili rječnika i unos točna prijevodnoga rješenja u ciljni tekst. Drugim riječima, metakognitivno vezivanje znači da je prevoditelj u stanju prepoznati postojanje određena problema, smisliti strategiju za njegovo rješavanje i objasniti svoje razloge za odabir te strategije i svoga rješenja. Pritom metakognitivna svijest ne mora nužno biti u skladu s pogreškama koje se unose ili ispravljaju u tekstu. Također, metakognitivne sposobnosti razvijaju se s vremenom, što ukazuje na mogućnost da prevoditelji s različitim razinama iskustva imaju različite metakognitivne sposobnosti (Mellinger 2019., 4). Shimamura (2000., 315) nadovezuje se na Baddeleyjevo (1986., 2007) shvaćanje radnoga pamćenja kao skupa procesa uključenih u privremenu aktivaciju ili pohranu podataka te metakognitivnu regulaciju definira kao odabir, aktivaciju i manipulaciju podacima u radnome pamćenju. Za njega (Shimamura 2000., 316) metakognitivna regulacija sastoji se od četiriju aspekata: odabira (engl. *selecting*) koji podrazumijeva sposobnost usmjeravanja pozornosti na neki podražaj i aktivaciju reprezentativne slike u pamćenju, održavanja (engl. *maintaining*), to jest sposobnosti zadržavanja aktivnih podataka u radnome pamćenju, ažuriranja (engl. *updating*) ili sposobnosti modulacije aktivnosti u radnome pamćenju i preusmjeravanja (engl. *rerouting*) ili sposobnosti prebacivanja s jednoga kognitivnog procesa ili zadatka na drugi.

Pojedina kognitivna istraživanja u području psihologije obrazovanja (vidi Chen i dr. 2017., 774) pokazala su kako primjena metakognitivnih metoda poput autorefleksije tijekom učenja i svjesne strateške uporabe izvora u obliku knjiga, tehnoloških pomagala i tehnika učenja može poboljšati učinak studenata na ispitima. U spomenutom eksperimentu (Chen i dr. 2017., 774) sudionici su prije pojedinih ispita morali svjesno i strateški razmotriti koje će akademske izvore

koristiti za pripremu ispita, zašto bi svaki izvor bio koristan za tu namjenu i na koji će način upotrijebiti svaki izvor. Moguće je pretpostaviti da bi donekle sličan metodološki princip mogao biti koristan i redaktorima prijevoda kad je riječ o metakognitivnome pristupu izvorima poput rječnika, glosara, enciklopedija, baza podataka, prijevodnih memorija ili računalnih programa koji se koriste tijekom rada na pojedinim prijevodnim ili redaktorskim zadacima. Takva je mogućnost posebice važna kad je riječ o metakognitivnome vezivanju tijekom rješavanja prijevodnoga problema te kasnijoj argumentaciji učinjenih izmjena u tekstu koje bi valjalo potkrijepiti konkretnim dokazima.

Uza sve rečeno možemo zaključiti kako ova disertacija primjenjuje teorijski i metodološki okvir kognitivne traduktologije u smislu proučavanja redaktorske kognicije kao misaonoga procesa utjelovljena, utemeljena, ukotvljena, proširena i situirana u svom socio-kulturnome i fizičkome okruženju. Pritom će se posebna pozornost posvetiti problematici metakognitivne regulacije i metakognitivnoga vezivanja tijekom rješavanja redaktorskih zadataka te međuovisnosti fizičkoga i društvenoga okruženja u kojem redaktori djeluju kao temeljna utjecaja na konačan oblik njihovih radnih procesa. U nastavku ćemo ukratko opisati osnovne značajke pojedinih metoda istraživanja prijevodnih procesa te njihovu općenitu prikladnost za provedbu glavnoga eksperimentalnog dijela naše studije.

2.2 METODE ISTRAŽIVANJA PRIJEVODNIH PROCESA

Kao što smo naveli, smisao je istraživanja prijevodnih procesa pokušati opisati i donekle objasniti kakvi se zapravo procesi odvijaju u umu prevoditelja tijekom prevođenja. Kako bi se navedeni cilj pokušao doseći, istraživači prijevodnih procesa rabe niz metoda, od kojih su neke osmišljene unutar same traduktološke znanosti dok druge potječu iz srodnih znanosti poput kognitivne psihologije (Pavlović 2015., 250-251). Istraživači iz područja kognitivne traduktologije za prikupljanje podataka koriste se metodama istraživanja prijevodnih procesa poput metode snimanja zaslona, protokola glasnoga razmišljanja, retrospektivnoga intervjua, bilježenja aktivnosti tipkovnice i miša, etnografskih metoda i metode praćenja pogleda oka. Kako niti jedna metoda ne omogućuje izravan pristup samome procesu dok se on odvija u umu prevoditelja, najčešći je oblik istraživanja kombiniranje dviju ili više metoda kako bi se dobila što potpunija slika (Olohan 2014., 30), nakon čega slijedi triangulacija prikupljenih podataka. Jakobsen (2017., 21) zalaže se za takvo spajanje više metoda u jednom istraživanju kako bi se stekla cjelovita slika i umanjili potencijalni negativni učinci određenih pojava poput subjektivnosti istraživača ili samih sudionika. Za njega kombinacija više procesnih metoda

omogućuje ispitivanje procesa čitanja i pisanja te načina na koji prevoditelji koordiniraju te aktivnosti. Proučavanjem načina na koji se odvijaju ti bihevioralni procesi nastoje se otkriti uzorci iz kojih se izvlače zaključci o kognitivnim procesima prevoditelja. Tamo gdje su dostupni verbalni podatci za isti prijevodni čin, analiza snimaka može se triangulirati s analizom kvalitativnih verbalnih podataka kako bi se poduprle pretpostavke i hipoteze o kognitivnim procesima prevoditelja (Jakobsen 2017., 21). Hansen (2006., 8) također zagovara kombiniranje više istraživačkih metoda tijekom jednoga eksperimenta. Većina procesnih metoda usmjerena je na proučavanje kognitivnoga opterećenja. Kognitivni resursi, odnosno misaoni kapacitet, općenito se smatraju ograničenima. Pojam kognitivnoga opterećenja odnosi se na dio ograničena kognitivnoga kapaciteta zaokupljena izradom zadatka. Tijekom kompleksnih misaonih aktivnosti količina podataka i istovremeno provedenih misaonih interakcija može preopteretiti ili čak iscrpiti tu ograničenu količinu kognitivnih resursa (Muñoz Martin 2014., 60).

U nastavku ćemo opisati nekoliko najčešćih metoda kojima se koriste istraživači prijevodnih procesa: uporabu protokola glasnoga razmišljanja (engl. *think-aloud protocols*), retrospektivnih verbalizacija, bilježenja aktivnosti tipkovnice (engl. *keystroke logging*) i snimanja zaslona (engl. *screen recording*), praćenja pogleda oka (engl. *eye tracking*) te najzad osnovne značajke etnografskih metoda. Pritom ćemo navesti prednosti i nedostatke svake metode, kao i razloge zbog kojih smo se odlučili za uporabu određenih metoda u našem istraživanju.

2.2.1 RETROSPEKTIVNE VERBALIZACIJE

Metodologija retrospektivnih intervjua počiva na konceptualnim temeljima koji ljudsku kogniciju vide kao obradu podataka (Jääskeläinen 2017., 214) pri čemu um podatke pohranjuje u različite memorijske repozitorije čiji se kapaciteti razlikuju, a sudionici mogu donekle točno izvijestiti istraživača o podacima pohranjenima u njihovu radnome pamćenju. Radno pamćenje (engl. *working memory*) kognitivni je konstrukt koji služi za privremenu pohranu podataka, njihovo dohvaćanje i baratanje podacima iz osjetilnih organa i iz mentalnoga prostora dugotrajnoga pamćenja, kako bi se mogli izvoditi složeni kognitivni zadatci kao što je prevođenje (Baddeley 2007., 1). Radno pamćenje čini važnu komponentu raspodjele kognitivnih resursa i učinkovite raspodjele pozornosti tijekom prevođenja zato što se kognitivni resursi moraju usmjeriti u razumijevanje izvornika, proizvodnju teksta na ciljnome jeziku te pomoćne zadatke poput pretraživanja rječnika ili paralelna čitanja teksta (Hvelplund 2019., 2). Kod audiovizualnih prijevoda dio kognitivnih resursa i pozornosti zaokupljaju videozapis i

zvučni zapis izvorna sadržaja, iako Hvelplund citira vlastito istraživanje (2019., 5) audiovizualne sinkronizacije čiji su sudionici većinom svoju pozornost usmjeravali na proizvodnju ciljnoga teksta te međuodnos između čitanja i tipkanja ciljnoga teksta. U istraživanjima prevođenja obično se smatra kako je samo svjesno razmišljanje dostupno za verbalizaciju dok rutinski procesi nisu jer se odvijaju nesvjesno i repetitivno u umu iskusna prevoditelja te ih ni sami prevoditelji često nisu svjesni (vidi Jääskeläinen 2017., 214). Pavlović (2015., 268) također napominje kako činjenica da istraživač postavlja konkretna pitanja o tijeku radnoga procesa ne znači nužno da će dobiti istinite odgovore i precizan uvid u misaone procese. Pojedini sudionici mogu davati odgovore za koje misle da su točni ili da se od njih očekuju, dok drugi ni sami nisu svjesni kako su došli do nekog prijevodnoga rješenja. Prevoditelji s višegodišnjim stažem, koji su svoje kognitivne procese u velikoj mjeri automatizirali i internalizirali, katkad ih više ne mogu opisati zato što oni više nisu dostupni njihovom svjesnom razmišljanju te su skloni opisivanju idealizirana procesa kakav smatraju da bi trebao biti, a ne onakva procesa kakav se doista i odvija u stvarnosti (Pavlović 2015., 268). Osim nedostupnosti automatiziranih kognitivnih procesa Jääskeläinen (2017., 214-223) nabraja još nekoliko potencijalnih nedostataka ove metode. Prvi je činjenica da su verbalizacije, bilo one koje se provode tijekom samog zadatka kao što su protokoli glasnoga razmišljanja, bilo one retrospektivne, uvijek nepotpune i podložne nepouzdanosti i iskrivljavanju pamćenja (Jääskeläinen 2017., 218). Istraživači tome nastoje doskočiti uporabom snimke radnoga procesa kao sredstva koje će potaknuti prisjećanje toga što se zbivalo tijekom njega. Zato se u primjeni ove metode u pravilu koriste kratki zadatci, a vremenski razmak između provedbe prijevodnoga zadatka i retrospektivnoga intervjua mora biti što kraći kako sudionici ne bi zaboravili o čemu su razmišljali na početku prijevodnoga zadatka i utekli se nagađanjima i pretpostavkama o tome što se zbiva na zaslonu (Jääskeläinen 2017., 215 i 219 te Hansen 2006, 6-7). Osim toga potrebno je paziti na to da snimka procesa ne postane izvor novih kognitivnih procesa tijekom verbalizacije, odnosno da se sudionici posvete opisivanju svoga radnog procesa, a ne njegova proizvoda (Jääskeläinen 2017., 216). Zatim moramo spomenuti klasičnu ljudsku naviku prikazivanja sebe u boljem profesionalnom svjetlu i davanja odgovora za koje sudionici pretpostavljaju da ih istraživač očekuje ili želi čuti (Jääskeläinen 2017., 218, Pavlović 2015., 268), te najzad pristranost istraživača koji vidi ono što želi vidjeti i prilagođava kodiranje transkripta i analizu rezultata svojim vlastitim uvjerenjima i pretpostavkama, a ne onome što se doista zbiva (Jääskeläinen 2017., 223). Navedeni problemi inherentno su povezani s pitanjem

subjektivnosti i učinka afektivnih čimbenika na prevođenje koje smo spomenuli u potpoglavlju o prevođenju i kogniciji (potpoglavlje 2.1.).

Kako navodi Hansen (2006., 2-3), prevoditeljski izbori i odluke uvijek su subjektivni pa tako stavovi, uvjerenja, osobnosti i osjećaji naših sudionika mogu utjecati ne samo na njihove odluke tijekom izvođenja eksperimentalnoga zadatka, nego i na njihovu verbalizaciju tijekom retrospektivnoga intervjua (vidi i Jääskeläinen 2017., 222). No, retrospektivni intervjui kao metoda pružaju istraživaču i niz prednosti koje druge metode ne omogućuju, posebice ako je naš predmet istraživanja redaktura podslova. Hansen (2006., 2-3) verbalizaciju naziva dijalogom koji definira kao proces pregovaranja sa svrhom postizanja subjektivne i međusubjektivne identifikacije i razjašnjenja nekog problema, strategije, odluke, izmjene, pokreta kursora, stava, pogreške ili aspekata izvornoga i ciljnoga teksta te klijentovih uputa. Preduvjet je takva dijaloga tijekom eksperimentalnoga istraživanja prijevodnih procesa sudionikova sposobnost verbaliziranja svojih misli (Hansen 2006., 3). Posebna je prednost retrospektivne verbalizacije to što se ona ne upleće u sam prijevodni proces poput protokola glasnoga razmišljanja, niti efekt promatrača ima negativan učinak na njezine rezultate zato što se odvija po završetku procesa (Hansen 2006., 7). Usprkos činjenici da ni pamćenje redaktora podslova vjerojatno nije ništa pouzdanije od pamćenja ostalih jezičnih stručnjaka, smatramo kako je uporaba ove metode opravdana upravo zato što nam ona omogućuje uvid u indikatore metakognitivnoga vezivanja u obliku prepoznavanja i verbalizacije potencijalnih problema i njihova spajanja s konkretnom strategijom rješavanja toga problema i koja se zatim usmeno obrazlaže (vidi Mellinger 2019., Angelone 2011.).

2.2.2 PROTOKOLI GLASNOGA RAZMIŠLJANJA

Protokoli glasnoga razmišljanja kvalitativna su i introspektivna istraživačka metoda koja potječe iz područja kognitivne psihologije. Kao što im sam naziv govori, riječ je o načinu prikupljanja podataka u kojem se od jednog ili više sudionika zahtijeva razmišljanje na glas, odnosno slobodna i neprestana verbalizacija njihovih misli paralelno s kognitivnim procesiranjem prijevodnoga zadatka. Navedene se verbalizacije snimaju, transkribiraju te tako dobiveni transkripti kodiraju i analiziraju u skladu s ciljevima i hipotezama istraživanja (Jääskeläinen 2010., 371-372). Riječ je o sinkronoj i direktnoj istraživačkoj metodi. Za razliku od protokola glasnoga razmišljanja asinkrona metoda retrospektivnoga intervjua koju smo opisali u prethodnome potpoglavlju, provodi se odmah po završetku prijevodnoga zadatka tako što se od sudionika zahtijeva da odgovore na određen broj prethodno osmišljenih pitanja

vezanih uz provedbu prijevodnoga zadatka, odnosno načina na koji su razriješili određene probleme (Kusmaul i Tirkkonen-Condit 1995., 182). Introspektivne metode ne mogu pružiti izravan uvid u „stvarne“ misaone procese, no zato pružaju vrijedne podatke kojima je moguće potvrditi ili diskreditirati zaključke i hipoteze o pretpostavljenim misaonim procesima koje nije moguće prikupiti opservacijskim metodama. Ujedno, introspektivne metode omogućuju istraživačima uvid u to kako sudionici vide vlastite procese, što može utjecati na način na koji obavljaju prijevodne zadatke (Muñoz Martin 2014., 64). Glasno razmišljanje pruža podatke o mentalnome stanju sudionika koji izvode određen zadatak, te se iz tih mentalnih stanja mogu izvući podatci o misaonim procesima. Kako je prevođenje u osnovi jezični proces, verbalizacije misli eksternaliziraju jezične informacije pohranjene u kratkotrajnome pamćenju te se većina kritika upućenih podacima dobivenima pomoću protokola glasnoga razmišljanja odnosi na kognitivne operacije pri kojima se traži verbalizacija neverbalnih procesa, poput apstraktnih zadataka rješavanja problema (Kusmaul i Tirkkonen-Condit 1995., 178-180). Protokole glasnoga razmišljanja moguće je provoditi u obliku monologa, pri čemu jedan sudionik verbalizira vlastite misli tijekom izvođenja prijevodnoga zadatka, što katkad može rezultirati nepotpunim podacima jer sudionik pri povećanu kognitivnome opterećenju može prestati verbalizirati i usredotočuje se samo na izvedbu zadatka – što se odražava u povećanu broju pauza u monologu – ili pri smanjenju kognitivnoga opterećenja kod profesionalaca kao posljedice rutinskoga izvršavanja zadataka, kao što primjećuju Jääskeläinen i Tirkkonen-Condit (1991., 91). Silvia Bernardini (2001., 244) navodi kako u prikladnim okolnostima (koje uključuju verbalno kodirane informacije, nedostatak socijalne interakcije, odsutnost smetnji, odsutnost samostalna analiziranja misli) paralelna verbalizacija ne utječe na misaone procese i pruža vjeran uvid u mentalno stanje sudionika. No, relativno je teško procijeniti mogućnost generalizacije i općenitu relevantnost podataka dobivenih ovom metodom pa se ona najčešće koristi u kombinaciji s kvantitativnim metodama (Bernardini 2001., 244). Nasuprot tomu, Jääskeläinen (2010., 371) napominje kako je samo određen dio kognitivnih procesa dostupan kroz protokole glasnoga razmišljanja, to jest samo podatci koji se aktivno obrađuju u radnome pamćenju, mogu se verbalizirati, što znači da automatizirana i nesvjesna obrada podataka nije dostupna istraživaču. Višak kognitivnoga opterećenja također može ometati verbaliziranje misli tako što smanjuje dostupne kognitivne resurse (Jääskeläinen 2010., 371). U svom je istraživanju Jakobsen (2003., 79) zamijetio kako su sudionici istraživanja koji su istodobno verbalizirali svoje misli, prevodili 20% sporije i pritom su ciljni tekst stvarali u manjim segmentima negoli

sudionici koji nisu primjenjivali metodu protokola glasnoga razmišljanja (Jakobsen 2003., 91). Iz toga smo razloga smatrali kako protokoli glasnoga razmišljanja nisu primjerena metoda za naše istraživanje.

Shreve, Angelone i Lacruz (2014., 237) navode još jedan potencijalni problem pri uporabi aktivne introspektivne metode kao što su protokoli glasnoga razmišljanja: oni zahtijevaju od sudionika da svoju pozornost dijeli na nekoliko paralelnih radnji te ujedno potiču nastanak selekcijskih mehanizama. Sudionik mora odlučiti koje događaje i radnje želi zabilježiti što znači da će se veća pozornost pokloniti neobičnijim ili zanimljivijim problemima u odnosu na manje, rutinske ili učestalije događaje. Drugim riječima, ova metoda uvelike ovisi o samostalnoj procjeni i odabiru sama sudionika što pruža uvid u njegovu osobnu percepciju važnosti pojedinoga događaja ili problema i stvara sliku o tome čemu sam sudionik posvećuje posebnu pozornost. U primjeni takvih subjektivnih metoda valja voditi računa o potencijalnu učinku na rezultate istraživanja: u situaciji u kojoj sam sudionik slobodno odabire što će verbalizirati, njegov odabir mogao bi proizaći iz toga što sudionik smatra da se od njega očekuje da kaže ili nečega što je u skladu s općim kvalitativnim normama, a ne nečega što bi sam izabrao u realnoj situaciji. Primjerice, dok bi u zamišljenoj situaciji sudionik naišavši na terminološki problem možda konzultirao Google prevoditelj, u eksperimentalnim uvjetima – i svjestan kako bi netko to mogao smatrati primjerom loše prakse – sudionik bi se poslužio nekim drugim rješenjem kako bi izgledao „profesionalnije“.

Osim monologa moguće je upotrijebiti i dijaloški oblik protokola, pri čemu dva ili više sudionika na glas raspravljaju o tekstu koji prevode i pojedinačnim prijevodnim rješenjima. Metoda dijaloga dinamičnija je od monološke metode, no valja imati na umu potencijalan učinak na dobivene podatke: postoji mogućnost da sudionik čija je osobnost dominantnija preuzme vodeću ulogu u eksperimentu. Posljedica takva razvoja situacije mogla bi biti prihvaćanje potencijalnih prijevodnih rješenja ne zato što bi ih sudionici nužno smatrali boljima, ili ih inače odabrali tijekom samostalnoga rada, nego zato što ih je predložila socijalno dominantnija osobnost. (Kusmaul i Tirkkonnen-Condit 1995., 181-182).

U kognitivnim znanostima protokoli glasnoga razmišljanja priznaju se kao validna metoda samo kad se provode u rigoroznim eksperimentalnim uvjetima, što podrazumijeva uspostavu rigorozne eksperimentalne metodologije koja obuhvaća i prikladan teorijski okvir, rigorozne postavke eksperimenta, ekološku valjanost eksperimenta te metode prikupljanja i analize podataka (Bernardini 2001., 252-253). Ehrensberger-Dow i Künzli (2010.) usporedili su

metode protokola glasnoga razmišljanja i retrospektivnoga intervjua i došli do zaključka kako protokoli glasnoga razmišljanja mogu pružiti detaljnije podatke o procesima samostalne redakture teksta, dok su retrospektivni intervjui prikladniji za prikupljanje eksplicitnih podataka o uporabi izvora, primjeni prijevodnih strategija i rješavanju problema. Kao što smo naveli u potpoglavlju 2.2.1. prednost metode retrospektivnih verbalizacija u odnosu na metodu protokola glasnoga razmišljanja ogleda se u tome što ona nema učinka na sam prijevodni proces i ne ometa sudionika u radu. Osim toga, ne izlažemo se opasnosti negativna učinka efekta promatrača na konačne rezultate eksperimenta. Stoga smatramo kako je za naše istraživanje bila primjerenija uporaba metode retrospektivne verbalizacije negoli metode protokola glasnoga razmišljanja.

Također, iz svega navedenoga u zadnja dva potpoglavlja proizlazi kako su introspektivne metode najučinkovitije u kombinaciji s pasivnim opservacijskim metodama koje je moguće kvantificirati poput praćenja pogleda oka, snimanja zaslona ili bilježenja aktivnosti tipkovnice.

2.2.3 BILJEŽENJE AKTIVNOSTI TIPKOVNICE

Pri uporabi metode bilježenja aktivnosti tipkovnice na računalo se instalira računalni program čija je svrha rekonstrukcija i opis procesa proizvodnje teksta (Leijten i Van Waes 2014., 359). Navedeni program bilježi svaki pritisak tipkovnice, klik mišem, brisanje napisanoga i kretanje pokazivača (kursora) po zaslonu kako bi se te podatke kasnije analiziralo. Osim toga programi za bilježenje aktivnosti tipkovnice bilježe i vremenske podatke poput intervala pauza ili trajanja neprekinuta rada na tekstualnim segmentima koji pružaju uvid u pojavu i rješavanje problema (Angelone 2012., 42-43). Zabilježene podatke moguće je zatim analizirati ili pregledati točan tijek nastanka teksta. Najpopularniji programi za bilježenje tipkovnice u traduktološkim studijama jesu Scriptlog, Translog i Inputlog. (Leijten i Van Waes 2014., 360), od kojih svaki ima određene karakteristike koje ga čine pogodnijima za pojedine vrste istraživanja. U podlozi je uporabe metode bilježenja aktivnosti tipkovnice uvjerenje kako tijekom i tečnost pisane aktivnosti otkrivaju tragove kognitivnih procesa koji igraju ulogu u njezinu nastanku. Stoga se istraživači usredotočuju na pauze pri pisanju (njihovu dužinu, broj, distribuciju, lokaciju itd.) i izmjene teksta (njihov broj, vrstu, mjesta izmjene, konkretne radnje itd.). Kao i kod govora, pauze se smatraju oznakom kognitivnoga opterećenja (Leijten i Van Waes 2014., 360-361). Izmjene teksta pak ukazuju na određenu razliku između pišćevih namjera i stvarno nastalog teksta, te ih vezujemo uz gramatičke, sadržajne ili površinske probleme koje možemo primijetiti tijekom nastanka konačna teksta. Pritom valja napomenuti kako bilježenje aktivnosti tipkovnice

nije ograničeno na procesnu razinu istraživanja, nego je iz podataka o pauzama i izmjenama teksta moguće izvući zaključke o kognitivnim aspektima poput radnoga pamćenja, dugotrajnoga pamćenja, čitanja i pozornosti (Leijten i Van Waes 2014., 362). S obzirom na to da se naše istraživanje bavi redakturom podslova, smatrali smo kako je za provedbu eksperimenta primjerenija metoda snimanja zaslona koja istraživaču omogućuje uvid ne samo u aktivnost tipkovnice, nego pruža uvid u zbivanja na cjelokupnu zaslonu, o čemu će više biti riječi u sljedećem potpoglavlju.

2.2.4 SNIMANJE ZASLONA

Kao i bilježenje aktivnosti tipkovnice snimanje zaslona nije invazivna metoda procesnoga istraživanja koja istraživaču omogućuje praćenje svega što se zbiva na zaslonu tijekom provedbe prijevodnoga zadatka, a ne ometa njegovu izradu. Ova istraživačka metoda zahtijeva uporabu računalnoga programa koji bilježi cjelokupnu aktivnost na zaslonu koja se zbiva tijekom obavljanja prijevodnoga zadatka. Kao što je slučaj i s protokolima glasnoga razmišljanja, zapisima dobivenima pomoću programa za bilježenje aktivnosti tipkovnice i podacima dobivenima pomoću uređaja za praćenje pogleda, pri uporabi snimaka zaslona istraživači razmatraju i proučavaju različite aspekte provedbe prijevodnoga zadatka nakon što je zadatak dovršen (Angelone 2012., 44-45).

Snimke zaslona u istraživanjima prijevodnih procesa koriste se za pregled cjelokupna procesa te njegovih pojedinačnih aspekata kao što su konkretni trenutci identifikacije problema, prikupljanja podataka iz rječnika ili glosara te s interneta, pokreti kursora na zaslonu i pauze u uporabi tipkovnice i miša. Angelone (2012., 47) naglašava prednosti vizualnoga pregleda snimke kojim se stječe izravan uvid u zbivanja tijekom prevoditeljeva ili redaktorova rada. Kao eksperimentalna metoda snimka zaslona ne pruža istraživaču samo direktan uvid u prijevodni proces, tj. način kako se odvijao tijekom eksperimenta, nego je i pomagalo tijekom retrospektivne verbalizacije: sudionici mogu vidjeti sve što su radili i gledali na zaslonu, od problema na koje su naišli tijekom rada, strategija koje su upotrijebili za njihovo rješavanje, pomagala kojima su se poslužili da dođu to rješenja i tijeka izrade ciljnoga teksta. Također, kod metode snimanja zaslona najvažnija je prednost lakoća uporabe: praktički nema ograničenja vezanih uz to koji se resursi i pomagala mogu koristiti tijekom radnoga procesa, a sudionici ne moraju učiti kako koristiti nepoznato korisničko sučelje (vidi Angelone 2012., 52). No, valja imati na umu mogućnost da sudionike tijekom verbalizacije mogu pretjerano zaokupiti pojedini aspekti snimke, odnosno katkad je potrebno usmjeriti pozornost sudionika manje na proizvod

njihova radnoga procesa, a više na sam proces. Potencijalni nedostatak snimanja zaslona mogla bi biti i relativno visoka cijena profesionalnoga softvera namijenjena toj svrsi te nužnost učenja rada s takvim softverom. Ujedno, kao i kod drugih istraživačkih metoda, uvijek je prisutna potencijalna pristranost istraživača tijekom kodiranja i analize podataka sa snimke. No, sveukupno uzevši, riječ je o jednoj od najraširenijih metoda istraživanja prijevodnih procesa koja se čini prikladnijom za istraživanje redakture podslova od primjerice metode bilježenja aktivnosti tipkovnice.

Za potrebe ove disertacije u tom je smislu od posebne važnosti rad Orrega Carmone, Dutke i Szarkowske (2018., 173-174) čija je svrha bila procijeniti primjenu tradicionalnih procesnih metoda na istraživanje izrade podslova. Iako su autori studije pokazali kako sličnost između procesa prevođenja i procesa podslavljanja omogućuje primjenu procesnih metoda prikupljanja podataka kako bi se ispitali vremenski, kognitivni i proizvodni naponi prevoditelja podslova (Orrego Carmona, Dutka i Szarkowska 2018., 173), i procesne metode mogu pomoći u shvaćanju načina na koji rade prevoditelji podslova i kako na njihov rad utječe vrsta računalnoga programa kojim se koriste (Orrego Carmona, Dutka i Szarkowska 2018., 175), ujedno se pokazalo kako postoje važne razlike koje otežavaju uporabu pojedinih procesnih metoda na procese podslavljanja. Posebice se problematičnim pokazalo ispitivanje prijevodnih jedinica i pauza. Prijevodne jedinice ili segmenti teksta na kojima prevoditelj radi (engl. *translation units*), obično se koriste kao analitičke jedinice u sklopu proučavanja radnih procesa prevoditelja (vidi Orrego Carmona, Dutka i Szarkowska 2018., 174), no segmentacija podslova nešto je što se razlikuje od prevoditelja do prevoditelja, tj. ne postoji unificiran način segmentiranja podslova, što znači da se podslovi kao takvi ne mogu koristiti kao usporedive referentne jedinice za proučavanje procesa podslavljanja. Na hrvatskome je tržištu podslova uobičajena uporaba dvaju redaka, pri čemu je gornji redak obično kraći od donjega kako bi zauzeo manje mjesta na zaslonu, no takva podjela nije nužno univerzalno primjenjiva na sva europska tržišta podslova. Ujedno, oblikovanje rečenica unutar dvaju redaka potpuno ovisi o izboru prevoditelja. Orrego Carmona, Dutka i Szarkowska (2018., 174) kao jedno potencijalno rješenje predlažu uzimanje cjelokupna podslavljenoga dokumenta kao analitičke jedinice i provedbu strukturirane jezične i prostorno-vremenske analize. Alternativa bi mogla biti uporaba unificiranih unaprijed izrađenih podslova (engl. *template*), ali to bi eliminiralo dimenziju vremenskoga usklađivanja podslova (engl. *spotting/cueing*), što znači da nije nužno riječ o najsretnijem rješenju. Kao drugi problematični element pokazale su se pauze. Naime, u

klasičnim procesnim istraživanjima pauze se smatraju indikacijom da je prevoditelj suočen s nekim problemom ili da neku točku u tekstu smatra posebno osjetljivom, to jest konceptualizirane su kao oznaka kognitivnoga opterećenja (Munday 2012., 5). U procesnim istraživanjima, pauze se smatraju indikatorima kognitivnoga napora koji uključuje prepoznavanje problema i primjenu procesa rješavanja problema (Lacruz 2017. i Orrego Carmona, Dutka i Szarkowska 2018., 174). No, kod podslovljavanja prevoditelji često pauziraju rad na tipkovnici kako bi pogledali video-materijal na kojemu rade ili kombiniraju aktivnosti unosa vremenskih kodova, prijevoda i redakture vlastitoga prijevoda tijekom radnoga procesa, što uzrokuje pojavu dodatnih pauza zbog neprestane izmjene zadataka (Orrego Carmona, Dutka i Szarkowska 2018., 174). Stoga možemo zaključiti kako bi se bilježenje aktivnosti tipkovnice i kod ispitivanja procesa redakture podslova moglo pokazati problematičnim, posebice ako se uzme u obzir da redaktori podslova često pauziraju rad na tipkovnici kako bi pustili video s podslovima na kojima rade i provjerili jesu li dobro vremenski i tekstualno usklađeni s izvornikom. Drugim riječima, oni tijekom toga cijelog pauziranog segmenta rade i takav način rada ne ukazuje nužno na postojanje prijevodnoga problema koji je potrebno razmotriti i riješiti. Dapače, duže razdoblje bez aktivnosti tipkovnice moglo bi ukazivati na to da problema nema, to jest redaktor smatra kako je audiovizualni sadržaj dobro podslovljen i njegova intervencija nije potrebna.

Postoji niz računalnih programa namijenjenih snimanju zaslona. Kao i kod programa za bilježenje aktivnosti tipkovnice, odabir određena programa ovisi o potrebama i konstrukciji konkretna istraživanja. Za potrebe našega istraživanja odlučili smo se za program otvorenoga koda OBS Studio, odnosno Open Broadcaster Software, što ćemo detaljnije opisati u potpoglavlju namijenjenu opisu naše istraživačke metodologije.

Metode snimanja zaslona i bilježenja aktivnosti tipkovnice neinvazivne su opservacijske metode čije je snimke nakon završetka eksperimenta moguće relativno lako prenijeti u program za kodiranje i analizu podataka. Tijekom primjene ne dolazi do pojave selekcijskih mehanizama kod sudionika, nego je istraživaču dostupan cjelovit zapis sudionikove aktivnosti. Za razliku od opreme za praćenje pogleda ili snimanja moždanih valova riječ je o relativno jeftinim metodama dostupnima široku broju istraživača. No, kao i kod introspektivnih metoda, valja imati na umu i određena ograničenja: eksperimentalno okruženje samo po sebi predstavlja problem u pogledu ekološke valjanosti s obzirom na to da je riječ o umjetno stvorenu okruženju lišenu spontanosti kakva prati uobičajen tijek rada na prevoditeljevu radnome mjestu (vidi npr.

Ehrensberger-Dow 2014.). Nedostatak je i to što istraživač mora sam analizirati sve prikupljene podatke, što ovu metodu čini vremenski zahtjevnom. Unatoč tomu smatramo kako je riječ o metodi koja pruža najprecizniji uvid u radnje sudionika tijekom podslovljavanja ili redakture podslova, zbog čega smo odabrali ovu metodu kao dio našega metodološkog aparata.

2.2.5 METODE PRAĆENJA POGLEDA OKA

Osim navedenih metoda u traduktološkim procesnim istraživanjima popularna je i metoda praćenja pogleda oka, no kad je riječ o podslovljavanju, većina se studija posvećuje gledanju ili čitanju podslova, odnosno njihovoj recepciji kod gledatelja, a ne njihovoj izradi, s tek dvije studije koje su se pozabavile eksperimentalnom usporedbom rada profesionalnih prevoditelja podslova i studenata prevoditeljstva (vidi Kruger, Szarkowska i Krejtz 2015. te Orrego Carmona, Dutka i Szarkowska 2018.). Kod metode praćenja pogleda istraživači se usredotočuju na određene fiksacijske i točke pogleda (engl. *fixation* i *gaze points*) na zaslonu, koje pokazuju kamo točno oko gleda, te na toplinske karte (engl. *heatmaps*) odnosno vizualizaciju općenite distribucije točaka pogleda (vidi Salvucci i Goldber 2000.). Praćenje oka temelji se na interakciji između pokreta oka i kognitivnih procesa, no unatoč popularnosti ove metode manjoj je skupoća potrebne opreme (poput uređaja Tobii Eye Tracker, posebice popularna u traduktološkim istraživanjima, čija se cijena kreće od oko 30.000 do 50.000 dolara) što je čini teško dostupnom istraživačima koji nemaju pristup većim sveučilišnim laboratorijima koji posjeduju takve uređaje. Stoga su metode bilježenja aktivnosti tipkovnice i snimanja zaslona, za čiju su provedbu potrebni samo računalo i nekoliko računalnih programa koji katkad mogu biti i otvorenoga koda, puno dostupnije većemu broju istraživača.

2.2.6 ETNOGRAFSKE METODE

Etnografska metoda naziva se opservacijskom metodom i primarna joj je svrha steći uvid i razumjeti lokalno znanje, vrijednosti i prakse iz pozicije sudionika, to jest zadatak je etnografa kontekstualizirati stečeni uvid u lokalne vrijednosti i prakse u područje šireg značaja (Howell 2018.). Kad je riječ o etnografskome pristupu istraživanjima prijevodnih procesa, Flynn (2010., 116) navodi kako se u traduktološkim studijama koje prevođenju pristupaju kao društvenoj aktivnosti, prevoditelje promatra kao „zajednicu prakse“ (engl. *community of practice*). Kako bi se ispitali oblici te prakse, istraživač treba prvo uspostaviti odnos s prevoditeljima koji se bave istraživanim oblikom prevođenja, odabrati sudionike, transkribirati intervjue i razgovore s njima, pomno pratiti njihove profesionalne genealogije i putanje i zabilježiti mreže profesionalnih i ostalih kontakata u kojima sudionici sudjeluju (Flynn 2010., 117). Pritom je važno voditi detaljan dnevnik istraživanja, odnosno terenske zapise, s potpunim bilješkama o opažanoj praksi. Iako etnografske studije slučajeva u podslovljavanju nisu mnogobrojne, pojedini autori (Artegiani 2019.) naglašavaju važnost integriranja terenskih istraživanja u procesne studije podslovljavanja, primjenom etnografske metode opservacije sudionika u njihovu uobičajenom radnome okruženju, pritom uzevši kao predmet istraživanja i kognitivne funkcije i način rada prevoditelja podslova, poput načina na koji pristupaju radnim zadacima, njihove brzine, količine teksta koji su saželi i tehnoloških sredstava kojima su se koristili. Mana etnografskih metoda jest subjektivnost, kako samih sudionika koji bi mogli pružati odgovore onako kako smatraju da bi odgovori trebali izgledati ili kako se od njih očekuje, umjesto onako kako bi iskreno postupili, tako i istraživača koji bi mogli utjecati na proces intervjua i kasniju analizu podataka vlastitim predrasudama ili ideološkim sklopom. Ipak, Risku, Rogl i Milošević (2020., 42-43) navode da se istraživanja radnih procesa prevoditelja često provode pomoću etnografskoga pristupa kako bi se sagledale tri moguće istraživačke perspektive:

1. Normativni opis konkretne radne stvarnosti, poput eksplicitnih procesnih uputa, smjernica za kontrolu kvalitete i radnih specifikacija.
2. Opažana radna praksa.
3. Način na koji pojedinci ili društvene skupine uključene u tu praksu istu interpretiraju ili racionaliziraju.

Stoga Risku, Rogl i Milošević (2020., 43) smatraju kako je najbolji pristup istraživanju radne prakse prevoditelja i okolnosti u kojima se odvijaju prijevodni procesi upravo etnografski pristup koji uključuje opservacijske metode (bilo da je istraživač fizički prisutan i uključen u

opažanje situacije ili putem snimanja videozapisa). Opservacijske metode nadopunjuju se zatim drugim metodama prikupljanja podataka, kao što su intervjui, upitnici ili analiza organizacijske dokumentacije, pisane komunikacije ili predmeta u radnome okruženju.

U nastavku ćemo ukratko opisati osnovne značajke prevođenja za audiovizualne medije, kao područja kojemu pripada podslovljavanje, te samog podslovljavanja kao prevoditeljske aktivnosti.

2.3 PREVOĐENJE ZA AUDIOVIZUALNE MEDIJE

Prevođenje sadržaja za audiovizualne medije tek je nešto mlađe od audiovizualnih medija, ali veći je traduktološki interes pobudilo tek krajem 20. stoljeća. Kao područje istraživanja prevođenje za audiovizualne medije relativno je fluidan koncept koji obuhvaća niz potpodručja i znanstveno-istraživačkih tema, no definicije osnovnih pojmova u pravilu se ne razlikuju previše jedne od drugih. Audiovizualnim tekstom smatra se tekst koji primamo kroz dva kanala, vizualni i slušni (Bartrina 2004., 157). Uloga je prevoditelja održati koherentnost komunikacije između govornika na ekranu, istodobno prenoseći cjelokupnoj publici koherentnu poruku koju joj je namijenio autor audiovizualnoga teksta (Bartrina 2004., 161). Jorge Díaz Cintas (2020., 209) definira prevođenje za audiovizualne medije (engl. *audiovisual translation, AVT*) kao akademsku disciplinu i profesionalnu aktivnost koja uključuje lokalizaciju audiovizualnih medijskih sadržaja putem različitih prevodilačkih postupaka. Uzimajući u obzir komunikacijske aspekte istovremena procesiranja i zvučnoga i vidnoga sadržaja, prevoditelji za audiovizualne medije moraju se naučiti nositi s tehničkim ograničenjima koja karakteriziraju ovu prevodilačku djelatnost i poznavati načine uporabe računalnih programa pomoću kojih se odvijaju njihovi tehnički zadatci (Díaz Cintas 2020., 209). Delia Chiaro (2013., 1) pak definira prevođenje za audiovizualne medije kao naziv za prijenos verbalnih komponenata sadržanih u audiovizualnim djelima i proizvodima iz jednog u drugi jezik, pritom naglašavajući povezanost verbalnih i vizualnih kodova koji zajedno čine smislenu cjelinu unutar jednoga audiovizualnog proizvoda, no čiji se prijevod odvija isključivo na verbalnoj razini. Navedena definicija ne uzima u obzir unutarjezično (engl. *intralingual*) prevođenje pa je stoga pomalo nepotpuna, ali težište stavlja na polisemiotski karakter audiovizualnih sadržaja. U engleskome jeziku upotrebljava se i naziv *screen translation*, odnosno prevođenje za ekrane, kao nadređen pojam koji obuhvaća sva potpodručja kojima se bave audiovizualni prevoditelji. O'Connell (2007., 123) preferira taj naziv s obrazloženjem kako je riječ o prevođenju čitava spektra audiovizualnih tekstova koji se prikazuju na ekranu bilo koje vrste. Pritom nije riječ samo o

podslavljanju (engl. *subtitling*) ili sinkronizaciji (engl. *dubbing*) i čitanju teksta preko kadra (engl. *voice-over*) audiovizualnih sadržaja za televizijske postaje, virtualne medije i kinodvorane, nego i o simultanu prevođenju filmova na filmskim festivalima, nadslovljanju kazališnih predstava i posebice opera (engl. *surtitling*) pri čemu se ekran s tekстом nalazi iznad pozornice, audiodeskripciji sadržaja za slijepe i slabovidne osobe (engl. *audiodescription*), što je precizan i sažet zvučni prijevod vizualnih aspekata audiovizualnoga sadržaja kojim se opisuje svaki vidni ili zvučni podatak koji osobama oštećena vida pomaže pratiti sadržaj filma (Díaz Cintas 2020., 211-212) i najzad podslavljanju uživo (engl. *respeaking* ili *live subtitling*) u kojemu prevoditelj naglas ponavlja tekst koji čuje kako bi softver za prepoznavanje govora generirao podslove čija je svrha lakša dostupnost sadržaja za osobe oštećena sluha. Postupcima sinkronizacije i *voice-overa* prevodi se govor, ali prevoditelji pritom rade s pisanim tekstem koji naknadno izgovaraju glumci ili spikeri u studiju. Pritom se kod sinkronizacije nastoji postići dojam da likovi govore ciljnim jezikom i stoga se obično koriste glumci, dok se kod *voice-overa* ciljni tekst čita preko izvornika koji se može čuti u pozadini. U Hrvatskoj je stoga uobičajeno da se pomoću sinkronizacije prevode crtani filmovi i ostali sadržaji namijenjeni mlađoj djeci, dok je *voice-over* postupak kojim se prevode dokumentarni filmovi, vijesti ili katkad intervjui (Pavlović 2015., 29). U anglofonoj traduktološkoj literaturi nalazimo i nazive *multimedia translation* ili *multimodal translation* koji nastoje obuhvatiti cjelokupan spektar audiovizualnoga iskustva. Naime, audiovizualni prijevod ne sastoji se isključivo od prijenosa govora u tekst, nego uzima u obzir i ostale multimodalne elemente koji čine audiovizualno djelo poput slike, zvučnih efekata ili glazbene podloge (Taylor 2020., 83-84). Navedeni elementi zajedno tvore značenje izvornika i omogućuju audiovizualnim prevoditeljima odabir prikladnih prijevodnih rješenja kako bi se to značenje prenijelo u ciljni tekst (Taylor 2020., 84).

Najčešći je oblik prevođenja za audiovizualne medije u Hrvatskoj podslavljanje, pri čemu se izvorni govor prevodi u pisanome obliku (Pavlović 2015., 29). Iako je i kod prevođenja audiovizualnih sadržaja prvenstveni fokus na jezičnim karakteristikama izvornika, audiovizualni prevoditelji moraju biti potpuno svjesni cjelokupne semiotičke kompleksnosti materijala koji prevode (Díaz Cintas 2009., 9). Polisemiotički karakter audiovizualnoga proizvoda pridaje poseban značaj međuodnosu između jezika i kulture, to jest audiovizualni prevoditelji prinuđeni su dekodirati i filtrirati značenje izvornika na različitim semiotičkim razinama (zvučnoj, vidnoj, verbalnoj i neverbalnoj) prije nego što odaberu prikladan oblik ciljnoga teksta koji će njihovoj publici približiti smisao izvornika (Díaz Cintas 2009., 12-13).

Iako su na hrvatskome tržištu prisutni svi oblici prevođenja za audiovizualne medije, dominantan oblik čine međujezični podslovi izrađeni prije prikazivanja audiovizualnoga sadržaja publici, kolokvijalno zvani *titlovi*. Stoga ćemo u daljnjem tekstu ukratko opisati osnovne značajke podslovljavanja.

2.3.1 PODSLOVLJAVANJE

Kao konačan proizvod procesa podslovljavanja, podslovi se obično definiraju kao „diasemiotički prijevod u polisemiotičkim medijima“ zbog njihova prijenosa sadržaja iz govora na izvornome jeziku u pisani tekst na ciljnome jeziku (Gottlieb 2004., 219-220). Podslovi predstavljaju vrstu prijevoda za audiovizualne medije realiziranu u vizualnome kanalu putem statičkoga teksta postavljena na pokretnu sliku najčešće smještenu na dnu ekrana (Perez Gonzalez 2007., 74). Tijekom njihova prijelaza iz govora na izvornome jeziku u pisani tekst na ciljnome jeziku, nužno ih je sažeti i oblikovati kako bi bili u skladu s tehničkim, prostornim i vremenskim ograničenjima, a prevoditelji pritom nastoje zadržati izvorno značenje, stil i funkcionalni stil originala. Svi podslovljeni audiovizualni sadržaji sastoje se od tri osnovne komponente: izgovorene riječi, slike i podslova, čiji međuodnos definira temeljne značajke audiovizualnoga medija (Díaz Cintas i Remael 2014., 9). Podslovi se moraju pojavljivati na ekranu istovremeno sa slikom i dijalozima, pružati semantički prihvatljiv prikaz izvornoga dijaloga i zadržati se na ekranu dovoljno dugo da ih gledatelji stignu pročitati (Díaz Cintas i Remael 2014., 9).

Postoji nekoliko tipologija podslova, ovisno o tome na koji se aspekt želimo usredotočiti (Díaz Cintas i Remael 2014., 13-14). Kad je riječ o jezičnim parametrima, podslove dijelimo na unutarjezične (engl. *intra-lingual*), međujezične (engl. *inter-lingual*) i dvojezične (engl. *bilingual*). Unutarjezični podslovi namijenjeni su osobama oštećena sluha, učenju stranoga jezika, dijalektima istoga jezika, obavijestima i najavama (Díaz Cintas i Remael 2014., 14). Međujezični podslovi odnose se na prijevod s izvornoga na ciljni jezik (Díaz Cintas i Remael 2014., 17). Dvojezični podslovi obično se rade u državama gdje se govori više službenih jezika i pritom je svaki redak podslova namijenjen drugom jeziku, najčešće u obliku dva retka, no katkad i u obliku četiri retka na ekranu. Dodatni pritisak koji takvo ograničenje prostora stvara za prevoditelje, čini dvojezično podslovljavanje vrlo teškim i zahtjevnim oblikom podslovljavanja (Díaz Cintas i Remael 2014., 18). Prema aspektu vremena koje je prevoditeljima na raspolaganju za izradu podslova, podslove dijelimo na prethodno izrađene ili podslove koji se rade uživo u realnome vremenu. Najčešći oblik čine prethodno izrađeni

podsluvi u cjelovitim rečenicama (Díaz Cintas i Remael 2014., 19). Podslavljanje uživo najčešće se koristi u programima namijenjenima osobama oštećena sluha te katkad u intervjuima ili vijestima uživo i radi se pomoću računalnoga programa za prepoznavanje govora (Díaz Cintas i Remael 2014., 20). Najzad, prema tehničkome aspektu, podslave možemo podijeliti na one otvorenoga ili zatvorenoga tipa, pri čemu su podsluvi otvorenoga tipa integralni dio audiovizualnoga sadržaja i nije ih moguće ukloniti s ekrana, dok podslave zatvorenoga tipa gledatelj može uključiti ili isključiti po želji (Díaz Cintas i Remael 2014., 21). Tijekom podslavljanja nužna je redukcija izvornoga dijaloga zato što gledatelji moraju imati dovoljno vremena za istodobno čitanje podslava i praćenje zbivanja na ekranu, pri čemu u idealnim uvjetima publika uopće nije svjesna da čita tekst (Chiaro 2013., 4).

Zbog navedenih ograničenja u izradi podslava nužno je sažimanje i katkad izostavljanje dijela izvornoga teksta. Prednost podslavljanja u odnosu na druge oblike prevođenja za audiovizualne medije jest u tome što podslavljanje omogućuje publici uživanje u originalnim glasovima izvornih glumaca, izvornoj atmosferi audiovizualnoga sadržaja te onima koji znaju izvorni jezik pruža mogućnost paralelna praćenja sadržaja na dva jezika (Perego i dr. 2010., 244). Doduše, to ujedno znači i da dvojezična publika može procijeniti kvalitetu prijevoda, odnosno uočiti grube prijevodne pogreške (O'Connell 2007., 128-129). Čin prevođenja podslava obično slijede postupci kontrole kvalitete prijevoda koji uključuju i redakturu koja je predmet ovoga istraživanja.

2.3.2 PODSLOVLJAVANJE U REPUBLICI HRVATSKOJ: TEORIJA I PRAKSA

Literatura o audiovizualnome prevođenju u Hrvatskoj donekle je ograničena iako se zadnjih nekoliko godina uočava porast interesa domaćih traduktologa, prevoditelja i studenata neofiloloških studija za upravo tu tematiku. Domaća znanstvena i stručna produkcija većim se dijelom usredotočila na sadržajne i tehničke aspekte prevođenja za audiovizualne medije, pa tako bilježimo radove o osnovnim postulatima i metodama filmskoga prevođenja (Babić 1991.), odrednicama prevođenja za televizijsku sinkronizaciju (Kolka 1995.), osobitostima prevođenja za televiziju na korpusu prevedenih audiovizualnih materijala (Pavlović 2000.), percepciji uporabe regionalnih dijalekata u sinkroniziranim animiranim filmovima (Perić 2014.) i sinkronizacijama crtanih filmova općenito (Babić 2015.), osnovama prevođenja opera i mjuzikala (Šrut 2018.), potencijalnu utjecaju podslava na jezične navike gledatelja, tj. na učestalost pojave anglofonih kalkova u hrvatskome jeziku putem konzumacije podslava (Mustapić 2015., Pirtošek 2019.), prijevodnim strategijama, metodama i normama u

podslavljanju različitih vrsta audiovizualnih sadržaja (Pavlović 2004., Anđel 2007., Nikolić 2009., Nikolić 2012., Bujić 2014., Schmidt 2014., Čemerin 2016., Marčetić 2016., Nikolić 2016., Rogošić 2019., Čemerin 2019., Filipin 2019., Sever 2019.), hobističkom prevođenju podslova i motivaciji prevoditelja hobista (tzv. *fansubbing*, vidi Čemerin i Toth 2017.) te ulozi podslova u usvajanju stranoga jezika (Nigoević i dr. 2014., Brodarić 2015., Brodarić Šegvić 2019.). Audiovizualnomu prevođenju posvećeno je i jedno poglavlje *Priručnika za prevoditelje* (vidi Macan i Primorac Aberer 2014., 181-200) koji ukratko opisuje osnove teorije i prakse pojedinih vrsta medijskih prijevoda te se osvrće na nastavni proces obrazovanja audiovizualnih prevoditelja.

Tematika kontrole kvalitete, procesa redakture prijevoda i značajki prevođenja za audiovizualne medije kao profesionalne djelatnosti relativno je slabo zastupljena u domaćoj znanstvenoj produkciji, stoga su sljedeći odlomci posvećeni radovima koji su se makar sporadično osvrnuli na te aspekte podslavljanja. Navedeni radovi pružaju dio teorijskoga okvira za prvi korak ovoga istraživanja u obliku anketnoga upitnika kojim se ispituju profesionalni uvjeti rada, mišljenja i stavovi profesionalnih redaktora o procesima i postupcima redakture te njihova razmatranja kvalitete prijevoda i uloge redaktora u procesu osiguranja kvalitete podslova.

Davne 1995. godine tadašnja je voditeljica Službe za prijevode Hrvatske radiotelevizije, Bojana Zeljko Lipovšćak, napisala kratak prilog o prevoditeljstvu na televiziji za zbornik radova sa stručnoga skupa Hrvatskoga društva za primijenjenu lingvistiku o onodobnim strujanjima i tendencijama u prevoditeljstvu. U njemu se osvrnula na povijest audiovizualnoga prevođenja i posebice podslavljanja i simultanoga prevođenja stranih vijesti na HRT-u te na obrazovanje i obuku prevoditelja podslova. S obzirom na to da se ova disertacija bavi upravo procesima redakture (ili kolokvijalno *supervizije*) audiovizualnih prijevoda, vrijedi spomenuti kako su definirane značajke kvalitetna audiovizualnoga prevoditelja (odnosno *prevoditelja adaptatora*, kako ga autorica naziva u tekstu): odlično poznavanje jezika izvornika i ciljnoga jezika, „renesansna“ opća kultura, vrlo visok kvocijent inteligencije i sposobnost neprestana snalaženja u novim situacijama (Zeljko Lipovšćak 1995., 380). Zatim slijedi opis kvalifikacijskoga testiranja opće kulture, nakon kojega se prevoditelje pripravnike primalo u Službu. Tek tu je započinjala prava obuka audiovizualnoga prevoditelja: profesionalni prevoditelj u svojstvu mentora nadzirao je i korigirao rad prevoditelja novaka, kako sa sadržajne, tako i s formalne odnosno tehničke strane. Drugim riječima, nije postojala funkcija profesionalnoga redaktora

podslava, nego se tada od prevoditelja očekivalo da redigiraju prijevode svojim kolegama početnicima. Iako je za prevoditelja novaka svakako od velike profesionalne važnosti postojanje sustava koji mu omogućuje poboljšanje njegovih vještina kroz vježbu i mentorsko vodstvo stručne osobe, postojali su i nedostaci, posebice kad je riječ o vremenskim ograničenjima i zahtjevnosti redaktorskih zadataka:

„Svatko tko je ikada radio superviziju nekog prijevoda, zna da taj posao zahtijeva ako ne više, a onda barem jednako toliko vremena kao i sam prijevod, zato ga se ljudi i nerado prihvaćaju, pa se nalazimo u začaranu krugu. Postojeći prevoditelji zatrpani su poslom i nemaju vremena baviti se mladima. Kudikamo lakše bilo bi kada bismo dobili formirane pismene mlade prevoditelje kojima bismo jedino trebali pokazati umijeće prilagodbe u titlove, ali nažalost najčešće se radi o dodatnim problemima kao što su neprepoznavanje idioma, doslovan prijevod, nespretna formulacija, pogrešan funkcionalni stil, pogrešan izbor homonima i posvemašnja nepismenost u materinskome jeziku. Na toliko fronta istodobno doista se teško boriti.“ (Zeljko Lipovšćak 1995., 381)

Na kraju teksta, autorica sugerira osnivanje studija ili subspecijalizacije za audiovizualno prevođenje kao potencijalno rješenje za postojeće probleme.

Sljedeći rad koji se temeljitije bavi audiovizualnim prevođenjem kao profesionalnom djelatnošću u Republici Hrvatskoj i pojedinačnim aspektima rada prevoditelja podslava, članak je Kristijana Nikolića (2010.) koji se temelji na anketnome istraživanju provedenu 2007. godine među profesionalnim prevoditeljima podslava zaposlenima u HRT-ovoj Službi za prijevode i jednoj privatnoj prevodilačkoj agenciji. Rezultati istraživanja pokazali su kako je podslavljanje u tom trenutku bilo slobodna profesija kojoj su pristupali mlađi prevoditelji, izmjena radne snage bila je učestala i samim time bilo je nužno neprestano zapošljavanje novih prevoditelja, a niske su tarife onemogućavale većinu prevoditelja da se podslavljanjem bave u punom opsegu radnoga vremena, to jest podslavljanje je uvelike bilo dodatna, a ne primarna prevoditeljska aktivnost (Nikolić 2010., 100). Prema tadašnjoj voditeljici HRT-ove Službe za prijevode, dobar prevoditelj podslava imao je sljedeće karakteristike: veliko jezično znanje izvornoga i ciljnoga jezika, sposobnost sažimanja teksta, pridržavanje jezičnih standarda Službe, računalnu pismenost, ručnu i tehničku spretnost, spremnost za rad u kratkim rokovima i u neuobičajeno radno vrijeme (Nikolić 2010., 100). Kako je nužna i profesionalna i praktična obuka prevoditelja podslava, koraci koje je HRT-ova Služba za prijevode poduzimala po tom pitanju, davali su dobre rezultate, ali nije bila riječ o laganu zadatku zato što je takva praksa

zahtijevala dobre supervizore odnosno redaktore koji bi pratili rad prevoditelja novaka na početku njihove karijere, što je uglavnom bilo nemoguće zbog ograničena vremena i drugih radnih obveza iskusnijih prevoditelja (Nikolić 2010., 100). Nikolića su posebice zanimali stavovi sudionika s obzirom na percipirane prednosti i nedostatke podslovljavanja kao profesionalne aktivnosti u Hrvatskoj sa sljedećim rezultatima (Nikolić 2010., 103-104): sudionici su u prednosti ubrajali individualan pristup poslu, mogućnosti gledanja audiovizualnih sadržaja koji bi im inače bili nedostupni, priliku za rad s kvalitetnim audiovizualnim sadržajima i užitak koji im takav rad pruža te priliku za izražavanje osobne kreativnosti i neprestan doticaj s izvornom kulturom i jezikom. Rad od kuće i mogućnost odabira koliko će i kojih radnih zadataka prevoditelj prihvatiti, također su se smatrali prednostima, no pritom valja napomenuti i da je bila riječ o prevoditeljima kojima je podslovljavanje bilo dodatna djelatnost, uz koju su imali i druge poslove (Nikolić 2010., 103). U nedostatke su se ubrajali niski honorari, rad s vrlo lošim i vulgarnim filmovima, činjenica da su prevoditelji podslova neprestano pod povećalom publike koja vrlo kritično primjećuje svaku pogrešku, a pritom nije upućena u uvjete i metode rada prevoditelja, zatim prekratki rokovi i uporaba zastarjele opreme poput videokazeta i pretjerane jezične restrikcije kad su u pitanju neformalan govor i žargonizmi (Nikolić 2010., 104). Posebno negativnom značajkom podslovljavanja sudionici su smatrali činjenicu da nije postojala strukovna udruga koja bi zastupala njihove interese – što se kasnije promijenilo s osnivanjem Društva hrvatskih audiovizualnih prevoditelja, DHAP – i stresne uvjete rada potaknute tržišnom nepredvidljivošću, radom s tekstovima izvan njihova konteksta i brzinom rada nužnom da bi se ispunili ekstremno kratki rokovi, koja prevoditeljima nije ostavljala dovoljno vremena da primjereno istraže terminološke probleme i specijalizirani leksik pojedinih audiovizualnih sadržaja, a kamoli redigiraju vlastiti prijevod. Sudionici su s razlogom smatrali da takvi uvjeti rada negativno utječu na kvalitetu konačna proizvoda (Nikolić 2010., 104-106).

S obzirom na to da u hrvatskoj traduktološkoj literaturi nedostaju istraživanja o organizaciji posla i radnim uvjetima redaktora podslova, za potrebe ove disertacije provedeno je takvo istraživanje kako bi se glavni dio istraživanja mogao smjestiti u svoj utemeljeni, ukotvljeni i prošireni kontekst. Stoga četvrto poglavlje ove disertacije donosi rezultate anketnoga istraživanja provedena među redaktorima podslova. U njemu se поближе osvrćemo na pitanja obuke redaktora, suvremenih uvjeta rada i njihova učinka na procese i postupke redaktore podslova. Pritom smo uzeli u obzir teorijski okvir koji pružaju rezultati prethodnih istraživanja

opisani u ovom potpoglavlju, kao i koncept situirane i proširene prevoditeljske kognicije. Drugim riječima, rezultati anketnoga upitnika pružaju nam osnovu za razmatranje učinka koji društveni i radni kontekst ima na redaktorsku kogniciju unutar procesa redakture kao interaktivnoga procesa ovisna o nizu eksternih komponenata koje utječu na kognitivnu obradu podslovljenoga sadržaja (vidi npr. Risku, Rogl, Milošević 2017., 5).

2.4 PROCJENA KVALITETE PRIJEVODA

Kad je riječ o pojmovima kvalitete prijevoda kao konačna proizvoda (engl. *translation product quality*), kvalitete radnih procesa kojima se dolazi do konačna proizvoda (engl. *translation process quality*), procjene kvalitete (engl. *translation quality assessment*) i osiguranja kvalitete (engl. *translation quality assurance*), jedino što se sa sigurnošću može reći jest da ni za jedan od navedenih pojmova ne postoji konsenzus među traduktolozima, samim prevoditeljima ili stručnjacima zaduženima za procjenu i osiguranje kvalitete u prevodilačkim agencijama (vidi primjerice Pym 1992., Lauscher 2000., Koby i Lacruz 2017., Eyckmans i Anckaert 2017., Colina 2008. i 2009. itd.) Za svaki od navedenih pojmova u traduktološkoj literaturi postoji niz definicija i načina na koji ih se opisuje, kao i niz modela kojima se nastoje utvrditi mjerljivi parametri procjene kvalitete ili sposobnosti i kompetencija prevoditelja, no niti jedan od tih modela nije univerzalno prihvaćen (Koby i Lacruz 2017., 42), a pogotovo ne postoji model koji bi obuhvaćao sve vrste prijevoda u svim zamislivim situacijama (House 2015., 2-3, Pavlović 2015., 278).

Pitanje koje se često nameće jest treba li kvalitetu mjeriti u apsolutnome ili relativnome smislu, pri čemu oni koji se priklanjaju apsolutnomu poimanju kvalitete, nastoje postići objektivne procjene koje se temelje na detaljnim analizama različitih taksonomija pogrešaka, dok relativisti iskazuju holistički pristup koji donekle blagonaklono gleda na subjektivne procjene kvalitete (Koby i Lacruz 2017., 3-4). Valja pritom napomenuti kako nedostatak slaganja oko toga što je zapravo kvaliteta prijevoda, nije samo teorijski problem, već postoji i vidljiv jaz između traduktologa teoretičara i praktičara koji rade na tržištu prijevoda, koji se najčešće vode konkretnim dokumentima (stilskim vodičima klijenata i/ili agencija i organizacija za koje rade, međunarodnim i nacionalnim normama i standardima poput norme ISO 17100:2015 Međunarodne normizacijske organizacije ili norme EN 15038:2006 Europskoga odbora za normizaciju) koji točno propisuju što se od njih očekuje u kvalitativnome smislu, kojih se parametara moraju pridržavati i kakav mora biti konačan proizvod (usp. Pavlović 2015., Gouadec 2007., Vandepitte 2017.). Što se točno smatra kvalitetnim u praksi često ovisi o

subjektivnoj odluci osobe koja procjenjuje pojedinačni prijevod. Lauscher (2000., 149-150) zapaža taj jaz između prijevodne teorije i prakse, navodeći kako primjena parametara procjene najčešće ovisi o situacijskim i pojedinačnim čimbenicima unutar konteksta u kojem se prijevod odvija i učinka toga konteksta na ciljni tekst pa je time kvaliteta prijevoda u konačnici pitanje dogovora i općeg konsenzusa između svih zainteresiranih dionika u prijevodnome procesu. Idealni prijevod tako odgovara onome što svi uključeni dionici smatraju idealnim u kontekstu konkretne prijevodne situacije (Lauscher 2000., 160-161). Collada Ali, Polledo i Harmer (2018., 22) stoga smatraju kako je kvaliteta uvijek vezana uz potrebe klijenta, dakle ne postoji apsolutna kvaliteta. Menezes (2020.) pojam kvalitete smatra idiosinkratičnim jer njegova konstrukcija i percepcija u umu prevoditelja ovise o cjelokupnu prethodnome iskustvu prevoditelja.

Teorijski se pristupi pojmu kvalitete i procjene kvalitete uglavnom dijele na one koji se temelje na pojmu ekvivalencije i funkcionalističke pristupe. Pristupi koji se temelje na ekvivalenciji usmjereni su na tekst, a funkcionalistički na korisnika, no ni jedni ni drugi nisu usmjereni na proces kojim se dolazi do krajnjega proizvoda (Colina 2008., 100, Lauscher 2000., 151-157). Teorijski modeli zasnovani na konceptu ekvivalencije poimaju prijevod kao pokušaj reproduciranja izvornoga teksta što je moguće dosljednije (Lauscher 2000., 151). Koncept ekvivalencije i sam je predmetom žustrih rasprava među traduktolozima, praćen je nizom različitih definicija i podjela čiji je smisao pokušati opisati odnos između izvornika i prijevoda, uspostaviti određen kriterij za procjenu kvalitete prijevoda ili jednostavno stvoriti općenit pojam koji odražava niz načina na koji možemo percipirati prevođenje (usp. Leal 2012., 39-45, Laver i Mason 2018., 41). Laver i Mason (2018., 41) definiraju ekvivalenciju kao stupanj podudarnosti značenja, gramatičkih struktura, stila i komunikacijskoga učinka između izvornoga teksta i bilo kojeg prijevoda na određeni ciljni tekst. Jedan od prvih sustavnih teorijskih pristupa procjeni kvalitete prijevoda jest model Katharine Reiss iz 1971. godine koji se sastoji od dvaju koraka, počevši od analize ciljnoga teksta kako bi se procijenila prikladnost uporabe ciljnoga jezika, za kojom slijedi usporedba izvornoga i ciljnoga teksta kako bi se utvrdio stupanj ekvivalentnosti među njima. Analiziraju se vrsta teksta, semantičke, gramatičke i stilske značajke izvornoga teksta i izvanjezične determinante poput učinka kontekstualnih čimbenika na ciljni tekst. Problem navedena modela bila je činjenica da nije precizno definirao što se smatra optimalnom ekvivalencijom (Lauscher 2000., 151-152) i nije bio primjenjiv na

prijevođe koji u ciljnoj kulturi imaju druge funkcije osim ekvivalentnoga reproduciranja izvornika ili prijevođe koji u ciljnoj kulturi imaju drukčiju publiku od publike izvornika.

Vjerojatno najutjecajniji model kvalitete prijevođa jest model Juliane House (1977., 2015). Riječ je o funkcionalnome pragmatičkom modelu (House 2015., 21, Colina 2008., 101) koji uključuje analizu i usporedbu jezičnih i kontekstualnih značajki izvornoga i ciljnoga teksta i najzad procjenu njihova preklapanja. Osnovni je cilj toga procesa postizanje *funkcionalne ekvivalencije* između izvornoga i ciljnoga teksta pri čemu tekstualni profil i funkcija prijevođa moraju odgovarati profilu i funkciji izvornika (Colina 2008., 101). Model je eklektičan i temelji se na pragmatičkoj teoriji, Hallidayjevoj sistemsko-funkcionalnoj lingvistici, konceptima proisteklima iz Praške lingvističke škole, teorije registra, stilistike i analize diskursa (House 2015., 21).

U sklopu svoga modela Juliane House prijevođe dijeli na očite (engl. *overt*) i prikrivene prijevođe (engl. *covert*), pri čemu se očitim prijevodima smatraju prijevođa tekstova koji su na specifičan način vezani uz jezičnu i kulturnu zajednicu izvornika, imaju etabliran status u izvornoj kulturi, no mogu biti zanimljivi i relevantni i izvan izvorne zajednice (House 2015., 54). Očiti prijevođa stoga moraju pri prijenosu u ciljni jezik ostati netaknutima u odnosu na izvornik (House 2015., 55). Prikrivenim se pak prijevodima smatraju prijevođa koji u ciljnoj kulturi uživaju status izvornoga teksta, odnosno moguće ih je smatrati tekstovima nastalima samima po sebi, ne nužno tekstovima namijenjenima konkretnoj publici izvorne kulture i time vezanima uz izvorni jezik i kulturu (House 2015., 56). Zadnja verzija njezina modela (2015., 64-65 i 124-125) obuhvaća analitičku kategoriju *registra* podijeljenu na tri potkategorije: *polje*, koje se odnosi na sadržaj i tematiku teksta, *tenor* koji uključuje vremensko, geografsko i društveno podrijetlo autora izvornika, kao i njegov osobni intelektualni, emotivni ili afektivni stav u odnosu na sadržaj koji opisuje i njegov komunikacijski zadatak, *modalitet* koji se odnosi na komunikacijski kanal (govorni ili pisani) i stupanj do kojeg je moguća interakcija između autora i čitatelja teksta; i kategoriju *žanra* koja obuhvaća generičku svrhu teksta, tj. opći kontekst jezične i kulturne zajednice u kojoj je tekst usađen. Navedene termine House preuzima od Hallidayja čiji model jezika definira pojam registra kao varijante jezika koja odgovara varijanti situacije, pri čemu se situacija interpretira pomoću polja, modaliteta i tenora. Prema Hallidayju (2003., citirano u Lukin i dr. 2011., 188) jezik je višedimenzionalan i pojam registra centralan je za takvo poimanje jezika jer razumjeti koncept registra znači razumjeti njegov

odnos prema navedenim dimenzijama jezika, to jest njegovoj eko-socijalnoj okolini i prema tome kako jezik funkcionira u varijabilnim društvenim situacijama.

U modelu Juliane House nastalom na takvim teorijskim postavkama, komparativnom analizom izvornika i ciljnoga teksta u skladu s kategorijama polja, modaliteta i tenora dolazi se do procjene pojedinačne tekstualne funkcije koja bi se trebala poklapati za oba teksta. Slabost je navedena modela ovisnost o pojmu ekvivalencije, oko kojeg u samoj traduktologiji ne postoji opće slaganje (Colina 2008., 101-102, Colina 2009.) jer se prijevodi katkad naručuju kako bi imali drukčiju funkciju kod ciljne publike, kao i zbog i činjenice da nakon utvrđivanja postoji li funkcionalna ekvivalencija i završene analize obaju tekstova, ne specificiraju ishod kvalitativne procjene (Colina 2008., 102), što ih čini neprikladnim za uporabu među praktičarima.

Većina praktičnih pristupa procjeni kvalitete temelji se na postojanju kvalitativnih skala ili taksonomija pogrešaka prema kojima se procjenjuju individualni prijevodi. Često je riječ o *ad hoc* nastalim skalama koje su razvile i upotrebljavaju ih pojedinačne strukovne organizacije za vlastite potrebe i temelje se na konkretnim iskustvima i anegdotalnim pristupima procjeni kvalitete (Colina 2008., 99) te njihova uporaba i procjena kvalitete pojedinačna teksta ovise o osobnoj procjeni pojedinačna procjenitelja.

Colina (2008., 104) u svom funkcionalističkome modelu donosi sljedeće četiri kategorije procjene: jezičnu formu (pravopis, gramatiku, leksik itd.), funkcionalnu adekvatnost, značenje i specijalizirani sadržaj. Prijevodi se procjenjuju kao tekstualne jedinice, navedene komponente kvalitete odvojeno se analiziraju i kvaliteta se procjenjuje u odnosu na specificiranu funkciju prevedena teksta. Svako od navedenih područja ponderirano je, a deskriptori obuhvaćaju područja poput tekstualne i funkcionalne adekvatnosti, odnosa prema izvorniku (u smislu značenja i nespecificirana sadržaja) i normama ciljnoga jezika i specijalizirana sadržaja (uključivo sa stručnim nazivljem). Pritom se također uzima u obzir da je puno teže objektivno procijeniti funkcionalne i tekstualne aspekte pojedinoga teksta negoli gramatičke, semantičke i materijalne pogreške.

Procjena kvalitete prijevoda nužno je povezana i s kompetencijama i kvalitetom osobe koja procjenjuje prijevod. U skladu s time valja spomenuti i da je Colina u istome istraživanju odustala od stvaranja profila „idealna procjenitelja (engl. *rater*)“ i zamijenila ga pitanjem koje bi bile kvalifikacije ili kompetencije *pouzdanih* procjenitelja, što nas dovodi do činjenice da je svaka procjena kvalitete u osnovi subjektivna jer je provode subjektivna ljudska bića.

Eyckmans i Anckaert (2017., 42-43) ističu kako su empirijska istraživanja pokazala kako analitički pristup ne umanjuje dostatno subjektivnost procjene kvalitete, većinom zbog neslaganja oko kategorizacije i ponderiranja prijevodnih pogrešaka. Njihov je stav (Eyckmans i Anckaert 2017., 51) kako se procjena kvalitete prijevoda i procjena kompetentnosti prevoditelja i trebaju oslanjati na ljudsko rasuđivanje te samim time biti subjektivne. Isti autori smatraju da općeprihvaćeni objektivni kriteriji za procjenu kvalitete prijevoda nisu potrebni jer sve svjetske tipologije pogrešaka i modeli kvalitete neće dovesti do univerzalna konsenzusa za sve jezike i sve vrste tekstova, nego je potrebna pouzdana metodološka osnova za praksu procjene prijevoda u kojoj se subjektivni proces procjene kvalitete priznaje i mjerne pogreške koje ga prate računaju, izražavaju i kontroliraju pomoću koeficijenta pouzdanosti.

Biel (2017., 33-34) naglašava da je pitanje kvalitete višedimenzionalno i kako se percepcija kvalitete u traduktološkim studijama – uvelike kao posljedica nastanka i uporabe strojnoga prevođenja – izmijenila od negativističkoga pristupa brojanja pogrešaka u procjenu prijevoda prema očekivanjima čitatelja, namjeni i ostalim komunikacijskim čimbenicima. Strandvik (2015., 142) kvalitetu definira kao zbroj različitih kvalitativnih značajki koje je katkad potrebno rangirati prema redoslijedu prioriteta, odnosno važnosti, ili čak mogu biti i međusobno kontradiktorne. Vandepitte (2017., 17-18), koja se također usredotočuje na kvalitetu prijevoda kao proizvoda, a ne procesa kojim se došlo do konačna proizvoda, ipak spominje kako bi prijevodni proces i sam mogao postati predmetom procjene kvalitete zato što je kvaliteta proizvoda nužno vezana uz kvalitetu procesa, a sam pojam kvalitete prijevoda često može uključivati komentare vezane uz problematiku i proizvoda i procesa. Za nju postoje četiri glavna parametra koji igraju ulogu i procjeni kvalitete prijevodnoga proizvoda: namjena i funkcionalnost procjene kvalitete prijevoda, primijenjeni kriteriji zajedno s njihovim rangiranjem i ponderiranjem, razine kvalitete prijevoda kojima se teži i procjenitelji kvalitete koji sudjeluju u procjeni, no ujedno primjećuje i da većina organizacija ima vlastite kriterije procjene kvalitete, uglavnom iz sljedećeg podskupa kriterija: vjernost izvornomu tekstu, gramatika, sintaksa, pravopis, interpunkcija, vokabular, stil, funkcionalni stil, koherentnost, kohezivnost i tečnost, pri čemu se većinu navedenih kriterija poima kao kategorije pogrešaka (Vandepitte 2017., 22).

Iz svega navedenog možemo zaključiti kako definicija, sustava i načina procjene kvalitete prijevoda ima otprilike koliko i teoretičara ili praktičara prevođenja, što pitanje kvalitete čini iznimno kompleksnim i fluidnim. No, kao što ukazuje Drugan (2013.), teorijski modeli i

pristupi kvaliteti prijevoda često ne uzimaju u obzir praktične situacije s kojima se prevoditelji svakodnevno susreću tijekom rada. U praktičnome radu na konačan proizvod utječe niz čimbenika poput uporabe određenih alata, jezičnih kombinacija, profesionalna iskustva, obrazovanja i stručnosti prevoditelja, vrste i količine tekstova, narudžaba klijenata, rokova i njihove fleksibilnosti, potrebe za provedbom kontrole kvalitete u različitim fazama izvedbe određena projekta itd. Na profesionalnome tržištu prijevoda i među volonterskim prevoditeljima uključenima u internetske *crowdsourcing* aktivnosti poput prijevoda društvenih medija (usp. Drugan 2013.), modeli kvalitete mogu se podijeliti na one koji se nameću odozgo, od strane poslodavca ili naručitelja prijevoda, i kojima je cilj kontrolirati ili upravljati procesima kvalitete (engl. *top-down* modeli) i one koji proizlaze iz kolektivne aktivnosti cjelokupne zajednice, kod kojih se kvalitetom upravlja pomoću povratnih informacija krajnjih korisnika (engl. *bottom-up* modeli).

Na međunarodnoj razini postoji nekoliko normi unutar prevoditeljske industrije kojima se nastoji osigurati kvaliteta procesa izrade prijevoda. Prvenstveno je riječ o normi ISO 17100:2015 Međunarodne normizacijske organizacije i normi EN 15038:2006 Europskoga odbora za normizaciju koje kvalitetu prijevoda vide kao prikladnost za dogovorenu namjenu (Biel 2018., 33). Norma ISO 17100:2015 odnosi se na prevoditeljske usluge i uvjete za njihovo pružanje. Preciziraju se osnovni procesi, sredstva i ostali aspekti nužni za isporuku kvalitetne prevoditeljske usluge u skladu sa specifikacijama klijenata, primjenjivim industrijskim kodeksima, vodičima ili zakonskom regulativom. Norma EN 15038:2006 europska je norma za usluge prevođenja koja obuhvaća temeljni proces prevođenja i sve druge s njime povezane aspekte uključene u pružanje usluge prijevoda, uključujući osiguranje kvalitete i sljedivost. Ova norma istodobno daje i pružateljima usluga prevođenja i njihovim klijentima opis i definiciju cjelokupne usluge. Ujedno je osmišljena i kako bi pružateljima usluga prevoditeljskih usluga pružila skup procedura i preduvjeta čija je svrha zadovoljiti tržišne potrebe. Norma EN 15038:2006 definira proces izrade prijevoda u kojem kvalitetu ne jamči prevođenje, koje je samo jedna faza u cjelokupnu procesu, nego činjenica da prijevod zatim pregledava još jedna osoba koja nije prevoditelj toga prijevoda. Također se preciziraju profesionalne kompetencije svakog od sudionika u procesu izrade prijevoda, odnosno prevoditelja, redaktora, korektora i lektora. Pritom je minimalan preduvjet osiguranja kvalitete da prijevodni proces uključuje prevođenje i redakturu. Prijevod se u tom slučaju pregledava dvaput: prvi put ga po završetku prevođenja pregledava sam prevoditelj, a zatim redaktor. Redaktura se u ovoj normi definira

kao pregled prijevoda u skladu s njegovom prikladnošću za dogovorenu namjenu, prateći konvencije domene kojoj pripada, uz preporuku korekcijskih mjera. Prevoditelji moraju zadovoljiti barem jedan od sljedeća tri preduvjeta: moraju imati priznatu kvalifikaciju iz područja prevođenja, jednakovrijednu kvalifikaciju iz nekog drugog područja struke i minimalno dvije godine dokumentirana prevoditeljskoga iskustva ili najmanje pet godina dokumentirana profesionalnoga iskustva u prevođenju. Osim ispunjavanja jednog od triju navedenih uvjeta redaktori moraju imati iskustvo u prevođenju tekstova iz područja kojem pripada tekst koji redigiraju. Kao što možemo vidjeti, problematika osiguranja kvalitete procesa izrade prijevoda također se uvelike povezuje uz pitanja kompetencija osoba zaduženih za pojedine korake u lancu izrade prijevoda od početka rada na prijevodu do njegove isporuke naručitelju.

2.4.1 PROCJENA KVALITETE PODSLOVA

Pitanja kvalitete podslova te procjene i osiguranja kvalitete u podslavljanju tek su unazad nekoliko godina počela zauzimati ozbiljnije mjesto u traduktološkoj literaturi (usp. Kuo 2014., Robert i Remael 2017., Pedersen 2017., Romero Fresco i Martinez 2015., Szarkowska i dr. 2020.). U skladu s praksom podslavljanja bilo kakva procjena kvalitete podslova mora uključivati i sadržajne i tehničke parametre podslova. Szarkowska, Díaz-Cintas i Gerber Morón (2020., 3) navode kako je kvalitetu podslova moguće konceptualizirati prema različitim perspektivama, ovisno o tome tko je konceptualizira: teoretičari prevođenja i istraživači, prevodilačke agencije, profesionalni prevoditelji podslova, profesori prevoditeljstva ili gledatelji. Svaka se od tih skupina u pravilu usredotočuje na različite parametre kvalitete ili različitim parametrima pridaje drukčiju važnost. Stoga Szarkowska, Díaz-Cintas i Gerber Morón (2020., 3) smatraju kako bi umjesto jedne cjelovite i sveobuhvatne definicije pojma kvalitete možda bilo jednostavnije prihvatiti činjenicu da postoji nekoliko vrsta kvalitete.

U svom osvrtu na kvalitetu audiovizualnih prijevoda Delia Chiaro (2008.) zagovara prilagodbu nekoliko postojećih tržišnih modela procjene kvalitete na audiovizualno prevođenje, pritom napominjući kako je izrada kvalitativnih standarda za tako heterogeno područje dosta kompleksan poduhvat (Chiaro 2008., 241). Prema njoj publika audiovizualnih djela uglavnom konzumira podslove nesvjesno ili ih njihova prisutnost na ekranu ne uznemiruje, odnosno navikla je na njih (Chiaro 2008., 245). Zbog toga bi naglasak trebao biti na iskustvu krajnjih korisnika podslova kao proizvoda i komunikacijska funkcija ciljnoga teksta trebala bi odražavati jezične aspekte izvornika kao autohtona fiktivnoga proizvoda (Chiaro 2008., 243).

Novija istraživanja potvrđuju kako je publika u zemljama u kojima se audiovizualni sadržaji tradicionalno konzumiraju uz prisutnost podslova na ekranu uvelike navikla na njih i uzima njihovu prisutnost zdravo za gotovo čak i kad dobro govori jezik izvornika (Nikolić 2018., 190). Slijedom navedenoga rad Delije Chiaro obuhvaća dva pristupa kontroli kvalitete audiovizualnoga proizvoda: totalno upravljanje kvalitetom (engl. *Total Quality Management – TQM*) i Kanov model. Naziv *totalno upravljanje kvalitetom* označava metodu pri kojoj se kvaliteta nadzire unutar neke organizacije u svakoj fazi proizvodnje tako da se problemi mogu riješiti prije nego što se povećaju ili dospiju u ruke krajnjega korisnika (Chiaro 2008., 249). Mišljenje krajnjih korisnika neprestano se ispituje i ozbiljno uzima u obzir. Tako se ostvaruje nadzor nad cjelokupnim procesom proizvodnje i istovremeno održava kvaliteta i proizvoda i usluge. Kako bi se kvaliteta kontinuirano poboljšavala, potrebna su stalna mjerenja i analiza procjene zadovoljstva krajnjih korisnika (Chiaro 2008., 251). Kanov model zadovoljstva klijenata srodan je totalnom upravljanju kvalitetom utoliko što je također riječ o modelu koji apsolutnu važnost pridaje zadovoljstvu korisnika (Chiaro 2008., 252). Model je razvio japanski inženjer kontrole kvalitete Noriaki Kano i prvenstveno se primjenjuje u automobilskoj industriji, no primjenjiv je na podslovljavanje zato što jasno određuje svojstva proizvoda i njihovu važnost prema tome kako ih percipiraju korisnici i učinku na zadovoljstvo publike (Chiaro 2008., 252). Kano navedena svojstva dijeli na tri vrste:

1. Osnovna svojstva (engl. *threshold attributes*) koja su temeljna i ne čine ništa posebno kako bi poboljšala proizvod, poput odgovarajućega vremenskog koda podslova.
2. Izvedbena svojstva (engl. *performance attributes*) koja poboljšavaju proizvod i ispunjavaju potrebe korisnika, poput dodatnih objašnjenja pojedinih pojmova u podslovima.
3. Uzbudljiva svojstva (engl. *excitement attributes*) koja spadaju u neočekivana svojstva proizvoda i zgodno ih je imati, poput uporabe neobična fonta ili pozadine koji su oku ugodniji od tradicionalnih.

Primjena Kanova modela provodi se na standardan način u ispitivanjima tržišta, odnosno uporabom anketna upitnika koji se daje korisnicima. Nakon prikupljanja dovoljna broja odgovora i analize uzorka računa se prosjek i izrađuje grafikon kao vizualna smjernica toga kako korisnici percipiraju pojedine značajke proizvoda i njihovu važnost (Chiaro 2008., 252-253). Ovakav pristup zanimljiv je zbog usredotočenosti na potrebe publike, no njegova je primjena u praksi pomalo upitna s obzirom na to da autorica ne daje konkretne smjernice

njegove stvarne uporabe, a osobno iskustvo gledatelja, iako važno, vrlo je subjektivan parametar. Pritom valja spomenuti i činjenicu da bi se takav model mogao uklopiti u postojeće područje audiovizualnih recepcijskih studija. Kao što navodi Nikolić (2018., 182), recepcijska su istraživanja u audiovizualnome području relativno rijetka zato što mogu biti vremenski zahtjevna i skupa, posebice ako uključuju sudionike kojima je potrebno pokriti troškove putovanja ili platiti za sudjelovanje, ali koriste se za procjenu učinka podslova na usvajanje stranoga jezika ili poboljšanje opće pismenosti. Također, recepcijske studije od velike su važnosti ako se želi proučavati učinak podslova na gledatelje, način na koji publika percipira podslove i vrstu podslova kakvu gledatelji žele, što tvrtkama koje se bave pružanjem audiovizualnih usluga omogućuje uvid u gledateljsko iskustvo i time potencijalno poboljšanje kvalitete (Nikolić 2018., 182).

Pojedini se istraživači koriste procesnim metodama poput praćenja pogleda oka kako bi ispitali optimalnu brzinu prikaza podslova na zaslonu, brzinu čitanja i položaj podslova na zaslonu (vidi npr. Szarkowska 2016.), drugi se bave pitanjem razlika u gledateljskome poimanju profesionalnih i neprofesionalnih podslova (Orrego Carmona 2016.). Takve bi studije mogle u budućnosti imati određen učinak na razvoj kvalitativnih modela za procjenu kvalitete podslova, no bilo bi ih nužno kombinirati sa studijama koje se temelje na iskustvu profesionalnih prevoditelja podslova i istraživanjima tržišnih smjernica i stilskih vodiča pojedinih prevoditeljskih agencija. Naime, publika koja svakodnevno konzumira podslovljen sadržaj i navikla je na njega, vjerojatno je navikla i na specifične stilske oblike ili tehničke parametre poput odabira fonta ili broja redaka na ekranu kakvi se mogu razlikovati od tržišta do tržišta i od države do države. Prema istraživanju koje su proveli Szarkowska, Díaz-Cintas i Gerber Morón (2020.), čiji je cilj bio usporediti stavove gledatelja podslova sa stavovima prevoditelja o tome što je za njih kvalitetan podslov, najvažniji parametri kvalitete za prevoditelje podslova jesu nevidljivost podslova, odnosno podslovi moraju biti lako čitljivi, gotovo neprimjetni tijekom iskustva gledanja audiovizualnoga materijala i ne smiju ometati publiku u praćenju sadržaja (Szarkowska, Díaz-Cintas i Gerber Morón 2020., 6-7). Za gotovo sve njihove sudionike, svi aspekti podslova – jezični, tehnički i kulturni – moraju se slagati u jedinstvenu cjelinu kako bi podslov bio kvalitetan (Szarkowska, Díaz-Cintas i Gerber Morón 2020., 7). Ujedno, mnogi sudionici naglasili su kako kvalitetne podslove karakterizira visok stupanj sažimanja teksta i sposobnost kreativne jezične interpretacije izvornika kako bi se nadomjestilo tekstualni manjak (Szarkowska, Díaz-Cintas i Gerber Morón 2020., 8-9). Slijedi izbjegavanje

doslovna prevođenja i prevelike brzine čitanja podslova (Szarkowska, Díaz-Cintas i Gerber Morón 2020., 9-10). Za gledatelje koje su Szarkowska, Díaz-Cintas i Gerber Morón (2020., 12-13) ispitali u paralelnoj studiji istoga istraživanja, elementi kvalitete podslova jesu točnost (to jest, tekst podslova mora biti potpuno sadržajno usklađen s izvornikom), primjerena brzina kojom podslovi ulaze i izlaze sa zaslona (osobe koje sporije čitaju imaju problem s prebrzim podslovima), te najzad tehnička usklađenost podslova i izvornika (odnosno, podslovi održavaju izvorni dijalog i sliku vidljive na ekranu). Slijedom navedenoga, Szarkowska, Díaz-Cintas i Gerber Morón (2020., 14) zaključuju kako postoji zamjetna razlika u tome kako prevoditelji i publika shvaćaju sažimanje teksta (dok je za prevoditelje riječ o oznaci kvalitetna prijevoda, publika koja dobro razumije jezik izvornika, često je zbunjena neslaganjem između onoga što čuje i teksta na zaslonu), ali postoji i preklapanje u poimanju toga što su kvalitetni podslovi: za obje skupine sudionika riječ je o podslovima koji omogućuju gledateljima razumijevanje radnje i istodobno praćenje zbivanja na zaslonu, a da pritom ne privlače nepotrebnu pozornost na sebe. Ostali teorijski modeli procjene kvalitete većinom se temelje na brojanju, rangiranju i evaluaciji pogrešaka te su u određenoj mjeri bliži metodama procjene kvalitete kakve se koriste na profesionalnome tržištu negoli klasičnim traduktološkim modelima kvalitete kakve odražava primjerice model Juliane House. To je zato što je podslovljavanje vrlo specifičan medij koji se relativno teško uklapa u klasične modele procjene kvalitete. Kao što primjećuje Pedersen (2017., 212), općeniti modeli procjene kvalitete prijevoda izostavljanje dijelova izvornoga teksta ili parafraze često vide kao pogreške, dok je izostavljanje standardni dio podslovljavanja, odnosno riječ je o korisnim strategijama kojima se postiže sažimanje teksta.

S obzirom na specifična vremenska i prostorna ograničenja podslova tipične se značajke govornoga jezika gube u prijenosu na pisani tekst, čime pitanje ekvivalencije između izvornika i prijevoda dobiva novu dimenziju koju također valja uzeti u obzir u procjeni kvalitete podslova. Podslovi su ograničeni svojim tehničkim aspektima: vremenskim trajanjem, brojem redaka i brojem znakova po retku koji podslov nužno čine sažetom parafrazom izvornika. Da bi podslovi bili čitljivi, njihovo vremensko trajanje mora se prilagoditi brzini gledateljeva čitanja koja ovisi o čimbenicima poput dobi gledatelja ili učestalosti konzumiranja podslovljenih audiovizualnih sadržaja (Macan i Primorac Aberer 2014., 186). Osim uobičajena parafraziranja i sažimanja teksta publici se čitanje podslova može pojednostaviti i zamjenom kompleksnijih sintaktičkih struktura onim jednostavnijima te logičnim segmentiranjem dvorednih podslova, uzimajući u obzir gramatička pravila ciljnoga jezika. Macan i Primorac Aberer (2014., 188) tako navode

kako je posebice važno da podslovi budu gramatički i pravopisno korektni jer se smatraju jezičnim uzorom za gledatelje.

Osim toga važan je i aspekt stila koji autoru podslova omogućuje stvaranje jezične cjeline bliske izvorniku unatoč ograničenjima koja nameću tehnički aspekti. Kuo (2014., 98-99) navodi kako bi se prevoditelji podslova morali pobrinuti da jezično kodiranje podslova stilski odražava i nadopunjuje dijalog i zbivanje na ekranu kako bi time osigurali kvalitetu cjelokupna audiovizualnoga iskustva. Pritom ujedno primjećuje kako u podslovljavanju postoji tendencija uporabe neutralnoga stila umjesto kolokvijalizama, što može utjecati na percepciju audiovizualnoga sadržaja, stoga bi prevoditelji trebali obratiti pozornost na odabir prikladna funkcionalnoga stila i izbjegavati miješanje funkcionalnih stilova. Sve informacije sadržane u cjelokupnu multimodalnome audiovizualnom djelu moraju biti prenesene gledatelju, no ne smiju biti zalihosne, odnosno u podslovima bi trebalo izbjeći informacije koje su publici već dostupne putem slike ili zvuka (Macan i Primorac Aberer 2014., 188). To se ne odnosi na podslove namijenjene gledateljima oštećena sluha za koje se izrađuju posebni audiodeskriptivni podslovi koji sadrže dodatne podatke o zbivanjima na ekranu koja nisu dio standardnoga dijaloga između likova.

Sama praksa podslovljavanja uvelike ovisi o nacionalnim standardima, standardima pojedinih medijskih korporacija i agencija ili naručitelja podslova tako da ne postoji jedinstven međunarodni standard kvalitete podslova i prikladna načina procjene njihove kvalitete. To ne znači da određene značajke i kvalitativni elementi nisu podjednako prisutni na većem broju profesionalnih tržišta. Europsko udruženje istraživača prijevoda audiovizualnih sadržaja, European Association for Studies in Screen Translation, na svojim stranicama ima Kodeks dobre prakse podslovljavanja (*Code of Good Subtitling Practice*), autora Jana Ivarssona i Mary Carroll, koji sadrži konkretne smjernice kojih bi se prevoditelji trebali pridržavati kako bi postigli optimalnu razinu kvalitete podslova. Navedene smjernice obuhvaćaju i sadržajne i tehničke parametre podslova poput formatiranja i segmentacije, vremena ulaska i izlaska podslova s ekrana i sadržaja i stila podslova. Pritom se navodi kako bi prevoditelji uvijek trebali raditi s izvornim audiovizualnim materijalom te ako je moguće i uz dijalog-listu i pojmovnik netipičnih riječi i posebnih referenci. Kvaliteta podslova mora biti visoka uza sve moguće idiomatske i kulturne nijanse, potrebno je uporabiti prikladan funkcionalni stil, svaki bi podsllov trebao biti zaokružena sintaktička cjelina, preporučuje se uporaba jednostavnijih sintaktičkih oblika, a prilikom sažimanja izvornika rezultat treba biti koherentan. Nadalje, podslovi moraju

biti gramatički točni, sve važne pisane informacije iz izvornika (poput znakova i natpisa) moraju se prevesti i uklopiti u podslove gdje god je to moguće, suvišne i često ponovljene informacije (poput imena) mogu se izostaviti. Podslovi moraju pratiti govorni ritam dijaloga, a trajanje podslova mora biti u skladu s ritmom njihova čitanja. Mora postojati bliska povezanost između sadržaja i prisutnosti podslova na ekranu i sadržaja dijaloga te se izvorni i ciljni jezik moraju uskladiti što je moguće više. Svaki bi podslov nekog audiovizualnoga sadržaja trebao pregledati redaktor. Nijedan podslov ne bi smio trajati kraće od jedne ili duže od sedam sekundi, a broj redaka potrebno je ograničiti na dva (pri čemu gornji redak mora biti kraći ako nije moguće postići da oba retka budu jednake dužine) kako bi se smanjili nepotrebni pokreti oka pri čitanju.

Nameće se zaključak kako je riječ o vrlo praktično orijentiranu dokumentu koji u obzir uzima prvenstveno profesionalne tržišne uvjete i radni ritam prevoditelja, više negoli fluidne i često nespecifične teorijske koncepte. Također, Pedersen (2017., 214) zamjećuje kako je riječ o dokumentu koji je namjerno izrađen da bude općenit i time govori više o procesima podslovljavanja negoli o kvaliteti konačna proizvoda. Na sličnu tragu Robert i Remael (2017., 170) dijele parametre procjene kvalitete podslova na kvalitativne (odnosno možemo reći sadržajne) i tehničke. Sadržajni parametri uključuju:

- a) sadržaj i njegov prijenos (uključujući točnost, potpunost i logiku),
- b) gramatiku, pravopis i interpunkciju,
- c) čitljivost (lakoću razumijevanja i koherentnost pojedinih podslova),
- d) prikladnost (sociokulturne značajke publike).

Tehnički su parametri: stilski vodič, brzina, vrijeme ulaska i izlaska podslova s ekrana i formatiranje podslova.

Društvo hrvatskih audiovizualnih prevoditelja (DHAP) na tragu Kodeksa dobre prakse izdalo je vlastiti dokument naslovljen *Smjernice za kvalitetno prevođenje u titlove u Hrvatskoj*. One ukratko obuhvaćaju i jezični i tehnički aspekt podslovljavanja i „svojstvene su audiovizualnoj prevodilačkoj tradiciji u Hrvatskoj“ (DHAP 2019., 1). S jezične strane, smjernice napominju kako jezik mora biti gramatički i pravopisno točan, osim ako specifičnosti stila audiovizualnoga sadržaja ne zahtijevaju odmake od hrvatskog standardnog jezika, podslovi moraju biti napisani idiomatski točnim jezikom, uključujući i žargonizme, psovke, jezične figure i sličan stilski obilježen sadržaj. Pritom se posuđenice rabe ako su udomaćene u hrvatskome jeziku, a uporaba ili eliminacija psovki ovisi o zahtjevima naručitelja i stilu audiovizualnoga sadržaja (DHAP

2019., 1). Tehnička terminologija mora biti točno prevedena, a termini specifični za neku seriju moraju biti ujednačeni i dosljedni u svim epizodama. U točan prijevod terminologije ubraja se i provjera pisanja stranih imena, naziva mjesta, transkripcija nelatiničnih pisama i abeceda te preračunavanje mjera i ispisivanje brojeva koji označavaju količine, datume, dužine i slično (DHAP 2019., 2).

Kad je riječ o konvencijama o prijenosu dijaloga, ispred prvoga govornika ne stavlja se crtica, a ispred svakog idućega stavlja se crtica bez razmaka. DHAP preporučuje skraćivanje i preoblikovanje podslova u kraće rečenice kako bi podslov počinjao velikim slovom, a završavao točkom, ipak uzimajući u obzir sadržaj i njegovu strukturu. Pojava drugoga stranog jezika u zvučnome zapisu filma ili serije stavlja se u zagrade samo ako likovi koji u filmu govore većinskim jezikom ne razumiju govornika drugoga stranog jezika, a njegov je prijevod potreban kako bi publika razumjela značenje (DHAP 2019., 3).

Zatim slijede smjernice za uporabu kurziva, za koji se preporučuje da ga se koristi što manje kako ne bi ometao i zbunjivao publiku. Kurzivom je potrebno pisati imena tvrtki, hotela, automobila, filmova, knjiga, albuma, serija, tekstove pjesama, odlomke iz književnih djela, citate i upravni govor, komentare naratora, osim ako je većina emisije u naraciji te naposljetku naglašavanje pojedinačne riječi i prijevod pisanih poruka koje se pojavljuju na ekranu, u kojem se slučaju prevodi onaj dio poruke koji je nužan za razumijevanje konteksta (DHAP 2019., 2). Smjernice pritom naglašavaju važnost prevoditeljeve osobne procjene o tome je li kurziv potreban ili nije. U slučajevima kad je riječ o brzom izmjeni kadrova ili govornik koji je netom bio u kadru izađe iz kadra, ali se govor nastavlja, kurziv je potrebno izbjeći (DHAP 2019., 2). S jezične strane, Smjernice također donose definiciju kvalitetna prijevoda:

„Dobar prijevod ne podrazumijeva samo prenošenje značenja onoga što se govori na ekranu, nego bi također trebao odražavati stil i ton. Prednost se daje standardnim izrazima i riječima, a ne posuđenicama, ali to je ovisno o stilu AV sadržaja. Uz to što je vjeran, dobar je prijevod AV sadržaja i nenametljiv i omogućuje gledatelju praćenje radnje na ekranu, a ne privlači pozornost na sebe. Prevodi se onaj sadržaj audiovizualnoga zapisa koji je relevantan za razumijevanje. Na primjer, ako su posrijedi pjesme/songovi, njihov tekst prevodi se samo ako se odnosi na radnju.“ (DHAP 2019., 2)

Tehnički aspekti obuhvaćaju vrijeme zadržavanja podslova na ekranu, unos vremenskih kodova (*tajmkodiranje*), položaj, čitljivost i diobu podslova. Podslovi moraju na ekranu biti dovoljno dugo kako bi publika stigla pročitati tekst i istovremeno pratiti audiovizualni sadržaj.

Jednoredni podslov trebao bi stajati na ekranu najmanje dvije i pol sekunde, a dvoredni najmanje četiri do pet, s dužim trajanjem podslova u dječjim emisijama. Preporučeno minimalno trajanje podslova iznosi dvije sekunde za vrlo kratke podslove i maksimalno sedam sekundi, ovisno o kompleksnosti teksta i ciljnoj publici. Podslovi se na ekranu moraju pojaviti u trenutku kad počne govor i jedan podslov ne bi se trebao protezati preko dvije scene, no Smjernice dopuštaju prelazak podslova u novi kadar ako je riječ o kratkim i smisleno povezanim scenama kako bi gledatelj stigao pročitati tekst podslova. Smjernice stoga navode kako u Hrvatskoj nije uvriježeno prekidati trajanje podslova s promjenom kadra, a razmak između dva uzastopna podslova trebao bi biti najmanje dvije ili tri prazne sličice (enlg. *frame*) zbog lakšega praćenja teksta i slike (DHAP 2019., 3).

Što se tiče položaja, podslov se stavlja u sredinu donjega dijela ekrana, osim ako je riječ o potpisu u dokumentarnome filmu. Potpisi u dokumentarcima pojavljuju se iznad podslova koji prate govor govornika, i to s lijeve ili desne strane, ovisno o tome kako se govornik pojavljuje na ekranu (DHAP 2019., 4). Potpisi ne smiju prekrivati lice govornika i potrebno je prevesti samo ono najnužnije za lakše čitanje i razumijevanje teksta. Tehnički aspekt čitljivosti obuhvaća jednu rečenicu koja govori kako se u Hrvatskoj obično rabe bijela slova na prozirnoj sivoj podlozi. Kad je riječ o diobi podslova, Smjernice navode kako se gramatičke cjeline ne smiju razlamati na dva podslova, a u slučaju da se jedna rečenica proteže u više podslova, novi podslov mora počinjati smislenom gramatičkom cjelinom ili novom zavisnom rečenicom. U dvorednom podslovu gornji bi podslov trebao biti kraći od donjega, a pritom gornji i donji red treba razlamati tako da se ne razbiju smislene cjeline teksta (DHAP 2019., 4).

Kao što navode Romero Fresco i Pöchhacker (2017., 150), tržišni modeli procjene kvalitete podslova uvelike se razlikuju od države do države, katkad i unutar iste države, no svi većinom ispunjavaju barem dio navedenih zahtjeva:

1. Funkcionalni su i lako primjenjivi.
2. Uzimaju u obzir jezičnu točnost podslova i usporedbu s izvornikom.
3. Računaju s mogućnošću sažetih, a ipak točnih podslova ovisno o različitim nacionalnim konvencijama.
4. Pružaju informacije ne samo o točnosti podslova, nego i drugim aspektima kvalitete poput odgode, položaja, brzine, broja znakova itd.
5. Uzimaju u obzir činjenicu da nemaju sve pogreške isto podrijetlo ili učinak na razumijevanje gledatelja.

6. Pružaju procjenu kvalitete i općenitu ideju toga koje bi aspekte trebalo poboljšati.

Teorijska traduktološka literatura trenutno sadrži četiri modela za procjenu kvalitete podslova, od kojih je jedan (model NER) namijenjen procjeni kvalitete unutarjezičnih podslova (što je pojam koji označava podslove na istome jeziku kao i izvornik kakvi se izrađuju za osobe oštećena sluha), a modeli NTR, CIA i FAR namijenjeni su procjeni međujezičnih podslova (što su podslovi koji se izrađuju kao prijevod izvornika na strani jezik). Sva četiri modela temelje se na zbrajanju pogrešaka i njihovu preračunavanju u konačan zbroj koji odražava kvalitativnu procjenu. Svaki model obuhvaća skup kategorija prema kojima se određuje taksonomija pogrešaka i skalu prema kojoj se za pojedine pogreške dodjeljuju bodovi. U nastavku ćemo kratko opisati svaki pojedini model.

MODEL NER

Prema Romeru Frescu i Pöchhackeru (2017., 151-152) većina modela procjene kvalitete unutarjezičnih podslova temelji se na stopi pogrešaka po broju riječi (engl. *word error rate*, WER) koja se tradicionalno koristi u analizi točnosti kod prepoznavanja govora. Takvi modeli usmjereni su na proizvod i temelje se na analizi pogrešaka te identificiraju tri vrste pogrešaka: brisanja (engl. *deletions*), zamjene (engl. *substitutions*) i umetanja (engl. *insertions*). Uz to takvi modeli ne odgovaraju procjeni kvalitete unutarjezičnih podslova jer kažnjavaju sve razlike između izvornoga i ciljnoga teksta. Stoga su Romero Fresco i Martinez razvili model NER (pri čemu je N = *number of words*, odnosno broj riječi, E = *editions*, odnosno uređivanje i R = *recognitions* odnosno prepoznavanje).

Kad je riječ o modelu NER, klasifikacija pogrešaka prema stupnju težine temelji se na razmjeru do kojeg nedostatak podudaranja između podslova i izvornika utječe na to koliko je gledateljima dostupno značenje izvornika, što se zatim analizira prema idejnim jedinicama (engl. *idea units*). Raspon varira od većinom neznatnih devijacija (manjih pogrešaka) preko izolirana gubitka informacije (standardnih pogrešaka) do stvaranja teksta s posve novim značenjem koje bi moglo imati smisla u novome kontekstu (teške pogreške). Ozbiljne pogreške uključuju faktografske pogreške ili netočne informacije u fazi prepoznavanja (koje se odnose na pogreške softvera za prepoznavanje govora). Standardne pogreške ne mijenjaju značenje, no rezultiraju gubitkom informacije iz izvornika i prekidaju koherentni tijek teksta. Manje pogreške ne utječu na sposobnost gledatelja da prate tijek izvornika.

Kod modela NER podslovi moraju postići stupanj točnosti od 98% kako bi se smatrali prihvatljivima (Romero Fresco i Pöchhacker 2017., 153-154). Osim stope točnosti model NER uključuje općenitu procjenu koja sadrži:

- a) analizu stope točnosti,
- b) komentare na različite probleme koji obično nisu uključeni u formulu poput brzine i odgode podslova, cjelokupna protoka podslova na ekranu, identifikacije govornika, koherentnosti izvorne slike i zvuka te podslova, je li previše vremena potrošeno na ispravke itd.,
- c) konačan zaključak koji je često vezan uz stopu točnosti, no obično se u slučaju nedoumica (poput neprihvatljiva trajanja podslova na ekranu) procjenitelji vode konačnim zaključkom, a ne stopom točnosti podslova.

No, kao što navodi Pedersen (2017., 213), model NER teško je primjenjiv na međujezične podslove iz više razloga. Prvenstveno stoga što međujezični podslovi uključuju prijevod između dvaju prirodnih jezika, a ne samo prijenos iz govornoga u pisani medij, čime u pitanje dolaze problemi ekvivalencije koji nisu izraženi u unutarjezičnoj komunikaciji. Zatim, model NER koristi se za procjenu kvalitete unutarjezičnih podslova namijenjenih osobama oštećena sluha, za koje se podslovi često izrađuju uživo (engl. *live subtitling* ili *respeaking*), a ne unaprijed poput međujezičnih podslova. Također, očekivanja gledatelja razlikuju se u odnosu na podslove uživo za osobe oštećena sluha i međujezične podslove za audiovizualne sadržaje na stranim jezicima.

MODEL FAR

Model FAR razvio je Jan Pedersen (2017., 211) djelomično na temelju modela NER. Riječ je o generičkom modelu namijenjenu prilagođenoj i lokaliziranoj uporabi koji predviđa uključivanje nacionalnih i inih standarda u svoj analitički aparat. Model se sastoji od tri dijela ili kategorije pri čemu prvi dio analizira funkcionalnu ekvivalenciju (odnosno prijenos značenja iz izvornika u podslove), drugi procjenjuje prihvatljivost (što se u Pedersenovoj klasifikaciji odnosi na gramatičku točnost, idiomatiku itd.) i čitljivost, što uključuje tehničke aspekte poput brzine čitanja, uporabe kurziva i interpunkcije i ostalo. Model FAR također pogreške dijeli na manje, standardne i teže. Pogreške se analiziraju u skladu s tri spomenuta područja. Kad je riječ o funkcionalnoj ekvivalenciji, u idealnim uvjetima podslov bi trebao sadržavati i ono što je rečeno i ono što se time mislilo (Pedersen 2017., 218). Područje funkcionalne ekvivalencije (engl. *functional equivalence*) obuhvaća sljedeće vrste pogrešaka: semantičke pogreške i stilske pogreške. Područje prihvatljivosti (engl. *acceptability*) uključuje gramatičke pogreške,

pravopisne pogreške, frazeološke pogreške – pri čemu se ne misli isključivo na frazeme i frazeologiju nego na prirodnu uporabu jezika, odnosno rečenice koje zvuče prirodno izvornomu govorniku nekog jezika (Pedersen 2017., 221). Područje čitljivosti (engl. *readability*) obuhvaća stavke koje se obično ubrajaju u tehničke parametre, odnosno segmentaciju podslova i vrijeme ulaska i izlaska podslova s ekrana (engl. *spotting* ili *cueing*), interpunkciju te najzad brzinu čitanja i dužinu retka. Model se temelji na analizi pogrešaka. Svaka pogreška dobiva jedan kazneni bod, što znači da konačan zbroj bodova omogućuje usporedbu kvalitete podslova za različite filmove ili TV serije (Pedersen 2017., 211-212), kako bi se što više umanjila subjektivnost procjenitelja. Model FAR usmjeren je na gledatelje i njihovo iskustvo, njime se dobivaju pojedinačni rezultati za različita područja koje je moguće upotrijebiti za obrazovanje prevoditelja i povratne informacije i moguće ga je lokalizirati prema konkretnim standardima i smjernicama (Romero Fresco i Pöchhacker 2017., 156).

Prema modelu FAR za semantičke se pogreške dodjeljuje više kaznenih bodova nego za ostale vrste pogrešaka jer one najviše utječu na razumijevanje izvornika i sposobnost praćenja radnje filma. U kategoriji prihvatljivosti, stopa prihvatljivosti dobiva se zbrajanjem kaznenih bodova za gramatičke, pravopisne i idiomatske pogreške. U kategoriji čitljivosti, također se zbrajaju bodovi za sve potkategorije pogrešaka. Zatim se dobiveni zbroj kaznenih bodova za svako područje dijeli s brojem podslova u pojedinom dokumentu i na taj se način dobiva konačan broj bodova za pojedina područja. Zbrajanjem svih kaznenih bodova u cjelokupnu dokumentu i njihovim dijeljenjem s brojem podslova dobiva se ukupan broj bodova za cijeli dokument. Kao što sam autor navodi, slabost ovoga modela jest u tome što se temelji na kaznenim bodovima, što znači da se odlična rješenja ne nagrađuju, i subjektivnosti u procjeni pogrešaka ekvivalencije i idiomatičnosti (Pedersen 2017., 223-224), no prednost mu je to što ga je moguće koristiti u obuci prevoditelja ili kao didaktički alat.

MODEL NTR

Model NTR razvili su Romero Fresco i Pöchhacker (2017.) također na osnovi ranijega modela NER. U akronimu NTR, N je također broj riječi (engl. *number of words*), T je prijevod (engl. *translation*), a R je ponovno prepoznavanje (engl. *recognition*). Model je namijenjen procjeni kvalitete međujezičnih podslova koji se izrađuju uživo (engl. *live subtitling*, odnosno *respeaking*). Pogreške koje se odnose na prijevod dijele se na sadržajne (s potkategorijama izostavljanja, dodataka ili zamjena, engl. *omissions, additions i substitutions*, pri čemu se kategorija „zamjena“ odnosi na pogrešan prijevod) i formalne pogreške (koje mogu utjecati na

točnost podslova, gramatičke i terminološke pogreške te stilske pogreške koje uključuju prikladnost, prirodnost i funkcionalni stil). I prijevodne pogreške i pogreške prepoznavanja ocjenjuju se prema pravilima modela NER, pri čemu je terminologija malo promijenjena. Ono što se kod modela NER naziva standardnim pogreškama, ovdje su velike pogreške, a teže se pogreške ovdje nazivaju kritičnim pogreškama (Romero Fresco i Pöchhacker 2017., 159). Kategorija koja obuhvaća odstupanje od izvorna teksta koje ne uključuje gubitak informacija ili čak poboljšava komunikacijsku učinkovitost podslova, ovdje se naziva „učinkovitim uređivanjem“ (engl. *effective editions*).

Analiza podslova prema modelu NTR provodi se na isti način kao i analiza prema modelu NER, te je najvažniji aspekt konačni zaključak koji u obzir uzima cjelokupan dojam i koherentnost podslovljenoga dokumenta. Slabost se ovoga modela također ogleda u subjektivnosti procjenitelja (Romero Fresco i Pöchhacker 2017., 161) i u činjenici da se svaka pogreška boduje individualno pa je tako moguće dobiti tri negativna boda za manje interpunkcijske pogreške dok se primjerice ispuštanje cijele rečenice u podslovu boduje kao jedna pogreška, što i sami autori zamjećuju kao problematično.

MODEL CIA

Model CIA razvio je Alexander Künzli i temelji se na podacima prikupljenima anketnim istraživanjem među njemačkim, austrijskim i švicarskim prevoditeljima podslova o kvalitativnim parametrima i praktičnim mjerama osiguranja kvalitete (usp. Künzli 2020., 4). To ga čini jedinstvenim među ostalim modelima jer nije riječ o kvalitativnoj procjeni i teorijskim pretpostavkama istraživača (Künzli 2020., 3), nego o modelu koji prvenstveno uzima u obzir stvarna iskustva profesionalaca koji rade u realnim uvjetima na tržištu podslova. Model je komparativan i cilj mu je opisati podslove i njihov odnos s polisemiotskim izvornikom i normama ciljnoga jezika, a ne objasniti zašto podslovi izgledaju tako kako izgledaju (Künzli 2020., 8-9). Pritom se u obzir uzimaju kontekstualne varijable koje djeluju na konačan rezultat procesa izrade podslova, koje čine pošiljatelj (osoba ili tvrtka u čije se ime distribuira audiovizualni sadržaj), žanr kojemu pripada audiovizualni materijal koji se podslovljava, svrha (zabaviti, informirati ili uvjeriti publiku u nešto), medij putem kojeg se audiovizualni sadržaj distribuira i koji može djelovati na tehničke parametre poput dužine podslova i publika kojoj su podslovi namijenjeni (Künzli 2020., 9).

Akronim CIA odnosi se na engleske nazive triju osnovnih dimenzija kvalitete – poklapanja (engl. *correspondence*), razumljivosti (engl. *intelligibility*) i autentičnosti (engl. *authenticity*). Kategorija poklapanja (Künzli 2020., 6-7) odnosi se na stupanj nužne sličnosti između podslova i izvornika. Pripadaju joj sljedeći kvalitativni parametri:

1. denotativni (semantička vrijednost koju prenosi poruka podslova, uzimajući u obzir vizualni aspekt videomaterijala)
2. konotativni (sekundarno značenje poruke sadržane u podslovima, primjerice društveni ili geografski identitet nekog lika u podslovljenu filmu čiji se govor prenosi)
3. formalno-estetski (individualni stilski karakter izvornika)
4. pragmatički (učinak koji bi scena trebala imati na publiku).

Kategorija razumljivosti odnosi se na stupanj do kojeg su podslovi razumljivi u vidu njihova fizičkog oblika i načina na koji je oblikovana njihova poruka (Künzli 2020., 7). Čini je pet kvalitativnih parametara od kojih je prvi spoznatljivost (engl. *perceptibility*), odnosno značajke koje određuju lakoću kojom je moguće osjetilno spoznati tekstove, čime oni postaju dostupni našim kognitivnim sustavima za daljnju kognitivnu obradu. Künzli u spoznatljivost ubraja brzinu podslova, tipografske elemente poput odabira fonta i pozicioniranje podslova na ekranu i smatra kako spoznatljivost odgovara uobičajenu aspektu teorijskih razmatranja kvalitete

pod slova, to jest čitkosti (engl. *legibility*). Sljedeća četiri parametra poklapaju se s aspektom čitljivosti (engl. *readability*) i obuhvaćaju: jednostavnost (engl. *simplicity*), odnosno jasnoću izražaja, konciznost (engl. *conciseness*) ili sažetost informacija sadržanih u podslovima i broja pripadajućih znakova, strukturu (engl. *structure*), koja se odnosi na strukturu i kohezivnost sadržaja te segmentaciju pod slova. Zadnji je parametar ove kategorije točnost (engl. *correctness*) i odnosi se na jezične pogreške koje mogu ometati razumijevanje pod slova i gramatičku točnost ciljnoga teksta.

Kategorija autentičnosti posvećena je ciljnomu tekstu bez osvrta na izvornik (Künzli 2020., 8). Moguće ju je definirati kao potencijal pod slova da odražavaju prirodnu uporabu jezika i govor, ne samo zbog istovremene prisutnosti originalne zvučne podloge. Čine je dva kvalitativna parametra: govornost (engl. *orality*), koja od pod slova zahtijeva da barem donekle odražavaju razgovor koji zvuči spontano, i idiomatičnost (engl. *idiomaticity*), koja od pod slova očekuje da zvuče prirodno i odgovaraju danu kontekstu, s posebnim naglaskom na točnu uporabu frazema, poslovice i kulturalnih nijansi ciljnoga jezika.

Pitanje kvalitete i procjene kvalitete prijevoda – pa time i pitanje procjene kvalitete pod slova – iznimno je kompleksno pitanje koje zahvaća u same temelje i prevoditeljstva kao profesionalne djelatnosti i traduktologije kao znanosti. I sam pojam kvalitete, i s njime povezani pojmovi procjene kvalitete, osiguranja kvalitete i upravljanja kvalitetom prijevoda, uvelike se razlikuju prema svome konceptualnom značenju u opsežnoj traduktološkoj literaturi, ovisno o shvaćanjima pojedinih autora. Većina teorijskih modela procjene kvalitete relativno se rijetko primjenjuje u praksi pa ih se često kritizira ili kao pretjerano komplicirane ili previše otvorene i fluidne i time teško primjenjive u svakodnevnim tržišnim uvjetima. Kao što smo vidjeli kod postojećih modela procjene kvalitete pod slova, svaki od njih namijenjen je prvenstveno jednoj vrsti pod slova (unutarjezičnim, međujezičnim ili podslovima koji se izrađuju uživo), no svi se temelje na identifikaciji i penalizaciji pogrešaka. Tipologije pogrešaka također se relativno malo razlikuju među pojedinim modelima. U tržišnim uvjetima i tekstualni prijevodi i prijevodi pod slova većinom se procjenjuju pomoću smjernica i stilskih vodiča pojedine agencije ili organizacije, prilagođenih njezinim potrebama, alatima kojima se koristi i klijentima s kojima radi. Iako bismo mogli prihvatiti mišljenje Lauscher (2000.) kako je idealan prijevod onaj koji odgovara potrebama svih dionika u prijevodnome procesu, valja imati na umu da je prevoditeljstvo ipak profesionalna djelatnost na koju utječe niz raznih čimbenika, od prekratkih rokova do fluktuacija u cijeni proizvoda ili tržišnih mijena, da ne spominjemo pojavu strojnoga

prevođenja i njegova učinka na cjelokupno tržište prijevoda. Stoga je pitanje kvalitete prijevoda kao proizvoda, kvalitete procesa kojima se postiže konačan oblik proizvoda i pitanje procjene kvalitete neizostavno vezano kako uz teorijske postavke, tako i uz profesionalnu realnost. Unatoč tome moramo napomenuti kako se u našem istraživanju ne bavimo procjenom kvalitete prijevoda kao takvom, nego samim procesom iz perspektive redaktora. Stoga ćemo u nastavku teksta sažeto opisati temeljne aspekte redakture prijevoda.

2.5 REDAKTURA U PODSLOVLJAVANJU: TEORIJA I PRAKSA

2.5.1 REDAKTURA PRIJEVODA: DEFINICIJE REDAKTURE

Iako je redaktura važan, a u nekim slučajevima i obavezan korak u procesu osiguranja kvalitete prijevoda, razmjeri postojeće teorijske literature o redakturi i procesima redakture uvelike su ograničeni kad je riječ o općim procesima redakture (usp. Robert 2008., 2013, Robert i Van Waes 2014., Van Rensburg 2017., 71), a kad je riječ o procesima redakture u podslovljavanju, literature gotovo uopće nema, osim Robert i Remael 2016. Konkretna definicija, opseg i sadržaj pojma redakture razlikuju se od autora do autora, no većina definicija sadrži određene sličnosti, posebice je naglasak na tome da redaktura pripada koracima koji se odvijaju nakon prevođenja, a prije isporuke konačna proizvoda klijentu i uključuje usklađivanje konačna proizvoda sa zahtjevima i potrebama klijenta (Robert 2016, 579). Svakako, u hrvatskome jeziku redakturom nazivamo i redakturu ljudskih prijevoda (engl. *revision*) i redakturu strojnih prijevoda (engl. *post-editing*) pa je važno naglasiti kako se u ovome radu bavimo redakturom ljudskih prijevoda, iako obje redakture imaju određenih zajedničkih karakteristika i pripadaju području procjene kvalitete prijevoda (engl. *quality assessment*), to jest osiguranja kvalitete prijevoda (engl. *quality assurance*).

U nastavku slijedi pregled nekih od važnijih definicija redakture koje pronalazimo u postojećoj literaturi koja se bavi ovom problematikom. Künzli (2007., 115) redakturu definira kao „proces u kojem osoba koja nije prevoditelj teksta, provjerava radnu verziju prijevoda tražeći pogreške i radi nužne izmjene“. Ovu je definiciju moguće proširiti i pojam redakture podijeliti na unutarnju (engl. *internal*) redakturu odnosno redakturu vlastitoga prijevoda (Mossop 2007., 2014) koju obavlja sam prevoditelj tijekom procesa izrade prijevoda kao dio dobre profesionalne prakse, i vanjsku (engl. *external*) redakturu koji radi netko drugi, obično drugi prevoditelj ili osoba zaposlena na radnome mjestu redaktora tijekom faze nakon prijevoda, a prije isporuke konačna proizvoda klijentu. Mossop (2007., 109) redakturu definira na sljedeći

način: „Redigiranje je funkcija profesionalnih prevoditelja kod koje oni otkrivaju značajke radne verzije prijevoda koje nisu posve prihvatljive i zatim unose prikladne ispravke i poboljšanja“.

Različiti autori i djela koriste različite engleske nazive kako bi označili pojedine vrste redakture pa tako unutarnju redakтуру nalazimo i pod nazivom „auto-redakture“ (engl. *self-revision*, vidi primjerice kod Mossop 2001., ili Shih 2006., 296) i „tuđe redakture“ (engl. *other-revision*, *ibid*). Sam Künzli proširio je vlastitu definiciju redakture ovako: „Pregled prvotne verzije teksta koji je preveo čovjek – ili dijelova takva prijevoda – koje radi drugi prevoditelj i koji se sastoji od više ili manje sveobuhvatne usporedbe između izvornoga i ciljnoga teksta i provedbe svih ispravaka koji se smatraju nužnima prije isporuke prijevoda klijentu“ (Künzli 2014., 3, citirano u Robert 2016., 581). Redakтура samo pojedinih odabranih dijelova teksta, a ne cjelokupna teksta, katkad se engleski naziva *spot-checking* (Mossop 2014., 159). Redakтура može biti jednojezična (to jest redaktori mogu raditi isključivo s ciljnim tekstom) ili dvojezična (redaktori imaju pristup izvorniku i mogu ga usporediti s ciljnim tekstom). Ono što Robert naziva jednojezičnom redakturom, zapravo je ono što se na hrvatskome zove lekturom, odnosno provjerom prijevoda isključivo iz jezične perspektive. Jednojezična redakтура katkad može označavati i stručnu redakтуру (engl. *review*), odnosno provjeru prijevoda iz perspektive stručnoga područja kojim se tekst bavi, kao što navodi norma EN 15038:2006.

U ovome radu naziv *redakтура* koristimo kako bismo označili pojam dvojezične redakture, a jednojezičnu ćemo redakтуру nazivati hrvatskim nazivom *lektura* zato što se u procjeni kvalitete podslova na hrvatskome tržištu audiovizualnih prijevoda najčešće koriste ta dva oblika provjere kvalitete prijevoda, dok se stručna redakтура rjeđe primjenjuje na većinu audiovizualnih djela koja se mogu naći na tržištu.

Na sve vrste redakture mogu utjecati i vanjski čimbenici neovisni o prevoditelju i/ili redaktoru, poput vremenskih rokova ili dostupnosti resursa kao što su rječnici, glosari, terminološke baze ili stilski vodiči (Shih 2006., 296). U praktičnu su smislu rijetke empirijske studije redakture i procesa redakture, bilo kad je riječ o vanjskoj ili unutarnjoj redakтури. Claire Yi-yi Shih, koja je provela istraživanje redakture vlastitoga prijevoda među profesionalnim prevoditeljima, došla je do zaključka kako njezini sudionici nisu često provjeravali vlastite prijevode, neki su od njih čak smatrali kako je redakтура ili provjera prijevoda katkad nepotrebna i nisu se time zamarali ako su vjerovali da će njihov rad kasnije pregledati profesionalni redaktor (Shih 2006., 302-303). Ujedno, prevoditelji razvijaju i prilagođavaju vlastite stilove redigiranja i provjeravanja

svojih prijevoda kako bi odgovarali njihovim osobnim potrebama i načinu rada (Shih 2006., 308). Do sličnih rezultata došle su i Antunović i Pavlović (2011., 232) koje su istraživale prijevodne procese studenata prevodilaštva. Zaključci njihova istraživanja, provedena na studentima koji su prevodili s prvoga i drugoga stranog jezika (engleskoga i švedskoga) na hrvatski, upućuju na to da bi relativno trajanje pojedinih faza prijevodnoga procesa (izrada radne verzije prijevoda i naknadno dorađivanje), i distribucija izmjena unesenih u tekst tijekom tih faza, mogli biti povezani s osobnim navikama pojedinih prevoditelja. Stoga autorice zaključuju kako bi se ti čimbenici, uključujući i količinu teksta prevedenu u minuti rada, mogli smatrati definitivnim elementima radnoga stila pojedinih prevoditelja (Antunović i Pavlović 2011., 232).

Brunette (2000., 170) pod pojmom redakture razlikuje pragmatičku od didaktičke redakture, pri čemu naziv pragmatička redaktura označava redakturu kod koje redaktori nemaju kontakta s prevoditeljem, nisu dužni opravdavati promjene u tekstu, rade s manje strogosti i preciznosti nego redaktori koji se bave didaktičkom redakturom, dok prikladnost i kvaliteta redakture ovise o znanju i kompetencijama redaktora, posebice kad je riječ o stilskim izmjenama koje se mogu temeljiti na osobnim preferencijama ili intuiciji (Brunette 2000., 170-172). Konkretna definicija pragmatičke redakture dakle glasi: „Pažljiva usporedba prevedena teksta s izvornikom kako bi se prijevod poboljšao, bez konzultiranja ili drugog kontakta s prevoditeljem“ (Brunette 2000., 173). Za razliku od pragmatičke, didaktička je redaktura „stadij u prijevodnome procesu u kojem se čitav prevedeni tekst i izvornik pažljivo pregledavaju kako bi se osiguralo da prijevod bude u skladu s prethodno definiranim metodološkim, teorijskim, jezičnim, tekstualnim i kontekstualnim kriterijima. Izmjene u prijevodu namijenjene su poboljšanju ciljnoga teksta i pomaganju prevoditeljima da usavrše svoje vještine.“ (Brunette 2000., 173). Kod didaktičke redakture redaktori moraju objasniti sve izmjene u tekstu i dokazati kako su njihove izmjene bolje od izvorna prijevoda, rade i s tekstem i s prevoditeljima, didaktička se redaktura također radi na gotovo završenu tekstu i namijenjena je poboljšanju konačna prijevoda i, najzad, smisao joj je da prevoditeljima pomaže u usavršavanju njihovih vještina pa je pojedini autori (Brunette citira Thaon i Horguelin 1980.) nazivaju i formativnom redakturom.

Gouadec (2007., 24) u svojoj knjizi o prevoditeljstvu kao profesiji donosi sveobuhvatnu definiciju redakture:

„U najstrožem smislu, redaktura obuhvaća sve radnje poduzete kako bi se jamčilo da prijevod ispunjava sve tražene kvalitativne kriterije i razine kvalitete (tj. da u prijevodu nema

jezičnih, tehničkih ili prijevodnih pogrešaka). To znači unošenje svih potrebnih ispravaka i izmjena (poboljšanja, dopuna, zamjena, preoblikovanja). Redaktura je operacija poboljšanja koja prevedeni materijal usklađuje sa svim relevantnim zahtjevima te naravno pravilima struke.“

Za tržište prijevoda Europske Unije važna je i norma EN 15038:2006 koja zahtijeva da prijevodni proces uključuje prevođenje i redakturu. Prijevod se u tom slučaju pregledava dvaput: prvi ga put po završetku prevođenja pregledava sam prevoditelj, a zatim redaktor. Redaktura se u ovoj normi definira kao pregled prijevoda u skladu s njegovom prikladnošću za dogovorenu namjenu i prateći konvencije domene kojoj pripada te uz preporuku korekcijskih mjera. Prevoditelji moraju zadovoljiti barem jedan od sljedeća tri preduvjeta: moraju imati priznatu kvalifikaciju iz područja prevođenja, jednakovrijednu kvalifikaciju iz nekog drugog područja struke i minimalno dvije godine dokumentirana prevoditeljskoga iskustva ili najmanje pet godina dokumentirana profesionalnoga iskustva u prevođenju. Osim ispunjavanja jednog od navedena tri uvjeta, redaktori moraju imati iskustvo u prevođenju tekstova iz područja kojemu pripada tekst koji redigiraju. Kao što se vidi iz navedenoga, problematika osiguranja kvalitete procesa izrade prijevoda također se uvelike povezuje uz kompetencije osoba zaduženih za pojedine korake u lancu izrade prijevoda, od početka rada na prijevodu do njegove isporuke naručitelju.

Prema tome može se zaključiti kako najšira definicija pojma redakture tuđega prijevoda sadržava nekoliko zajedničkih točaka: redaktura se obavlja na završenu ciljnome tekstu (prema izvornome tekstu kao pomagalu) tijekom faze nakon prijevoda, a redakturu obavlja osoba koja nije prevodila tekst.

2.5.2 POSTUPCI I PARAMETRI REDAKTURE

Još jedan ključni pojam povezan s redakturom čine postupci redakture, pri čemu fokus nije na pitanju što treba korigirati, nego kako konkretno izvesti taj zadatak (Robert i Remael 2007., 151). Pritom valja uzeti u obzir kako parametri redakture uvelike nalikuju parametrima procjene kvalitete prijevoda što znači da su nužno relativni i subjektivni jer ne postoji samo jedan isključivi način na koji se nešto može prevesti, a redaktori su podjednako subjektivni i ovisni o ograničenjima vlastite procjene kao i prevoditelji (Robert 2016., 581).

Kad je riječ o podslovima, procjena kvalitete prijevoda, pa time i jedan od parametara procjene i zadataka redaktora, jest i provjera tehničkih aspekata podslova (dužina i trajanje podslova, ulazak i izlazak podslova s ekrana u skladu s vremenskim oznakama, oblikovanje podslova,

uporaba primjerena fonta, točnost uporabe crtica koje označavaju promjenu govornika). Većina stilskih vodiča pojedinih prevoditeljskih agencija sadrži konkretne upute i specifikacije kad je riječ o tekstualnim i tehničkim parametrima pa se i od prevoditelja i od redaktora očekuje pridržavanje navedenih uputa. Robert (2016., 601) navodi kako je njezino istraživanje pokazalo da upute klijenata o tome kako napraviti redakturu podslova postoje i katkad mogu biti vrlo detaljne, no redaktori se većinom ne pridržavaju postojećih normi poput EN 15038:2006 ili Kodeksa dobre prevoditeljske prakse, nego se vode vlastitim osjećajem.

I u teorijskoj literaturi i u praksi obveze i radni zadatci prevoditelja, redaktora i lektora često nisu jasno razgraničeni i preklapaju se u jednom ili više područja. Gouadec (2007., 74-76) ovako opisuje dužnosti prevoditelja kad je riječ o osiguranju kvalitete prijevoda: prevoditelj mora provjeriti kvalitetu sadržaja, odnosno utvrditi da je sve što je trebalo biti prevedeno, uistinu i prevedeno, uključujući sve primjenjive specifikacije, brojke, datume, formule, oblikovanje teksta itd. Zatim slijedi provjera kvalitete jezika, stila i funkcionalnoga stila prijevoda (pravopisa, gramatike, sintakse, terminologije, frazeologije), da stil i funkcionalni stil odgovaraju izvorniku i da su međusobno usklađeni. Osim toga dužnost je prevoditelja provjeriti i da svi faktografski podatci ili logični i kronološki sljedovi odgovaraju izvorniku, da su svi relevantni i značajni elementi izvornika prisutni u prijevodu (osim nužnih adaptacija) i da je prijevod u skladu s profesionalnim standardima, naručiteljevim specifikacijama i bilo kojim specifičnim ograničenjima vezanima za potrebe i zahtjeve krajnjega korisnika. Najzad, prevoditelj mora utvrditi kako je tekst homogen i dosljedan, odnosno da su stil, terminologija, frazeologija i funkcionalni stil međusobno posve usklađeni, što je od osobite važnosti kod prijevoda na kojima je radilo nekoliko različitih prevoditelja. Gouadec (2007., 75) zaključuje kako je takva provjera prijevoda, kad je provede prevoditelj, jednaka redakturi jer prevoditelj pritom ujedno unosi nužne ispravke, izmjene, dodatke i poboljšanja. Prema njegovu mišljenju (Gouadec 2007., 76) redaktor bi se trebao pobrinuti da su sve provjere sadržaja i jezika provedene i prijevod usklađen. Ako je prijevod u bilo kojem od tih područja neispravan, redaktor će od prevoditelja zatražiti da prijevod ispravi tako da odgovara standardima. Redaktor bi zatim trebao provjeriti kvalitetu prijevoda prema stilu i „tečnosti“ (engl. *style and „flow“*), procesima prijenosa (engl. *transfer processes*), faktografskim podacima i značenju (engl. *factual information and meaning*). Redaktor ispravlja, mijenja, dodaje, modificira, dovršava, restrukturira, preoblikuje ili reorganizira sve neispravne, pogrešne ili neprikladne rečenice, segmente ili odlomke kako bi materijal dosegao traženi kvalitativni standard (što najčešće znači

standard prikladan za tisak ili bez pogrešaka, no u nekim slučajevima može značiti i da je prijevod prikladan za isporuku). Redaktor bi ujedno trebao provesti temeljitu funkcionalnu provjeru prevedena materijala, pri čemu prevedeni materijal mora biti potpuno upotrebljiv i ispunjavati sve tražene funkcije. Redaktor bi zatim trebao napisati izvještaj u kojem će navesti sve nedostatke, pogreške ili propuste koje je ispravio, pripremiti prijevod za isporuku naručitelju i obavijestiti i prevoditelja i klijenta o izvršenu zadatku.

U praksi tako temeljit pregled često nije slučaj zbog niza vanjskih čimbenika, prekratkih rokova, pretjerano velikih količina materijala koji mora proći provjeru, ili nedostatnih uputa kako redigirati neki dokument. U mnogim slučajevima tvrtke ili prevoditeljske agencije niti nemaju zaposlenike koji bi djelovali u funkciji redaktora, već prijevodi prolaze samo lekturu ili čak ne prolaze nikakav oblik kontrole kvalitete. Robert i suradnici pojednostavljaju proces na sljedeći tijek zbivanja: čitanje ciljnoga teksta, otkrivanje problema primjenom detekcijske strategije, primjena trenutna rješenja ili strategije rješavanja problema (Robert i sur. 2016., 12). Schaeffer i dr. (2019., 227) u svom su se procesnome istraživanju pozabavili redakturom vlastitoga pisanog prijevoda u sklopu cjelovita procesa redakture kako bi ispitali ponašanje prevoditelja tijekom redakture i učinkovitost toga ponašanja. Pritom su upotrijebili metode praćenja pogleda oka i aktivnosti tipkovnice. Prema njihovim zaključcima, što su više vremena sudionici utrošili na čitanje izvornika, to je konačna faza auto-redakture trajala duže (Schaeffer i dr. 2019., 233). Takav rezultat autori objašnjavaju podjelom pozornosti i povećanom pozornošću posvećenu izvornome tekstu, što implicira smanjenu pozornost posvećenu ciljnome tekstu. Stoga je auto-redakturi ciljnoga teksta potrebno posvetiti više pozornosti nakon izrade prve verzije ciljnoga teksta (Schaeffer i dr. 2019, 233). Podjela pozornosti tijekom prijevodnoga procesa stoga negativno utječe na ukupnu dužinu trajanja procesa, iz čega autori izvlače zaključak kako najučinkovitiji proces uključuje veliku količinu istodobna čitanja i pisanja te mali broj izbrisanih prijevodnih jedinica tijekom izrade prve verzije prijevoda (Schaeffer i dr. 2019., 240).

Ipak, ni činjenica da je prijevod prošao fazu redakture, ne uvjetuje njegovu kvalitetu ako uzmemo u obzir da kvaliteta redakture ovisi o kvaliteti i kompetencijama osobe koja je izvodi. Posve je moguće da nekompetentni redaktori umjesto poboljšanja pogoršaju kvalitetu prijevoda (vidi primjerice Van Rensburg 2017.). Menezes (2020.) primjećuje kako samozaposleni redaktori često nemaju podršku u smislu kolega koji bi im pripomogli savjetom oko osobito kompliciranih problema, redaktori često nisu posebno obučavani za provedbu redakture, a

redaktorski zadatci znaju biti vrlo nepredvidljivi kad je riječ o tome kakvi prijevodi dolaze na redakturu. Nadalje, podslovi koje redaktor redigira, mogu biti i vrlo loše kvalitete, u kojem je slučaju opseg zadaće vrlo zahtjevan, a rok namijenjen njezinoj provedbi može biti vrlo kratak, što ima negativan učinak na konačan rezultat (Menezes 2020.). Dakle, prvi čimbenik zbog kojeg kvaliteta može ostati loša i nakon redakture, tiče se samih redaktora (zbog potencijalna nedostatka kompetencije i podrške), a drugi se tiče prijevoda (ako su jako loši, a rok za predaju prijevoda naručitelju jako kratak).

Na temelju redaktorskoga učinka na kvalitetu prijevoda, Robert i suradnici (2017., 4) kategoriziraju redaktorske intervencije u tekst na sljedeći način: nužne ili opravdane izmjene (koje poboljšavaju kvalitetu prijevoda), nepotrebne ili neopravdane izmjene (koje niti poboljšavaju niti pogoršavaju kvalitetu), unos pogrešaka (koje pogoršavaju kvalitetu) i neispravljanje pogrešaka (koje ne popravljaju kvalitetu). Iz toga slijedi da je jedna od najvažnijih osobina i/ili kompetencija redaktora sposobnost prepoznavanja onoga što je potrebno izmijeniti u tekstu te zatim opravdanja i obrazlaganja učinjenih izmjena (vidi Hansen 2009., Rigouts Terryn i sur. 2017., 2). Ili, riječima Briana Mossopa (2007., 182): „Nemojte se pitati *može* li se rečenica poboljšati, nego *treba* li je poboljšati?“

2.5.3 KOMPETENCIJE REDAKTORA

Robert i sur. (2017.) navode kako profesionalni redaktor nužno mora posjedovati specifične kompetencije redakture prijevoda kako bi mogao provoditi redaktorske zadatke. Te kompetencije donekle se u različitim potkompetencijama preklapaju s kompetencijama prevoditelja (koje se definiraju kao „cjelokupno znanje i vještine koje doprinose uspješnu obavljanju prijevodnoga zadatka“, Robert i sur. 2017., 296), no ujedno se i bitno razlikuju od prevoditeljskih kompetencija zbog postojanja dodatnih potkompetencija svojstvenih samo redaktorima. Robert i Brunette (2016., 326), sintetiziraju prethodne radove Künzlija, Mossopa, Horguelin i Brunette i naglašavaju kako je jedna od važnijih kompetencija interpersonalna ili međuljudska kompetencija, odnosno sposobnost pružanja smislenih povratnih informacija prevoditeljima i zajedničkoga rada na pronalasku najboljih prijevodnih rješenja. U tom se smislu oslanjaju posebice na ideje Briana Mossopa koji smatra kako unos nepotrebnih izmjena u tekst nije problematičan samo zato što bespotrebno troši dragocjeno vrijeme, nego ujedno i otežava međuljudske odnose između prevoditelja i redaktora (vidi u Robert i sur. 2016., 3). Također odvlači redaktorima pozornost od pravih pogrešaka (Van Rensburg 2017., 85). Cheng (2019., 206) definira prevoditeljsku kompetenciju kao sposobnost rješavanja prijevodnih

problema, odnosno proceduralnu sposobnost koja upravlja kombinacijom znanja i vještina kako bi omogućila rješavanje konkretnih prijevodnih pitanja, što je definicija koju je moguće proširiti kako bi obuhvatila i redaktorske kompetencije. Prema trenutnu znanju autorice ovoga teksta, model redaktorskih kompetencija koji su razvili Robert i suradnici za sada je jedini model primijenjen na empirijsko istraživanje podslova. Najčešće se pod ključnim sastavnicama redaktorskih kompetencija podrazumijeva iskustvo u prevođenju, međuljudske vještine i sposobnost opravdavanja izmjena u tekstu (Robert i sur. 2016., 10). Menezes (2020.) napominje kako je važnije usvojiti kompetencije redaktora negoli višak znanja koje vrlo brzo može postati zastarjelo, poput rada s različitim vrstama računalnih programa koji se mogu relativno brzo zamijeniti novim programima.

Prema predloženu modelu Robert i suradnika (Robert i sur. 2016., 13), kompetencije redaktora sadrže sljedeće potkompetencije: dvojezična potkompetencija, izvanjezična potkompetencija, znanje o prevođenju, aktivacija rutinskih prevoditeljskih radnji, kompetencija povezana s alatima i istraživanjem, međuljudska kompetencija, znanje o redakturi, aktivacija rutinskih redaktorskih radnji i strateška potkompetencija za redakturu (vidi ujedno Rigouts Terryn i sur. 2017., 298). Oni kompetencije redaktora definiraju na sljedeći način: „sve fundamentalno znanje, spoznaje, vještine i stavovi koji doprinose uspješnu izvršenju redaktorskoga zadatka (na tuđem prijevodu). Sastoje se od provedbe procesa redakture uzimajući u obzir svrhu prijevoda i zadatak redakture.“(Robert i sur. 2016., 4).

Profil redaktora usko je vezan uz redaktorske kompetencije (Van Rensburg 2017., 71-72). Jedan od osnovnih preduvjeta za rad na radnome mjestu redaktora trebalo bi biti iskustvo u prevođenju, no niz empirijskih studija pokazao je kako čak iiskusni prevoditelji često unose nove pogreške u tekst ili rade nepotrebne izmjene pa je u pojedinim slučajevima kvaliteta prijevoda bila čak i lošija nakon redakture negoli prije nje (Van Rensburg 2017., 72). Taj se podatak nadovezuje na gore navedenu konstataciju kako je kvaliteta redakture, jednako kao i kvaliteta prijevoda, uvijek relativna i subjektivna pa se zato nastoje razviti modeli kvalitete koji se temelje na kvantificiranju pogrešaka. Van Rensburg (2017., 72-73) također se slaže kako se prevoditeljske kompetencije ne mogu izjednačiti s redaktorskim kompetencijama i donosi sljedeću podjelu redaktorskih kompetencija: profesionalno iskustvo u prevođenju, poznavanje teorije prevođenja, odlične međuljudske vještine, sposobnost izbjegavanja nepotrebnih izmjena i sposobnost pravdanja napravljenih izmjena.

Prema rezultatima njezina empirijskoga istraživanja s profesionalnim redaktorima, njezinim je sudionicima promaklo više pogrešaka nego što su napravili potrebnih izmjena, čak i iskusnim redaktorima (Van Rensburg 2017., 82-84). Pritom je utvrđena značajna korelacija između godina prevodilačkoga iskustva i potrebnih izmjena, što potvrđuje da je prevodilačko iskustvo jedan od ključnih preduvjeta za stjecanje redaktorskih kompetencija, ali nije bilo jasnih korelacija između kvalitete redakture i redaktorskih kvalifikacija ili godina iskustva u redakturi. Van Rensburg stoga zaključuje kako bi redakturu trebalo koristiti zajedno s drugim strategijama poput jasnih uputa prevoditelju kako i što da prevodi i osiguravanja dovoljno vremena za izradu prijevoda, uz provjeru rada redaktora u sklopu upravljanja kvalitetom (Van Rensburg 2017., 84-85).

Kao što smo već spomenuli, u praksi se korak redakture često preskače ili spaja s lekturom, dok obuka profesionalnih redaktora uvelike ovisi o pojedinim poslodavcima ili se svodi na striktno pridržavanje stilskoga vodiča matične tvrtke. Tržište je ono koje diktira uvjete rada, tako da situacija u praksi ne mora nužno odgovarati idealnim uvjetima kakve bi nalagao teorijski okvir procjene i osiguranja kvalitete.

2.6 PRIJEVODNI PROCESI I PROCESI REDAKTURE

Iako su istraživanja prevođenja u realnim uvjetima u prevodilačkim agencijama (engl. *workplace studies*) donekle ograničena, sadržajno su raznolika i posvećena različitim stranama prevoditeljskoga rada. To istraživačko polje uzima radno mjesto prevoditelja kao analitičku jedinicu i nastoji detaljno promotriti njihove radne aktivnosti, interakcije i radne uvjete onako kako se oni provode u svakodnevnoj profesionalnoj praksi. U trenutku pisanja ove disertacije posebna se pozornost posvećuje organizaciji rada, radnoj rutini, suradnji i društvenoj dinamici, kognitivnoj, organizacijskoj i fizičkoj ergonomiji te uporabi i implikacijama kolaborativne tehnologije na radnome mjestu (Risku, Rogl, Milošević 2020., 37-38).

Karamanis i dr. (2011.) pozabavili su se kolaborativnim i fleksibilnim radnim praksama u agencijskome radu i njihovim potencijalnim učincima kod uporabe strojnoga prevođenja, Le Blanc (2013.) usmjerio se prema tehnologizaciji radnoga okruženja i povećanoj uporabi CAT alata, dok se Ehrensberger-Dow (2014., 2016., 2017., 2020.) posvetila metodološkim aspektima provedbe studija slučajeva na radnome mjestu prevoditelja. Teixeira i O'Brien (2017.) fokusirali su se na kognitivnu ergonomiju prevoditeljskoga rada i interakciju profesionalnih prevoditelja s njihovim radnim alatima. No, takva je istraživanja relativno teško provesti u nekoj prevoditeljskoj agenciji ili privatnom obrtu zbog povjerljivosti podataka, tržišne

kompetitivnosti ili potencijalne zlouporabe istraživačkoga rada i rezultata od strane neke druge, konkurentske agencije. Stoga se istraživanja prijevodnih procesa *in situ* mahom odnose na rad u pojedinim državnim administrativnim tijelima i organizacijama civilnoga društva (vidi Hébert- Malloch 2004., koja se u svome diplomskom radu bavila radnim danima i svakodnevnim zadacima prevoditelja u Uredu za prevođenje kanadske federalne vlade ili Koskinen 2008., čija se etnografska studija prevoditeljskoga rada u Glavnoj upravi za pismeno prevođenje Europske Komisije temelji na osobnu iskustvu rada u istoj organizaciji). Osim toga, pojedine studije usredotočile su se na rad u nevladinim organizacijama (vidi primjerice Tesseur 2017.) ili drugim pružateljima *pro bono* prevoditeljskih usluga, poput tzv. *fansubbera* (volonterskih prevoditelja piratiziranih audiovizualnih sadržaja) ili prevoditelja Wikipedijinih sadržaja (vidi McDonough Dolmaya 2012., Massidda 2015., te Orrego-Carmona 2017. i 2019.). Iako istraživanja na radnome mjestu pružaju istraživaču uvid u donekle realne uvjete rada, ograničena su spomenutim čimbenicima poput dostupnosti sudionika istraživanja ili voljnosti prevodilačke agencije da dopusti istraživaču pristup svojim podacima i materijalima. Zbog toga naše istraživanje ne uključuje studiju na radnome mjestu u konkretnoj prevodilačkoj agenciji. Taj smo nedostatak nastojali nadoknaditi provedbom anketnoga upitnika među profesionalnim redaktorima podslova kojim smo nastojali situirati naše istraživanje u kontekstu hrvatskoga tržišta audiovizualnih prijevoda. Rezultate anketnoga upitnika potanko opisujemo u četvrtome poglavlju. Osim toga, tijekom provedbe pilot-studije i glavnoga eksperimenta nastojali smo postići što realnije uvjete rada (za detaljniji uvid u metodologiju našega istraživanja, vidi poglavlje 3).

Istraživanje prijevodnih procesa nadopunjuje istraživanja usmjerena na međuodnos izvornoga i ciljnoga teksta (Risku, Rogl, Milošević 2017., 4) i primjenjuje metodologiju kognitivne znanosti na promatranje i opis procesa prevođenja kako bi otkrilo obrasce u ponašanju prevoditelja u različitim uvjetima i na taj način izvuklo zaključke o njihovim kognitivnim procesima (Risku, Rogl, Milošević 2017., 4). Takva istraživanja uvelike se oslanjaju na poimanje prevoditeljske kognicije kao proširene (engl. *extended*) i situirane (engl. *situated cognition*), to jest prevoditeljska kognicija smatra se produžetkom svoga društvenog i radnog konteksta, uključujući i uporabu prevodilačkih alata i tehnologije (vidi primjerice Risku 2017.). Na taj se način prijevodni proces smatra interaktivnim procesom i istovremeno uključuje elemente i unutar i izvan mozga i tijela, kao i predmete u svojoj okolini (Risku, Rogl, Milošević 2017., 5). Takva eksternalizacija kognitivne obrade, odnosno „interakcionalizacija“ kako je

nazivaju Risku, Rogl i Milošević (2020., 39), sukladna je ljudskoj sklonosti tome da kognitivno opterećenje prebaci na eksterne komponente i na taj način oslobodi kognitivne kapacitete, posebice kod kompleksnih kognitivnih aktivnosti. Studije posvećene istraživanjima prijevodnih procesa na radnome mjestu i proširenoj prevoditeljskoj kogniciji u određenoj se mjeri teorijski isprepleću sa sociologijom prevođenja (engl. *sociology of translation*) koja prevođenje također promatra s aspekta njegove društvene ukorijenjenosti.

Prema Heilbronu i Sapiro (2007., 93) ako se prijevodi poimaju kao ukorijenjeni u svome specifičnom društvenom kontekstu, potrebno je razmotriti tri njihove dimenzije. Prva se odnosi na prijevode kao međunacionalne prijenose, što implicira postojanje područja međunarodnih odnosa intelektualne razmjene. Druga je dimenzija preciznija i zahtijeva razlikovanje političke, ekonomske i kulturne dinamike; treća dimenzija obuhvaća dinamiku prevođenja koja ovisi o njegovoj recepciji i načinu na koji relevantni posrednici (kao što su prevoditelji, kritičari, književni agenti ili izdavači) oblikuju društvene zahtjeve i procese unosa i prihvaćanja kulturnih dobara u zemlji primateljici (Heilbron i Sapiro 2007., 93-95). Kako bi se moglo razumjeti prevođenje kao društvenu praksu, nužno je u analizu uključiti sve čimbenike – pojedince i institucije – koji sudjeluju u toj praksi (Heilbron i Sapiro 2007., 104). Drugim riječima, sociološki pristup prevođenju razmatra rad prevoditelja kao dio širega socioekonomskog konteksta, neodvojiva od okruženja u kojem se odvija, kao i od globalnih industrijskih kretanja. Što to znači za audiovizualno prevođenje? Heilbron i Sapiro (2007., 98) smatraju kako se pojedini sociokulturni transferi prvenstveno povode za tržišnom logikom, što u slučaju audiovizualnih prijevoda znači izrazitu centralizaciju engleskog jezika kao dominantna jezika s kojeg se prevodi. Ujedno, audiovizualni sadržaji koje prati velika popularnost među publikom, nesumnjivo će zauzimati veći udio u ukupnu zbroju napravljenih prijevoda. Kad je riječ o djelovanju prevoditeljskih agencija i pružatelja audiovizualnih usluga, možemo povući paralelu s književnim izdavaštvom, kojim dominiraju velike izdavačke kuće koje nameću kriterije profitabilnosti i komercijalnog poslovanja (vidi Heilbron i Sapiro 2007., 98). U praksi to znači da audiovizualnim prevođenjem također dominiraju tržišni trendovi koji oblikuju prijenos kulturnih dobara, način i metode rada i socioekonomski kontekst u kojem radi većina audiovizualnih prevoditelja, poput visine honorara, uvjeta i kriterija zapošljavanja, stabilnosti poslovanja i njihova sveukupnog učinka na prevoditelje i konačni proizvod njihova rada.

Prema Ehrensberger-Dow i Murphyju (2020., 359) proučavanje prevoditeljskoga rada iz ergonomske perspektive otvara nove mogućnosti kad je riječ o istraživanju toga kako radni

uvjeti utječu na prevoditelje i to kako se oni nose s njima. Osim kognitivnih i fizičkih aspekata prevodilačke tehnologije pozornost se posvećuje organizacijskim čimbenicima koji prevoditeljima mogu pomoći ili odmoći u radu, od stilskih vodiča i vremenskih rokova do nametanja pojedinih vrsta jezičnih tehnologija. Valja uzeti u obzir kako prevoditelji mogu imati različite uloge u svojoj radnoj organizaciji i mogu biti ukotvljeni u različitim sociotehnološkim sustavima, ovisno o tome koje radne zadatke obavljaju, stoga je najveći potencijalni metodološki problem kod takvih istraživanja nedostatak ekološke valjanosti, to jest stvarni radni uvjeti i tijek rada ne moraju odgovarati onima u istraživanju (Ehrensberger-Dow i Murphy 2020., 360). Sudionicima može nedostajati spontanosti koju obično osjećaju dok rade, mogu zadatke obavljati onako kako misle da se od njih očekuje, a ne onako kako bi ih doista obavili, mogu upotrebljavati tehnološka pomagala koja inače ne bi koristili ili bi se njima služili na drukčije načine od uobičajenih. Varijabla istraživača, odnosno osobe koja provodi istraživanje, također je prisutna i može utjecati na interpretaciju dobivenih rezultata. Drugim riječima, rezultati ne moraju nužno odražavati realnu situaciju, no to je rizik kod svake studije. Metodološki, istraživanja radnih uvjeta koriste se istim alatima kao i procesna istraživanja, to jest protokolima glasnoga razmišljanja, retrospektivnim intervjuima, snimanjem zaslona ili pokreta miša i tipkovnice te u zadnje vrijeme praćenjem pokreta oka (Ehrensberger-Dow i Murphy 2020., 360-361). Isti autori naglašavaju važnost kvalitetna planiranja i konstrukcije istraživanja, uporabe miješanih metoda koje olakšavaju triangulaciju podataka te fleksibilnosti, odnosno toga da istraživači prilagođavaju svoju metodologiju uvjetima u kojima provode istraživanje (Ehrensberger-Dow i Murphy 2020., 362). Ujedno, istraživanja provedena u prevoditeljskim agencijama mogu imati niz pozitivnih učinaka na sudionike: poslodavce na sudjelovanje u istraživanju može potaknuti želja za otkrivanjem nedostataka u vlastitim radnim procesima i želja za njihovom optimizacijom, a prevoditelji mogu steći priliku za usavršavanjem svojih vještina. Rezultati pojedinih studija ukazuju na to da je za prevoditelje blagotvorno ako dobiju priliku pregledati snimke vlastitih radnih procesa i razmotriti svoju radnu praksu (Ehrensberger-Dow i dr. 2017., 121).

Kad je riječ o audiovizualnome prevođenju, traduktološka literatura mahom se na radni proces i uvjete osvrće kroz prizmu kontrole kvalitete prijevoda (vidi Pedersen 2011.), praktične uporabe prijevodnih strategija i alata poput unaprijed vremenski kodiranih podslova (engl. *templates*) i njihova učinka na višejezičnu kontrolu kvalitete podslova (vidi Nikolić 2015. i Georgakopoulou 2019.) ili razvoja audiovizualnoga prevođenja kao djelatnosti uz sažet opis

načina na koji se ona izvodi (Georgakopoulou 2012.). Arista Szu-Yu Kuo pozabavila se raskorakom između teorije i profesionalne prakse kad je riječ o kvaliteti i osiguranju kvalitete u podslavljanju, s posebnim naglaskom na područje Tajvana i Hong Konga (2014.) te istraživanjem profesionalne realnosti industrije podslavljanja iz perspektive prevoditelja u više europskih država (2015.). S obzirom na to da se profesionalne prakse, uvjeti rada i tržišni uvjeti uvelike razlikuju ovisno o tome gdje se odvijaju, studija Szu-Yu Kuo iz 2015. jedinstvena je po tome što obuhvaća veći dio teritorija Europske unije, dok je većina ostalih istraživačkih projekata slične tematike ograničena na nacionalna tržišta ili individualne pružatelje usluga audiovizualnoga prevođenja. Tako se Tiina Tuominen (2018.) bavi nestabilnim uvjetima na finskom tržištu podslava koji su utjecali na pojačanu unifikaciju strukovne zajednice i definiranje konkretnih odrednica struke. Kristiina Abdallah (2012.) upotrijebila je metodološki okvir teorije mreže aktera sociologa Brune Latoura kako bi razmotrila dinamiku lanaca proizvodnje podslava u jednoj finskoj prevoditeljskoj agenciji. Počevši od određivanja organizacijskih načela proizvodne mreže prijevoda, Abdallah je zatim identificirala različite ljudske (prevoditelji podslava) i ne-ljudske (tvrtke) aktere u tom procesu, posebnu pozornost posvetivši njihovoj međusobnoj interakciji i tome kako struktura proizvodne mreže utječe na djelatnost prevoditelja te pitanjima kvalitete prijevoda, identiteta prevoditelja i radne etike (Abdallah 2012., 3). S obzirom na temu ove disertacije zanimljiv je zaključak do kojeg je došla u jednoj od svojih studija slučajeva: nedostatak funkcionalnoga modela kvalitete podslava i jedinstvene definicije toga što čini kvalitetne podslave unutar konkretne proizvodne mreže, različiti kriteriji kvalitete podslava i uporaba prevoditelja početnika kao žrtvene janjadi (usprkos činjenici da im nisu pružene jasne kvalitativne odrednice i smjernice unutar same agencije/mreže) doveli su do konačnoga kraha istraživane mreže (Abdallah 2012., 30-31). Kathrine Beuchert (2017.) u svom se istraživanju priklonila uporabi gledišta situirane kognicije kako bi ispitala procese podslavljanja, ne samo kao unutarnje kognitivne prevoditeljske procese, nego i putem vanjskih kontekstualnih čimbenika koji okružuju prevoditelje podslava i njihove radne zadatke, uključujući radnu okolinu i ulogu tehnoloških pomagala, što je posebice važno ako se ima na umu da je suvremeno podslavljanje nemoguće izvesti bez tehnoloških sredstava u vidu digitalnih programa za izradu, oblikovanje i vremensko kodiranje podslava. Usprkos tome što proces rada u velikoj agenciji s mnoštvom prevoditelja, ili u kolektivu pojedinaca koji zajednički unajmljuju prostor iako su samozaposleni (engl. *coworking*), ili u kućnom uredu prevoditelja samostalnoga obrtnika ne može biti posve isti, određene značajke

zajedničke su svim navedenim oblicima prevoditeljskoga rada: nužnost profesionalnoga obavljanja rada i stremljenje kvalitetnu izvršavanju prevoditeljskih zadataka. Opis prijevodnoga procesa, koji slijedi u nastavku ovoga teksta (i većim se dijelom oslanja na Gouadecov rad 2007., 68-82), prvenstveno je opis idealizirana procesa kakav bi načelno trebao biti, ali često ne odražava stvarne uvjete rada i stvarni proces na koji može utjecati čitav niz različitih čimbenika, od rada s različitim vrstama klijenata (izravnih klijenata, agencija posrednika ili državnih tijela), prekratkih rokova i premalih honorara do neujednačenih uvjeta rada od jedne agencije do druge. Da bismo mogli prikazati rezultate provedena anketnoga upitnika među hrvatskim audiovizualnim prevoditeljima i na temelju njih izvući zaključke o stanju na hrvatskome tržištu audiovizualnih prijevoda, radnim uvjetima i praksama na kojima se temelji konstrukcija glavnoga dijela našega istraživanja, prvo je nužno utvrditi parametre toga što se smatra dobrom praksom kad bi se prijevodni proces mogao odvijati u idealnim uvjetima.

2.6.1 PRIJEVODNI PROCES

Prijevodni proces kao čin, odnosno skupinu procesa, moguće je definirati kao sve ono što se događa od trenutka kad prevoditelj počne raditi na tekstu izvornika pa do trenutka dok ne završi ciljani tekst (Hansen 2003., 26, citirano u Pavlović 2015., 253). Svaki prijevodni proces započinje klijentovom narudžbom prijevoda koji bi pritom prevoditelju trebao dati i jasne upute kako obaviti prijevodni zadatak (Gouadec 2007., 65-67). Prevoditelj dobiva sve dodatne specifikacije koje naručitelj propisuje i zatim poduzima sve radnje potrebne za početak rada na prijevodu (Gouadec 2007., 72). Nakon toga slijedi prevođenje. Tijekom prevođenja prevoditelji se služe prijevodnim strategijama, što je naziv koji se u traduktološkoj literaturi uvriježio za misaone operacije prevoditelja tijekom prevođenja (Gil Bardaji 2009., 165).

Kad je riječ o podslovima, prevoditelj na početku dobiva videosnimku audiovizualnoga materijala koji je potrebno prevesti i pripadajuću dijalog-listu ili već kodirane engleske podslove, iako se katkad događa da prevoditelj mora raditi samo s videosnimkom, bez pisana dijaloga. Moguć je i obrnut slučaj rada samo s pisanom dijalog-listom bez videosnimke, no to je u pravilu rijetkost. Tijekom prevođenja prevoditelj mora obratiti pozornost ne samo na dijalog koji izgovaraju glumci ili naraciju dokumentarca, nego i sve ostale vizualne i akustične elemente sadržane u izvorniku, poput pjesama, isječaka, novinskih naslova ili glasova koji dolaze s radija ili televizijskoga ekrana, odnosno govora koji ne izgovaraju glumci vidljivi na ekranu. Osim svijesti o ograničenjima koja im nameće medij s kojim rade, prevoditelji moraju

poznavati i vrijednost koju audiovizualnomu materijalu pridaje slika kao vizualni aspekt cjelovita djela (Díaz-Cintas i Remael 2014., 32).

Nakon izrade prijevoda slijedi kontrola kvalitete prijevoda, odnosno ono što Mossop naziva redakturom vlastitoga prijevoda (engl. *self-revision*, Mossop 2007., 182). Prijevod mora biti u skladu s profesionalnim normama, specifikacijama naručitelja i bilo kakvim specifičnim ograničenjima vezanima uz potrebe i zahtjeve krajnjega korisnika te ujedno mora biti ujednačen, konzistentan i usklađen s izvornikom.

Nakon provedene redakture i/ili provjere vlastitoga prijevoda, prevoditelj bi trebao provjeriti funkcionalnu kvalitetu dokumenta, odnosno jesu li sve tehničke specifikacije u redu, poput slika, tablica, fontova, margina, formatiranja teksta ili, ako je riječ o podslovima, odgovaraju li tehnički parametri izvorniku i specifikacijama naručitelja (poput vremenskih kodova, broja znakova po retku, uporabe specifičnih znakova poput znakova s dijakriticima, trajanja i dužine podslova itd.) Ujedno, potrebno je provjeriti je li prijevod u skladu s odredbama stilističkoga vodiča agencije ili klijenta, ako on postoji.

Zatim se prijevod isporučuje agenciji ili klijentu, ako ne postoji korak profesionalne redakture i lekture prijevoda. Prema Robert (2008., 4-5) proces redakture može se odvijati tijekom prijevodnoga procesa ili nakon njega, no uvijek prije isporuke klijentu. Ako redaktor nije sam prevoditelj, onda se proces redakture uvijek odvija nakon prijevodnoga procesa.

2.6.2 PROCES REDAKTURE PRIJEVODA

Opisujući postupke redakture Mossop smatra kako bi idealan proces redakture uključivao više uzastopnih čitanja cijela prijevoda, počevši od čitanja prijevoda bez usporedbe s izvornikom kako bi se redaktor misaono stavio u ulogu krajnjega korisnika. Pritom bi redaktor trebao provjeriti frazeologiju, stil, tečnost i logiku teksta, kao i one aspekte tipografije i interpunkcije koji su važni za razumijevanje značenja. Zatim slijedi komparativna provjera točnosti i cjelovitosti prijevoda, a ako klijent želi da prijevod bude u skladu s izgledom izvornika, provjerava se i taj aspekt. Prvo čitanje izvornika prati nekoliko potencijalnih nedostataka: ako se istovremeno provjeravaju i jezični aspekti prijevoda i kvaliteta prijenosa značenja, čitanje izvornika može utjecati na procjenu jezične kvalitete prijevoda i može nam promaknuti frazeološka neprikladnost prijevoda. Također, ako se prvo čita izvornik, onda redaktor može razmišljati o vlastitim prijevodnim rješenjima, što je zadnja stvar koja bi mu trebala biti na umu dok redigira tuđi prijevod (Mossop 2007., 169). Nakon toga bi trebalo uslijediti još jedno čitanje cjelovita prijevoda od početka do kraja kako bi se provjerilo jezične aspekte (osim pravopisa),

izgled, konzistenciju i bilo kakve jezične pogreške koje su se mogle potkrasti tijekom prva dva koraka. Pritom bi bilo korisno kad bi redaktor u startu znao koju vrstu pogrešaka češće unosi u svoje redakteure – jezične pogreške ili pogrešne prijevode (engl. *mistranslations*). Ako je skloniji jezičnim pogreškama, onda se jezične pogreške traže zadnje. Ako je skloniji tome da točan prijevod ispravi u pogrešan, onda se zadnji pregledavaju terminologija i kvaliteta prijenosa značenja te tehnički parametri teksta (Mossop 2007., 168-169).

Robert (2008., 8-9) kao svoje polazište uzima normu EN:15038 i navodi sedam mogućih postupaka redakteure, koji se razlikuju prema tome koliko puta redaktor čita izvorni i ciljni tekst. Ciljni se tekst može čitati samo jednom, pri čemu se izvornik ili uopće ne čita ili se čita samo djelomično ako redaktor smatra da postoji neki problem pri unosu izmjena u prijevod. Zatim slijedi varijanta prema kojoj se i izvornik i ciljni tekst čitaju jedanput i pritom uspoređuju i unose izmjene u prijevod ako su potrebne. Zadnja je mogućnost ona u kojoj se i izvornik i ciljni tekst čitaju dvaput, uspoređuju, unose potrebne izmjene pa zatim još jednom provjeravaju.

Kad govorimo o traženju pogrešaka (Mossop 2007., 165-166), nije bitno samo znati što se traži, nego i kako to potražiti. Dakle, ne može se ispraviti pogreška ako je nismo prethodno pronašli. Najteži aspekt redakteure jest primjećivanje problema u prevedenu tekstu i redaktorima često promaknu jasno vidljivi problemi zato što ili rade prebrzo ili ne pridaju prikladnu pozornost tekstu. Mossop pritom naglašava kako ne postoji empirijska potvrda da dvije ili više provjera postižu bolje rezultate od samo jedne i da se redaktori izlažu opasnosti da unesu pogreške u tekst kojem ništa ne nedostaje. Cilj redakteure jest postići prihvatljivost, odnosno konačan proizvod mora biti tekst koji ispunjava svoju svrhu i potrebe naručitelja, stoga je od ključne važnosti da se tijekom redakteure prijevod ne prevodi ponovno i da se pripazi na potencijalan unos pogrešaka u tekst. Najbolje je koristiti tri osnovna koraka: uočiti potencijalan problem, odlučiti je li potrebna izmjena i izmijeniti prijevod ako je to nužno. Temeljno je pravilo što više umanjiti ispravke i kloniti se perfekcionizma (Mossop 2007., 170-171). Menezes (2020.) napominje kako puno vremena koje osoba provede radeći redakturu ne znači nužno i kvalitetnije izveden zadatak. Za nju se uspješno izveden redaktorski zadatak ne ogleda u broju ispravljenih pogrešaka, nego u tome koliko konačan tekst odgovara zahtjevima konkretne situacije i konkretna naručitelja.

Menezes (2020.) također zamjećuje kako obično ne postoji kontakt između prevoditelja i redaktora podslova, odnosno cjelokupna se komunikacija odvija između redaktora i agencijskoga koordinatora poslova. Kad bi postojala mogućnost dijaloga između prevoditelja i

redaktora, to jest mogućnost zajedničkoga razmatranja pojedinih prijevodnih problema, bio bi bolji učinak na konačan proizvod (Menezes 2020.).

Procesi prevođenja i redakture prijevoda koje smo opisali u zadnja dva potpoglavlja, ne zasnivaju se na istraživanjima radne prakse, nego na tome kako teoretičari prevođenja zamišljaju da bi ti procesi trebali izgledati. Riječ je o idealiziranim oblicima nastalima na temelju predodžaba o kvaliteti prijevoda kojima se priklanjaju pojedini traduktolozi. U praksi procesi prevođenja i procesi redakture, zajedno s pratećim postupcima, odvijaju se u skladu s ograničenjima koja nameću tržište rada, zahtjevi klijenata naručitelja, standardizirani obrasci rada u pojedinim agencijama ili lokalne tradicije prisutne na području na kojemu prevoditelji i redaktori rade. Ovo istraživanje provedeno je upravo zbog toga što procesi redakture prijevoda, posebice kad je riječ o audiovizualnim prijevodima, nisu dovoljno istraženi ni u globalnim razmjerima, ni u Hrvatskoj. U sljedećim ćemo poglavljima potanko opisati ciljeve našega istraživanja i metodološki okvir njegove provedbe.

3 CILJ I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Osnovnu temu ove disertacije čini istraživanje kognitivnih i radnih procesa redaktora podslova u eksperimentalnim uvjetima i unutar teorijskoga okvira traduktološkoga znanstvenog područja istraživanja prijevodnih procesa. Kao što smo objasnili u prethodnim poglavljima, istraživanje prijevodnih procesa (engl. *translation process research*) grana je traduktologije koja djeluje unutar behaviorističko-kognitivne eksperimentalne paradigme i nastoji steći uvid u kognitivne procese koji se odvijaju u umu prevoditelja tijekom prevođenja (Jakobsen 2017., 21). Iako u istraživanjima prijevodnih procesa prevladavaju eksperimentalne studije, ne postoji nijedna koja bi se bavila istraživanjem postupaka redakture podslova, a studije provedene u samom području podslovljavanja prilično su rijetke kad je riječ o primjeni metoda iz istraživanja prijevodnih procesa na proučavanje radnih procesa profesionalnih prevoditelja (vidi Pagano, Alves and Araujo 2011. i Orrego Carmona, Dutka i Szarkowska 2016. i 2018.) i radnih procesa redaktora (Schaeffer, Tardel, Hoffmann i Hansen Schirra, 2019.). Cilj ovoga rada može se dakle opisati kao ispitivanje postupaka redakture podslova i kognitivnih procesa koji se odvijaju u umu profesionalnih redaktora tijekom provedbe postupaka redakture, s posebnim naglaskom na njihove metakognitivne procese, odnosno istraživanje redakture kao sociokognitivne aktivnosti u eksperimentalnome okruženju. U drugom poglavlju donijeli smo pregled traduktološke literature i objasnili da je znanstvena literatura o redakturi, postupcima redakture u podslovljavanju i kognitivnim procesima redaktora vrlo ograničena. Stoga je poseban smisao ove studije empirijski istražiti prethodno slabo istraženu pojavu i na taj način doprinijeti kognitivnoj traduktologiji i kognitivnoj znanosti općenito. Spoznaje stečene opažanjem učinka koji vanjski zahtjevi imaju na kompleksnu dvojezičnu aktivnost prevođenja, nadilaze profesionalna pitanja i mogu biti relevantni za bilo koje polje znanosti koje zanima međudjelovanje ljudi i njihove okoline (Ehrensberger Dow i dr. 2017., 121). Stoga možemo reći da se ovo istraživanje nalazi na sjecištu triju traduktoloških područja: istraživanja prijevodnih procesa, prevođenja za audiovizualne medije i osiguranja kvalitete prijevoda. Na temelju dosadašnjih spoznaja u spomenutim traduktološkim područjima, formulirane su sljedeće hipoteze za glavni eksperiment našega istraživanja:

1. Tijekom provedbe pojedinog redaktorskoga zadatka približno se sličan broj intervencija odnosi na jezično-tekstualne parametre (ispravke pogrešaka u točnosti, ispravak neprikladna stila) kao i na tehničke parametre (ispravke pogrešnih vremenskih kodova, loše segmentacije podslova).

2. Udio semantičkih intervencija veći je od drugih vrsta jezično-tekstualnih intervencija.
3. Redaktori mogu valjano argumentirati razloge za učinjene izmjene u tekstu, što upućuje na posjedovanje metakognitivnih sposobnosti procjene primjerenosti prijevodnih rješenja.
4. Redaktori posjeduju sposobnost metakognitivnoga vezivanja.

Prva hipoteza osmišljena je kako bi ispitala odnos između jezično-tekstualnih i tehničkih parametara tijekom provedbe redaktorskoga zadatka, a druga hipoteza ispituje udio pojedinih potkategorija unutar kategorije jezično-tekstualnih intervencija.

Kad govorimo o učinku radnoga okruženja na redaktorsku kogniciju kao utjelovljenu i ukotvljenu u svome društvenom i fizičkom okruženju, zadnje dvije hipoteze našega istraživanja osmišljene su kako bi ispitale mogu li redaktori valjano argumentirati razloge za učinjene izmjene u tekstu, što bi upućivalo na posjedovanje metakognitivnih sposobnosti procjene primjerenosti prijevodnih rješenja te imaju li redaktori sposobnost metakognitivnoga vezivanja, odnosno prepoznavanja potencijalna terminološkog problema u tekstu i njegova spajanja s konkretnom strategijom rješavanja problema na temelju pomagala kao što su rječnici, glosari ili ponuđeni rezultati virtualna pretraživanja.

U sljedećem poglavlju ukratko ćemo opisati metodološki sklop našega istraživanja.

4 METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Naše istraživanje sastoji se od tri dijela, odnosno anketnoga upitnika provedena među profesionalnim redaktorima podslova, pilot istraživanja i glavnoga eksperimenta.

Da bi se u obzir uzeli utjelovljeni, ukotvljeni i prošireni aspekti redakture, prvi dio istraživanja čini anketni upitnik sastavljen od otvorenih i zatvorenih pitanja o suvremenoj praksi redakture podslova u Republici Hrvatskoj, proveden na uzorku od 29 sudionika. Kako samo dvije prevoditeljske agencije na tržištu imaju vlastite odjele redaktora, dok većina ostalih koristi prevoditelje čiji je primarni posao prevođenje te koji stoga nisu profesionalni redaktori u punom smislu te riječi, upitnik je podijeljen putem interneta na forume i prevoditeljske grupe na društvenim medijima kako bi se prikupili osnovni podatci o redakturi podslova kao profesionalnoj aktivnosti na hrvatskome tržištu audiovizualnih proizvoda. Na temelju anketnoga istraživanja koje su Robert i Remael provele na uzorku sudionika diljem Europe (2016., 596-597), aktivnost redakture nije naročito učestala i većinom uključuje profesionalne prevoditelje od kojih se traži da revidiraju rad svojih kolega, a ne profesionalne redaktore i organizirane odjele redaktora unutar prevoditeljskih agencija. Uzimajući kao polaznu točku poimanje prevoditeljske kognicije koja je utemeljena u svome društvenom okruženju i kognitivnih procesa kao barem djelomično ovisnih o kontekstu u kojem se odvijaju – što znači da redaktori svoje radne zadatke izvršavaju u konkretnu društvenome i fizičkome radnom okruženju koje oblikuje njihove misaone procese – podatci prikupljeni anketnim upitnikom osnova su sljedećeg koraka u istraživanju. Navedeni korak čini pilot-studija čija je svrha bila ispitati računalne programe korištene za prikupljanje i analizu podataka te prikupljanje dodatnih preliminarnih podataka koji su zatim korišteni kao temelj za organizaciju i provedbu glavnoga eksperimenta. Pilot-studija sastojala se od dva dijela, kao i glavni eksperiment.

Sudionik pilot-studije redigirao je prijevod jedne epizode humoristične serije koju su preveli studenti prevoditeljskog studija na Odsjeku za anglistiku zagrebačkoga Filozofskog fakulteta u sklopu kolegija o prevođenju za audiovizualne medije. Tijekom studije prikupljeni su podatci o njegovim kognitivnim procesima metodom opservacije i računalnom metodom snimanja zaslona kako bi se dobio jasan pregled njegovih radnih procesa. Nakon toga uslijedio je retrospektivni intervju kako bi se stekao uvid u njegova razmišljanja i perspektivu, odnosno način na koji sudionik vidi vlastite procese, što je moglo utjecati na način na koji je obavio redaktorski zadatak (Muñoz Martin 2014., 64). Glavni eksperiment proveden je na isti način na

uzorku od četvero profesionalnih redaktora podslova nakon čega je napravljena triangulacija i analiza podataka.

Autorica ovoga rada smatra kako je uporaba eksperimenta pri istraživanju postupaka redakture opravdana, usprkos nedostacima povezanim s time što se sudionici nalaze u umjetnom okruženju i stanju smanjenje spontanosti koje proizlazi iz toga. Glavni eksperiment uključuje uporabu i kvantitativnih i kvalitativnih procesnih metoda (usp. Krings 2005.) koje Ehrensberger Dow i Künzli (2010.) nazivaju metodama analize tijeka, kako bi se ispitali iskustvo, tijek rada i kognitivni procesi profesionalnih redaktora podslova. Uporaba miješanih metoda omogućila nam je istovremeno prikupljanje i uporabu i kvalitativnih i kvantitativnih podataka. Miješane metode preporučuju se u traduktološkoj literaturi kao važan metodološki korak (usp. Olohan 2014., 30) kako bi se stekao sveobuhvatan uvid u ispitivanu problematiku. Kako ova vrsta metodologije čini osnovnu metodologiju istraživanja prijevodnih procesa, riječ je o validnu metodološkome okviru za ovakvu vrstu istraživačkoga projekta. Uporaba spomenutih istraživačkih metoda ujedno omogućuje uvid u redaktorske kognitivne procese kao misaonu aktivnost koja se odvija unutar skupa društvenih i fizičkih čimbenika koji je određuju, ali pritom ne gubi iz vida svoj primarni cilj: stjecanje uvida u metakognitivne procese koji se događaju u pozadini svake redaktorske odluke i na taj način oblikuju konačni proizvod redakture. U nastavku slijedi detaljan opis metodologije primijenjene u svakom dijelu istraživanja.

4.1 ANKETNI UPITNIK

Anketni se upitnici u traduktološkim istraživanjima često koriste za istraživanje tema vezanih uz profesiju, stanje na tržištu, tehnologije i mišljenja prevoditelja ili studenata o pojedinim temama (Saldanha i O'Brien 2013., 151, Kuo 2015., 163-164). U prethodnome smo poglavlju već napomenuli da je to glavni razlog za uporabu ove metode u prvoj fazi našega istraživanja: ispitati stanje na hrvatskome tržištu audiovizualnih prijevoda i subjektivne stavove prevoditelja i redaktora kad je riječ o kvaliteti prijevoda, kontroli kvalitete i procesima redakture podslova. Ujedno, anketni upitnik distribuiran putem interneta omogućuje nam pristup inače teško dostupnoj populaciji prevoditelja podslova koji najčešće rade kao honorarni prevoditelji ili samozaposleni obrtnici u vlastitim prostorijama (vidi primjerice Kuo 2015., 164-165).

Podatci dobiveni anketnim upitnikom upotrijebljeni su u sljedećoj fazi kao osnova za konstrukciju pilot-studije i pitanja za retrospektivne intervjue te ujedno služe i kao nadopuna kvalitativnim podacima dobivenima u eksperimentalnim fazama ove studije. Prednosti su ove metode već spomenuta laka dostupnost sudionika, mogućnost generalizacije te prikupljanje

velikih količina kvantitativnih podataka. Potencijalni metodološki nedostaci ogledaju se u pitanjima vezanima uz validnost i pouzdanost ovoga instrumenta i mogu biti loša konstrukcija upitnika, loše uzorkovanje, potencijalno nedostatan broj sudionika, ponašanje sudionika pri kojem se sudionici prilagođavaju upitniku i daju odgovore za koje misle da se od njih očekuju ili zamišljaju da su „pravi“ odgovori umjesto iskrenih odgovora koji odgovaraju realnom stanju, i varijabla istraživača odnosno nerazmjerna subjektivnost istraživača u analizi rezultata. Iz tog je razloga prvotna verzija upitnika, koja je sadržavala ukupno 25 pitanja tematski podijeljenih na područja interesa vezanih uz kvalitetu audiovizualnih prijevoda, redakturu podslova i osobne karakteristike sudionika, testirana u pilot istraživanju s jednom prevoditeljicom podslova koja nije uvrštena u konačni rezultat anketnoga istraživanja. Pilot-istraživanje pokazalo se korisnim za daljnji tijek istraživanja: konačan je broj pitanja smanjen zbog potencijalno negativna učinka na koncentraciju sudionika, eliminirana su pitanja vezana uz specijalizaciju sudionika za određena terminološka područja i redakturu prijevoda izrađenih na temelju drugog prijevoda (engl. *indirect translation*, primjerice prijevod kineskog filma pomoću engleskog prijevoda) zato što je procijenjeno da je riječ o temama koje nisu usko vezane za područje redakture podslova i prevoditeljske kognicije, već je riječ o temama koje bi bolje odgovarale zasebnim istraživanjima.

U svome konačnom obliku anketni je upitnik bio potpuno virtualan i anonimn i sastojao se od 22 pitanja otvorenoga i zatvorenoga tipa podijeljenih u dva dijela: glavni dio o pitanjima vezanima uz užu temu istraživanja (koji je sadržavao jedanaest kvantitativnih i četiri kvalitativna pitanja) i dio s demografskim podacima sudionika koji je sadržavao sedam pitanja. Glavnom dijelu upitnika prethodio je uvod koji je sadržavao kratak opis istraživanja i objasnio njegovu svrhu, ciljeve i postupak te od sudionika tražio da daju svoj informirani pristanak u skladu s odredbama GDPR (Opće uredbe o zaštiti osobnih podataka). Upitnik je izrađen pomoću alata Google Forms i ciljana populacija sudionika bile su osobe koje posjeduju iskustvo rada na redakturi audiovizualnih prijevoda s naglaskom na podslove. To znači da je nužno riječ o malom uzorku zato što je i hrvatsko tržište audiovizualnih prijevoda maleno u odnosu na neka veća europska tržišta i sastoji se od tek nekoliko tvrtki koje potražuju usluge prevođenja podslova (Hrvatske Radiotelevizije i tvrtki Mediatranslations, Dobbin, SDI Media te pojedinih filmskih festivala i prijevoda za kinematografske tvrtke kao što je Blitz CineStar). Nemoguće je s potpunom preciznošću procijeniti točan broj aktivnih redaktora podslova koji trenutno rade na hrvatskome tržištu audiovizualnih prijevoda, no samo tvrtke Mediatranslations i Dobbin

imaju vlastite odjele profesionalnih redaktora, dok HRT kao najveći tražitelj usluge audiovizualnoga prevođenja ne zapošljava posebno redaktore, nego redakturne prevoditelji koji zadatke redaktura dobivaju honorarno. Prema Nikolićevu istraživanju iz 2007. godine (2010., 100), HRT-ova Služba za prijevode surađivala je s otprilike 70 prevoditelja, od čega je 40 radilo isključivo za HRT u svojstvu honorarnih prevoditelja, dok je tvrtka SDI Media surađivala s njih 15, također u svojstvu honoraraca. Na stranicama tvrtke Mediatranslations 2014. godine nalazila se tvrdnja kako surađuju s više od 300 prevoditelja, no taj je broj uključivao i suradnike u susjednim državama poput Slovenije, Bosne i Hercegovine i Srbije. Stoga se konačni rezultat od 29 sudionika može smatrati reprezentativnim. Unatoč tomu, kako je ipak riječ o malom slučajnom uzorku, nije bila prikladna upotreba statističkih testova poput hi-kvadrat testa za izmjernu statistički značajnih razlika, nego je primijenjena metodologija deskriptivne statistike.

Upitnik je podijeljen virtualno putem društvenih medija, odnosno postavljen je na nekoliko Facebook grupa namijenjenih prevoditeljima, poimence je bila riječ o grupama Prevoditelji, Jezičari i Bivši studenti prevoditeljskog smjera FFZG Anglistike. Zatim je postavljen na forum stranice Proz.com koja služi kao virtualno tržište na kojem klijenti i prevoditelji mogu stupiti u kontakt te je najzad poslan putem e-maila nekolicini strukovnih udruženja, to jest Društvu hrvatskih audiovizualnih prevoditelja (DHAP), Zajednici za prevoditeljstvo pri HGK-u i Društvu hrvatskih književnih prevodilaca (DHKP). Sudionicima je bio omogućen povratak u upitnik i spremanje odgovora, posebice kako bi mogli detaljnije odgovoriti na kvalitativna pitanja. Upitnik sa svim pitanjima nalazi se u Dodatku 1 ove disertacije.

Rezultati su analizirani metodom induktivnoga kodiranja, odnosno nisu primijenjene hipoteze za koje bi se tražila potvrda ili opovrgavanje, nego su podatci u integralnu obliku pregledani i interpretirani kako bi se iz njih izvukli pojedinačni kodovi i teme. Drugim riječima, interpretacija rezultata temelji se na dobivenim podacima (engl. *data-driven approach*), a ne unaprijed stvorenim predodžbama istraživača.

4.2 PILOT-EKSPERIMENT

Pilot-studija zamišljena je kao eksperiment na malom broju sudionika koji posjeduju profesionalno iskustvo kao redaktori, sa svrhom ispitivanja računalnih programa za prikupljanje i analizu podataka i testiranja primjerenosti materijala odabrana za provedbu eksperimenta. Ujedno, pilot-studijom prikupljeni su dodatni preliminarni podatci koji su u kombinaciji s podacima iz anketnoga upitnika poslužili kao osnova za nacrt glavnoga dijela eksperimenta.

Za provedbu pilot-eksperimenta odabrane su istraživačke metode snimanja zaslona tijekom rada na računalu i verbalizirani retrospektivni intervju. Snimke zaslona omogućuju uvid u konkretne radnje i ispravke tijekom procesa redakture pojedinačnoga skupa podslova, dok retrospektivni intervju pruža uvid u subjektivnu procjenu redaktora o vlastitom procesu rada. Podatci dobiveni na ovaj način zatim su triangulirani, odnosno oba su izvora podataka povezana u jednu cjelinu tijekom faze analize podataka, kako bi se iskoristile njihove pojedinačne prednosti i stekla cjelovitija slika o istraživanom procesu redakture.

Uzimajući navedeno u obzir možemo se posvetiti opisu nacrtu našega pilot-eksperimenta.

Jääskeläinen (2017., 221-222) posebice naglašava kako eksperimentalni zadatci sami po sebi ne smiju biti preteški, zato što relativno jednostavni prijevodni zadatci poput nekomplikirana prijevoda kraćega općenita teksta zahtijevaju manje kognitivne obrade od zadataka koji traže sažimanje ili adaptaciju ciljnoga teksta te uporabu zahtjevne stručne terminologije. Pretjerano zahtjevni ili kompleksni zadatci mogli bi ugroziti metodološke ciljeve eksperimenta zato što se sudionici tijekom rada previše usredotočuju na istraživanje ili razmatranje stručnih termina, umjesto na samo prevođenje (Jääskeläinen 2017., 221). Takvo mišljenje u skladu je s eksperimentalnim istraživanjem koje je na skupini studenata prevođenja provela Hansen (2006., 9), koja se koristila neutralnim tekstovima kako bi spriječila stručne tekstove i specijalizirano znanje da preuzmu kontrolu nad cjelokupnim eksperimentom, odnosno kako bi se njezini sudionici više usredotočili na svoj radni proces nego na pojedine terminološke probleme unutar njega. Također, rezultati našega anketnog upitnika pokazali su kako najzastupljeniju vrstu materijala s kojom redaktori audiovizualnih sadržaja u Hrvatskoj najčešće rade, čine upravo igrani filmovi i serije (28 od 29 sudionika koji su ispunili anketni upitnik izjavilo je kako rade s igranim filmovima ili serijama, vidi potpoglavlje 5.1.2.4.). Stoga je kao radni materijal za naš pilot-eksperiment odabrana prva epizoda druge sezone humoristične serije *30 Rock*, na hrvatski prevedene kao *Televizijska posla*. Prijevod cijele sezone načinili su studenti druge godine prevoditeljskoga smjera na diplomskom studiju anglistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu tijekom akademske godine 2018./2019. Njihovi su prijevodi odabrani zato što je riječ o radovima napravljenima nakon odslušana kolegija o audiovizualnome prevođenju. Riječ je o studentima za koje se može očekivati da su već dobro svladali tehniku audiovizualnoga prevođenja, ali ne nužno i da će njihovi radovi biti posve lišeni pogrešaka, što je razina kakva se može očekivati u praksi od prevoditelja početnika. Za potrebe provedbe eksperimenta od studenata je zatražen pisani pristanak za uporabu njihovih prijevoda,

a prijevodi su anonimizirani. Prva epizoda odabrana je za provedbu pilot-eksperimenta zato što je pregledom procijenjeno kako sadrži prihvatljiv omjer jezično-tekstualnih i tehničkih elemenata koji bi mogli zahtijevati redaktorske intervencije. Naslov epizode glasi *Seinfeldvision* (hrv. prijevod: *Seinfeldvizija*) i riječ je o relativno nekompliciranu tekstu čiji humor nije pretjerano verbalno zahtjevan, nego se više temelji na komediji situacija i popkulturnim referencama. Videozapis traje ukupno 21 minutu i 44 sekunde, engleski izvornik sadrži 3271 riječ, a hrvatski podslovi odabrani za pilot-eksperiment sadrže 2460 riječi u 283 podslova koje je sudionik istraživanja tijekom provedbe eksperimenta skratio u konačnih 278 podslova. Podslovi upotrijebljeni za provedbu pilot-eksperimenta nalaze se u Prilogu II.; Prilog IV. sadržava transkript snimanja zaslona, a Prilog V. transkript retrospektivna intervjua.

Sudionik ima 38 godina, diplomirao je engleski jezik, ali ne i hrvatski te je radio ukupno tri godine kao stalno zaposlen redaktor podslova u jednoj prevodilačkoj agenciji pri čemu je redigirao igrane filmove, serije i dokumentarne filmove. Drugim riječima, odgovara profilu tipična redaktora podslova kakav se iskristalizirao u anketnome upitniku korištenom u prethodnome dijelu našega istraživanja.

Za snimanje zaslona upotrijebljen je alat OBS Studio, što je kratica za Open Broadcaster Software. Riječ je o programu za snimanje zaslona otvorenoga koda. Kao i većina drugih programa za snimanje zaslona, i OBS Studio omogućuje istodobno snimanje videozapisa zaslona i zvučnoga zapisa svega izgovorenog tijekom snimke. Za provedbu redaktorskoga zadatka upotrijebljen je program za izradu podslova RoBaGo PNS. Nakon izvršena zadatka redakture, slijedila je retrospektivna verbalizacija tijekom koje je sudioniku puštena snimka prethodnoga zadatka i od sudionika se tražilo da tijekom pregleda snimke verbalizira svoje postupke i razmišljanja. Retrospektivna verbalizacija snimana je pomoću diktafona na mobilnome telefonu postavljenu na stol pokraj prijenosnoga računala na kojem je obavljen eksperimentalni zadatak. Nije postavljeno vremensko ograničenje, ni za zadatak redakture, čiji videozapis iznosi točno 60 minuta, ni za retrospektivnu verbalizaciju, čiji zvučni zapis iznosi 45 minuta i 42 sekunde. Pilot-eksperiment proveden je u uredu autorice ovoga teksta na Veleučilištu Velika Gorica kako bi se barem donekle osigurala atmosfera realnoga rada u prevodilačkoj agenciji i time pokušalo približiti ekološkoj valjanosti eksperimenta. Nakon provedbe pilot-eksperimenta napravljeni su pisani transkripti videozapisa redaktorskoga zadatka i zvučnoga zapisa retrospektivne verbalizacije, čiji se odlomci nalaze u dijelu teksta koji se odnosi na rezultate retrospektivnoga intervjua (vidi potpoglavlje 5.2.2.).

Na kraju je uslijedila kvalitativna analiza rezultata pri čemu su transkripti obaju zapisa ručno kodirani pomoću sljedećih kodova: ispravak sadržajnih pogrešaka, ispravak vremenskih kodova, preoblikovanje i skraćivanje podslova, ujednačavanje gornjeg i donjeg retka podslova te ispravak pravopisnih i gramatičkih pogrešaka. Kodovi nisu unaprijed odabrani, nego je njihov odabir proizašao iz iščitavanja transkripata snimke zaslona i retrospektivne verbalizacije. Možemo reći da je riječ o analizi koja se zasniva na prikupljenim podacima (engl. *content-driven analysis*).

4.3 GLAVNI EKSPERIMENT

Provedba glavnoga eksperimenta zamišljena je na isti način kao i provedba pilot-eksperimenta, samo s većim brojem sudionika istraživanja. Na temelju iskustava iz pilot-studije za glavni eksperiment odabrana je peta epizoda druge sezone serije *30 Rock (Televizijska posla)*. Naslov epizode glasi *Greenzo* (hrv. prijevod: *Zelenko*). Videozapis traje ukupno 20 minuta i 58 sekundi, engleski izvornik sadrži 2.644 riječi, a hrvatski podslovi odabrani za glavni eksperiment sadrže 2.580 riječi u 275 podslova. Kao i kod pilot-studije, riječ je o nespecijalističkome tekstu koji ne sadrži previše stručnoga nazivlja, ali obiluje potencijalno zahtjevnim popkulturnim referencama i igrama riječima koje zahtijevaju posebnu pozornost i prevoditelja i redaktora. Kao i u pilot-studiji riječ je o studentskome prijevodu iz iste skupine audiovizualnih sadržaja koje su preveli studenti druge godine prevoditeljskoga smjera na diplomskom studiju anglistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu tijekom akademske godine 2018./2019. nakon odslušana kolegija o audiovizualnome prevođenju. Za uporabu ovoga prijevoda također je zatražen pisani pristanak te je prijevod anonimiziran kao i u pilot-studiji. Budući da je sudionik pilot istraživanja tijekom retrospektivnoga intervjua komentirao kako mu je eksperimentalni materijal katkad bio i nedovoljno zahtjevan, odnosno odabran prijevod bio je uglavnom lišen većih pogrešaka koje bi zahtijevale veći angažman redaktora, materijal za glavni eksperiment odabran je dijelom i zbog vidljivo veće prisutnosti problematičnih elemenata u obliku tekstualnih ili tehničkih pogrešaka. Podslovi upotrijebljeni za provedbu glavnoga eksperimenta nalaze se u Prilogu III. ove disertacije, a Prilozi VI. i VII. sadržavaju transkripte snimki zaslona i retrospektivnih intervjua.

Za snimanje zaslona upotrijebljen je alat OBS Studio, odnosno Open Broadcaster Software, a za provedbu redaktorskoga zadatka upotrijebljen je program za izradu podslova RoBaGo PNS. Obavljanje redaktorskoga zadatka ponovno je slijedila retrospektivna verbalizacija tijekom koje je sudionicima istraživanja puštena snimka prethodnoga zadatka i od njih je zatraženo da

verbaliziraju svoje postupke i razmišljanja. Kao i pilot-studija i glavni eksperiment proveden je u uredu autorice ovoga teksta na Veleučilištu Velika Gorica kako bi se osigurali isti uvjeti kao i kod pilot-studije te nastojala postići barem djelomična ekološka valjanost eksperimenta. Retrospektivna verbalizacija i ovaj je put snimana pomoću aplikacije za snimanje zvuka na mobilnom telefonu postavljenom na stol pokraj prijenosnoga računala na kojem su sudionici obavljali eksperimentalni zadatak. Ovaj je put od sudionika traženo da se prilikom provedbe redaktorskoga zadatka pokušaju držati vremenskoga ograničenja od otprilike 60 minuta, čega su se sudionici u većoj ili manjoj mjeri i pridržavali. Nakon provedbe glavnoga eksperimenta napravljeni su pisani transkripti videozapisa redaktorskoga zadatka i zvučnoga zapisa retrospektivne verbalizacije, kao i u pilot-studiji. Snimke zaslona ukupno sadrže 264 minute i 11 sekundi videozapisa te 11.532 riječi, dok snimke retrospektivnih intervjua ukupno sadrže 147 minuta i 36 sekundi zvučnoga zapisa i 12.373 riječi.

4.3.1 SUDIONICI

Istraživanje je uključivalo četvero sudionika. Prije samoga istraživanja autorica je putem Društva hrvatskih audiovizualnih prevoditelja i putem prevoditeljskih grupa na društvenim mrežama poslala zamolbu za sudjelovanje u istraživanju. Sudionici su se dobrovoljno javili na tu zamolbu i pristali sudjelovati u istraživanju. Svih četvero sudionika anglisti su s rasponom između najmanje šest i najviše petnaest godina iskustva u audiovizualnome prevođenju i s najmanje šest i najviše deset godina iskustva u redigiranju audiovizualnih prijevoda. Iako je svim sudionicima primarna jezična kombinacija s kojom rade engleski – hrvatski, svi rade i s drugim jezičnim kombinacijama koje nećemo navoditi kako bismo zaštitili anonimnost sudionika istraživanja. Neodvojiv dio dobre istraživačke prakse čine poštovanje povjerljivosti podataka te etičkih načela i društvene osjetljivosti. Iz istoga razloga u daljnjem tekstu upotrijebit će se generički muški rod za sve sudionike jer su većinu činili muškarci. Hrvatsko je tržište audiovizualnih prijevoda vrlo maleno, broj osoba koje su aktivno zaposlene kao redaktori podslova još je manji te je nužan ovakav pristup zaštititi anonimnosti sudionika. Svi sudionici tijekom svoje karijere radili su s tipičnim vrstama audiovizualnih sadržaja poput igranih filmova i serija te dokumentaraca. Uza sve podatke dobivene u anketnome upitniku i pilot-istraživanju, možemo reći kako sudionici istraživanja odgovaraju uobičajenu profilu redaktora podslova na hrvatskome tržištu audiovizualnih prijevoda.

4.3.2 ANALIZA PODATAKA

Nakon transkripcije videozapisa snimke zaslona i retrospektivne verbalizacije uslijedila je kvalitativna analiza rezultata. Kako bi za procjenu kvalitete redaktorskih intervencija bilo nužno angažirati vanjske procjenitelje, a takva bi procjena prerasla opseg i ciljeve ovoga rada, analiza rezultata usredotočila se na konkretne radnje tijekom izrade zadatka redakture i njihovu argumentaciju tijekom retrospektivne verbalizacije.

Za kodiranje rezultata upotrijebljen je alat QDA Miner Lite. Tijekom kodiranja primijenjen je induktivni pristup podacima. Dobiveni podatci ispitani su metodom tematske analize (v. Braun i Clarke 2006., 79), odnosno kvalitativne analize sadržaja (Hsiu-Fang i Shannon 2005., 1278). Analiza sadržaja istraživačka je metoda subjektivne interpretacije sadržaja tekstualnih podataka putem sustavne klasifikacije kodova i identifikacije tema i obrazaca u istraživačkim materijalima (Hsiu-Fang i Shannon 2005., 1278). Podacima nisu prvotno utvrđeni kodovi koji bi potvrđivali ili opovrgavali određene hipoteze, nego su podatci grupirani u tematske kategorije proistekle iz samih podataka (Hsiu-Fang i Shannon 2005., 1279). Transkripti snimki zaslona uneseni su u QDA Miner Lite i nekoliko puta pročitani kako bi se stekao uvid u tekstove. Zatim su preliminarno grupirani u osnovne kategorije kodova: *jezično-tekstualne intervencije*, *intervencije prilagodbe podslavljanju* i *ostale radnje* koje su zatim opetovanim čitanjem podijeljeni u potkategorije. Konačan odabir kodova zatim je hijerarhijski organiziran prema brojnosti unutar pojedinih kategorija. S obzirom na to da se pojedine teme odnosno kodovi katkad preklapaju unutar istoga podslova u kojem je sudionik istraživanja više puta intervenirao, ukupan zbroj intervencija u tablicama u potpoglavlju s rezultatima istraživanja ne odnosi se na pojedinačne podslove, nego na ručno izbrojane intervencije u cjelokupnu dokumentu.

Nakon toga postupak kodiranja primijenjen je i na transkripte retrospektivnih intervjua pri čemu se nastojalo utvrditi i grupirati pojedine vrste argumenata kojima se redaktori podslova služe kako bi objasnili svoje odluke i postupke tijekom izrade redaktorskoga zadatka. Rezultati anketnoga upitnika, pilot-eksperimenta i glavnoga eksperimenta potanko su opisani u sljedećem poglavlju.

5 REZULTATI

Ovo poglavlje sadržava opis rezultata našega istraživanja, počevši s rezultatima anketnoga upitnika. Dobiveni rezultati anketnoga upitnika pružaju uvid u trenutnu situaciju tržišta audiovizualnih prijevoda u Hrvatskoj i pridonose općem znanju o praksi redakture u Europskoj Uniji.

5.1 REZULTATI ANKETNOGA UPITNIKA

5.1.1 DEMOGRAFSKA STRUKTURA SUDIONIKA

Konačan broj sudionika koji su u cijelosti ispunili upitnik jest 29. Kao što je vidljivo iz Tablice 5.1., nešto je veći broj žena nego muškaraca, ali tek za neznatna tri sudionika.

Sudionici su većinom mlađe dobi i najvećim dijelom pripadaju dobnim skupinama između 35 i 44 godine starosti (13 od 29 sudionika) i skupini između 25 i 34 godine starosti (11 od 29 sudionika), dok su preostale tri ponuđene dobne skupine (45-54 i 55-64 godine starosti) zastupljene s po dva sudionika, a skupina starijih od 65 godina sadrži tek jednu osobu.

Takav je rezultat očekivan s obzirom na to da je starosna za dob za odlazak u mirovinu u Republici Hrvatskoj za žene 62 godine i šest mjeseci, a za muškarce navršениh 65 godina. Drugim riječima, većinu sudionika čine osobe uobičajene dobi za radno aktivno stanovništvo. Kako je prevođenje za audiovizualne medije – uključujući i redakturu podslova – u Hrvatskoj većinom honorarno zanimanje, nije neočekivano da uzorak dobno naginje mlađoj populaciji.

Razlog tome može biti i to što je upitnik podijeljen putem društvenih mreža, iako to ne možemo sa sigurnošću zaključiti jer i pripadnici starije populacije koriste društvene mreže poput Facebooka.

Ukupno		29
D1. Spol?	M	13
	Ž	16
D2. Kojoj dobnoj skupini pripadate?	25-34	11
	35-44	13
	45-54	2
	55-64	2
	65+	1
D3. Najviša završena razina obrazovanja?	Srednja škola	1
	Visoka škola ili veleučilište	2
	Diplomski studij po bolonjskom ili dodiplomski studij po predbolonjskom sustavu	24
	Poslijediplomski studij	2
D4. Jeste li završili studij hrvatskog jezika?	DA	4
	NE	25
D5. Jeste li završili studij nekog drugog jezika osim hrvatskog i/ili prevoditeljstva?	DA	23
	NE	6

Tablica 5.1. Demografska struktura uzorka

Ostatak demografskih podataka također je uvelike očekivan s obzirom na uobičajenu praksu na hrvatskome tržištu prijevoda: većina sudionika (24 od 29) završila je ili diplomski studij po bolonjskom (koji na većini neofiloloških studija uključuje ili prevodilački smjer ili barem nekoliko traduktoloških kolegija) ili dodiplomski studij po predbolonjskom sustavu, koji je također uobičajeno sadržavao prijevodne vježbe na višim godinama studija. Dvoje sudionika završilo je poslijediplomski studij, dvoje veleučilište ili visoku školu, a jedan sudionik ima završenu samo srednju školu.

Takav rezultat proizlazi iz činjenice da prevodilačke agencije i ostale tvrtke pri zapošljavanju prevoditelja u pravilu traže potvrdu o završenu studiju jezika s kojeg prevoditelj prevodi, osim ako je riječ o jezicima čije poznavanje nije često na hrvatskome jezičnom tržištu te je time i broj prevoditelja vrlo ograničen, poput nekih azijskih ili afričkih jezika. Diploma završena studija kroatistike ili kroatologije u pravilu nije uvjet za prevoditelja pa tako ne čudi niti podatak da je velika većina sudionika (25 od 29) završila studij nekog stranog jezika – može se pretpostaviti da je riječ o jeziku s kojeg prvenstveno prevode – ali tek je četvero sudionika od 29 ispitanika završilo studij hrvatskoga jezika. Slične rezultate nalazimo u istraživanju koje su 2013. godine provele Robert i Remael (2016.), koje su se pozabavile pitanjem redakture

podslava na globalnome tržištu audiovizualnih prijevoda. Od ukupna zbroja njihovih sudionika, 88% posjedovalo je diplomu nekoga jezičnog ili prevodilačkog studija (vidi Robert i Remael 2016., 590-591), ali samo 4% imalo je završen magistarski studij audiovizualnoga prevođenja. Pritom autorice napominju kako kolegiji audiovizualnoga prevođenja često postoje u sklopu studijskih programa prevođenja, a ne kao zasebni studiji. Sličan rezultat nalazimo i kod Nikolića (2021., 79) čiji su sudionici također u velikoj mjeri završili preddiplomski ili diplomski studij jezika ili prevođenja.

Sljedeće dvije tablice prikazuju odgovore na pitanja koje su strane jezike sudionici završili (tablica 5.2.) i s kojim jezicima sudionici uglavnom rade. Rezultati tih pitanja također nimalo ne iznenađuju. Od ukupno 22 sudionika koji su odgovorili na to pitanje, njih 18 završilo je studij engleskoga jezika i književnosti.

Kako globalnim tržištem audiovizualnih proizvoda dominira anglofona produkcija do te mjere da neki traduktolozi primjećuju velik utjecaj engleskih kalkova u prevedenim podslovima (vidi Gottlieb 2004., 223-224), što je pojava vidljiva i na hrvatskome tržištu podslava (Mustapić 2015., 207), jezična kombinacija engleskoga kao izvornog i hrvatskoga kao ciljnoga jezika očekivano je najčešća prijevodna kombinacija u korpusu naših sudionika.

	N
Ukupno	22
Engleski	18
Francuski	3
Njemački	3
Poljski	2
Portugalski	2
Švedski	2
Japanski	1
Mađarski	1
Ruski	1
Španjolski	1
Turski	1

Tablica 5.2. Sudionici sa završenim neofilološkim studijem

S obzirom na to da se na hrvatskim sveučilištima nudi mogućnost učenja velikog broja jezika, a na tržištu se audiovizualni proizvodi prevode s mnogih jezika, ova su dva pitanja bila otvorenoga tipa. Od sudionika se tražilo da sami napišu jezike koje su završili i jezike s kojima rade. Osim engleskoga, sudionici su naveli francuski, njemački, poljski, portugalski, švedski, japanski, mađarski, ruski, španjolski i turski jezik kao jezike koje su studirali, od toga je sedmero sudionika navelo samo engleski, dok je većina (njih jedanaestero) navela engleski i

još jedan strani jezik. Jedan sudionik naveo je samo mađarski, jedan samo portugalski, jedan njemački i francuski, a jedan četiri jezika (engleski, francuski, japanski i švedski) kao svoje završene neofilološke studije. Kako je troje sudionika navelo da nisu studirali na sveučilištu, preostaje četvero sudionika koji su ovo pitanje preskočili. Na sljedeće pitanje koje se odnosilo na jezične kombinacije s kojima sudionici rade, odgovorilo je svih 29 sudionika. Odgovori su prikazani u tablici 5. 3.

	N
Ukupno	29
Hrvatski	28
Engleski	27
Francuski	4
Njemački	3
Portugalski	2
Španjolski	2
Danski	1
Japanski	1
Norveški	1
Poljski	1
Slovenski	1
Švedski	1
Turski	1
Bez odgovora	1

Tablica 5.3. Jezici s kojima sudionici rade

U najvećoj mjeri, sudionici rade s jezičnom kombinacijom engleski – hrvatski, kao što se moglo i očekivati. Jedan sudionik prevodi samo u smjeru hrvatski – engleski, dok desetero sudionika prevodi dvosmjerno s engleskoga na hrvatski i hrvatskoga na engleski. Neki od tih deset sudionika pritom su naveli još i portugalski, poljski, slovenski, njemački i francuski kao svoje dvosmjerne jezične kombinacije. Jedan sudionik prevodi s njemačkoga i francuskoga na hrvatski, jedan s engleskoga i španjolskoga na hrvatski, a devet sudionika prevodi samo u smjeru s engleskoga na hrvatski. Šestero sudionika navelo je jezike s kojih prevode bez specifikacije smjera (primjerice, *engleski, francuski, hrvatski* ili *engleski, danski, švedski, norveški*). Kuo (2015., 167) primjećuje kako u međunarodnoj audiovizualnoj industriji raste broj prevoditelja koji su morali prevoditi na jezike koji im nisu materinski, a katkad čak ni glavni jezici s kojima inače rade.

Ujedno, kako na hrvatskome tržištu audiovizualnih sadržaja postoji i potreba za prevođenjem audiovizualnih materijala s jezika čija je uporaba na ovim prostorima ograničena ili za njih ne postoje studijski programi, moguća je i pojava posrednoga prevođenja (engl. *mediated, indirect*

ili *pivot translation*), poput primjerice prevođenja korejskoga filma prema engleskome predlošku podslova. To katkad znači da engleski predložak nisu izradili izvorni govornici engleskoga jezika i može sadržavati ozbiljne pogreške u razumijevanju sadržaja ili žargonskih jezičnih oblika, što dovodi do mogućnosti da se te pogreške prenesu u prijevod takve kakve jesu i time se gubi značenje izvornika (Kuo 2014., 183). Jedna sudionica dala si je truda i napisala duži odgovor na to pitanje koji vrijedi zabilježiti u cijelosti:

„Iako smatram da bi prevoditelj trebao raditi isključivo s kombinacijom jezika koje je studirao (ili, u najmanju ruku, u nekoj školi stranih jezika dobio diplomu za najmanje C1 razinu jezika), zbog zahtjeva poslodavca radim sa svim mogućim jezicima - od onih koje sam diplomirala do turskog, švedskog, kurdskog itd.“

Takva iskustva odgovaraju rezultatima istraživanja koje je autorica ovoga rada provela 2013. i 2014. godine među profesionalnim i hobističkim prevoditeljima podslova, prema kojima je 65.9% profesionalnih sudionika barem jednom s engleskoga prevelo neki audiovizualni sadržaj izvorno nastao na nekom drugom stranom jeziku. Pritom 89.7% profesionalnih sudionika nije uopće poznavalo jezik izvornik, ali je velika većina njih smatrala kako im to uopće nije bio problem. Njih 69.2% imalo je manjih poteškoća pri prevođenju frazema ili metaforičkih jezičnih obrazaca, ali te poteškoće nisu smatrali značajnima, dok je njih 15.4% smatralo kako uopće nije imalo nikakvih poteškoća (vidi Čemerin 2014., 247-248). Kad je riječ o samoprocjeni kvalitete posrednoga prijevoda, 68.4% profesionalnih sudionika smatralo je svoj prijevod dobrim ili vrlo dobrim, pri čemu su sudionici s dužim prevoditeljskim stažem (više od pet godina neprekidna prevođenja podslova) svoje uratke smatrali boljima u odnosu na početnike, no istovremeno je 86% sudionika na pitanje otvorenoga tipa izrazilo negativan stav prema uporabi posrednoga prevođenja u podslavljanju (Čemerin 2014., 249-250). Kao primarni razlog za svoje negativno mišljenje mahom su navodili mogućnost pojave pogrešaka i negativan učinak na opću kvalitetu konačna prijevoda, posebice ako je engleski posrednik loše kvalitete (ibid 2014., 250), ali su ujedno smatrali i kako je riječ o profesionalnoj realnosti s kojom se prevoditelji podslova moraju znati nositi.

Učinak posrednoga prevođenja na kvalitetu podslova ujedno je i razlog zbog kojeg je autorica ovoga rada isprva željela uvrstiti i pitanja o redakturi posredno izrađenih podslova u anketni upitnik, ali nakon razmatranja navedene tematike tijekom pilot faze, utvrđeno je kako je riječ o opsežnu problemu te bi istraživanje ipak trebalo ograničiti na osnovne teme vezane uz redakturu podslova. Koncept redakture posrednoga prijevoda daje dodatnu dimenziju problematici

redakture podslova i bilo bi zanimljivo ispitati kognitivne procese redaktora tijekom rada na takvu tipu zadataka, posebice kad je riječ o jeziku koji oni ne znaju, ali takva pitanja nadilaze opseg ove disertacije i prikladnija su za samostalno istraživanje. Unatoč tome, valja zabilježiti kako je riječ o učestaloj praksi na hrvatskome tržištu podslova, što je tvrdnja koja proizlazi i iz rezultata ovoga anketnog upitnika. Praksa indirektnih prijevoda sve se češće bilježi i u istraživanjima globalnih kretanja tržišta audiovizualnih prijevoda. Primjerice, u svom istraživanju radnoga procesa prevoditelja koji rade za platforme za konzumaciju audiovizualnih sadržaja kao što su Netflix, Campos i Assis Azevedo (2020., 228), navode kako prevoditelji katkad koriste indirektno prevođenje s engleskoga jezika kako bi izrađivali vlastite prijevode. Stoga bi se buduća istraživanja problematike kvalitete podslova trebala osvrnuti i na pitanja posrednoga prevođenja, a time i pitanja redakture posrednih prijevoda.

5.1.2 REZULTATI ANKETNOGA UPITNIKA – KVANTITATIVNI DIO

5.1.2.1 REDAKTORSKI STAŽ I OBLIK ZAPOSLENJA

Tablica 5. 4. prikazuje odgovore na pitanje koliko se dugo sudionici profesionalno bave redakturom podslova. Pitanje je bilo otvorenoga tipa, to jest sudionicima je omogućeno da sami riječima i/ili brojkama upišu duljinu svoga staža.

Ukupno	29
1 godina	2
2	6
2,5	1
3,0	1
4	1
5	1
6	1
7	1
7,5	1
8	1
10	2
11	3
12	1
20	2
23	1
30 godina	1
Bez odgovora / Nije primjenjivo	3

Tablica 5.4. Koliko se dugo profesionalno bavite redakturom podslova?

Nakon što izuzmemo tri sudionika koji nisu odgovorili na postavljeno pitanje, aritmetička sredina daje prosjek od 8,3 godine staža jer nekoliko sudionika ima više od deset, dvadeset ili čak trideset godina staža. Medijan iznosi 6,5, odnosno otprilike polovica ih radi kraće od šest i

pol godina, a polovica duže od toga. Najčešću vrijednost u distribuciji odgovora čine dvije godine radnog iskustva, tj. šestero sudionika radi toliko dugo. Ukupno od 29 sudionika, desetero ih ima između jedne i tri godine radnoga iskustva na redaktorskim zadacima, šestero ih ima između četiri i osam godina iskustva, a desetero ih ima više od deset godina redaktorskoga iskustva. Takva raspodjela također ne iznenađuje ako imamo u vidu dobnu strukturu sudionika. Kao što smo napomenuli u uvodu, hrvatsko tržište prijevoda relativno je maleno, tek se nekoliko poslodavaca bavi pružanjem usluga audiovizualnoga prijevoda, a prevođenje i kontrola kvalitete audiovizualnih sadržaja većinom se temelje na honorarnome radu i radu na ugovore o djelu ili autorskom djelu, a manji broj prevoditelja stalno je zaposlen u nekoj prevodilačkoj agenciji. To znači da prevoditeljima s vlastitim obrtima, dužim prevoditeljskim stažem i više iskustva audiovizualno prevođenje u pravilu nije primarni izvor prihoda, nego dodatna djelatnost (vidi također Nikolić 2010., 102). Slične rezultate pokazuju i istraživanja nekih drugih tržišta audiovizualnih prijevoda (vidi primjerice Robert i Remael 2016., 590, Tuominen 2018., 84-85, Abdallah 2012., 41-42, Kuo 2015., 189 i Szarkowska, Díaz-Cintas i Gerber Morón 2020., 6-7), što navodi na zaključak kako hrvatsko tržište audiovizualnih prijevoda slijedi globalne trendove kad je riječ o relativno slaboj prepoznatljivosti profesije prevoditelja podslova, niskoj cijeni prijevoda i popratnih aktivnosti poput lekture i redakture, kratkih rokova isporuke i sveukupna učinka tih vanjskih čimbenika na kvalitetu konačna proizvoda. Robert i Remael (2016., 590) u svom su istraživanju došle do profila sudionika koji se poklapa i s našim istraživanjem i ostalim prethodno navedenim istraživanjima: njihove sudionice većinom su ženskoga spola, u prosjeku se podslavljanjem bave deset godina, rade kao samostalne prevoditeljice – obrtnice, podslavljanje im najčešće nije jedina profesionalna aktivnost i većinom prevode s engleskoga jezika na svoje materinske jezike. Ujedno, skoro 39% njihovih sudionica nikad nije radilo redakturu podslova, dok od preostalih 61% njih 40% redakture podslova radi manje od jednom mjesečno (Robert i Remael 2016., 596-597). Na temelju toga autorice zaključuju kako je redaktura podslova relativno rijetka aktivnost na europskom tržištu audiovizualnih prijevoda. Možemo primijetiti i kako se od njihovih sudionika često tražilo da posebno obrate pozornost na gramatiku (Robert i Remael 2016., 597), što bi upućivalo na preklapanje uloge lektora i redaktora, odnosno na to da se redaktura smatra jedinim korakom kontrole kvalitete audiovizualnoga prijevoda. Ovdje valja napomenuti kako su svi sudionici našega anketnog upitnika izjavili kako su radili na redaktorskim zadacima i imaju iskustvo rada na redakturama audiovizualnih proizvoda, što je još jedan od razloga zbog kojih je njihov

broj tako malen. Da je anketno istraživanje bilo usmjereno na prevoditelje audiovizualnih sadržaja koji se nisu bavili redakturama, njihov bi broj ipak bio zamjetno veći. No, kako je osnovna tema našega istraživanja redaktura audiovizualnih prijevoda, broj od 29 sudionika smatramo reprezentativnim.

Nikolić (2021., 79-80) također uočava kako je velika većina sudionika njegova istraživanja samozaposlena, dok tek njih 11,3% radi u nekoj prevodilačkoj agenciji. Pritom njegovi sudionici najčešće istodobno rade i kao prevoditelji i kao redaktori (Nikolić 2021., 83). Tuominen (2018., 84 i 92-93) zamjećuje kako na finskom tržištu audiovizualnih prijevoda početnici teško ulaze u industriju i obično su prisiljeni raditi za niže honorare od nekolicine iskusnih prevoditelja, što posljedično ruši kolektivne cijene podslovljavanja jer komercijalne agencije i pružatelji audiovizualnih usluga radije zapošljavaju početnike i studente koji pristaju na niže cijene, što je također zamjetljivo i u globalnim razmjerima (Kuo 2015., 175-176). Pritom razlog za takvu odluku poslodavca katkad ne leži u tome što agencije ili klijenti ne poimaju razliku između kvalitetna i nekvalitetna prijevoda, nego im kvaliteta konačna proizvoda nije nužno prioritet (Kuo 2014., 177-178). Manje je vjerojatno da će prevoditelji s dužim profesionalnim stažem i puno iskustva pristati na takve uvjete rada. Cijene redakture i lekture podslova u pravilu su puno niže od cijene prijevoda (Kuo 2015., 173), stoga bi pojedini prevoditelji mogli odbijati takve zadatke kako bi imali više vremena za bolje plaćene zadatke prijevoda ili prihvaćati zadatke redakture samo u trenucima kada nemaju dovoljno prijevodnih zadataka. Shodno tome Kuo (2014., 175) zaključuje kako je djelatnost podslovljavanja podložna praktičnim ograničenjima poput niske cijene rada, apsurdno kratkih rokova, nekvalitetnih izvornih materijala i nedovoljne obučenosti prevoditelja, što znači da uvjeti rada u kojima prevoditelji podslova djeluju, mogu imati značajne posljedice na njihov profesionalni učinak. Do istog zaključka dolaze i Szarkowska, Díaz-Cintas i Gerber Morón (2020., 6), čiji su sudionici mahom izrazili mišljenje kako se kvaliteta podslovljavanja izrazito pogoršala u zadnjih petnaest godina, navodeći pritom kao razloge smanjenje prevodilačkih honorara, povećanu brzinu čitanja, uporabu predložaka koji često nisu primjereno vremenski kodirani, pretjeran fokus na tehničke parametre podslovljavanja, nedostatak postupaka kontrole kvalitete i povećan broj neiskusnih prevoditelja na tržištu podslova.

Robert i Remael (2016., 601) također se osvrću na učinke ekonomske krize i povećane konkurencije na tržištu audiovizualnih prijevoda, uočivši pritom raskorak između važnosti jezične i sadržajne kvalitete prijevoda koju naglašavaju njihovi sudionici i naglaska koji

poslodavci stavljaju na tehničke parametre i precizno slijeđenje stilskih vodiča. One ujedno spominju i učinak globalizacije koja od tržišta audiovizualnih prijevoda zahtijeva dostupnost prijevoda na jako velikom broju jezika i u nizu različitih formata, što pojačava pritisak na audiovizualnu industriju. Prema njima jedna je od posljedica toga pritiska povećana uporaba i razvoj strojnih prevoditelja za podslove, čiji je logičan nastavak povećana potreba za redakturom strojno prevedenih podslova. Učinak na globalno audiovizualno tržište i radne uvjete prevoditelja tek će se vidjeti, ali valja uzeti u obzir i potencijalne implikacije u istraživanjima poput našega (Robert i Remael 2016., 601). Naposljetku, recentna istraživanja globalnih trendova u prevoditeljstvu ukazuju na devaluaciju prevoditeljskoga rada kao posljedicu činjenice da globalna industrija prijevoda sve više stavlja težište na pitanje produktivnosti prevoditelja (vidi do Carmo 2020., 38). Do Carmo uzrok tome vidi u povećanoj prisutnosti redakture strojnih prijevoda na tržištu prijevoda koja ima negativan učinak na percepciju vrijednosti prevoditeljskoga rada (do Carmo 2020., 41) i uvećava vremenska ograničenja u radnome procesu, to jest skraćuje rokove predaje pojedinih prijevodnih zadataka, što je povezano s primarnom svrhom uporabe strojnih prevoditelja, a to je vremenska ušteda u procesu izrade prijevoda (do Carmo 2020., 42).

Iz navedenih je razloga očekivana i raspodjela redaktorskoga staža među našim ispitanicima.

Isto možemo reći i za rezultate pitanja o tome na koji su način sudionici ispitivanja radili kao redaktori (rezultate prikazuje Tablica 5.5.). Od ukupno 29 sudionika, njih je devetero bilo zaposleno na puno radno vrijeme kao redaktori podslova, njih petnaestero radili su kao honorarni prevoditelji i pritom povremeno obavljali i redaktorske zadatke. Četvero sudionika radilo je na oba navedena načina, a jedna osoba odabrala je odgovor „nešto drugo“, naglasivši kako se usprkos činjenici da povremeno prihvaća redaktorske zadatke, smatra prvenstveno prevoditeljem, a ne redaktorom.

Ukupno	29
Radio sam kao honorarni prevoditelj te povremeno dobivao i zadatke redakture tuđih prijevoda	15
Bio sam zaposlen na puno radno vrijeme (<i>in-house</i>) kao profesionalni redaktor podslova	9
Radio sam na oba navedena načina	4
Nešto drugo	1

Tablica 5.5. Jeste li radili kao profesionalni redaktor podslova u punom radnom vremenu ili je bila riječ o povremenom angažmanu?

Takav rezultat u skladu je s prethodnim istraživanjima (vidi Nikolić 2010., 100 i Čemerin 2014., 246), kao uostalom i odgovori na pitanje jesu li sudionici prošli kakvu formalnu obuku za redaktora podslova, čiji su rezultati prikazani u Tablici 5.6.

5.1.2.2 OBUKA REDAKTORA I NAČIN RADA

Još 2007. godine nisu postojali kolegiji audiovizualnoga prevođenja na neofilološkim studijima, nego se obuka prevoditelja podslova održavala pojedinačno u nekim agencijama (Nikolić 2010., 100) nakon što bi se prevoditelji ondje zaposlili, a kolegiji prevođenja za audiovizualne medije još su uvijek relativno rijetki na neofilološkim studijima. Takvo stanje preslika je stanja na međunarodnome planu, s obzirom na to da je posebno obrazovanje audiovizualnih prevoditelja općenito relativna novost na obrazovnim institucijama diljem svijeta ili ima tek manji udio u standardnu ustroju studija prevođenja (Kuo 2015., 168, Robert i Remael 2016., 591). Stoga lako možemo zamisliti da redaktura podslova kao poddisciplina podslovljavanja također nije predmetom detaljnijega akademskog obrazovanja, nego se redaktori većinom obučavaju na radnome mjestu. To pokazuju i odgovori naših sudionika, prikazani u Tablici 5.6.: njih dvanaest nije se posebno obučavalo za taj zadatak, njih deset prošlo je obuku u matičnoj tvrtki, četvero ih se odlučilo samostalno obučiti u virtualnim učionicama kao što su webinar, a samo je četvero primilo redaktorsko obrazovanje na studiju. Jedna osoba odlučila se za odgovor “nešto drugo”, pritom napomenuvši kako je do znanja došla temeljem

vlastitoga prevodilačkog iskustva. Među sudionicima koji se nisu posebno obučavali za obavljanje zadataka redakture, jedna je sudionica naglasila kako u vrijeme kad je ona počinjala raditi, nije bilo obuke za tu vrstu posla, nego se znanje prenosilo „s koljena na koljeno“ zbog čega ona i danas misli kako je za obuku redaktora jako važan timski rad cijelog lanca u procesu nastanka prijevoda, kao i rad s jezičnim stručnjacima.

Ukupno	29
Ne, nisam se posebno obrazovao ili obučavao za taj zadatak	12
Da, u matičnoj tvrtki	10
Da, na studiju	4
Da, samostalno sam se usavršavao (putem primjerice webinar)	4
Nešto drugo	1

Tablica 5.6. Jeste li prošli obrazovanje ili obuku za izvršavanje zadataka profesionalnog redaktora podslova?

Sljedeće je pitanje bilo povezano s istom problematikom, odnosno od sudionika se tražilo da razjasne jesu li prije početka rada na redakturi podslova dobili kakve upute ili stilski vodič koji bi im pomogli u izvršavanju zadataka (vidi tablicu 5.7.). Sudionici su imali mogućnost odabrati više odgovora pa je tako njih 19 označilo odgovor kako je radilo po stilskom vodiču matične tvrtke, 8 je označilo odgovor *po posebnim uputama i zahtjevima klijenata*, 12 sudionika odlučilo je označiti odgovor *po vlastitoj procjeni*, a jedna osoba odabrala je odgovor “ništa od navedenog”, bez pobližeg objašnjenja. Moguće je da je riječ o brzopletu odabiru odgovora, odnosno pogrešnu pritisku na tipku jer teško je zamisliti kako bi radila osoba koja nema posebne upute o obavljanju zadatka osim prema vlastitome odabiru i procjeni. S obzirom na to da je osnovna tema našega istraživanja upravo sposobnost primjene metakognitivnih vještina i valjana opravdanja za provedene izmjene u tekstu podslova, odnosno misaoni procesi koji se odvijaju u pozadini rada po vlastitoj procjeni, možemo reći da činjenica kako značajan broj sudionika radi upravo na taj način, stvara temelj eksperimentalnoj fazi našega istraživanja. Pritom naši rezultati nalikuju onima koje su u svom istraživanju postigle Robert i Remael (vidi 2016., 592). Njihovi rezultati pokazuju kako prevoditelji podslova često dobivaju vrlo konkretne upute od klijenata, ali se klijenti pritom više usredotočuju na tehničke aspekte podslovljavanja i slijeđenje stilskih vodiča, negoli na tekstualne kvalitativne parametre. S druge strane, redaktori podslova relativno često dobivaju vrlo detaljne upute od klijenata, pri čemu se jednaka pozornost posvećuje usklađenosti sa stilskim vodičem klijenta, kao i sadržajnoj i

jezičnoj točnosti prijevoda te posebice poštovanju gramatičkih pravila ciljnoga jezika (Robert i Remael 2016., 601).

Ukupno	29
Radio sam po stilskom vodiču matične tvrtke	19
Radio sam po vlastitoj procjeni	12
Radio sam po posebnim uputama i zahtjevima klijenta	8
Ništa od navedenog	1

Tablica 5.7. Jeste li prije početka rada na redakturi podslova dobili kakve upute ili stilski vodič?

Zanimljivo je ujedno i to što – iako su imali mogućnost upisa vlastitih primjedbi i iako je dio sudionika vjerojatno došao iz Društva hrvatskih audiovizualnih prevoditelja – nitko se nije posebno osvrnuo na postojeće Smjernice za kvalitetno titlanje koje je tog proljeća izdalo navedeno udruženje prevoditelja. Moguće je da one sudionicima nisu bile poznate u trenutku ispunjavanja upitnika, ali možemo procijeniti i da bi kod izbora između odrednica stilskoga vodiča matične tvrtke i smjernica strukovne udruge, iz očitih razloga prednost imali stilski vodiči poslodavca. Valja spomenuti i kako se takvi dokumenti zasigurno preklapaju u određenoj mjeri, s obzirom na to da se Smjernice temelje na audiovizualnoj prevodilačkoj tradiciji u Hrvatskoj (DHAP 2019., 1) i u općim točkama odgovaraju industrijskim standardima lokalnih agencija koje su njihovi zaposlenici dužni poštovati.

5.1.2.3 SURADNJA S PREVODITELJIMA

Sljedeće pitanje pozabavilo se problematikom kontakta i komunikacije s prevoditeljem podslova na kojem redaktor radi. Kako znanstvena literatura na temu redakture prijevoda između uobičajenih stručnih kompetencija redaktora koje se odnose na jezične i tehničke aspekte njihova rada ubraja i interpersonalnu/međuljudsku kompetenciju (vidi Robert i sur. 2016., 13, Robert i Brunette 2016., 326), to jest sposobnost pružanja smislenih povratnih informacija prevoditeljima i zajedničkoga rada na pronalasku najboljih prijevodnih rješenja, to je pitanje uvršteno u upitnik kako bi ispitalo omogućuju li tržišni uvjeti rada priliku za razvoj te potkompetencije. Od 29 sudionika, njih 13 u svom radu ima mogućnost kontakta s prevoditeljem i katkad se njome koriste, njih devetero često raspravlja s prevoditeljima podslova o konkretnim prijevodnim rješenjima, dok se troje sudionika ne koristi prilikom da s prevoditeljima prokomentiraju pojedina rješenja iako im je ta mogućnost omogućena (vidi tablicu 5.8.). Jedan sudionik napomenuo je kako uvijek iskoristi mogućnost kontakta s prevoditeljem ako mu je ona dostupna, ali katkad ne zna čiji je prijevod na kojem radi. Jedna

osoba smatra kako joj mogućnost kontakta s prevoditeljem nije potrebna, dok dvije osobe nemaju mogućnost porazgovarati s prevoditeljima i rado bi imali tu priliku. Jedna od tih sudionica navela je kako je nekoć imala mogućnost komunikacije s prevoditeljima, ali kod trenutna je poslodavca nema i smatra kako joj ta mogućnost nedostaje. Jedna osoba odgovorila je „nešto drugo“ bez navođenja na što konkretno misli.

Ukupno	29
U radu imam mogućnost kontakta s prevoditeljem i katkad se njome koristim.	13
U radu često razgovaram s prevoditeljem o pojedinim prijevodnim rješenjima.	9
U radu imam mogućnost kontakta s prevoditeljem, ali se njome uopće ne koristim.	3
Ne, nemam mogućnost kontakta s prevoditeljem, a želio bih imati.	2
Ne, nemam mogućnost kontakta s prevoditeljem, ali smatram da mi ni ne treba.	1
Nešto drugo	1

Tablica 5.8. Imate li pri radu mogućnost kontakta s prevoditeljem podslova na kojima radite kako biste razjasnili eventualne nejasnoće?

Postojanje mogućnosti kontakta s prevoditeljem naravno ne implicira nužno da je interpersonalna potkompetencija snažno razvijena kod svih onih kojima je ta opcija dostupna, ni da su zajednički dobivena rješenja nužno najbolja moguća rješenja. Ipak, to što većina naših sudionika tu mogućnost koristi često ili kad smatraju da je potrebno, upućuje na primjenu dobre prakse u tom pogledu. Možemo usporediti rezultate Nikolićeva istraživanja iz 2007. godine (vidi Nikolić 2010., 107) prema kojemu su sudionici smatrali kako nisu dovoljno samostalni s obzirom na jezična ograničenja koja im nameću pojedini poslodavci i činjenicu da njihov rad pregledavaju lektori i redaktori koji često zbog prekratkih rokova nemaju vremena raspraviti izmjene u podslovima s prevoditeljima. Upravo su to sudionici istaknuli kao problematično zato što se u završnoj verziji podslova na kraju pojavljivalo njihovo ime kao konačna autora. Istovremeno su istaknuli kako to što druga osoba provjerava podlove, poboljšava kvalitetu konačna proizvoda jer eliminira tipfelere i interpunkcijske pogreške (Nikolić 2010., 107). Još jedan aspekt koji treba imati u vidu, jest činjenica da zbog vrlo kratkih rokova pojedine tvrtke mogu podijeliti prijevod jednoga audiovizualnog sadržaja na više prevoditelja, primjerice na prijevodu jedne sezone neke serije može raditi nekoliko osoba. Ako prethodno nisu izrađeni i dostavljeni referentni materijali koji ujednačuju prijevod (engl. *consistency sheets*), nedostatak kohezije u zajedničkome radu prevoditelja negativno se odražava na kvalitetu konačna

proizvoda u posve tehničkim detaljima teksta kao što su npr. nadimci pojedinih likova i slično (Kuo 2014., 179). Pojednostavljeno rečeno, u idealnim uvjetima redaktor bi trebao imati pristup svim takvim referentnim materijalima, stilskom vodiču tvrtke, specifikacijama klijenata i kontaktu sa svim prevoditeljima. Valja ipak spomenuti i kako su Szarkowska, Díaz-Cintas i Gerber Morón (2020., 13) došli do zaključka kako su njihovi sudionici podslavljanje uglavnom konceptualizirali sa stajališta proizvoda, a ne procesa. Drugim riječima, nisu svoj rad percipirali kao dio jedinstvena integriranoga procesnog lanca koji ima zajednički cilj izradu kvalitetna konačna proizvoda. Umjesto toga, svoj su rad promatrali iz vrlo individualističke perspektive, pozicioniravši sebe kao entitet nasuprot prevodilačkim agencijama i poslodavcima. Szarkowska, Díaz-Cintas i Gerber Morón (2020., 13) objašnjavaju takve stavove upravo činjenicom da većina prevoditelja podslova radi ili kao samostalni obrtnici ili kao honorarci, a pritom su često izolirani od ostalih pripadnika svoga radnog okruženja.

5.1.2.4 VRSTE AUDIOVIZUALNIH SADRŽAJA I POPRATNI MATERIJALI

Usljedila su pitanja o vrstama materijala koje sudionici najčešće redigiraju i obliku u kojem dobivaju sadržaj na kojem rade. Kao i kod pitanja o radu sa stilskim vodičima tvrtki i uputama klijenata, sudionici su imali mogućnost odabira više ponuđenih odgovora. Tablica 5. 9. prikazuje o kojim je vrstama sadržaja najčešće riječ. Velika većina sudionika (njih 28 od 29) radila je redakturu podslova igranih filmova i/ili serija te dokumentarnih filmova (njih 27 od 29), a njih sedmero imalo je priliku redigirati intervju. Dvoje sudionika redigiralo je vijesti, jedna osoba radila je na reklamama, a jedna se odlučila za odgovor „nešto drugo“, bez preciziranja kakav je to bio materijal. Riječ je o tipičnim vrstama audiovizualnih sadržaja, tako da možemo reći da su rezultati uvelike u skladu s uobičajenom tržišnom praksom (vidi Kuo 2015., 168, čiji su sudionici također navodili televizijske serije, filmove i dokumentarce kao primarne vrste materijala s kojima rade).

Ukupno	29
Igrane filmove i/ili serije	28
Dokumentarce	27
Vijesti	2
Intervjue	7
Reklame	1
Nešto drugo	1

Tablica 5.9. *Koju vrstu audiovizualnog materijala obično redigirate?*

Što se tiče oblika u kojem sudionici dobivaju izvornu verziju teksta na kojemu rade, 23 sudionika označilo je kako imaju pristup dijalog-listi izvornika, njih 17 dobiva prethodno

kodirane predloške izvornih podslova, a njih 22 ima pristup video isječku izvornika (tablica 5.10.). Jedna je osoba izjavila kako nema pristup izvorniku, dok je jedna osoba označila „nešto drugo“ bez navođenja što bi to bilo. Ovdje valja napomenuti kako nije u svim slučajevima opciju „nešto drugo“ zaokruživala ista osobi, takav su odgovor zaokruživali različiti sudionici pa su zbog toga uvršteni u ukupan zbroj odgovora.

Ukupno	29
Imam dijalog-listu (engl. <i>script</i>) izvornika	23
Imam video isječak izvornika	22
Imam predložak izvornih podslova (engl. <i>template</i>)	17
Nemam pristup izvorniku	1
Nešto drugo	1

Tablica 5.10. U kojem obliku najčešće dobivate izvornu verziju teksta na kojem radite

Možemo zaključiti kako naši rezultati i u aspektu dostupnosti audiovizualnih materijala odgovaraju rezultatima istraživanja Robert i Remael (2016., 598-599), čiji sudionici u najvećoj mjeri kod redakture podslova rade samo s videom i podslovima koje redigiraju (njih 58%), videom i dijalog-listom (njih 45%) te u manjoj mjeri s videom i predloškom izvornika, dok vrlo mali postotak njih radi bez videa, samo s dijalog-listom ili predloškom izvornika.

S obzirom na to da je iz pilot istraživanja našega anketnog upitnika proizašao podatak kako lektori konačnih hrvatskih podslova često nemaju pristup video isječcima izvornika, katkad čak ni engleskomu izvorniku teksta, za što je sudionica iz pilota smatrala kako bi uvelike olakšalo njihovo razumijevanje sadržaja i rad, smatramo pozitivnom činjenicu da redaktori velikom većinom imaju obje mogućnosti. U globalnim razmjerima ni sami audiovizualni prevoditelji katkad nemaju pristup videu (vidi Kuo 2014., 203 i 2015, 184), što im poprilično otežava posao i negativno utječe na kvalitetu konačna proizvoda. Također, loša kvaliteta popratnih materijala kao što su dijalog-liste, predlošci ili videoisječci može negativno utjecati na kvalitetu konačna proizvoda zato što video omogućuje prevoditeljima lakše razumijevanje radnje na zaslonu i odnosa među likovima (Kuo 2015., 185), stoga smatramo kako je pozitivna činjenica da svi naši sudionici imaju pristup takvim popratnim materijalima.

5.1.2.5 UPORABA POMAGALA

Sljedeće je pitanje od sudionika zahtijevalo da se izjasne koriste li tijekom rada kakva pomagala koja bi im olakšala ili omogućila kvalitetnije izvođenje zadataka, pri čemu su također mogli odabrati više opcija. Velika većina sudionika, njih 28 izjavilo je kako koriste virtualne

pretraživače poput Googlea, 25 sudionika koriste stručne i opće rječnike i njih 24 koriste virtualne terminološke baze poput Strune (Tablica 5.11.). Trinaestero sudionika izjavilo je kako se u radu savjetuju sa stručnjacima iz relevantna područja, dok njih jedanaestero priznaje uporabu besplatnih virtualnih strojnih prevoditelja poput alata Google Translate. Možemo pretpostaviti kako je i viša brojka onih koji povremeno upotrijebe taj i slične programe/alate s obzirom na razvoj neuralnih mreža i poboljšanje njihove općenite kvalitete. No, unutar prevoditeljske zajednice još uvijek postoji određena stigmatizacija alata za strojno prevođenje, s razumljivom pozadinom koja uključuje promjenu tržišnih kretanja i povećanje zahtjeva za redakturom strojnih prijevoda praćeno redukcijom cijena prijevoda i prevoditeljskih honorara pa je stoga vjerojatno kako je dio sudionika usprkos anonimnosti upitnika želio ostaviti što profesionalniji dojam u svojim odgovorima. Ipak, činjenica da velika većina sudionika uporabu dodatnih pomagala različitih vrsta smatra samorazumljivom, zasigurno utječe na provedbu njihovih zadataka. Tek jedan sudionik smatrao je kako mu pomagala nisu potrebna, dok se jedna osoba odlučila za odgovor „nešto drugo“, pritom navodeći kako materijal koji je redigirala nije zahtijevao posebna pomagala. Možemo se pritom prisjetiti i Mossopa (2007., 182) koji tvrdi kako je potencijalno najveća opasnost kod redakture to da redaktor unese u tekst nove pogreške koje se do tad nisu nalazile u njemu. Uporaba pomagala i mogućnost rasprave pojedinih pitanja s prevoditeljem načelno bi trebala umanjiti mogućnost da dođe do toga.

Ukupno	29
Online pretraživačima (npr. Google)	28
Stručnim i općim rječnicima	25
Online terminološkim bazama poput Strune – baze hrvatskog strukovnog nazivlja	24
Savjetujem se sa stručnjacima iz relevantnog područja	13
Online strojnim prevoditeljima poput Google Translatea	11
Ne služim se pomagalima	1
Nešto drugo	1

Tablica 5.11. Služite li se pri redakturi podslova kakvim pomagalima?

5.1.2.6 VISINA HONORARA

Kao što smo prethodno spomenuli, fluktuacije i promjene uvjeta na tržištu prijevoda proistekle iz tehnoloških promjena i međuovisnosti industrije audiovizualnih proizvoda i srodnih industrijskih grana, utječu na visinu financijskih naknada koje prevoditelji, lektori i redaktori primaju za svoj rad. Kuo (2015., 186-188) bilježi značajne promjene na globalnome tržištu audiovizualnih prijevoda kao posljedicu ekonomske krize 2008. godine koja je izazvala i veći pad cijena prijevoda, lošije uvjete rada za stalno zaposlene prevoditelje (ali ne i honorarne prevoditelje, čiji se opseg rada često povećavao zbog rezova u prevodilačkim agencijama), duže rokove plaćanja i zapošljavanje jeftine i manje kvalificirane radne snage koju je bilo moguće platiti manje. Do Carmo (2020., 42-43) primjećuje kako su uslijed inflacije i smanjenja prevoditeljskih tarifa u razdoblju između 2000. i 2020. godine prevoditelji u Ujedinjenom Kraljevstvu izgubili skoro trećinu svoje platežne moći. Pritom mnogi prevoditelji nisu u mogućnosti pregovarati o povećanju svojih tarifa, a smanjenje tarifa koje prati redakturu strojnih prijevoda pogoršava situaciju (do Carmo 2020., 43). Takvi uvjeti rada dovode do povećane kompetitivnosti na tržištu lokalizacije koje stoga zahtijeva fleksibilniju radnu snagu. To objašnjava zašto većinu radne snage na britanskom tržištu čine ili samostalni obrtnici ili honorarni prevoditelji koji su podložni pritiscima vremenskih rokova i fluktuacije honorara, posebice ako većinu klijenata nalaze na virtualnim tržištima prijevoda ili preživljavaju od jednoga prijevodnoga zadatka do drugog (do Carmo 2020., 50-51). Kako bi kompenzirali tržišne pritiske i zadržali svoj profesionalni položaj, samostalni obrtnici prisiljeni su prihvaćati povećanje opsega posla, uključujući i zadatke redakture strojnih prijevoda te ujedno izvršavati takve zadatke na način koji istodobno maksimalno povećava njihovu učinkovitost, a ne utječe na kvalitetu konačna proizvoda (do Carmo 2020., 50). Szarkowska, Díaz-Cintas i Gerber Morón (2020., 7) kao jedan od čimbenika općeg smanjenja kvalitete podslova navode i učinak multinacionalnih prevodilačkih kompanija na pojedina nacionalna tržišta, u tom konkretnom slučaju nizozemsko, koji se ogleda u povećanoj uporabi predložaka koji nisu u skladu s morfosintaktičkim značajkama nizozemskoga jezika, nego se prijevod na nizozemski nastoji „ugurati“ u engleski predložak bez obzira na broj znakova po retku ili na točne vremenske kodove podslova kao i u povećanom zapošljavanju samostalnih prevoditelja čije su kvalifikacije često nedostatne i čija dužnost zapravo nije prevođenje nego jednostavno „pretipkavanje“ teksta s engleskoga na nizozemski.

Kad je riječ o hrvatskome tržištu, Nikolić (2010., 106) primjećuje kako su svi njegovi sudionici smatrali kako su premalo plaćeni za svoj rad i kako honorari nisu odražavali težinu posla koji su obavljali. Njegov je zaključak bio kako su cijene podslovljavanja odražavale stavove poslodavaca prema podslovljavanju kao profesiji i kako nije bilo naznaka da će se to promijeniti u bližoj budućnosti, to jest prevoditelji podslova bili su prisiljeni preuzimati više zadataka nego što bi bilo racionalno s obzirom na vremenska ograničenja (vidi Nikolić 2010., 106). To se zatim negativno održavalo na kvalitetu njihova rada. Desetak godina kasnije rezultati našega upitnika pokazuju sličan trend: od 29 sudionika svega je jedna osoba smatrala kako su honorari usklađeni s opsegom i zahtjevnosti njihovih zadataka, a dvije su osobe smatrale kako su honorari usklađeni s cijenom takvih poslova na trenutnom tržištu rada. Velika većina sudionika, njih 22 smatra kako bi honorari trebali biti viši s obzirom na opseg i zahtjevnost njihovih zadataka (11 ispitanika) ili honorare smatra nedostatnima (11 ispitanika). Jedna osoba nije primala honorare za zadatke redakture, a troje se sudionika izjasnilo za odgovor „nešto drugo“, pritom napomenuvši kako su stalno zaposleni na puno radno vrijeme ili se smatraju prevoditeljima, a ne redaktorima (Tablica 5.12.).

Ukupno	29
Honorari bi trebali biti viši s obzirom na opseg i zahtjevnost redaktorskih zadataka	11
Honorari su nedostatni s obzirom na opseg i zahtjevnost obavljenih zadataka	11
Nešto drugo	3
Honorari su usklađeni s cijenom takvih poslova na trenutnom tržištu rada	2
Honorari su usklađeni s opsegom i zahtjevnosti zadatka	1
Nije primao honorar	1

Tablica 5.12. Ako redaktorske zadatke obavljate honorarno, smatrate li da su honorari adekvatni?

Posebice je zanimljivo kako je troje sudionika u svojim dodatnim napomenama povezal o kvalitetu prijevoda i financijsku naknadu za njegovu redakturu. Jedna sudionica napomenula je kako trenutno ima sreću da radi redakturu prijevoda koje su izradili dobri prevoditelji te smatra kako joj je honorar usklađen sa zadatkom, ali prijašnja iskustva redakture vrlo loših prijevoda koji su joj oduzimali previše vremena navode je na pomisao kako u takvim slučajevima honorar nikako nije bio u razmjeru s obavljenim poslom. Dvoje sudionika jezgrovito su izjavili kako bi visina honorara trebala ovisiti o kvaliteti prijevoda.

Redaktura lošeg prijevoda svakako zahtijeva više vremena, truda i kognitivnoga napora od redakture dobra prijevoda. U idealnim uvjetima na redakturu bi dolazili prijevodi na kojima su sami prevoditelji već napravili autoredukturu, odnosno konačan pregled i ispravak barem tipografskih pogrešaka, ali to najčešće nije slučaj zbog kratkih rokova i činjenice da su pojedini prevoditelji honorarci koji moraju balansirati između više paralelnih zadataka, zastoja u lancu isporuke prijevoda između prevoditelja, koordinatora i redaktora i sličnih čimbenika koji se mogu pojaviti u radnome okruženju. Dodatan problem može predstavljati i činjenica da je prijevod možda izradio nedovoljno obučeni prevoditelj, prevoditelj početnik koji se još nije dovoljno usavršio ili je poslodavac u namjeri smanjivanja troškova voljan zaposliti nedovoljno kvalificiranu radnu snagu. Kao što smo vidjeli kod pitanja o međusobnoj komunikaciji prevoditelja i redaktora, katkad redaktori uopće ne znaju tko je izradio prijevod na kojem rade iako, prema odgovorima, većina njih koristi mogućnost suradnje s prevoditeljima ako im je ona dostupna. Možemo se ujedno zapitati i prema kojim kriterijima i na koji bi se način procijenila kvaliteta prijevoda u skladu s kojom bi se računala visina honorara. Kako se u prevodilačkim agencijama kvaliteta prijevoda obično procjenjuje u skladu s odrednicama stilskoga vodiča tvrtke, odnosno kvantificiranjem pogrešaka i odstupanja od uputa i specifikacija klijenata (vidi Pedersen 2017., 212), za pretpostaviti je da bi i u slučaju procjene opsega i kvalitete redakture bilo moguće primijeniti slične modele. No, mogućnost povezivanja visine honorara s kompleksnošću zadatka nosi u sebi i donekle problematičan potencijal: pojedini redaktori mogli bi unositi posve nepotrebne ispravke u tekst kad bi bili plaćeni po pojedinačnom ispravku i ako ih nitko pritom ne bi kontrolirao (vidi Van Rensburg 2017.).

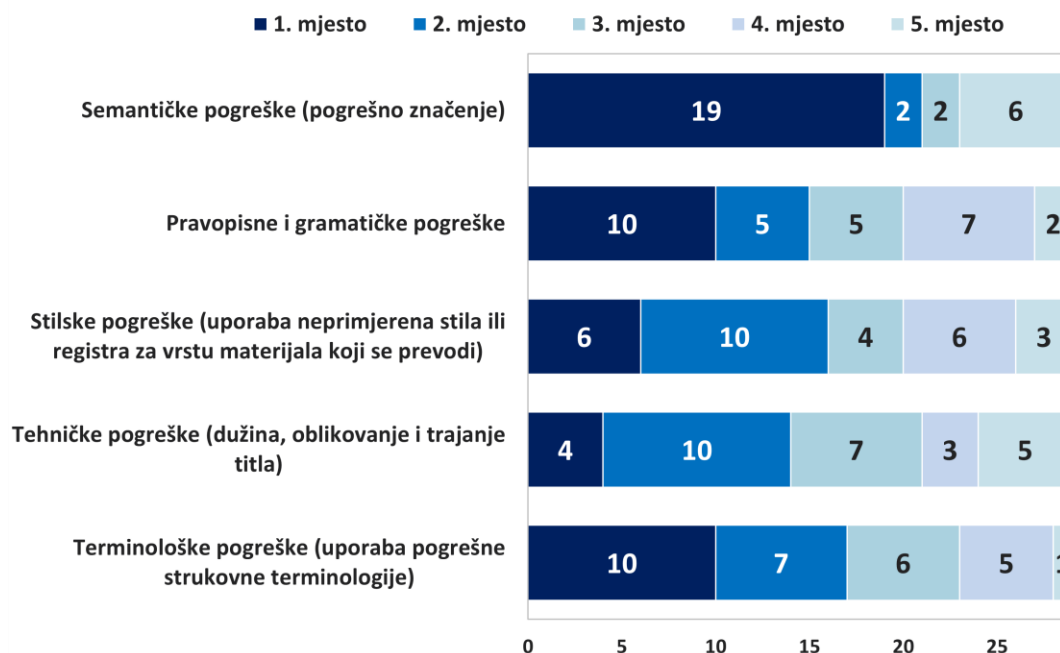
5.1.2.7 PERCEPCIJA VAŽNOSTI POJEDINIH VRSTA POGREŠAKA

Najzad dolazimo do ključnih pitanja kvantitativnoga dijela upitnika koja se odnose na temeljne aspekte redaktorskoga rada: percepciju važnosti pogrešaka i kompetencije koje bi redaktori morali imati kako bi mogli kvalitetno obavljati svoje zadatke. S obzirom na to da svi znanstveni kvalitativni modeli dijele slične tipologije pogrešaka, vrste pogrešaka odabrane za anketni upitnik općenite su i odnose se na osnovne kategorije: semantičke pogreške, pravopisne i gramatičke pogreške, stilске, tehničke i terminološke pogreške. Kompetencije redaktora također su odabrane u skladu s temeljnim potkompetencijama navedenima u sintezi stručne literature (poput: dobra poznavanja strukovnoga nazivlja i izvrsna znanja hrvatskoga jezika, što odgovara onome što Robert i suradnici (2016., 13) nazivaju dvojezičnom kompetencijom koja obuhvaća znanje izvornoga i ciljnoga jezika, zatim sposobnosti razlikovanja važnih od

nevažnih pogrešaka, što odgovara potkompetencijama znanja o redakturi i aktivaciji rutinskih redaktorskih radnji; sposobnosti opravdavanja unesenih izmjena u tekstu, što odgovara onome što Robert i suradnici nazivaju strateškom potkompetencijom za redakturu te najzad sposobnosti uporabe dodatnih pomagala poput rječnika ili virtualnih pretraživača, što odgovara potkompetenciji vezanoj uz alate i istraživanje, vidi u Robert i sur. 2016., 13).

Od sudionika prvo se tražilo da ocijene vrste pogrešaka prema važnosti od 1 do 5, pri čemu je ocjena 1 označavala najvažniju, a 5 najmanje važnu vrstu pogrešaka. Moramo napomenuti kako su rezultati ovoga i sljedećega pitanja donekle ograničeni upotrijebljenim alatom za izradu anketnoga obrasca jer Google Forms ne omogućuje rangiranje samo jedne tvrdnje, naprotiv, sudionici su mogli više tvrdnji ocijeniti jednakom važnošću. U tekstu pitanja bilo je naglašeno kako bi svaku ocjenu trebalo upotrijebiti samo jednom. S druge strane, metoda jednakovrijednoga rangiranja više tvrdnji također ima svojih prednosti zato što sudionike ne prisiljava da pojedine tvrdnje nužno rangiraju nižom vrijednošću. Kad je riječ o percepcijama i stavovima, sudionici često pojedine aspekte nekog problema smatraju jednako važnima i takav stav mogao bi se ogledati u njihovom radu. Primjerice, ako redaktor smatra pravopisne pogreške izrazito važnima, mogao bi se usredotočiti na njih unatoč činjenici da nakon redakture isti tekst pregledava i lektor hrvatskoga jezika u čiju domenu bi načelno spadao ispravak takvih pogrešaka. Naravno, postoji i mogućnost da sudionici na teorijskoj razini percipiraju različite vrste pogrešaka kao pogreške s jednakom važnošću, ali se u slučaju kratka vremenskog roka za redigiranje nekog sadržaja ipak odlučuju za određen redoslijed i količinu ispravaka, što bi impliciralo da na praktičnoj razini ipak pridaju veću važnost određenoj vrsti pogrešaka. Slijedom toga, razmotrimo stavove naših sudionika.

Slika 5.1. Procjena važnosti pojedinih vrsta pogrešaka, rezultat izražen brojem sudionika istraživanja

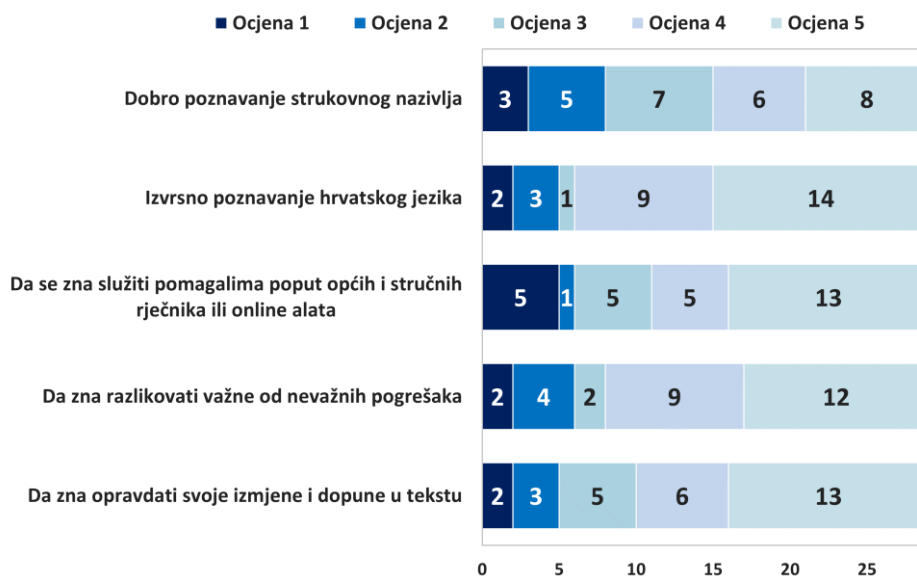

U cjelini gledano sudionici su najveću važnost pridavali semantičkim, jezičnim (to jest pravopisnim i gramatičkim) i terminološkim pogreškama. Pritom se uvelike izdvajaju semantičke pogreške, odnosno pogrešno prevedeno značenje izvornika, koje za 19 sudionika imaju daleko najveću važnost pri redakturi prijevoda. Po 10 sudionika najveću je važnost pridalo pravopisnim i gramatičkim te terminološkim pogreškama, njih se šestoro odlučilo na prvo mjesto staviti stilske pogreške, a tek četvero kao najvažnije ocjenjuje tehničke pogreške. Drugo mjesto po važnosti dijele tehničke i stilske pogreške, svaka vrsta s po 10 sudionika, njih sedmero na drugo mjesto stavlja terminološke pogreške. Petero sudionika na drugo je mjesto stavilo pravopisne i gramatičke pogreške, a dvoje semantičke pogreške. Kad je riječ o trećem i četvrtom mjestu, tu su rezultati donekle ujednačeni. Sedmero sudionika na treće je mjesto stavilo tehničke pogreške, njih šestoro odabralo je terminološke pogreške, petero se odlučilo za pravopisne i gramatičke pogreške, a četvero je izabralo stilske pogreške. Na četvrto mjesto sedmero sudionika stavilo je pravopisne i gramatičke pogreške, a njih šestoro stilske pogreške. Petero sudionika na četvrto je mjesto stavilo terminološke pogreške, a njih troje tehničke pogreške. Niti jedan sudionik nije stavio semantičke pogreške na četvrto mjesto, ali njih šestoro rangiralo je semantičke pogreške na peto mjesto. Petero sudionika stavilo je tehničke pogreške na peto mjesto, njih troje odlučilo se na peto mjesto staviti stilske pogreške, a dvoje sudionika odabralo je pravopisne i gramatičke pogreške. Jedna osoba stavila je na peto mjesto terminološke pogreške.

5.1.2.8 PERCEPCIJA VAŽNOSTI POJEDINIH REDAKTORSKIH KOMPETENCIJA

U procjeni redaktorskih kompetencija koristio se obrnut sustav ocjenjivanja, to jest od sudionika se tražilo da izraze svoj stupanj slaganja s tvrdnjama da je pojedina kompetencija važna. Stoga broj 1 označava minimalno, a broj 5 maksimalno slaganje s određenom tvrdnjom. Pritom je do izražaja došao upravo gore spomenuti metodološki aspekt: sveukupno gledano, sudionici sve ponuđene kompetencije osim dobra poznavanja strukovnoga nazivlja percipiraju kao jednako važne. Četrnaest sudionika najvažnijim smatra izvrsno poznavanje hrvatskoga jezika. Iako je pregledavanje i ispravak jezičnih pogrešaka zapravo područje lektora, ipak možemo zamisliti kako je odlično znanje ciljnoga jezika jedan od elementarnih preduvjeta za izradu kvalitetna prijevoda, a time i dio dvojezične redaktorske kompetencije. Po trinaestero sudionika najvažnijom kompetencijom ocjenjuje uporabu pomagala poput stručnih rječnika i virtualnih alata i sposobnost opravdavanja provedenih izmjena u tekstu, a dvanaest je sudionika najvišom ocjenom ocijenilo sposobnost razlikovanja važnih od nevažnih pogrešaka. Svega osmero sudionika najvažnijim je smatralo dobro poznavanje strukovnoga nazivlja, možda zbog činjenice da su redaktorima u pravilu dostupna pomagala i alati pomoću kojih se mogu lakše razriješiti terminološke nedoumice.

Slika 5.2. Procjena važnosti pojedinih redaktorskih kompetencija, rezultat izražen u brojevima sudionika istraživanja.

Devetero je sudionika drugom ocjenom ocijenilo izvrsno poznavanje hrvatskoga jezika i sposobnost razlikovanja važnih od nevažnih pogrešaka, a šestero sudionika odlučilo se za dobro poznavanje strukovnoga nazivlja i sposobnost opravdanja učinjenih izmjena u tekstu. Petero sudionika drugom je ocjenom ocijenilo uporabu pomagala poput rječnika i online alata. Kad je

riječ o trećem rangu, sedmero sudionika trećom ocjenom ocijenilo je dobro poznavanje strukovnog nazivlja, a petero njih odlučilo se na treće mjesto staviti uporabu pomagala i opravdanje unesenih izmjena u tekstu. Dvoje sudionika trećom je ocjenom ocijenilo razlikovanje važnih od nevažnih pogrešaka, a samo se jedna osoba odlučila za izvrsno poznavanje hrvatskoga jezika. Također, petero sudionika četvrtom je ocjenom ocijenilo dobro poznavanje strukovnog nazivlja, dok je njih četvero četvrtom ocjenom ocijenilo razlikovanje važnih od nevažnih pogrešaka. Troje sudionika četvrtom ocjenom ocijenilo je poznavanje hrvatskoga jezika i opravdanje izmjena u tekstu, a jedna osoba odabrala je uporabu pomagala. Petero sudionika stavilo je uporabu pomagala na zadnje, odnosno peto mjesto. Troje sudionika petom ocjenom ocijenilo je dobro poznavanje strukovnog nazivlja, a po dvoje sudionika petom ocjenom ocijenilo je neku od preostale tri kompetencije. U zaključku ovoga poglavlja pobliže ćemo razmotriti kakve implikacije rezultati upitnika imaju za daljnji tijek našega istraživanja, stoga se ovdje nećemo detaljnije zadržavati na potencijalnom obrazlaganju naših rezultata.

5.1.3 REZULTATI GLAVNOGA DIJELA UPITNIKA – KVALITATIVNI DIO

Upitnik je sadržavao i četiri pitanja otvorenoga tipa koja su obrađena kvalitativno. Kad govorimo o ispitivanju stavova i mišljenja sudionika, otvorena pitanja omogućuju sudionicima više slobode u izražavanju vlastitim riječima, ali ujedno i povećavaju kognitivni napor potreban za ispunjavanje upitnika, stoga njihova uporaba za sobom povlači opasnost da sudionici odustanu od cjelokupna upitnika ili naprosto preskoče takva pitanja (vidi Lavrakas 2008.). Međutim, to se u ovom slučaju nije dogodilo: velika većina sudionika odgovorila je opširnijim odlomcima na tri sadržajno relevantna otvorena pitanja, a nekolicina je sudionika ispunila i posljednje, općenito pitanje o samom upitniku. Možemo pretpostaviti da su pitanja kvalitete audiovizualnoga prijevoda i procesa kontrole kvalitete poticajna tematika u uzorku naših sudionika. Shodno tome, vjerojatno nije neosnovana ni pretpostavka kako je riječ o temama koje posebice zanimaju cjelokupnu ciljnu populaciju audiovizualnih prevoditelja, redaktora i lektora u Hrvatskoj.

5.1.3.1 PERCEPCIJA KVALITETE PRIJEVODA

Prvo je pitanje od sudionika tražilo da ukratko opišu svoje viđenje kvalitetna prijevoda i na njega je odgovorilo 25 od 29 sudionika. Iz analize dobivenih podataka proizlazi nekoliko tematskih odrednica kvalitete na koje se osvrnula većina sudionika. Dakle, prema mišljenjima naših sudionika, kvalitetan prijevod može se grupirati u sljedeće skupine značajki:

1. Kvalitetan prijevod ne smije biti doslovan, nego mora biti u duhu ciljnoga jezika i u svim jezičnim i kulturnim aspektima prilagođen ciljnoj publici i ciljnoj kulturi, ali pritom mora prenijeti duh, smisao, značenje i sadržaj izvornika.
2. Kvalitetan prijevod mora imati istu funkciju u jeziku izvorniku i u ciljnome jeziku i ostaviti jednak utisak na ciljnoga čitatelja/gledatelja kao i na izvornoga čitatelja/gledatelja.
3. Prevoditelj mora biti nevidljiv, odnosno čitatelj ne smije imati dojam da čita prijevod. Ciljna publika mora imati osjećaj da čita izvornik, to jest podslovi moraju teći glatko i odgovarati brzini čitanja publike. Podslovi ne smiju odvlačiti pozornost od izvorna sadržaja, nego se moraju uklapati u multimodalnu cjelinu.
4. Kvalitetan prijevod ne smije sadržavati semantičke, tehničke ili jezične pogreške, nego mora biti terminološki precizan, točan i smislen te frazeološki potpun i pritom precizno prenijeti značenje izvornika.
5. Kvalitetni podslovi moraju biti u skladu s tehničkim ograničenjima svoga medija, odnosno kvalitetan je prijevod dovoljno slobodan ondje gdje je to potrebno, adekvatno sažet na mjestima koja to zahtijevaju i pritom poštuje tehničke zahtjeve podslovljavanja.

Osim navedenih značajki koje je navela većina sudionika, nekoliko se sudionika osvrnulo na pitanje funkcionalnoga stila. Jedna sudionica smatrala je kako su pogreške u uporabi pogrešna funkcionalnoga stila rijetke, ali bi se i one mogle smatrati važnima u određenim kontekstima ili vrstama sadržaja, dok je druga sudionica izjavila kako je potrebno poštovati funkcionalni stil izvornika, ali je u pojedinim slučajevima redaktor pritom ograničen smjernicama naručitelja prijevoda. Jedan sudionik izrazio je opsežnije mišljenje o prožimanju pitanja stručnoga nazivlja i funkcionalnoga stila teksta:

„Funkcionalni stil bi trebao biti prilagođen ciljanoj publici, ako je riječ o dokumentarnome filmu koji je iz polja medicine ili građevine, potrebna je osim jezične i stručna redaktura prijevoda. Naime, neki izrazi na kojima poneki jezičari inzistiraju jer nisu dio funkcionalnog stila standardnoga jezika, drukčije se doživljavaju u struci.“

Audiovizualni se prevoditelji tijekom svoga obrazovnog puta ne specijaliziraju za pojedina terminološka područja, kao ni redaktori, nego se od njih očekuje da budu sposobni istovremeno raditi na raznorodnim vrstama audiovizualnih sadržaja koje često sadržavaju usko specijalizirani leksik pojedinih struka. Možemo zaključiti kako je to ujedno i razlog zbog kojeg su naši sudionici u pitanju o pojedinim redaktorskim kompetencijama pridali nešto manju

važnost poznavanju strukovnoga nazivlja: nemoguće je dobro poznavati nazivlje cijela strukovnog spektra, stoga je veći naglasak na važnosti kompetencije uporabe pomagala kao što su opći i stručni rječnici ili virtualni resursi poput portala hrvatskoga strukovnog nazivlja Struna. Ni od prevoditelja ni od redaktora ne može se očekivati stopostotno poznavanje cjelokupna nazivlja neke struke, ali se može i mora očekivati primjena sposobnosti istraživanja terminoloških resursa i procjene točnosti pojedinih prijevodnih rješenja (Menezes 2020.). U skladu s tim zaključkom jedan se sudionik osvrnuo na karakteristike kvalitetna prevoditelja:

„Poznavanje oba jezika u pitanju, savjesnost u provjeravanju možebitno nepoznatih pojmova, inteligencija da se prepozna i osjeti kada treba nešto provjeriti u datom kontekstu, makar se ne činilo tako na prvu.“

Ovakav opis metakognitivnih osobina idealizirana prevoditelja ocrtava ono što se u literaturi često naziva kompetencijom prijenosa. Primjerice, Malmkjær (2009.) tu kompetenciju definira kao „poznavanje prijevodnih odnosa između više jezika, koje prevoditelju omogućuje prikladno podudaranje jezičnih sastavnica tijekom prevođenja, a koje se razlikuje od njihove sposobnosti pojedinačne uporabe tih jezika“. Riječ je o nesvjesnu mentalnome stanju koje se postiže procesom kognitivnoga razvoja (Malmkjær 2009.) i možemo povući paralelu s metakognitivnim osobinama redaktora. Naime, redaktori bi također trebali imati kognitivnu sposobnost koja bi im omogućila da prepoznaju kada bi nešto trebalo provjeriti u danom kontekstu te je spojiti s metakognitivnom sposobnošću opravdanja učinjene izmjene. Mellinger (2019., 5) sposobnost prepoznavanja problema i njegova povezivanja s konkretnim rješenjem i s time povezanu sposobnost argumentacije odabrana rješenja naziva metakognitivnim vezivanjem i, kao što smo vidjeli u uvodnome poglavlju i našoj argumentaciji ovoga istraživanja, upravo ono čini jedan od temelja našega eksperimentalnog nacrt. Na to ćemo se vratiti u zadnjem dijelu ovoga poglavlja kad budemo razmatrali implikacije rezultata za nastavak istraživanja.

Činjenica da se određene značajke kvalitetna prijevoda uvelike poklapaju u većini odgovora, upućuje na to da na hrvatskome tržištu audiovizualnih prijevoda postoje određene unificirane predodžbe o konceptu kvalitete podslova. Naravno, takav je ishod očekivan s obzirom na to da velika većina prevoditelja, lektora i redaktora stječe obrazovanje na nekoliko istih institucija i profesionalno iskustvo kod nekolicine istih poslodavaca. Također, svako tržište audiovizualnih prijevoda ima svoje karakteristične značajke koje na drugim tržištima mogu biti neprihvatljive ili barem neuobičajene. Tako Diaz Cintas i Remael (2014., 18) navode primjer jordanskoga i

izraelskoga tržišta na kojemu se dva retka podslova dijele na redak na hebrejskome i redak na arapskome jeziku ili se čak uvode četiri retka kako bi bilo više mjesta za tekst na oba jezika. Na hrvatskome tržištu četiri retka koji zauzimaju većinu zaslona smatrali bi se grubim kršenjem tehničkih pravila podslovljavanja. Možemo stoga zaključiti kako je rezultat našega istraživanja nesumnjivo uvjetovan i uvriježenim pravilima i karakteristikama podslovljavanja kao struke na našem području. Isto tako, u Nikolićevu recentnu istraživanju (2021., 81) sudionici istraživanja koji rade kao audiovizualni prevoditelji, naglašavali su važnost gramatičke točnosti, nevidljivosti podslova, tehničke perfekcije, čitljivosti i potrebe za pridržavanjem uputa klijenata kao najznačajnijih aspekata kvalitete podslova. To znači da je većina sudionika u njegovoj studiji kvalitetnim podslovima smatrala one podslove koji su čitljivi, točni, fluentni i konzistentni (Nikolić 2021., 81).

Osim toga, činjenica da je velika većina sudionika spomenula nevidljivost podslova kao jedan od važnih čimbenika kvalitete prijevoda, potvrđuje zaključak do kojeg su došli Szarkowska, Díaz-Cintas i Gerber Morón (2020., 5-6) o univerzalnoj percepciji koncepta „nevidljivosti“ u globalnoj struci podslovljavanja. Njihovi su profesionalni sudionici također učestalo navodili kako je jedna od najvažnijih značajki kvalitetna prijevoda upravo ta nevidljivost podslova, odnosno kvalitetni podslovi ne smiju publici skretati pozornost na sebe, nego moraju biti dio jedinstvene multimodalne cjeline, jasni, koncizni i idiomatski (Szarkowska, Díaz-Cintas i Gerber Morón 2020., 6). S druge strane, mišljenja publike u istom istraživanju donekle se razlikuju po pitanju toga je li potrebno sažeti prijevod, što se među profesionalnim prevoditeljima smatra jednim od najvažnijih aspekata podslovljavanja. Naime, popriličan broj odgovora iz skupine sudionika koja je obuhvaćala gledatelje audiovizualnih sadržaja, kao primarnu karakteristiku kvalitetna prijevoda navodio je „točnost“, pritom misleći na to da bi prevoditelj trebao prevesti *cjelokupan* izgovoren tekst, umjesto da ga sažima; ili bi barem trebalo pokušati izbaciti što manje izgovorena teksta (Szarkowska, Díaz-Cintas i Gerber Morón 2020., 11). No, autori pritom napominju i kako je takav stav njihovih sudionika jako izražen među onim sudionicima koji dobro govore jezik izvornik audiovizualnoga sadržaja i mogu paralelno pratiti i zvučni zapis, radnju na zaslonu i tekst podslova – istovremeno, takvo mišljenje uopće nije prisutno među sudionicima koji ne govore izvorni jezik audiovizualnoga sadržaja (Szarkowska, Díaz-Cintas i Gerber Morón 2020., 13). Drugim riječima, mogli bismo zaključiti kako je posve moguće i da je u navedenu istraživanju bila riječ o subjektivnoj procjeni kvalitete sažimanja, a ne nužno o sažimanju kao takvom. To znači da naši sudionici poseban

naglasak stavljaju na to da prijevod mora biti precizan i adekvatno sažet na mjestima koja to zahtijevaju, ali ne i na mjestima koja prevoditelju omogućuju prijenos većeg dijela izgovorena teksta poput spore naracije nekih dokumentaraca ili intervjua. Naše je mišljenje kako bi nalaz Szarkowske, Díaz-Cintasa i Gerber Morón mogao ukazivati i na pretjeranu uporabu sažimanja kod nekih prevoditelja tamo gdje ono nije nužno, odnosno na mjestima koja bi se mogla prevesti i većim brojem znakova po retku.

5.1.3.2 RAZLIKE IZMEĐU ULOGE PREVODITELJA, REDAKTORA I LEKTORA

Drugo otvoreno pitanje od sudionika je tražilo da razmisle o tome koji zadatci i obveze pripadaju zanimanju redaktora, koji zanimanju prevoditelja, a koji zanimanju lektora te da zatim opišu što smatraju da bi se trebalo striktno ubrajati u rad prevoditelja kad je riječ o kvaliteti prijevoda, a što u rad redaktora i lektora. Na njega je odgovorilo 24 od 29 sudionika, također opsežnijim odgovorima. U nastavku donosimo tablicu 5. 13. s onakvom podjelom profesionalnih zaduženja kakvu su iskazali naši sudionici. Neki su od njih uz striktnu podjelu dužnosti naveli i karakteristike koje bi trebale krasiti svaku pojedinu ulogu, stoga ih uključujemo u cjelovit sažetak rezultata.

DUŽNOSTI I OSOBINE PREVODITELJA	DUŽNOSTI I OSOBINE REDAKTORA	DUŽNOSTI I OSOBINE LEKTORA
<ul style="list-style-type: none"> - Svi jezični i tehnički aspekti prijevoda, kao što su odabir prijevodnih rješenja, prilagodba izvornika ciljnomu tekstu, provjera stručne terminologije, pravopisa stranih imena i naziva, frazema, pretvaranje mjernih jedinica, ispravne inačice toponima i sličnih naziva, ispravno određivanje ulaznih i izlaznih vremenskih kodova i oblikovanje podslova. - Točan, razumljiv i smisleni prijenos značenja s jednoga izvornog na ciljni jezik, pri čemu prijevod mora biti cjelovit, stilski prikladan, dosljedan, tečan, precizan i lokaliziran u skladu s potrebama klijenata i publike i ujedno zadovoljavati sve tehničke uvjete. - Prevoditelj mora suvereno baratati jezikom na koji prevodi, odnosno mora imati razvijen jezični osjećaj, ali pritom mora i jako dobro poznavati gramatiku i pravopis materinskoga jezika. - Prevoditelj bi rad trebao biti maksimalno kvalitetan, odnosno takav da ni redaktor ni lektor nemaju previše posla s tekстом. - Dužnost prevoditelja jest predati što je moguće pravopisno i gramatički točniji prijevod jer u tekstu koji je zasićen pogreškama i lektoru zna štogod promaknuti. 	<ul style="list-style-type: none"> - Redaktor bi trebao voditi brigu samo o kvaliteti prijevoda sa stranoga jezika, odnosno biti upućen u terminologiju i provjeriti da su prijevodi točni i prilagođeni potrebama klijenata i publike. - Dužnosti su redaktora uočavanje materijalnih/kulturoloških pogrešaka u prijevodu, riječi koje mogu predstavljati problem u razumijevanju kod korisnika, a koje lektor potencijalno ne može uočiti (bi-bih i slično), provjera znanstvenoga i strukovnoga nazivlja. - Zadaća je redaktora provjeravati točnost prijevoda, odnosno paziti da prevoditelj nije pogrešno shvatio izvornik i popraviti ono što je prevoditelju možda promaklo. Također, trebao bi uočiti stilске pogreške i prilagoditi funkcionalni stil ako za time ima potrebe. - Redaktor mora poznavati platformu na kojoj će se pojaviti konačan tekst te treba znati prilagoditi prijevod mediju i sugerirati izmjene ukoliko su materijalno i stilski opravdane. - Redaktor je drugi par očiju koji čita prijevod i reagira na eventualne pogreške ili stilске nespretnosti. Predlaže bolja rješenja ili u kontaktu s prevoditeljem rješava nedoumice, pri čemu je ključna dobra komunikacija s prevoditeljem. - Dužnost je redaktora provjera tehničke ispravnosti podslova i ispravak tehničkih pogrešaka, uključujući i provjeru ispravne uporabe crtica kod izmjene govornika unutar podslova. 	<ul style="list-style-type: none"> - Lektor bi trebao provjeriti i uskladiti gramatičku i pravopisnu normu ciljnoga jezika u podslovima, što uključuje i sintaksu, morfologiju, interpunkciju, ujednačenost imena i naziva unutar prijevoda (poput pisanja imena Clare i Claire) te zatim u završnome čitanju pročistiti tekst od tipfelera. - Dužnost je lektora voditi brigu o kvaliteti hrvatskoga kao ciljnoga jezika te ispravak gramatičkih i pravopisnih pogrešaka. - Lektor ne bi smio zadirati u terminologiju i stil osim ako je doista nužno, to jest lektor bi trebao minimalno intervenirati u podslove ako za time nema potrebe. - Dužnost je lektora uobličiti nespretnosti tako da odgovaraju duhu jezika, a da se ne ulazi u potpunu izmjenu prevoditeljeva autorskoga djela.

Tablica 5.13. Raspodjela uloga između prevoditelja, redaktora i lektora

Kao što je vidljivo iz tablice, sudionici uglavnom smatraju kako prevoditelj postavlja temelj koji redaktor i lektor zatim učvršćuju, točnije rečeno, svrha je redaktora i lektora da konačan proizvod uljepšaju i usavrše, ali bez pozamašnih intervencija u prevoditeljevu viziju teksta. Donekle sličan rezultat nalazimo kod Nikolića (2021., 81 i 83) čiji su sudionici uvelike smatrali kako je upravo prevoditelj najvažnija karika u lancu osiguranja kvalitete audiovizualnoga prijevoda.

Saževši rezultate u grubim crtama, možemo reći kako je za naše sudionike osnovna prevoditeljeva dužnost izrada prijevoda koji zadovoljava sve jezične i tehničke standarde, redaktorova je obveza provjera odgovara li prijevod tehničkim standardima i slijedi li točno značenje izvornika, a lektorov je posao konačna provjera zadovoljava li prijevod jezične standarde ciljnoga jezika. Zanimljivo je kako je čitav niz sudionika smatrao potrebnim naglasiti kako bi se lektori trebali što manje upletati u sadržaj i duh podslova, što podsjeća na rezultat kod Nikolića (2021., 81) čiji su sudionici istraživanja – prevoditelji smatrali kako se redaktorima često daje previše slobode u odlučivanju kakav će biti konačan oblik podslova.

Za naše sudionike funkcija lektora doimlje se potpuno utilitarističkom u smislu da bi se oni trebali ograničiti na provjeru gramatičke i pravopisne ispravnosti i pritom se suzdržavati od pretjerana jezičnoga purizma i zadiranja u prevoditeljevo autorsko djelo. U takvim razmatranjima možemo uočiti odjeke rasprava o pojmovima jezične standardizacije i jezičnoga purizma te uloge lektora, kakve se u hrvatskoj javnosti vode već desetljećima (usp. Hekman 2005., Kapović 2011, Matasović u intervjuu Kršovniku 2020.). Pojedini sudionici naglašavali su kako bi u lancu prevoditelj – redaktor – lektor svaki korak trebao podrazumijevati osobu koja vrsno barata ciljnim jezikom, ali to često nije slučaj. Sudionik 29 ovako je obrazložio svoj stav:

„Poznavanje tematike o kojoj prevodi, a pogotovo poznavanje hrvatskoga jezika, kao i pravila pri podslovljavanju za prevoditelja bi se moralo podrazumijevati, a u tom slučaju i lektor i redaktor su nepotrebni. Budući da to nije slučaj, lektor bi trebao (smio!) ispravljati samo gramatiku i pravopis, a ne zadirati u stil ili čak parafrazirati prijevod, a redaktor bi trebao baciti završni pogled na prijevod i eventualno ispraviti neki lektorov propust.“

Iz navedenog citata možemo uočiti kako sudionik 29 smatra kako bi redaktor, a ne lektor trebao biti zadnja karika u lancu osiguranja kvalitete prijevoda, što je svakako zanimljiva opaska. Takva i donekle slična mišljenja već se duže vrijeme pojavljuju na našoj jezikoslovnoj sceni pa tako Kapović (2011., 121-122) navodi kako pismenost u smislu da svatko zna napisati tekst na

standardu bez većih pravopisno-gramatičkih pogrešaka ne bi trebala biti doseg samo profesionalnih lektora, već praktički svakoga s barem osnovnoškolskim obrazovanjem; ali prosječni korisnici nekog standardnog jezika rijetko u potpunosti svladaju sve bitne aspekte pravopisa jer im to jednostavno nije potrebno u svakodnevnome životu. Za njega lektori su ponajprije provoditelji purističke jezične cenzure te bi uloga lektora trebala biti sadržana u tome da paze da tekst pisan standardom, bude napisan u skladu s propisanim pravopisno-gramatičkim rješenjima, pri čemu bi se trebali suzdržati od ispravljanja izraza govornoga jezika i pripaziti na koherentnost i razumljivost teksta (Kapović 2011., 123-124). Najzad, Kapović tvrdi kako bi lektori u radu na prevedenim tekstovima trebali paziti na uklanjanje doslovnih prijevoda i ujednačavanje teksta tako da prijevod zvuči kao bilo koji izvorni tekst jezika na koji se prevodi, odnosno ne bi smjelo biti vidljivo da je riječ o prijevodu. Unatoč tomu Kapović napominje i kako: „treba izbjegavati generalizacije – katkad autor/prevodilac može biti razumnija strana, a katkad to može biti i lektor. Iako smo ovdje oštro kritizirali lektore, to ne znači da su zato npr. svi prevodioci nepogrešivi sveci. Razina (osviještena) poznavanja jezika na koji se prevodi, trebala bi kod prevodilaca biti puno veća nego što je to najčešće slučaj“ (Kapović 2011., 124-125).

Određen misaoni raskorak s takvim tumačenjima možemo pronaći u izjavi našega sudionika br. 28 koji je želio posebice naglasiti kako kod *in-house* redakture (tj. redakture unutar agencijskog odjela) gramatika i pravopis:

„možda nisu toliko važni kao samo ispravljanje pogrešaka u značenju i smislu, ako se složimo da postoji razlika između poznavanja hrvatskog jezika koje ima izvrstan prevoditelj i onog poznavanja i "forsiranja" pravila koje će preskriptivno i uvijek nametati lektori jer nakon redakture (tj. supervizije), a prije same objave na TV-u, prijevod prolazi i lekturu“.

Mogli bismo napomenuti i kako bi se od svih vrsta jezičnih stručnjaka i moglo i trebalo očekivati poznavanje različitih funkcionalnih stilova i konteksta njihove primjene. Naime, poznavanje funkcionalnoga raslojavanja jezika izravno je nadređeno pitanjima uporabe prikladna stila i funkcionalnoga stila tijekom prevođenja i kasnije obrade prijevoda.

U tržišnim uvjetima pitanja redakture i lekture uvijek ovise prvenstveno o naručitelju i njegovim stilskim smjernicama, tako da su time u određenoj mjeri ograničene uloge svih triju djelatnosti. Drugim riječima, od lektora se može zahtijevati ne samo striktno pridržavanje jezičnih pravila, nego i unutarnjih pravila tvrtke za koju radi (primjerice, uporaba suprotnog veznika *već* umjesto suprotnog veznika *nego* ili slično). To znači da je konačan proizvod uvijek

oblikovan i definiran specifikacijama i zahtjevima naručitelja pa je samim time ograničen preskriptivnim uputama.

U intervjuu danom *Novom listu* 24. svibnja 2020., Ranko Matasović pak daje svoje viđenje lektora i lektorske službe zaključivši da:

„pristajanje na lektorske intervencije ne bi nazvao nepismenošću, jer ljudi mogu imati različite razloge zbog kojih ne mogu ili ne žele pisati standardnim jezikom. Primjerice, možda mogu na standardu napisati neki tekst iz vlastite struke, ali ne i iz neke druge struke, jer ne poznaju terminologiju. U svakom slučaju, na lektorsku službu treba gledati kao na uslužnu djelatnost, a korisnik lektorske usluge je svatko onaj tko iz ovoga ili onoga razloga treba pomoć. U svakom slučaju, lektoriranje može biti primjereno samo za stručne, ali ne i za umjetničke tekstove“ (vidi Kršovnik 2020.).

Postavlja se pitanje možemo li podslove, iako je riječ o formatu koji zahtijeva veliku kreativnost i jezični virtuoзитet u adaptaciji i sažimanju izvornika, smatrati umjetničkim tekstom. Stoga u našim rezultatima posebnu pozornost privlači to što je većina sudionika smatrala ujednačavanje stila i funkcionalnoga stila izvornika i ciljnoga teksta jednom od važnijih redaktorskih zadaća. Neki sudionici pritom nisu bili posvema sigurni spada li ispravak stilskih pogrešaka u domenu redaktora ili lektora, dok su neki smatrali kako bi „redaktor prvenstveno trebao pregledavati semantiku i tehničku stranu prijevoda, što dakako često uključuje i gramatiku i pravopis“. Jedna sudionica smatrala je kako bi lektor trebao biti usredotočen na leksikografsku i terminološku točnost prijevoda, što bismo prije uvrstili u zaduženja redaktora. No, skoro svi sudionici slagali su se da se pripadnici svih triju grana struke trebaju u svom radu držati odredbi stilskoga vodiča tvrtke za koju rade, što nas podsjeća na ograničenja njihovih zadataka. Za većinu sudionika redaktori bi trebali ispravljati „objektivne“ pogreške, uključujući i stilske pogreške „ako jako upadaju u oči“, s osjećajem za nijansiranje stila i semantičke finese obaju jezika s kojima rade. Dvoje sudionika pritom je navelo kako bi se i redaktori i lektori trebali posebice suzdržati od toga da unose izmjene u podslove zato što smatraju da nešto bolje zvuči ili bi oni osobno nešto drukčije preveli, dok je jedan sudionik izjavio kako bi u dužnosti redaktora trebalo pripadati i to da eventualnim povratnim informacijama savjetuje prevoditelje početnike o pitanjima poput kulturoloških ekvivalenata, frazema i sličnih jezičnih sastavnica. Najzad, jedna sudionica smatrala je kako bi podjela zaduženja između triju navedenih kategorija trebala biti striktnija, ali u podslovljavanju to katkad nije moguće zbog rokova i drugih razloga, dok je jedan sudionik izjavio kako „ne može reći što trebalo ubrajati u čiji posao, jer najčešće je danas prevoditelj sve

troje. Treba to sve platiti, a love nema.“ Slično u svom istraživanju zamjećuje i Nikolić (2021., 81-82) čiji su sudionici napominjali kako njihovi klijenti šalju na redakтуру samo izrazito prestižne sadržaje, dok se manje prestižnima ne posvećuje tolika pozornost.

To nas dovodi do trećega kvalitativnog pitanja koje je od sudionika zahtijevalo da se nadovežu na prethodno pitanje i objasne odgovara li situacija u praksi onome što su teorijski razmotrili kao temeljne odrednice uloge prevoditelja, redaktora i lektora. Odgovor na to pitanje pružilo je 23 od 29 sudionika i svi su na njega odgovorili negativno, uz navođenje osobnih iskustava i opis tržišnih kretanja koje ćemo prikazati u nastavku teksta.

5.1.3.3 ZADUŽENJA REDAKTORA I SITUACIJA U PRAKSI

Kao razlog za svoje mahom negativne odgovore, sudionici su najčešće navodili niske honorare i novčane uštede zbog kojih agencije i klijenti katkad preskaču korake redakture i lekture ili su zadatci redaktora i lektora, a ponekad i prevoditelja, obuhvaćeni u jednoj osobi. Drugim riječima, uloge prevoditelja, redaktora i lektora – posebice ovih posljednjih – u praksi često nisu uopće razdvojene ili se uvelike preklapaju. Zatim slijede prekratki vremenski rokovi za svaki pojedini korak, površnost u izvedbi radnih zadataka, zapošljavanje nestručnih i nedovoljno osposobljenih osoba za sve tri djelatnosti, nedostatan kontakt i manjkava komunikacija između pojedinih sudionika u lancu izrade prijevoda i kontrole kvalitete i preopterećenost redaktora čiji je opseg posla obrnuto proporcionalan kvaliteti i iskustvu prevoditelja. U nizu odgovora posebnim se problemom smatralo to što pojedini prevoditelji ne vladaju dobro ni strukovnom tematikom koju prevode, ni jezičnim pravilima svoga izvornog i ciljnoga jezika, što je donekle zanimljivo ako imamo u vidu da većina naših sudionika ima završene neofilološke studije. No, ne treba pritom izgubiti iz vida ni financijske argumente, odnosno redukcije u cijenama prevođenja i visini honorara, te nakanu pojedinih klijenata da cijenu prijevoda snize zapošljavanjem radne snage koja ne posjeduje jezično obrazovanje ili prevoditelja početnika koji se tek trebaju osposobiti u svojoj struci. Logično je očekivati da će takvi prevoditelji imati poteškoća zbog neiskustva i da će biti voljni pristajati i na niže honorare od uobičajenih. Jedan sudionik naveo je kako u njegovu iskustvu uloga redaktora često uopće ne postoji, to jest prevoditelji redigiraju dva ili tri prijevoda novih kolega i ako ne postoje veći problemi, prijevodi često ne idu više ni na kakvu redakтуру, već odmah na lekturu. Pojednostavljeno rečeno, prema navodima toga sudionika, pozicija redaktora postoji samo na papiru i klijenti često ne žele dodatno plaćati redaktore da oni „gledaju serije i tu i tamo isprave neku sitnicu koju bi ionako lektori trebali ispraviti“ (sic). Nadalje, jedna sudionica pridodala je

svomu odgovoru napomenu kako su kod njezina poslodavca postojali pokušaji da se uvede sustavna redaktura, no ti su pokušaji propali iz jednostavnih razloga što se redaktura nije plaćala pa su se prevoditelji pobunili.

S druge strane, kad je riječ o situacijama u kojima se koraci redakture i lekture doista i provode, neki od sudionika smatrali su kako su pojedini redaktori i lektori pretjerano subjektivni i previše interveniraju u podslove i na mjestima gdje bi veća vrlina bila suzdržanost. Pojedini sudionici navodili su kako neki prevoditelji, usprkos činjenici da inače nisu loši prevoditelji, često ne obraćaju dovoljno pozornosti na sve aspekte kvalitete, kadšto zbog nemara i kratkih rokova ili zato što smatraju da nisu dovoljno plaćeni za taj dio posla ili zato što su uvjereni da nakon njihova rada slijedi korak redakture koji će popraviti ono što smatraju manjim pogreškama. Takvi stavovi nedvojbeno utječu na povećanje opsega zaduženja redaktora i lektora što dovodi do već spomenute preopterećenosti, a posljedično i do pojave pogrešaka u konačnu proizvodnju. Kad je riječ o propustima u komunikaciji između prevoditelja, redaktora i lektora, dvoje sudionika naveli su primjere lektora koji rade bez video isječaka, a time i bez konteksta pa previde tipfelere koji bez videa imaju smisla, primjerice razlike u padežnim nastavcima ili konjugaciji glagola. Također, naveli su i primjere redaktora i lektora koji pretpostavljaju da prevoditelj nešto nije znao i onda unose izmjene u podslove bitno mijenjajući njihovo značenje. Takve situacije bilo bi lako razriješiti ili posve eliminirati kad bi redaktor ili lektor naprosto kontaktirao prevoditelja i s njim raspravio nedoumice, što se često ne događa upravo zbog premalo vremena koje redaktori i lektori imaju na raspolaganju za izradu pojedinih radnih zadataka, ili zato što nemaju pristup prevoditelju ili uopće ne znaju tko je preveo audiovizualni materijal na kojemu rade. Pojedini sudionici navodili su ipak kako prema njihovu iskustvu postoji i niz odličnih i pozitivnih primjera suradnje između prevoditelja, redaktora i lektora. Jedna sudionica redakturu je opisala kao dodanu vrijednost u lancu izrade prijevoda, koja ovisi o tome je li redaktor kvalitetan i ima li dovoljno vremena za redakturu, što najčešće nije slučaj pa prema njezinu iskustvu sve ostaje na lektorima.

Razmotrivši rezultate ovoga pitanja možemo u sažetku odgovora naših sudionika osjetiti određenu frustraciju stanjem na tržištu u odnosu naprema teorijskim postavkama kvalitetna rada kakve su opisali u prethodnome pitanju. Možemo pritom povući paralelu i s Nikolićevim istraživanjem (2021., 84) čiji su sudionici napominjali kako se doprinos redaktora kvaliteti podslova katkad vrednuje, a katkad ne, dok je prevladavajući stav bio kako je kontrola kvalitete

podslava u audiovizualnoj industriji podcijenjena i ne smatra se temeljnim aspektom osiguranja kvalitete audiovizualnoga prijevoda.

Zadnje otvoreno pitanje tražilo je od sudionika da napišu vlastite primjedbe ili komentare vezane uz upitnik i njegovu tematiku. Na njega je odgovorilo osmero sudionika, od kojih je četvero napomenulo kako nema posebnih primjedaba. Jedna sudionica izrazila je negodovanje time što je u nacrtu upitnika upotrijebljen muški rod kao generički, a jedan sudionik smatrao je kako su otvorena kvalitativna pitanja trebala biti razdvojena na više potpitanja jer sudionici istraživanja neće imati dovoljno koncentracije i volje za davanjem dužih odgovora. Kao što je vidljivo iz prethodnih odlomaka, ta se sumnja pokazala neosnovanom. Preostaje nam dvoje sudionika koji su na zadnje pitanje pružili zanimljive primjedbe. Jedan sudionik naglasio je kako se u agencijama u kojima se radi redaktura unutar tvrtke, u specijaliziranim odjelima redaktora, taj zadatak često radi na normativ pa je nemoguće pomno pregledati sve materijale. Jedna sudionica, očit članica DHAP-a, napomenula je kako valja imati na umu da je audiovizualno prevođenje samo po sebi najmlađi prevodilački žanr pa je tako i redaktura audiovizualnih prijevoda recentna aktivnost, dok je „DHAP isto tako najmlađa prevodilačka udruga koja ima relativno mlado, ali iskusno i ambiciozno vodstvo koje radi na promicanju kvalitete AV prevođenja i promicanju vidljivosti struke“. Može se pretpostaviti da je situacija u praksi, kakvu su većinom opisali naši sudionici, dijelom posljedica i neujednačene (ili nepostojeće) institucionalne podrške i time nastanak strukovnih udruga koje bi promicale prava audiovizualnih prevoditelja, može biti produktivan korak u poboljšanju tržišnih uvjeta, kao što u svojim radovima navode Abdallah (2012.), Kuo (2014. i 2015.) i Tuominen (2018.).

5.1.4 RASPRAVA I IMPLIKACIJE REZULTATA ZA SLJEDEĆU FAZU ISTRAŽIVANJA

Kao primarne ciljeve ovoga dijela našega istraživanja definirali smo ispitivanje stanja na hrvatskome tržištu audiovizualnih prijevoda i subjektivnih stavova prevoditelja i redaktora kad je riječ o kvaliteti prijevoda, kontroli kvalitete i procesima redakture podslava. Možemo reći da su ti ciljevi ispunjeni, ali prednosti i nedostaci svakoga anketnog istraživanja ovise o njegovim sudionicima te analizi i interpretaciji rezultata. Sagledavši naše rezultate u cjelini vidljivo je da oni odražavaju očekivane značajke i ograničenja našega uzorka. Naši sudionici mahom posjeduju neofilološko obrazovanje i upućeni su u jezikoslovna kretanja i rasprave u našoj zajednici jezičnih stručnjaka. Stoga nas ne bi trebalo iznenaditi da njihovi odgovori u priličnoj mjeri odražavaju upravo prizvuke i utjecaje njihova obrazovnog i radnog okružja. No, iako

je nekolicina naših sudionika imala primjedbe vezane uz jezični purizam, skoro svi slažu se da u dužnosti lektora spada provjera pravopisa, gramatike i tipfelera te da lektori nikako ne bi smjeli zadirati u autorski rad prevoditelja i preuzimati ulogu redaktora.

Nadalje, naši su se sudionici velikom većinom i kod pitanja koja to nisu izriječno zahtijevala fokusirali na konkretne aspekte radne prakse s kojom se svakodnevno susreću u svojim aktivnostima. Pritom u oči upada zasigurno velik raskorak između idealiziranih teorijskih principa kad je riječ o definiciji i raspodjeli uloga između prevoditelja, lektora i redaktora i opisane situacije u realnim uvjetima. Osim toga, kao općenite zaključke dobivenih rezultata možemo navesti sljedeće tvrdnje: većina naših sudionika redigira audiovizualne sadržaje prvenstveno po vlastitoj procjeni i u skladu sa stilskim vodičem tvrtke za koju rade, pritom imaju pristup popratnim materijalima kao što su video isječci ili dijalog-liste izvornika i često se koriste pomagalima poput stručnih rječnika ili virtualnih pretraživača. Nadalje, smatraju kako su im honorari preniski u odnosu na zahtjevnost njihovih zadataka i uglavnom rade na audiovizualnim sadržajima kao što su igrani i dokumentarni filmovi ili serije. Ako imaju mogućnost komunikacije s prevoditeljima i lektorima, često se njome koriste kako bi razriješili pojedinačne nedoumice. Neki se od njih čak u individualnim slučajevima savjetuju sa stručnjacima terminološki relevantnih struka, što upućuje na određenu razvijenost interpersonalne kompetencije u barem jednom dijelu redaktorske populacije. Kao najvažniju vrstu pogrešaka percipiraju semantičke pogreške i pritom većina ima svijest o temeljnim sastavnicama prevoditeljskih i redaktorskih kompetencija. Većini ponuđenih redaktorskih kompetencija pridaju jednaku ili vrlo sličnu važnost. Naglasak djelomično stavljaju na odlično poznavanje ciljnoga jezika, ali ispravak jezičnih pogrešaka ipak smatraju prvenstveno lektorskom dužnošću. Također možemo zaključiti kako se opisani uvjeti na hrvatskome tržištu u velikoj mjeri podudaraju s globalnim kretanjima u industriji audiovizualnih prijevoda.

Što su dobiveni rezultati anketnoga upitnika značili za daljnji tijek našega istraživanja i provedbu pilot-eksperimenta i glavnoga eksperimenta? Ponajprije, kad je riječ o tome da je većina sudionika anketnoga upitnika izdvojila semantičke pogreške kao najvažniju vrstu pogrešaka, kao i to da su na kompetencije redaktora mahom gledali kao na ravnopravne prema važnosti, smatrali smo zanimljivim pitanje hoće li rezultati našega eksperimenta ukazati na postojanje razlika u praktičnoj primjeni takvih stavova na konkretan zadatak. Unificirani podatci dobiveni ovim anketnim upitnikom omogućili su nam da osmislimo nacrt eksperimenta kako bi on što više odgovarao realnim tržišnim uvjetima. Na taj su nam način rezultati upitnika

poslužili za odabir materijala koje su sudionici eksperimenta redigirali, kao i preslik uvjeta u kojima većina redaktora radi: bio im je omogućen pristup svim popratnim sadržajima, kao i pomagalima poput rječnika i virtualnih alata. Naravno, u eksperimentalnim uvjetima nemoguće je postići potpunu ekološku valjanost, ali možemo postavke eksperimenta što je više moguće približiti stvarnim značajkama redaktorske svakodnevice, s nadom da će iz konačnih rezultata ipak biti moguće dobiti valjane podatke.

Ako se prisjetimo rezultata prvoga i drugoga kvalitativnog pitanja, odnosno činjenice da su naši sudionici – a time najvjerojatnije i cjelovita redaktorska populacija – uočavali važnost prepoznavanja (ili „inteligencije“, kako se izrazio jedan sudionik) postojanja problema u danu kontekstu i zatim pronalaska prikladne metode i načina njegova rješavanja, već nas je to navelo na zaključak da su hipoteze vezane uz metakogniciju redaktora i sposobnost argumentacije učinjenih izmjena (vidi poglavlje 3) dobro odabrane kao predmet ispitivanja u eksperimentu. Naime, to što su naši sudionici bili svjesni da je nešto potrebno učiniti ne znači samo po sebi da se to doista i događa u svakodnevnim situacijama, posebice u uvjetima preopterećenosti poslom, pri radu s vrlo lošim prijevodima prepunima različitim pogreškama i u prekratkim vremenskim rokovima koje su sudionici navodili kao glavne probleme s kojima se susreću u realnim radnim uvjetima. Stoga možemo napokon zaključiti kako su rezultati anketnoga upitnika ispunili svoju svrhu i postavili temelj nastavku našega istraživanja.

5.2 REZULTATI PILOT-EKSPERIMENTA

Kao što smo naveli u potpoglavlju 4.2., svrha provedbe pilot-eksperimenta bila je ispitati računalne programe korištene za prikupljanje i analizu podataka i prikupiti dodatne preliminarne podatke koji su zatim iskorišteni kao temelj za organizaciju i provedbu glavnoga eksperimenta. Jedan sudionik istraživanja zamoljen je da redigira jednu epizodu serije *30 Rock*, na hrvatski prevedene kao *Televizijska posla*, pod naslovom *Seinfeldvision* odnosno *Seinfeldvizija*. Prijevod su izradili studenti druge godine prevoditeljskoga smjera na diplomskom studiju anglistike na Filozofskom fakultetu u Zagrebu tijekom akademske godine 2018./2019. Za potrebe provedbe eksperimenta od studenata je zatražen pisani pristanak za uporabu njihovih prijevoda te su prijevod anonimizirani. Videozapis traje ukupno 21 minutu i 44 sekunde, engleski izvornik sadrži 3271 riječ, a hrvatski podslovi odabrani za pilot-eksperiment sadrže 2460 riječi u 283 podslova, koje je sudionik istraživanja tijekom provedbe eksperimenta skratio u konačnih 278 podslova.

Sudionik je imao 38 godina, diplomirao je engleski jezik, ali ne i hrvatski i radio je ukupno tri godine kao stalno zaposlen redaktor podslova u jednoj prevodilačkoj agenciji, a redigirao je igrane filmove, serije i dokumentarne filmove. Stoga je odgovarao profilu tipična redaktora podslova kakav se ujedno ogledao i u rezultatima anketnoga upitnika. Za snimanje zaslona upotrijebljen je alat OBS Studio, što je kratica za Open Broadcaster Software. Za provedbu redaktorskoga zadatka upotrijebljen je program za izradu podslova RoBaGo PNS. Nakon obavljenog zadatka redaktura slijedila je retrospektivna verbalizacija tijekom koje je sudioniku puštena snimka prethodnoga zadatka i od sudionika se tražilo da tijekom pregleda snimke verbalizira svoje postupke i razmišljanja. U nastavku teksta ukratko ćemo prikazati rezultate pilot-eksperimenta i obrazložiti način na koji su nam oni pomogli da oblikujemo glavni dio eksperimenta.

5.2.1 REZULTATI SNIMANJA ZASLONA

Od ukupno 131 intervencije, njih 29 odnosilo se na ujednačavanje dužine gornjega i donjega retka tako da oba retka čine vizualno koherentnu cjelinu. Većinom je bila riječ o tome da gornji redak bude malo kraći od donjeg tako da zauzme što manje prostora na zaslonu, no često su oba retka naposljetku bila podjednake dužine. Smisao takva usklađivanja jest postizanje jedinstvene vizualne cjeline, odnosno bloka teksta na zaslonu koji ne ometa pozornost gledatelja. Valja napomenuti kako je teško striktno razdvojiti pojedine redaktorske intervencije zato što je moguće kako je u pojedine podslove potrebno intervenirati i zbog sadržajnih pogrešaka, neusklađenih vremenskih kodova ili zato što je riječ o neujednačenoj dužini gornjega i donjega retka, tako da se Tablica 5.14. ne odnosi na pojedinačne podslove, nego na ručno izbrojane intervencije u cjelokupnu audiovizualnu materijalu od kojih se neke preklapaju. Također, kod redaktorskih intervencija u podslove katkad je nužno brisati, razdvajati ili spajati pojedine podslove, što za sobom često povlači i promjenu vremenskih kodova cijeloga segmenta, kao što ćemo vidjeti u daljnjem tekstu.

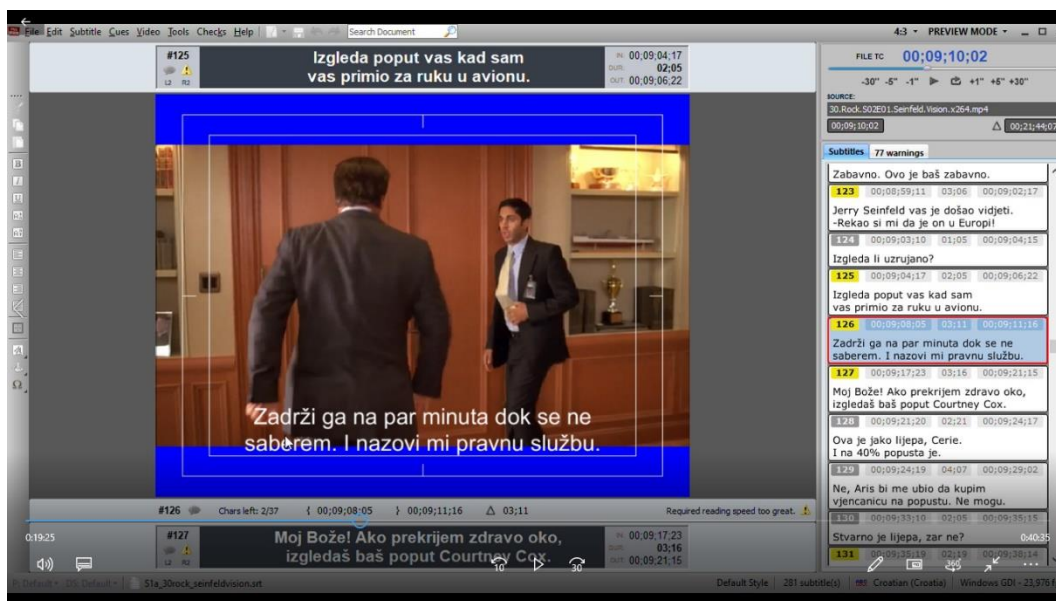
VRSTE INTERVENCIJA U PODSLOVE	BROJ	POSTOTAK
Preoblikovanje ili skraćivanje podslova	41	33.8%
Ujednačavanje dužine gornjega i donjega retka	29	23.9%
Ispravak neodgovarajućih vremenskih kodova	27	22.3%
Ispravak pravopisnih ili gramatičkih pogrešaka	15	12.4%
Ispravak sadržajnih pogrešaka i intervencije u tekst podslova	9	7.4%
UKUPNO	121	100%

Tablica 5.14. Vrste intervencija u podslove tijekom pilot-studije

Osim ujednačavanja redaka, 41 intervencija odnosila se na preoblikovanje ili skraćivanje podslova tako da tekst zauzima što manje znakova po retku, bilo tako da rečenice unutar jednoga podslova čine zaokruženu i smislenu sadržajnu cjelinu, bilo tako da se dvoredni podslovi skrate na jednoredne ondje gdje je to moguće kako bi oduzimali što manje prostora na zaslonu i odvlačili pozornost od slike. Sudionik je to postizao izbacivanjem suvišnih riječi poput ponovljenih veznika i priloga, kao i uzvika i vokativa osobnih imena kada nisu potrebni za razumijevanje te reformulacijom pojedinih rečenica tako da se isto značenje izrazi kraćim jezičnim oblicima.

Primjeri takva skraćivanja ogledaju se u sljedećim podslovima:

Slika 5.3. Primjer skraćivanja i preoblikovanja podslova: tekst hrvatskoga prijevoda.

BR. PODSLOVA	126
ENGLESKI IZVORNIK	Jack: Stall him a few minutes, Jonathan, till I get my ducks in a row. And get Legal on the phone.
HRVATSKI PRIJEVOD	Zadrži ga na par minuta dok se ne saberem. I nazovi mi pravnu službu.
REDAKTURA	Zadrži ga dok se ne saberem . I nazovi mi pravnu službu.

Podslov broj 126 izvorno je sadržavao sljedeći tekst: „Zadrži ga na par minuta dok se ne saberem. I nazovi mi pravnu službu.“ Sudionik je podslov skratio tako što je izbacio priložnu oznaku vremena i nepotrebne razmake viška između dvije rečenice te je najzad ujednačio gornji i donji redak podslova tako da na zaslonu bude manje teksta nego je sadržavao izvorni oblik istoga podslova („Zadrži ga dok se ne saberem. I nazovi mi pravnu službu.“). Na sličan način podslov broj 127 sadržavao je nepotreban usklik *Moj Bože*, bez kojeg je podslov posve razumljiv zbog čega je sudionik izbrisao uzvik i ostavio sadržajnu rečenicu: „Ako prekrijem zdravo oko, izgledaš baš poput Courtney Cox.“

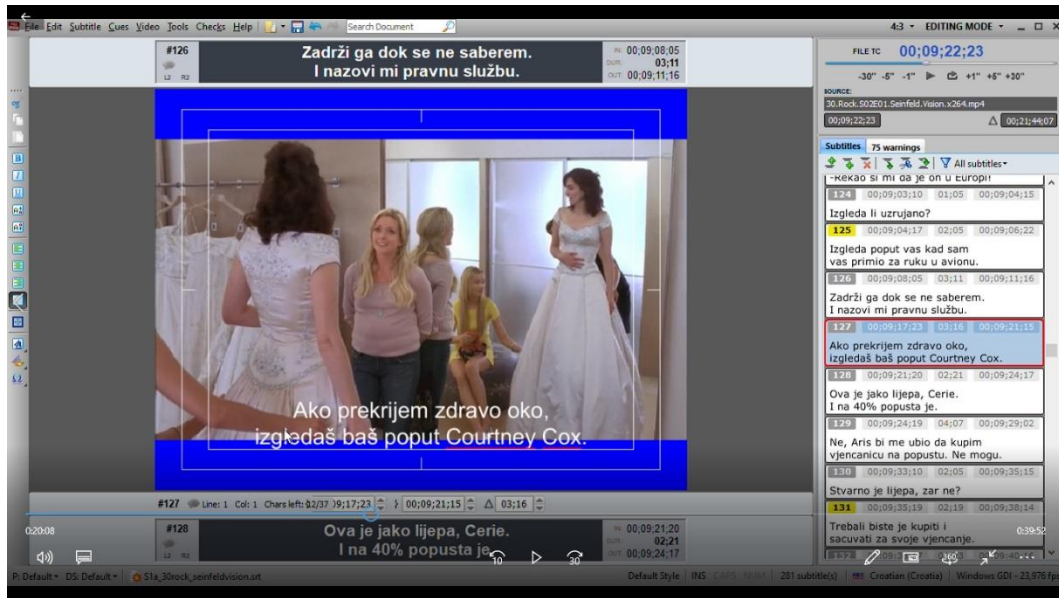
BR. PODSLOVA	127
ENGLESKI IZVORNIK	Jenna: Oh, my God. If I cover my good eye, you look just like Courtney Cox.
HRVATSKI PRIJEVOD	Moj Bože! Ako prekrijem zdravo oko, izgledaš baš poput Courtney Cox.
REDAKTURA	Ako prekrijem zdravo oko, izgledaš baš poput Courtney Cox.

Ime glumice Courtney Cox piše se s dva slova e, što sudionik nije ispravio, ali to možemo smatrati pravopisnom pogreškom koja bi trebala pripadati domeni lektorskih intervencija.

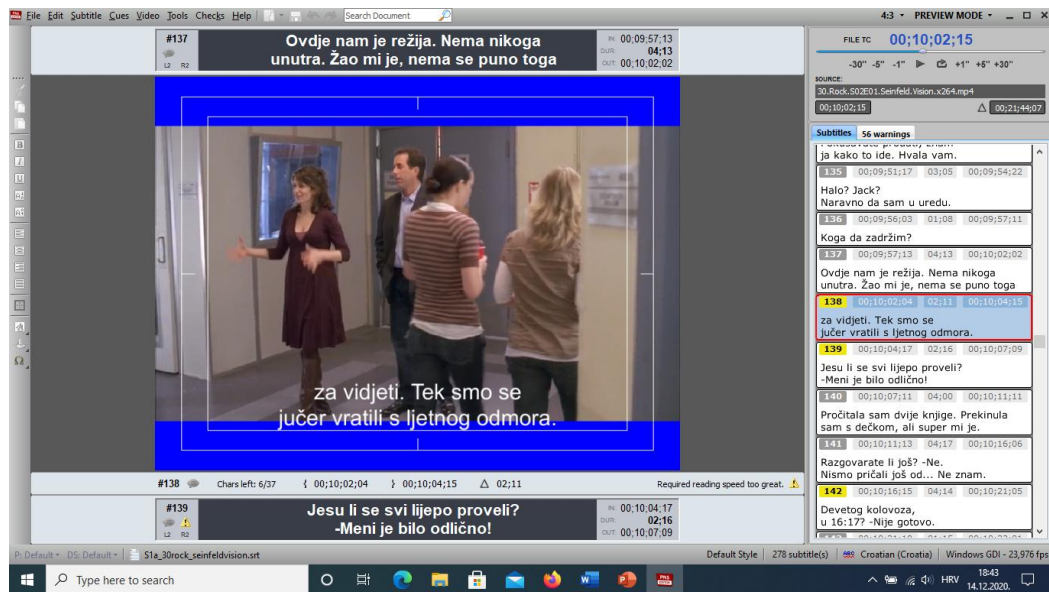
Slika 5.4. Primjer skraćena oblika podslova iz slike 2.1. nakon redaktorske intervencije.

Slika 5.5. Primjer izbrisana uzvika.

Slika 5.6. Primjer podslova koji započinje krajem prethodne rečenice, koji bi trebao biti preoblikovan tako da čini dvije zasebne koherentne cjeline.

Kad je riječ o ispravljenim pravopisnim ili gramatičkim pogreškama, u što su ubrojani ispravci pogrešnih dijakritika, tipografske pogreške, ispravak pogrešnih padeža i interpunkcijskih znakova, sveukupno je izbrojano 15 takvih intervencija. Ukupno 27 intervencija odnosilo se na ispravak vremenskih kodova koji nisu odgovarali zvučnomu zapisu, bilo da su ulazili prerano ili prekasno.

Kad je riječ o konkretnim intervencijama u sadržaj teksta, snimka zaslona zorno prikazuje nelinearnost prijevodnoga procesa, kao i procesa redakture kod kojih se sudionici često usredotočuju na samo jedan podslov na kojemu rade, ali ne i na susjedne podslove. Katkad se

dogada da ta usredotočenost na jedan podslov dovede do pogreške, kao što je vidljivo iz primjera podslova 109 i 110 na snimci zaslona. Naime, podslovi 109 i 110 sadrže igru riječima koju sudionik nije odmah uočio („Moram s njim raščistiti neke nesuglasice“ za engleski izvornik: „I have a bone to pick with him“ Te zatim u podslovu 110 nastavak: „A nesuglasice su najgora vrsta glasila“ za „I don't know which bone I'm gonna pick, but he's got some bones and I'm gonna pick one.“) Sudionik je prvo skratio podslov 109 na: „Moram s njim nešto raščistiti.“ Zatim je pustio videozapis, shvatio da je riječ o igri riječima, vratio se na podslov 109 i prepravio ga u oblik: „Moram s njim riješiti nesuglasice.“

BR. PODSLOVA	109
ENGLESKI IZVORNIK	Jerry: I got a bone to pick with that guy.
HRVATSKI PRIJEVOD	Moram s njim raščistiti neke nesuglasice.
REDAKTURA	1. Moram s njim nešto raščistiti. 2. Moram s njim riješiti nesuglasice.
BR. PODSLOVA	110
ENGLESKI IZVORNIK	Jerry: I don't know which bone I'm gonna pick. But he's got some bones and I'm gonna pick one.
HRVATSKI PRIJEVOD	A nesuglasice su najgora vrsta glasila.
REDAKTURA	A nesuglasice su najgora vrsta glasila.

Što se tiče prijevodnoga rješenja, sudionik je tijekom retrospektivnoga intervjua izjavio kako ono nije posebice nadahnuto, ali odgovara lošoj šali koju lik izgovara u izvorniku. Na taj aspekt prihvatljivosti vratit ćemo se detaljnije kad budemo razmatrali rezultate retrospektivnoga intervjua u sljedećem potpoglavlju, a u nastavku ćemo u osnovnim crtama pojasniti na što mislimo kad govorimo o nelinearnosti procesa redakture.

Iako bismo mogli reći kako kod podslovljavanja čitanje cijeloga teksta u globalu, bez videozapisa, ne znači puno, mogli bismo zamijetiti i kako je gledanje cijeloga filma ili epizode serije prije početka rada na redakturi vremenski zahtjevno i rijetko primjenjivo u realnim uvjetima. Također, kako se radnja filma odvija od scene do scene uz koju je vezan konkretan tekst, moguće je da prevoditelj ili redaktor do kraja dužega filma smetnu s uma konkretna prijevodna rješenja iz ranijih segmenata. Dakle, kod audiovizualnoga prevođenja posebice je prisutna nelinearna priroda prevođenja, to jest prevoditelji probleme rješavaju onako kako na njih nailaze te se vraćaju prethodnim segmentima i prerađuju prvotna rješenja u skladu s tekstom, dužinom trajanja ili vremenskim kodovima kasnijih podslova. Moguće je doći do zaključka kako bi i proces redakture podslova trebao biti jednako nelinearan, osim kad je riječ o jednostavnijim ispravcima unutar samo jednoga podslova, poput ispravka tipfelera ili jednoga

vremenskog koda koji malčice kasni. Kad je riječ o kompliciranijim segmentima koje je potrebno preraditi, proces redakture nužno će biti nelinearan i zamršen zato što će redaktor morati razmisliti o njima, potencijalno se kasnije sjetiti boljšeg rješenja i vratiti se na nominalno završene podslove ili u kasnijem nizu podslova uočiti neki problematičan aspekt koji se ne podudara s odabranim rješenjem. No, moguće je i da pojedini redaktori ne gledaju nizove podslova u jednoj sceni kao cjelinu, nego se usredotočuju na rad od jednoga podslova do drugoga.

Tijekom faze redakture prijevoda može se pojaviti više problema, odnosno iz jednoga problema može proizaći nov skup problema koji zahtijeva nov proces donošenja odluka (Shih 2015., 9-10). Mogli bismo reći kako je takav razvoj situacije možda čak i izraženiji kod redakture podslova jer značajne izmjene jednoga podslova često za sobom povlače značajne izmjene susjednih podslova, katkad i novi unos vremenskih kodova za cijeli segment videozapisa. Sudionici u istraživanju koje je provela Shih tijekom protokola glasnoga razmišljanja uglavnom nisu verbalizirali svoje razloge za odabir pojedinih rješenja, dijelom zato što su njihovi razlozi bili nejasni i intuitivni, a dijelom zato što su imali misaonu sliku toga što je prag prihvatljivosti pojedinih rješenja u skladu s kojim su procijenili svako pojedino rješenje i na temelju te procjene donijeli odluku (Shih 2015., 20).

Tijekom provedbe našega pilot-eksperimenta sljedećih nekoliko intervencija u sadržaj podslova odigralo se u segmentima tijekom kojih je sudionik radio na slijedu od po nekoliko podslova koji se nadovezuju jedan na drugi. U tri veća segmenta bila je riječ o težim dionicama izvornika u kojima se dijalog odvijao iznimno brzo i sadržavao puno govora, kao što je tipično za komedije. Kod tih segmenata sudionik je nastojao skratiti tekst u podslovima, ujednačiti vremenske kodove i dužinu redaka te je intervenirao u sadržaj kako bi postigao što manje znakova po retku i time olakšao njihovu čitljivost unutar vremenskoga okvira svake pojedine scene. Prvi takav segment odnosi se na podslove od 142 do 146. Sudionik je preoblikovao tih pet uzastopnih podslova kako bi bili kraći i preglednije cjeline.

BR. PODSLOVA	142
ENGLISKI IZVORNIK	Liz: August 9th, 4:17 PM? Jerry: -Mhmm. It's not over.
HRVATSKI PRIJEVOD	Devetog kolovoza, u 16:17? -Nije gotovo.
REDAKTURA	Devetog kolovoza, u 16:17? -Nije gotovo.
BR. PODSLOVA	143
ENGLISKI IZVORNIK	Liz: Oh no, it's over. I'm over it. Jerry: -No, it's not over till you pick up the phone
HRVATSKI PRIJEVOD	Gotovo je, preboljela sam ga. -Nije gotovo dok ne podigneš slušalicu

REDAKTURA	Preboljela sam ga.
BR. PODSLOVA	144
ENGLESKI IZVORNIK	Jerry: You say „I don't love you anymore.“ They say „I don't love you anymore, either.“
HRVATSKI PRIJEVOD	i dok jedno drugom ne kažete „više te ne volim“ i onda kažeš
REDAKTURA	Nije gotovo dok ne podigneš slušalicu i ne kažete si „više te ne volim“.
BR. PODSLOVA	145
ENGLESKI IZVORNIK	Jerry: You go „Great. I'll pick you up in 20. Let's grab a scone.“ Liz: -A scone, yes!
HRVATSKI PRIJEVOD	„sjajno, pokupim te za 20 minuta, idemo na kolač“. -Kolač, da!
REDAKTURA	A zatim: „Sjajno, pokupim te za 20 minuta, idemo na kolač“. -Kolač, da!
BR. PODSLOVA	146
ENGLESKI IZVORNIK	Liz: I want that. I'm gonna call him. Tracy: -Liz Lemon!
HRVATSKI PRIJEVOD	Želim to! Nazvat ću ga. - <i>Liz Lemon!</i>
REDAKTURA	Želim to! Nazvat ću ga. - <i>Liz Lemon!</i>

Sljedeći duži segment tijekom kojeg je sudionik sadržajno intervenirao u podslove odnosi se na podslove od 204 do 213. Također je riječ o segmentu koji obuhvaća puno izgovorena teksta u vrlo kratkom vremenu, likovi prebrzo govore, podslovi su vrlo dugački i prekratko traju, što pokazuje niz upozorenja u samom programu za podslovljavanje koji takve podslove, kod kojih je brzina čitanja prekratka, označava žutom bojom. Sudionik je nastojao preoblikovati cijeli taj segment. Pritom je dva podslova spojio u jedan (205 i 206), što je ponovio kod podslova 207 i 208, da bi zatim podslov 208 ponovno razdvojio na dva podslova i tekst iz podslova 209 preselio u podslov 208 kako bi dobio jednu zaokruženu rečenicu koja čini zasebnu semantičku cjelinu. Zatim je uskladio vremenske kodove toga slijeda podslova, još se jednom vratio na podslov 208, izbrisao podslov 209 i spojio njegov tekst s podslovom 208. Po završetku te redaktorske intervencije još se dvaput vraćao na isti segment kako bi ga dodatno međusobno uskladio, skratio pojedine riječi i uskladio vremenske kodove.

BR. PODSLOVA	204
ENGLESKI IZVORNIK	Jack: Lemon, I am in a full-blown crisis mode. I've already sold \$20 million worth of ad time
HRVATSKI PRIJEVOD	Lemon, u pravoj sam krizi. Već sam naplatio 20 milijuna dolara
REDAKTURA	Lemon, imam problem. Prodao sam 20 milijuna dolara reklama
BR. PODSLOVA	205
ENGLESKI IZVORNIK	Jack: for "Seinfeld-Vision," and now Jerry wants to pull the plug.
HRVATSKI PRIJEVOD	za reklame na <i>Seinfeldviziji</i> koju Jerry sada želi ukinuti.
REDAKTURA	1. za <i>Seinfeldviziju</i> koju Jerry želi ukinuti.

	2. za Seinfeldviziju koju Jerry želi ukinuti. Nije me briga, volim krize.
BR. PODSLOVA	206
ENGLISKI IZVORNIK	Jack: But I don't care because I thrive in crisis mode. It's when I'm really at my best.
HRVATSKI PRIJEVOD	Ali nije me briga jer sam izuzetan u kriznim situacijama, najbolji sam.
REDAKTURA	Podslov izbrisan i tekst spojen s prethodnim.
BR. PODSLOVA	207
ENGLISKI IZVORNIK	Jack. And the fact that I do not have one idea how to solve this only energizes me more.
HRVATSKI PRIJEVOD	Činjenica da nemam pojma kako ovo riješiti me samo dodatno stimulira.
REDAKTURA	Činjenica da nemam pojma kako ovo riješiti me samo dodatno stimulira.
BR. PODSLOVA	208
ENGLISKI IZVORNIK	Jack: I've been brainstorming all night. Here we go.
HRVATSKI PRIJEVOD	Cijelu sam noć razmišljao o mogućim opcijama. Krenimo.
REDAKTURA	Cijelu sam noć razmišljao. Prvo, ubiti Seinfelda.
BR. PODSLOVA	209
ENGLISKI IZVORNIK	Jack: Number one... Kill Seinfeld.
HRVATSKI PRIJEVOD	Prva opcija, ubiti Seinfelda.
REDAKTURA	Podslov izbrisan i tekst spojen s prethodnim.
BR. PODSLOVA	210
ENGLISKI IZVORNIK	Jack: Number two... Kill Seinfeld, then kill myself.
HRVATSKI PRIJEVOD	Druga, ubiti Seinfelda pa sebe. Treća, ubiti Seinfelda, pobjeći u
REDAKTURA	Drugo, ubiti Seinfelda pa sebe. Ubiti Seinfelda, pobjeći Svenborgiju,
BR. PODSLOVA	211
ENGLISKI IZVORNIK	Jack: Number three... Kill Seinfeld, flee to Svenborgia, then kill myself. Liz: -Jack, I'm not having the best day either.
HRVATSKI PRIJEVOD	Svenborgiju, zatim ubiti sebe. -Jack, i ja imam loš dan.
REDAKTURA	zatim ubiti sebe. -Jack, i ja imam loš dan.
BR. PODSLOVA	212
ENGLISKI IZVORNIK	Jack: Number 70, you seduce Seinfeld. Liz: -Now, why is me seducing Seinfeld all the way at 70?
HRVATSKI PRIJEVOD	Sedamdeseta , ti zavedeš Seinfelda. -Zašto je to tek sedamdeseta opcija?
REDAKTURA	70. , ti zavedeš Seinfelda. -Zašto je to tek 70. opcija?
BR. PODSLOVA	213
ENGLISKI IZVORNIK	Jack: Number 71... I fake a hurricane and all regularly scheduled programming is preempted.
HRVATSKI PRIJEVOD	Sedamdeset i prva , lažiram uragan i ukinem sve planirane emisije.
REDAKTURA	71. , lažiram uragan i ukinem sve planirane emisije.

Osim prethodno navedenih izmjena u tekstu sudionik je uočio nepotrebno grubu psovku koju je izbacio i zamijenio je puno blažim izrazom koji više odgovara i standardima kakvi vladaju hrvatskim medijskim prostorom i duhu engleskoga izvornika koji nije bio toliko jezično obojan da bi zahtijevao upotrebu vulgarizma. Zadnja sadržajna izmjena odnosi se na podslove 271 i 272 kod kojih je rečenica nepotrebno razbijena na dva dijela, koja je sudionik spojio u jednu koherentnu semantičku cjelinu.

BR. PODSLOVA	271
ENGLESKI IZVORNIK	Liz: I can't have a heart attack and pretend like it never happened.
HRVATSKI PRIJEVOD	Ne mogu dobiti infarkt i praviti se da se ništa nije dogodilo. Ne mogu
REDAKTURA	Ne mogu dobiti infarkt i praviti se da se ništa nije dogodilo.
BR. PODSLOVA	272
ENGLESKI IZVORNIK	Liz: I can't break up with someone and immediately recover. I'm not you. I'm just me.
HRVATSKI PRIJEVOD	s nekim prekinuti i odmah se oporaviti. Nisam ti. Ja sam samo ja.
REDAKTURA	Ne mogu s nekim prekinuti i odmah se oporaviti. Nisam ti. Ja sam samo ja.

Osim prethodno navedenih intervencija tijekom rada na redakturi sudionik je napravio ukupno osam pauza u trajanju od 213 sekundi, odnosno tri minute i 55 sekundi, tijekom kojih je samo pauzirao video, šutke razmatrao potencijalne korekcije, ali te korekcije nije primijenio, odnosno navedene pauze nisu bile praćene nikakvim aktivnim radnjama. Kao što smo naveli u pregledu literature, Orrego Carmona, Dutka i Szarkowska (2018., 174), pauze u podslovljavanju ne smatraju prikladnim pokazateljima kod procjene kognitivnoga napora audiovizualnih prevoditelja. Stoga za potrebe ove disertacije držimo kako konkretne situacije u kojima sudionici istraživanja šutke razmišljaju, valja zabilježiti i povezati s podacima dobivenima retrospektivnim intervjuima, ali ne smatramo kako one ukazuju na posebno naglašeno kognitivno opterećenje redaktora.

Pristup redakturi podslova koji u središte stavlja tehničke aspekte podslovljavanja, s naglaskom na oblikovanje podslova, ograničenje broja znakova po retku i sažimanje teksta tako da on istodobno bude čitljiv publici, ali dovoljno koncizan da ne oduzima prostor zbivanjima na zaslonu, u skladu je s onime što se tradicionalno smatra dobrom praksom podslovljavanja, kao i s uobičajenim konvencijama na hrvatskome tržištu podslova. DHAP-ove *Smjernice za kvalitetno prevođenje u titlove u Hrvatskoj* (DHAP 2019., 3-4) naglašavaju skraćivanje i

preoblikovanje podslova u kraće rečenice kako bi podslov počinjao velikim slovom, a završavao točkom, pri čemu prevoditelj mora uzeti u obzir i sadržaj i strukturu samoga podslova. Nadalje, prilikom diobe podslova gramatičke cjeline ne smiju se razlamati na dva podslova, a u slučaju kad se jedna rečenica proteže u više podslova, novi podslov mora počinjati smislenom gramatičkom cjelinom ili novom zavisnom rečenicom. Kod dvorednih podslova gornji redak treba biti kraći od donjega, pri čemu i gornji i donji red trebaju biti razlomljeni tako da tvore smislene cjeline teksta. Uzevši navedeno u obzir možemo uočiti kako je većina sudionikovih intervencija ne samo tehničke prirode, nego i slijedi klasične obrasce i metode podslovljavanja na hrvatskome tržištu podslova.

5.2.2 REZULTATI RETROSPEKTIVNOGA INTERVJUA

Tijekom retrospektivnoga intervjua sudionik je pregledavao snimku zaslona i komentirao unesene ispravke i intervencije u tekst ili tehničke aspekte podslova. Samo dvaput je izjavio kako ne zna što je u trenutku zbivanja na zaslonu htio postići. U oba slučaja bila je riječ o pauziranju videozapisa i razmišljanju šutke koje je spomenuto u prethodnome potpoglavlju. Također, s obzirom na cjelokupan sadržaj, tehničke aspekte odabrana materijala i prirodu većine ostalih intervencija, može se pretpostaviti da se u oba slučaja radilo o potencijalnu sažimanju teksta i skraćivanju broja znakova po retku ili ujednačavanju dužine gornjega i donjega retka. To su ujedno bile i glavne primjedbe tijekom retrospektivnoga intervjua.

1:15-1:30

N0: Tu sam ispravljao dijakritike. I ispravio sam titl jer kasni. I malo sam ga skratio jer je predugačak.

1:44-1:49

Istraživačica: Dobro, dijakritici, malo smo skratili titl, preoblikovali.

N0: Mhm.

2:54-2:58

Istraživačica: A zašto ste ovdje pretitlivali?

2:59-3:06

N0: Mislim da sam ga samo išao skratit i malo preformulirat da je kraći jer je... Erm...

3:07-3:13

N0: Dugački su titlovi, malo previše teksta ima generalno.

3:15-3:19

N0: Pa išao sam gledat sve ove žute (upozorenja o prevelikoj brzini čitanja, op. a.) da vidim...

3:25-3:28

Istraživačica: Drugim riječima, trebalo ih je malo više sažet?

N0: Tako je.

4:04-4:13

N0: Znači, tu sam isto išao preformulirat kako bih sažeo titl.

(...)

19:13-19:32

N0: Da se vratimo – mislim da sam tu opet samo skraćivao i preformulirao tekst da se skрати broj znakova jer su... jer je bilo problematično, puno predugačko. Čim krenu brže govorit, onda dođe do problema.

19:38-19:54

N0: Tu sam isto malo skraćivao. Znači ove neke stvari, ove uzvike i slično koje nije uvijek potrebno prevodit pa sam to izbacivao. Tu se može uštedit na vremenu.

(...)

20:14-20:34

N0: I ovaj sam išao preformulirati. Znači u neki jednostavniji glagolski oblik se izbaci pa se izbjegnju pomoćni glagoli pa se sačuva na prostoru. Bez ovih priloga i slično.

(...)

22:05-22:16

N0: Ovdje je ista stvar sam išao malo to preformulirat, isto da se uštedi na broju znakova i malo te titlove bolje organizirat.

Osim oblikovanja podslova sudionik je primijetio kako je autor podslova u nekoliko podslova stavio govornike u dva retka, što je u hrvatskoj prevodilačkoj praksi neuobičajeno, osim kod pojedinih satelitskih kanala. Smjernice za kvalitetno prevođenje u titlove (DHAP 2019., 1) navode kako se ispred prvoga govornika ne stavlja crtica, a ispred svakog idućeg stavlja se crtica bez razmaka, ali pritom ne spominju je li potrebno upotrijebiti više redaka za više govornika. No, razdvajanje govornika na više redaka u načelu se kod podslovljavanja u Hrvatskoj ne radi.

10:37-11:33

N0: E sad ne znam kakva su pravila što se tiče replike u istom titlu, vidim da to guraju u novi red. Ja to nisam radio. Kad sam ja radio, nismo tak. Zato kaj onda titl izgleda... Zato kaj za neke televizije za koje sam radio su inzistirale da se to potpuno izbjegava, tj. da se izbjegava ako je ikako moguće da su dva govornika u istom titlu. A ako baš mora bit, da onda bude u novom redu.

Kad je riječ o sadržajnim intervencijama, sudionik se i sam osvrnuo na brzoplet ispravak podslova 109 i 110, gdje nije u prvi mah zamijetio igru riječima.

16:05-16:16

N0: E, sad sam tu krenuo ovo pojednostavit zato što nisam gledao sljedeći titl odmah.

16:17-16:29

N0: Zato što je...

Istraživačica: Da, igra je riječima.

N0: Igra je riječima. Pa sam onda morao vraćat na staro. Mislim, rješenje je okej, nije sad nešto jako nadahnuto, ali...

16:31-16:43

Istraživačica: Al nije ni tragično loše?

N0: Ne, ne. Ma mislim, okej je. U skladu je sa lošom šalom koju priča Seinfeld, tako da i prijevod prati...

16:46-16:50

N0: Zato sam sad tu opet vraćao to što se događalo.

Sudionik je tijekom retrospektivne verbalizacije uočio nekoliko neispravljenih pogrešaka te se na njih osvrnuo u svojim izjavama. Pritom je bila riječ isključivo o sadržajnim intervencijama, odnosno nije zamijetio neispravljene tipfelere ili interpunkcijske znakove. Takav razvoj situacije uvelike je očekivan zato što se čitateljska pozornost rijetko usmjerava na tipfelere ili nedostatak točke ili zareza, osim ako nije riječ o jako grubim pogreškama ili takvih pogrešaka nije jako puno u tekstu.

21:09-21:22

N0: Da, ovo recimo nije dobro, ali tu nisam intervenirao. „*Nema se puno toga za vidjeti*“ nije dobro razdvojen titl, to jest, jedna rečenica je razdvojena na dva titla, što nije baš preporučljivo.

21:24-21:29

N0: A i ova konstrukcija ZA + INFINITIV nije baš...

21:35-22:01

Istraživačica: Premda bi za + infinitiv možda više spadao u domenu lektora.

N0: Ma dobro, slažem se. Ali ja to isto izbjegavam s obzirom na to da se uštedi, stavi se u nekakav aktivni oblik glagola i... „*Nemaš puno toga vidjeti*“, to jest *ne možeš puno toga vidjeti*. Na primjer. Kraće je, a onda nekak, umjesto *nema se puno toga za vidjeti* je opet... Troše se znakovi.

(...)

29:29-29:43

N0: Ovo je možda malo... *Dvosmjerna ulica*... Malo je doslovno, ali opet... Um...

Istraživačica: *Ruka ruku mije* ili nešto slično?

N0: Da, možda bi bilo bolje. Bilo mi je zbog prostora, ovo mi se činilo kratko.

29:43-29:51

N0: Prenosi se poruka, ali sad kad gledam, to bi možda trebalo popraviti.

29:51-29:59

N0: Više sam se u ovom trenutku skoncentrirao na tehnički dio jer mi se činilo da je ovo okej pa nisam onda u to ulazio.

(...)

37:58-38:45

N0: E, sad ovo tu je malo problematično. Nisam htio ništa mijenjati, sam sam htio reć. Ovo nije dobro. Ona njemu kaže... To jest, to što ona njemu kaže – ali u prijevodu *čokoladni* nije dobro jer je to rasistički i ne može to tako ostati. To bih definitivno preporučio izbaciti ili... Možda najbolje izbaciti. Ne znam koji bi tu bio sretan prijevod. Ona se odnosi na jedan *pop culture meme* koji se ne da prevesti, tak da se definitivno ne može ostaviti *čokoladni*.

Sudionik je tijekom retrospektivnoga intervjua verbalizirao i nekoliko pohvala za dobra rješenja na koja je naišao tijekom redakture. Pritom je dao i konkretan argument zašto je određeno rješenje procijenio kao dobro, to jest opisao je strategiju zamjene specifična pojma općenitim pojmom koji publici prenosi značenje rečenice, ali ne zbunjuje je nepotrebnim preciziranjem osobnoga imena za koje se može pretpostaviti da hrvatskoj publici nije pretjerano poznato.

26:12-26:39

N0: Recimo okej je i prevoditelj se dobro snašao, recimo spominjao je neki dućan po imenu što nije bitno ili u tom kontekstu nije bilo bitno. Npr. po imenu spominje nekog meteorologa. Našim gledateljima to ništa ne znači. I onda je on samo stavio „meteorolog“ što je dobro rješenje. Znači, dobro je napravio.

Naposljetku, sudionik se tijekom verbalizacije osvrnuo i na onih nekoliko težih segmenata audiovizualnoga sadržaja s kojima se detaljnije pozabavio tijekom eksperimenta. Pritom je još jednom naglasio važnost sažimanja teksta kako bi se prenijeli osnovni elementi značenja, ali pritom ne bi bilo previše teksta koji je nemoguće pročitati u brzom slijedu kojim likovi izmjenjuju replike. Osim navedenih tehničkih problema, sudionik je uočio i nešto što nismo posebno brojali kao pogrešku u izvorniku: imena izmišljenih država pisana su s ipsilonom, što se moglo kroatizirati, ali nije. S obzirom na to da takva rješenja ovise o odabiru samog prevoditelja, na njih se autorica ovoga teksta nije posebno osvrnula zato što ih nije smatrala pogreškama. Autor prijevoda dosljedno se držao načina na koji ih je pisao, stoga su ta rješenja prihvaćena kao integralan dio sadržaja.

27:07-27:17

N0: Ima baš jedan segment koji je dosta težak. Meni je bilo problem to popraviti. I morao sam ostaviti malo ovih žutih (upozorenja o brzini, op. a.).

27:26-27:29

N0: Tu se isto moglo malo skratiti.

27:45-27:49

N0: Znači, tu ovo popravljam da stane u jedan red.

28:03-28:09

N0: Opet isto, ujednačavanje. Ovo je možda i moglo ostati onakvo, ali...

28:40-28:44

N0: Ovo je isto... *Majka me zvala*, to bi trebalo maknut.

28:59-29:10

N0: Znači, ovo je isto ono da ne moraju svaki put ponavljati imena sugovornika. Mislim da sam ovo išao drastično skratiti jer nije toliko bitno.

(...)

34:12-34:34

N0: E, ovo je sad jedan baš jako zahtjevan segment. To je baš teško. On puno informacija iznosi koje bi ipak trebalo uglavnom prenijeti. I svi titlovi su bili jednostavno predugački.

34:35-34:50

N0: Tak da sam sad pokušao cijeli taj segment... Sljedećih 10-ak titlova je problematično jednostavno zbog previše teksta.

34:51-34:57

N0: Pa sam sad pokušao to skratit, spojiti par titlova – spojiti dva titla u jedan.

35:05-35:15

Istraživačica: U principu onda je to djelomično pitanje tehnike, a djelomično pitanje stila koji treba zadržati, to je ta brza izmjena govornika... A treba odgovarati brzini čitanja.

N0: Da.

36:01-36:21

N0: Znači, tu prevoditelj piše... Mislim, što je preporučljivo pisati brojeve do nekog iznosa riječima. Ali ovdje npr. 70-ta se može prebaciti u brojke i uštedi se jako puno.

(...)

41:54-42:12

N0: Tu sam isto dalje popravljao... Ovo je isto dosta težak segment jer se jako brzo izmjenjuje, puno informacija i *humanitarna organizacija po izboru* je jako puno slova. I baš je... Namučio se prevoditelj, tak da...

42:13-42:25

N0: Jednostavno, praksa je da se to nekako uspije složiti u jednu rečenicu, da se ne prelama usred rečenice... Na novi titl prelazi.

42:50-42:59

N0: Znači, tu sad traje ta borba da to nekako ispeglam.

43:08-43:26

N0: Ovo je isto mogao prevoditelj... Nema razloga pisati Grenyarnia sa ipsilonom, nego je mogao sa J s obzirom na to da su izmišljene zemlje... Prevesti ih na hrvatski.

Konačno, sudionik je uočio nepotrebnu psovku koju je zamijenio blažim izrazom i tijekom verbalizacije argumentirao kako takav izrazito vulgaran izraz nije u skladu s funkcionalnim stilom izvornika te je njegovo ublažavanje bilo nužno kako bi se tekst podslova tonalno uskladio s ostatkom sadržaja. Pritom je napomenuo kako uporaba psovki ovisi o tome što pojedini klijenti smatraju prihvatljivim, odnosno ona ovisi o stilskim naputcima pojedinih poslodavaca, što je također u skladu s DHAP-ovim smjernicama koje napominju kako uporaba ili eliminacija psovki ovisi o zahtjevima naručitelja i stilu audiovizualnoga sadržaja (DHAP 2019., 1).

41:13-41:26

N0: E, sad je tu jedna materijalna stvar. Znači, prevoditelj je stavio po mom mišljenju pretjerano vulgarnu riječ. Nema potrebe za tim ovdje.

41:26-41:49

N0: Pa sam to promijenio.

Istraživačica: Dapače, mislim da to Vijeće za elektroničke medije ni ne dopušta.

N0: Da, dobro, to ovisi za koji kanal i što gdje prolazi, ali mislim da u ovom kontekstu nema potrebe sad odjedanput... Ton serije nije takav.

5.2.3 RASPRAVA I IMPLIKACIJE ZA NASTAVAK ISTRAŽIVANJA

Ako usporedimo rezultate snimanja zaslona i snimke retrospektivne verbalizacije, možemo uočiti kako je tijekom provedbe pilot-eksperimenta proces redakture bio relativno jednostavan i pravocrtan kad je riječ o nekomplikiranim manjim pogreškama kao što su tipografske pogreške ili manje pravopisne pogreške, ali pri susretu s kompleksnim segmentima izvornika koji zahtijevaju preradu većega broja susjednih podslova, taj je proces postajao vrlo zamršen i nelinearan. Dolazilo je do učestala vraćanja na već završene podslove i ispravljanja prvotno odabranih rješenja koje je pratilo vizualno i vremensko usklađivanje tih segmenata. Sudionik se više usredotočio na tehničke aspekte nego na sam sadržaj za koji je smatrao kako treba biti prihvatljiv, odnosno prijevodna rješenja ne moraju biti idealna, ali tehničke značajke, poput točnih vremenskih kodova, diobe teksta na retke, broja znakova po pojedinome retku i dužine trajanja podslova, moraju biti precizne. S obzirom na to da su sudionici koji su ispunili anketni upitnik u prethodnome poglavlju često napominjali kako njihovi klijenti posebice zahtijevaju da se usredotoče na tehničke parametre podslovljavanja, mogli bismo taj fokus na tehničkim pojedinostima interpretirati time što je sudionik nesumnjivo internalizirao uobičajene postupke i metodologiju rada iz svoje osobne radne prakse. No, sudionik je tijekom verbalizacije primijetio i kako sam sadržaj izvornika nije bio pretjerano zahtjevan, odnosno nije sadržavao kompleksnu terminologiju pa samim time nije bilo ni nekih težih sadržajnih pogrešaka na koje bi se bilo potrebno usredotočiti. Činjenica da izvornik nije sadržavao pretjerano specifične pojmove, ujedno znači i da sudionik nije morao upotrijebiti dodatna pomagala kao što su rječnici ili virtualni pretraživači. Hvelplund (2019., 12) navodi kako je uporaba digitalnih resursa, kao što su virtualni rječnici, baze podataka ili pretraživači, značajan dio prijevodnoga procesa koji uključuje niz različitih zadataka, ali Angelone (2012., 50) zamjećuje kako su tijekom njegova istraživanja sudionici, koji su radili kao profesionalni prevoditelji, uspješno osmišljavali rješenja za pojedine prijevodne probleme, evaluirali ta rješenja i najzad ih fiksirali u tekstu bez primjene dodatnih pomagala. Angelone smatra kako je misaoni rad na pojedinim problemima bila učinkovita strategija kojom se uštedjelo na vremenu, za razliku od potrage za rješenjima u vanjskim izvorima kao što su digitalni resursi. Kad je riječ o redakturi, uporaba digitalnih pomagala zasigurno je potrebna kod kompleksnijih termina, kad je nužna provjera točnosti prijevoda. U slučaju da redaktor smatra kako je sadržaj točan, možemo pretpostaviti da će i primjena dodatnih pomagala biti prisutna u manjoj mjeri nego što bi to bio slučaj s prevođenjem.

Kad je riječ o unesenim izmjenama u podslovima, sudionik je uglavnom točno znao što je radio, zašto je napravio neke izmjene i što je njima htio postići. Tijekom retrospektivne verbalizacije znao je objasniti i pojedine neispravke, za neke pritom napomenuvši kako bi ih ipak trebalo ispraviti. Takva je situacija također očekivana jer već znamo kako svi prevoditelji, a time i redaktori, imaju sposobnost metakognicije, samo je ne koriste svi na jednak način. Možemo se vratiti na Angeloneovo uvjerenje kako bi procjena metakognitivnih sposobnosti trebala ovisiti o tome na koji se način one koriste (2010., 37). U ovom se slučaju sudionik više bavio time kakav je prijevod u globalu, nego onime što je smatrao sitnim pogreškama. To znači ako je procijenio da je prijevod tekstualno općenito dobar, onda nije ulazio u ispravke pojedinih rečenica, makar smatrao da su neka rješenja mogla biti i bolja. Núñez i Bolaños-Medina (2018., 285) navode kako se svjesno donošenje odluka tijekom prijevodnoga procesa mijenja u korelaciji s profesionalizmom prevoditelja, odnosno pojedine odluke postaju automatizirane, ali uspješni prevoditelji pritom podređuju lokalne odluke globalnima. Drugim riječima, ne traže uvijek optimalan rezultat nego konačan proizvod koji odgovara određenoj komunikativnoj situaciji i prihvatljiv je unutar tih okvira. Pritom imaju vlastitu predodžbu o tome što je dobar prijevod i usmjeravaju svoju pozornost, svjesno donošenje odluka i uporabu pomagala kako bi uloženi trud rezultirao dostatnim komunikacijskim potrebama (Núñez i Bolaños-Medina 2018., 285). Što se tiče kreativnosti i emocionalnosti tijekom redakture, sudionik je primijenio kreativna rješenja tijekom obrade nekoliko većih segmenata, ali je neka izvorna rješenja ostavio onakvima kakva su bila, iako je smatrao kako bi mogla biti i bolja. Tijekom rada na redaktorskom zadatku i tijekom retrospektivne verbalizacije nekoliko se puta smijao sadržaju epizode i prikazanu humoru. Kako navodi Obdržálková (2016., 323), stvaranje niza prijevodnih rješenja, pretraživanje pomagala i konačan odabir rješenja ovise o vremenu koje prevoditelj ima na raspolaganju. U ovom slučaju nije postavljen rok, ali sudionik se ipak držao uobičajene prakse, to jest epizodu od 20-30 minuta obradio je za 60 minuta. Takvi rokovi redakture standardni su u agencijskome radu tako da možemo zaključiti kako je i ovdje barem djelomice riječ o internaliziranome radnom procesu. Ograničeni vremenski rokovi za provedbu redakture vjerojatno također utječu i na ograničavanje kreativnosti redaktora. No, tijekom analize rezultata mogli bismo uočiti i kako se sudionik trudio ne unositi nepotrebne izmjene u podslove. U pilot istraživanju nismo ispitivali hipoteze postavljene za glavni eksperiment zato što na temelju jednog sudionika nije moguće doći do konkretnih podataka koji bi omogućili njihovu verifikaciju ili opovrgavanje. No, možemo reći kako rezultati pilot-studije upućuju na to da su

kod redaktora svakako prisutni sposobnost kognitivnoga vezivanja, argumentacija prepoznatih problema i njihovih potencijalnih rješenja te argumentacija dobro odabranih rješenja za koja se odlučio izvorni prevoditelj. To nas je navelo na zaključak kako su naše hipoteze vezane uz metakognitivnu aktivnost redaktora dobro formulirane (za obrazloženje postavljenih hipoteza, vidi poglavlje 3).

Kad je riječ o hipotezama vezanima uz različite vrste intervencija, naš se sudionik posebice fokusirao na tehničke parametre podslova i njihova stilska rješenja, dok su sadržajni parametri pali pomalo u drugi plan. No, takav razvoj situacije ne ovisi nužno samo o automatiziranu radnome procesu i duboko ukorijenjenim navikama redaktora, koji uvijek moraju djelovati u skladu sa zahtjevima i potrebama poslodavaca, nego i o sadržaju na kojemu rade. Tako, ako sam tekst nije zahtjevan i ako prijevodna rješenja nisu posebno loša, onda ni redaktori neće pretjerano zadirati u njih. Ta nas činjenica dovodi do najvažnije pouke koju smo izvukli iz pilot-eksperimenta. Tijekom retrospektivnoga intervjua, sudionik je izjavio kako je tekst odabranih podslova relativno nezahtjevan i prijevod ne sadržava veći broj semantičkih pogrešaka na koje bi valjalo obratiti pozornost, što mu je provedbu redakture uvelike olakšalo i omogućilo da se više posveti tehničkim ili jezičnim aspektima podslova. Prema njegovu osobnom iskustvu, osobito kad je riječ o audiovizualnome sadržaju koji sadrži puno specifičnoga tehničkog nazivlja poput dokumentarnih filmova iz pojedinih stručnih područja, redaktori se u takvim situacijama često susreću sa semantičkim pogreškama ili pogrešnim prijevodima. Kao što smo vidjeli u rezultatima anketnoga upitnika, sudionici toga dijela istraživanja smatrali su semantičke pogreške najvažnijom vrstom pogrešaka s kojima se susreću u radu. Zbog toga smo za glavni eksperiment odabrali podslove koji su sadržavali malo više sadržajnih ili terminoloških nedoumica, kako u eksperimentalnome materijalu ne bi bio zanemaren taj aspekt redakture. Dakle, možemo zaključiti kako su nam anketni upitnik i pilot-eksperiment omogućili dopunu nacрта našega glavnog eksperimenta i njegovu konačnu provedbu. U nastavku teksta potanko ćemo opisati rezultate glavnoga eksperimenta.

5.3 REZULTATI GLAVNOGA EKSPERIMENTA

Glavni eksperiment proveden je u ožujku 2021. godine u uredu istraživačice na Veleučilištu Velika Gorica i u njemu je sudjelovalo četvero profesionalnih redaktora podslova (vidi potpoglavlje 4.3. o metodološkome okviru provedbe glavnoga eksperimenta). Na temelju iskustava iz anketnoga upitnika i pilot-eksperimenta za glavni eksperiment odabrana je peta epizoda druge sezone serije *30 Rock (Televizijska posla)*. Naslov epizode glasi *Greenzo* (hrv.

prijevod: *Zelenko*). Videozapis traje ukupno 20 minuta i 58 sekundi, engleski izvornik sadrži 2.644 riječi, a hrvatski podslovi odabrani za glavni eksperiment sadrže 2.580 riječi u 275 podslova. Za snimanje zaslona upotrijebljen je alat Open Broadcaster Software Studio, dok je za provedbu redaktorskoga zadatka upotrijebljen program za izradu podslova RoBaGo PNS. Nakon izvršenja redaktorskoga zadatka provedena je retrospektivna verbalizacija tijekom koje je sudionicima istraživanja puštena snimka zadatka i od njih zatraženo da verbaliziraju svoje postupke i razmišljanja. Nakon provedbe glavnoga eksperimenta napravljeni su pisani transkripti videozapisa redaktorskoga zadatka i zvučnoga zapisa retrospektivne verbalizacije. Snimke zaslona ukupno sadrže 264 minute i 11 sekundi videozapisa te 11.532 riječi, dok snimke retrospektivnih intervjuja ukupno sadrže 147 minuta i 36 sekundi zvučnog zapisa i 12.373 riječi. Za kodiranje rezultata upotrijebljen je alat QDA Miner Lite. Tijekom kodiranja primijenjen je induktivni pristup podacima. Dobiveni podatci ispitani su metodom tematske analize (v. Braun i Clarke 2006., 79), odnosno kvalitativne analize sadržaja (Hsiu-Fang i Shannon 2005., 1278).

5.3.1 REZULTATI SNIMANJA ZASLONA

U ovom će poglavlju biti prikazani rezultati snimanja zaslona koji se odnose na redaktorske intervencije provedene na audiovizualnome materijalu tijekom eksperimenta te popratne radnje koje se vide na snimkama. Nakon kvantitativnog prikaza učestalosti provedenih redaktorskih intervencija, glavnina analize bila je kvalitativna pa su stoga rezultati prikazani uz opis i razlaganje svake pojedine kategorije, umjesto tradicionalne strukture u kojoj se najprije prikazuju rezultati, a tek zatim slijedi diskusija.

Tablica 5.15. prikazuje tri glavne kategorije intervencija i popratnih radnji kao i njihove potkategorije. U stupcima koji slijede naveden je ukupan broj radnji za svaku potkategoriju, udio svake vrste radnji u ukupnom broju radnji unutar pojedine kategorije te broj sudionika koji su proveli određenu vrstu radnje.

KATEGORIJE	POTKATEGORIJE	BROJ	POSTOTAK	BROJ SUDIONIKA
JEZIČNO- TEKSTUALNE INTERVENCIJE	Intervencija na ortografskoj razini	85	34,4%	4
	Intervencija na leksičko-frazeološkoj razini	79	31,9%	4
	Intervencija na semantičkoj razini	48	19,4%	4
	Intervencija na morfološkoj razini	16	6,4%	4
	Intervencija na sintaktičkoj razini	12	4,8%	4

	Intervencija na pragmatičkoj razini	7	2,8%	4
	UKUPNO:	247	100%	/
INTERVENCIJE PRILAGODBE PODSLOVLJAVANJU	Ispravak vremenskih kodova	64	38,3%	4
	Izmjena oblika podslova i usklađivanje s konvencijama podslovljavanja	43	25,7%	4
	Skraćivanje teksta	38	22,1%	4
	Dodavanje izostavljenog teksta	21	12,5%	4
	Usklađivanje sa slikom	2	1,1%	2
	UKUPNO:	167	100%	/
	OSTALE RADNJE	Konzultiranje drugih dijelova dokumenta	78	57,3%
Razmišljanje šutke		31	22,7%	4
Unos komentara		15	11%	2
Konzultiranje vanjskih izvora		12	8,8%	3
UKUPNO:		136	100%	/

Tablica 5.15. Vrste i broj redaktorskih intervencija i popratnih radnji u glavnom eksperimentu, utemeljeno na snimkama zaslona

Kao što je vidljivo iz Tablice 5.15., najveći dio redaktorskih intervencija odnosio se na jezično-tekstualne intervencije, posebice one na ortografskoj i leksičko-frazeološkoj razini. U kategoriji intervencija prilagodbe podslovljavanju sudionici su najviše zadirali u vremenske kodove i oblik podslova. Unutar kategorije *ostalih radnji*, najbrojniju potkategoriju čini konzultiranje drugih dijelova dokumenta pri čemu su sudionici preusmjeravali svoju pozornost s jednog skupa podslova na neki drugi i kretali se naprijed-natrag dokumentom ovisno o tome na kojemu su podslovu radili. Kako podslovi vrlo rijetko postoje kao samostalna tekstualno-tehnička jedinica¹ posve je očekivan takav razvoj situacije. Većina podslova povezana je s prethodnim i sljedećim segmentima podslova te izmjena teksta, oblika ili vremenskih kodova utječe na njihovu izmjenu i u susjednim podslovima, katkad i u segmentima koji su se odvijali prije desetak ili petnaestak podslova.

U nastavku ovoga teksta iscrpno ćemo opisati rezultate svake od odabranih kategorija kod snimanja zaslona, počevši od kategorije jezično-tekstualnih intervencija.

¹ To se katkad može dogoditi ako je riječ o duljem segmentu audiovizualnoga sadržaja čiji zvučni zapis ne zahtijeva podslovljavanje, primjerice akcijskom filmu s dužim sekvencama radnje koju tek povremeno prekidaju kraće izjave likova koje je potrebno podsloviti.

5.3.2 JEZIČNO-TEKSTUALNE INTERVENCIJE

Kategorija jezično-tekstualnih intervencija očekivano je najbrojnija kategorija u cjelokupnu zbroju naših rezultata i sadrži ukupno 247 intervencija. Prema redoslijedu učestalosti, najbrojniju potkategoriju čine intervencije na ortografskoj razini. Slijede intervencije na leksičko-frazeološkoj razini, intervencije na semantičkoj razini, intervencije na morfološkoj razini, intervencije na sintaktičkoj razini i najzad intervencije na pragmatičkoj razini. U nastavku teksta slijedi opis svake pojedine potkategorije intervencija zabilježenih u ovoj kategoriji. Pritom moramo ponovno naglasiti kako su intervencije izbrojane ručno, odnosno pojedini podslov može sadržavati više intervencija te se potkategorije često preklapaju. Primjeri odabrani kao ilustrativni materijal za svaku potkategoriju mogu sadržavati više različitih intervencija. U svakom primjeru debljim slovima označene su intervencije o kojima se raspravlja na tom mjestu.

5.3.2.1 INTERVENCIJE NA ORTOGRAFSKOJ RAZINI

Kategorija intervencija na ortografskoj razini ukupno obuhvaća 85 intervencija. U navedenu kategoriju ubrojani su ispravci pravopisnih pogrešaka, ispravci tipografskih pogrešaka te ispravci interpunkcijskih znakova (upitnika, uskličnika, zareza, točke, oznake postotka, dvotočke i trotočke) kojih u ukupnom zbroju ima 34. Primjer takve izmjene možemo vidjeti u primjeru 1.

Primjer 1.

BR. PODSLOVA	96
ENGLISKI IZVORNIK	Tracy: But listen! We can't let anyone know. Anyone! Got it? Good.
HRVATSKI PRIJEVOD	Ali nikome ni riječi! Nikome? Jesmo li se dogovorili? U redu.
REDAKTURA	Ali nikome ni riječi! Nikome! Jesmo li se dogovorili? U redu.

Jedanaest izmjena odnosilo se na ispravak velikoga početnog slova u rečenicama koje su se pojavljivale nakon rečenica završenih trotočkom te velikog početnog slova u nazivu Biblije. Četiri su ispravka bila ispravci pogrešna dijakritika. Šesnaest izmjena odnosilo se na označavanje kurzivom tuđica poput naziva bendova, tvrtki ili sportskih momčadi. Dvije izmjene odnosile su se na brisanje suvišna dvostrukoga razmaka, a dvije na ispravak pogrešno napisanih stranih imena. Četrnaest ispravaka odnosilo se na ispravke tipografskih pogrešaka odnosno tipfelera, poput ovoga u primjeru 2.

Primjer 2.

BR. PODSLOVA	111
ENGLISKI IZVORNIK	Jenna: You're my publicist, get me in!
HRVATSKI PRIJEVOD	Moja si agentica, nabavi pozovnicu!
REDAKTURA	Moja si agentica, nabavi pozivnicu!

Dvije izmjene uključivale su ispravak u pisanju anglizma, kao što možemo vidjeti u primjeru br. 3, gdje je riječ *sexy* zamijenjena kroatiziranom verzijom koja se uvriježila u svakodnevnome govoru. Prema mrežnoj verziji Hrvatskoga pravopisa Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje² (2013.) riječi i sveze riječi iz stranih jezika pišu se ovisno o stupnju njihove prilagođenosti hrvatskomu jeziku, i to na dva načina. Mogu se pisati izvorno, tj. onako kako se pišu u jeziku iz kojega su preuzete, i to kosim slovima ako se ne uklapaju u glasovni sastav hrvatskoga jezika ili se mogu pisati fonetizirano, tj. prilagođeno hrvatskomu jeziku. Anglizam *seksi* dovoljno se uvriježio u hrvatskome jeziku da njegovo pisanje u izvornoj engleskoj inačici ne bude potrebno.

Primjer 3.

BR. PODSLOVA	4
ENGLISKI IZVORNIK	Jenna: The lipstick, the spring in his step, the sexy Justin Timberlake hat.
HRVATSKI PRIJEVOD	Ruž, poletnost, sexy šešir kakvog ima Justin Timberlake.
REDAKTURA	Ruž, poletnost, seksi šešir kakav ima Justin Timberlake.

5.3.2.2 INTERVENCIJE NA LEKSIČKO-FRAZEOLOŠKOJ RAZINI

Ova kategorija obuhvaća sve one intervencije kod kojih su sudionici zadirali u leksik ili frazeologiju prijevoda i sadrži ukupno 79 intervencija.

Intervencije na leksičko-frazeološkoj razini provode se iz različitih razloga, od kojih neki mogu biti uobičajene kolokacije, frazemi i slično, dok su neki razlozi za preinaku leksika stilski (poput stupnja formalnosti, uporabe žargonizama, nestandardnih ili pak standardnih oblika) ili se tiču tona prijevoda (poput izmjene šaljivoga tona). Budući da se iz samih snimki zaslona ne može razabrati razlog intervencije, nego samo što je učinjeno, u ovome dijelu rada klasifikacija je provedena prema jezičnim razinama, a razlozi za intervencije nastoje se rasvijetliti podacima dobivenima u retrospektivnim intervjuima. Ono što možemo naslutiti na temelju podataka iz retrospektivnih intervjuja, o kojima ćemo više reći u poglavlju 5.4., jest to da se najveći broj

² <https://pravopis.hr/pravilo/pisanje-opcih-rijeci-i-sveza/46/> (Zadnji put pristupljeno 13. 7. 2022.)

preinaka iz ove kategorije tiče izmjena kojima se nestandardni oblici približavaju standardnima, čime se tekst stilski neutralizira.

U traduktološkoj literaturi prihvaćeno je mišljenje kako je standardizacija prijevoda jedna od važnijih normi audiovizualnoga prevođenja, odnosno dijalektalni ili idiolektalni oblici približavaju se standardnim oblicima čime se ciljni tekst u određenoj mjeri stilski neutralizira (Pavesi 2008., 94, Polcz 2016., 32). Iako ispitivanje normiranosti prijevoda uvelike nadilazi opseg ove disertacije, pojava takvih naznaka u rezultatima našega istraživanja može se smatrati očekivanom. Primjerice, kao što pokazuje primjer 4., sudionik N3 izmijenio je tekst podslova tako da on stilski bude bliži hrvatskomu standardu u odnosu na razgovorni jezik, zamijenivši glagol *smrdjeti* puno formalnijim glagolom *zaudarati*, iako se time nije promijenio smisao podslova.

Primjer 4.

BR. PODSLOVA	88
ENGLISKI IZVORNIK	Liz: Great! Now I smell like midlife crisis!
HRVATSKI PRIJEVOD	Super, sad ja smrdim po krizi srednjih godina.
REDAKTURA	Baš krasno, sad ja zaudaram na krizu srednjih godina!

Sljedećih nekoliko primjera čine izmjene koje bismo mogli okarakterizirati i kao intervencije potaknute semantičkim razlozima, no odlučili smo ih uvrstiti u ovu kategoriju zato što njihove značenjske razlike, iako one postoje, u razgovornome ili književnoumjetničkome stilu ne igraju veliku ulogu. Drugim riječima, ciljna publika u svakodnevnoj komunikaciji često rabi upravo oblike koje je upotrijebio i prevoditelj te bismo mogli pretpostaviti kako njihova zamjena standardnim oblicima nema značajan učinak na razumijevanje teksta. No, kao što smo napomenuli, standardizacija prijevoda smatra se uobičajenom normom kod audiovizualnoga prevođenja zato što su podslovi pisani prijevod izgovorena teksta. Donekle je specifična situacija u hrvatskome jeziku i to što se leksičke preinake često provode pod utjecajem jezičnih savjeta o ispravnoj upotrebi pojedinih riječi, upravo poput zamjene nestandardnih oblika, uobičajenih u svakodnevnom govoru, oblicima koji se smatraju ispravnima u standardu. Takve intervencije možemo vidjeti u primjerima 5., 6., 7. i 8.

U primjeru 5., prilog *kasnije* zamijenjen je prilogom *poslije*. Prema Jezičnome savjetniku Instituta za jezik i jezikoslovlje³, prilog *kasnije* komparativ je priloga *kasno* i označava da se

³ <https://jezicni-savjetnik.hr/?page=11> (Zadnji put pristupljeno 13. 7. 2022.)

nešto događa nakon predviđenoga ili očekivanoga vremena, dok prilog *poslije* označava vremenski slijed radnje, to jest da će se nešto dogoditi nakon nečega drugog.

Primjer 5.

BR. PODSLOVA	142
ENGLISKI IZVORNIK	Paula: So how are your parents? Liz: Oh no, no no, we will catch up later . I just came in to get a clean sweater.
HRVATSKI PRIJEVOD	Kako su ti roditelji? - Kasnije ćemo pričati. Došla sam po čistu majicu.
REDAKTURA	Kako su ti roditelji? - Poslije ćemo o tome. Došla sam po čistu majicu.

U podslovu 118 (primjer 6.) riječ je o pogrešno upotrijebljenom prilogu mjesta, odnosno umjesto priloga *onamo* koji označava mjesto udaljeno i od sugovornika i od govornika, u ovom slučaju zabavu u stanu koji pripada trećemu liku, prevoditelj je upotrijebio prilog *tamo* koji se koristi kako bi označavao blizinu sugovornika.

Primjer 6.

BR. PODSLOVA	118
ENGLISKI IZVORNIK	Jack: Why would he go there ? What else do you know? Jonathan: -T. I. is going to be there!
HRVATSKI PRIJEVOD	Zašto bi išao tamo ? Što još znaš? -T. I. će biti ondje!
REDAKTURA	Zašto bi išao onamo ? Što još znaš? -T. I. će biti ondje!

Tri izmjene odnosile su se na zamjenu glagola *napraviti* glagolom *učiniti*, dvije na zamjenu glagola *koristiti* glagolom *rabiti*, a šest na zamjenu glagola *pričati* glagolom *razgovarati* ili *obratiti se* (nekome), što uočavamo u primjerima 7. i 8. No, kao i u primjerima 5. i 6., riječ je o oblicima koji se rabe u razgovornome stilu. Tako Žic Fuchs i Tuđman Vuković još 2000. godine (2000., 142) primjećuju kako se glagol *pričati* sve češće rabi u govornome izričaju i nekim tiskovinama umjesto glagola *govoriti* i *razgovarati*, istiskujući na taj način neka od značenja tih glagola. Autorice pritom zamjećuju kako do te pojave dolazi zbog visoka stupnja preklapanja njihovih značenja, ali i zbog visoka stupnja istovjetnosti sintaktičkih okruženja u kojima se ti glagoli pojavljuju (Žic Fuchs i Tuđman Vuković 2000., 148). Određenu paralelu možemo uočiti i kod glagola *napraviti* i *učiniti* pa tako Hrvatski jezični portal pod prve dvije natuknice kod glagola *učiniti* daje definicije *napraviti kakvu radnju, uraditi i kakvom radnjom stvoriti nove činjenice; napraviti*⁴. No, u razgovornome stilu često se zanemaruje značenjska

⁴ https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f19iWhN1&keyword=u%C4%8Diniti (Zadnji put pristupljeno 13. 7. 2022.)

razlika između spomenutih glagola. Stoga možemo zaključiti kako ovakve intervencije služe tome da tekst podslova približe standardu i umanje prisutnost nestandardnih oblika, čime se u određenoj mjeri neutralizira razgovorni stil izvornika.

Primjer 7.

BR. PODSLOVA	93
ENGLESKI IZVORNIK	Cerie: Did he just talk to me like I'm ugly?
HRVATSKI PRIJEVOD	Je li on pričao sa mnom kao da sam ružna?
REDAKTURA	Je li mi se on obratio kao da sam ružna?

Primjer 8.

BR. PODSLOVA	153
ENGLESKI IZVORNIK	Liz: Tell Kenneth what you have done and cancel the party.
HRVATSKI PRIJEVOD	Reci Kennethu što si napravio i otkaži zabavu.
REDAKTURA	Reci Kennethu što si učinio i otkaži zabavu.

Moramo napomenuti i to da takve intervencije nisu neobične jer se u stilskim vodičima prijevodnih agencija, osim popisa prihvatljivih standardnih oblika, često pojavljuju i popisi prihvatljivih riječi kojima se zamjenjuju neke druge riječi, neovisno o njihovoj gramatičkoj ispravnosti. Razlog tomu je štednja broja znakova po retku, a katkad i sklonost prijevodne agencije prema uporabi nekih riječi i izraza. Osim preferiranih izraza koje katkad zahtijevaju pojedine prevoditeljske agencije, na djelu bi mogao biti i određen stupanj autocenzure uslijed pritiska jezične politike, popraćen osjećajem nesigurnosti da izvorni govornik, makar bio i jezični stručnjak, ne vlada materinskim jezikom. Kako navodi Anita Peti Stantić (2013., 35), promoviranje autocenzure namjesto jezične kulture i „ispravljanje onoga što ne treba ispravljati“ izrazito je prisutno u hrvatskome društvu, posebice zbog popularizacije različitih jezičnih priručnika koji naglašavaju jezični purizam i zamjenu internacionalizama izrazima domaćega porijekla. Također, u optjecaju je i nekoliko različitih pravopisa, čije je korištenje također ideološki obojano, što doprinosi pomutnji u dosljednoj primjeni jezičnih pravila.

Iako još jednom moramo napomenuti kako sudionici našega istraživanja nisu kroatisti, zasigurno ih nisu zaobišla jezična previranja i rasprave prisutne u hrvatskoj filološko-lingvističkoj sferi, kao što pokazuju i rezultati našega anketnog upitnika (usp. potpoglavlje 5.1.3.1. i potpoglavlje 5.1.3.2.). Neki sudionici u retrospektivnim intervjuima pravdali su ovu vrstu izmjena pozivajući se na jezična pravila ili norme ciljnoga jezika te iskustvo stečeno

tijekom rada („neke stvari su mi ostale od stvari koje su lektorice tupile“ ili „to je kao prema pravilima“). Također, pojedini su sudionici tijekom retrospektivnoga intervjua navodili primjere iz svoga formalnog obrazovanja ili kolege čijoj stručnoj procjeni više vjeruju nego vlastitoj kao autoritetu kojemu se u pravilu povinuju kad su u nedoumici oko nekog leksičkog pitanja. Tako je sudionik N4 o zamjeni glagola *koristiti* glagolom *rabiti*, koji je puno formalniji i rjeđi u svakodnevnome govoru izjavio sljedeće: „*Tu sam recimo promijenio ovaj koristiti u rabiti, to jednostavno... Tako su me naučili još davno, još prije nego što sam titlove radio.*“ Sudionik N4 izmijenio je i frazu *u redu* u dva podslova, zamijenivši je izrazima *dobro* i *može*. Pritom je naglas prokomentirao kako su ga na početku karijere naučili kako „*u redu nikad nije u redu*“, iako nije precizirao tko ga je tome naučio, što nas također navodi na pomisao kako je riječ o obliku autocenzure zbog nesigurnosti u vlastito mišljenje. I u ovome slučaju sudionik se pozvao na znanje stečeno tijekom svoga profesionalnog rada, očito smatrajući osobe koje su ga poučile, relevantnim autoritetima. Stoga možemo zaključiti kako je u oba slučaja riječ o fiksiranom obliku autocenzure.

Sljedeću podskupinu intervencija u ovoj kategoriji čine kolokacijske izmjene. Od njihova ukupnog broja, šest intervencija odnosilo se na zamjene veznika drugim veznicima, kao u primjeru 4. kod kojeg je sudionik N4 veznik *tako da* zamijenio veznikom *pa*, ujedno dodavši zarez ispred veznika zato što se zarez piše ispred veznika *pa* i *te* ako surečenice u rečenici u kojoj se nalaze ti veznici izriču odnos uzroka i posljedice, kao u ovom slučaju. U podslovu 11 nalazi se i semantički problematičan prijevod naziva *string cheese*, no njime se sudionik nije pozabavio te ćemo ga posebno prokomentirati u potpoglavlju posvećenu intervencijama na semantičkoj razini.

Primjer 9.

BR. PODSLOVA	11
ENGLESKI IZVORNIK	Frank: Hey, Liz, we're out of string cheese so I think I'm gonna take off.
HRVATSKI PRIJEVOD	Liz, više nema tekućeg sira tako da idem doma.
REDAKTURA	Liz, nema više tekućeg sira, pa idem doma.

Dvadeset i šest kolokacijskih intervencija odnosilo se na zamjenu priloga ili priložnih oznaka nekim drugim priložima ili priložnim oznakama, kao u sljedećim primjerima. U podslovu 33 (primjer 10.) nalazio se pogrešno upotrijebljen prilog u sintagmi *pustiti u slobodu*, umjesto *pustiti na slobodu*.

Primjer 10.

BR. PODSLOVA	33
ENGLESKI IZVORNIK	Jack: You're releasing an endangered falcon during halftime at the next game and...
HRVATSKI PRIJEVOD	Na poluvremenu utakmice puštaš ugroženog sokola u slobodu i...
REDAKTURA	Na poluvremenu utakmice puštaš ugroženog sokola na slobodu i...

Jedanaest intervencija odnosilo se na leksičke izmjene čija je svrha bila uskladiti ton prijevoda s tonom izvornika. U primjeru 11., sudionik N3 izmijenio je ton prijevoda iz ozbiljnoga u šaljivi kako bi bolje odgovarao tonu izvornika.

Primjer 11.

BR. PODSLOVA	73
ENGLESKI IZVORNIK	Kenneth: Mrs Lemon, Mr Donaghy, I am just a simple pig farmer's son
HRVATSKI PRIJEVOD	Gđo Lemon, g. Donaghy, ja sam sin običnog seljaka
REDAKTURA	Gđo Lemon, g. Donaghy, samo sam sin priprostog uzgajivača svinja,

U primjeru 12. razgovorni izraz *ima da se sramite* sudionici N2 i N4 zamijenili su neutralnim izrazima, uz verbalni komentar kako je varijanta *ima da se sramite* „pretjerano žargonska“ (sic) čak i za seriju koja obiluje žargonizmima kao što su *Televizijska posla*.

Primjer 12.

BR. PODSLOVA	226
ENGLESKI IZVORNIK	Kenneth: You all should be ashamed of yourselves.
HRVATSKI PRIJEVOD	Ima da se sramite.
REDAKTURA	Sramite se. Trebate se sramiti.

Dvije izmjene odnosile su se na zamjenu pozdrava (u podslovu 5 izvorni je pozdrav *hello, ladies* preveden kao *zdravo, dame*, dok ga je sudionik N4 izmijenio kao *pozdrav, dame*; a u podslovu 185 pozdrav *hey, Liz* koji je prevoditelj ostavio kao *hej, Liz* isti je sudionik izmijenio u *bok, Liz*). Unesene izmjene pravdao je potrebom za preciznijim prijenosom fatičke komunikacije, no time ćemo se potanko pozabaviti u potpoglavlju posvećenom retrospektivnim intervjuima. Ukupno 13 izbrojanih intervencija odnosilo se na situacije u kojima su sudionici zamjenjivali frazeme ili žargonizme koje je prevoditelj upotrijebio nekim drugim frazemima ili žargonizmima za koje su smatrali da bolje odgovaraju komunikacijskoj situaciji u izvorniku. U primjeru 13. prevoditelj se odlučio za nespretnu frazu *bolje bi ti bilo* kao prijevod za engleski frazem *you'd better not (be)*. Sudionik N1 i sudionik N3 odabrali su varijante bliže frazi kakva se često koristi u razgovornome hrvatskom jeziku (*i bolje ti je*).

Primjer 13.

BR. PODSLOVA	87
ENGLISKI IZVORNIK	Pete: I'm not cheating on Paula! Liz: -You'd better not be!
HRVATSKI PRIJEVOD	Ne varam Paulu! -Bolje bi ti bilo!
REDAKTURA	Ne varam Paulu! -I bolje da ne!
	Ne varam Paulu! -I bolje ti je!

U primjeru 14. prevoditelj je englesku frazu *is this party still on* preveo kao nešto *što se još uvijek događa*. Sudionik N2 umjesto toga odabira unio je u tekst kolokvijalni izraz *to još vrijedi*, uz verbalni komentar kako mu „*para uši da se zabava još uvijek događa*“, dok se sudionik N4 odlučio za slobodni prijevod koji također odgovara kolokvijalnome engleskom frazemu.

Primjer 14.

BR. PODSLOVA	213
ENGLISKI IZVORNIK	Toofer: Liz, are you going to Kenneth's party? Liz: -Is this party still on?
HRVATSKI PRIJEVOD	Liz, ideš li na Kennethovu zabavu? -To se još uvijek dogada?
REDAKTURA	Liz, ideš li na Kennethovu zabavu? -To još vrijedi?
	Liz, ideš li na Kennethovu zabavu? -Ipak će je biti?

U primjeru 15. sudionik N4 zamijenio je izraz *krenuti nagore* uobičajenim frazemom *krenuti po zlu*, čime je postigao da se frazem iz izvornika (*to take a left turn*) prevede frazemom sukladna značenja.

Primjer 15.

BR. PODSLOVA	224
ENGLISKI IZVORNIK	Jack: The evening took a nasty left turn .
HRVATSKI PRIJEVOD	Večer je naglo krenula nagore .
REDAKTURA	Večer je naglo krenula po zlu .

U primjeru 16. prevoditelj je upotrijebio izraz *posvjedočili ste zadnjoj zabavi*, za koji je sudionik N2 naglas komentirao kako zvuči „čudno“, a sudionik N4 kako je pomalo „neobičan“ te su ga zamijenili drugim opcijama. Sudionik N2 odlučio se za glagol *prisustvovati*, dok je sudionik N4 samo uklonio prefiks glagola i skratio ga u oblik *svjedočili*.

Primjer 16.

BR. PODSLOVA	237
ENGLISKI IZVORNIK	Kenneth: You were all present at Kenneth Parcell's last party ever.
HRVATSKI PRIJEVOD	Posvjedočili ste zadnjoj zabavi Kennetha Parcella.
REDAKTURA	Prisustvovali ste zadnjoj zabavi Kennetha Parcella.
	Svjedočili ste zadnjoj zabavi Kennetha Parcella.

Kod primjera 17. prevoditelj je za englesku frazu *let's do this* upotrijebio doslovan prijevod *napravimo to*, koji je sudionik N1 zamijenio uobičajenijim frazeološkim oblikom u standardnome hrvatskom jeziku.

Primjer 17.

BR. PODSLOVA	265
ENGLISKI IZVORNIK	Jared: Let's do this!
HRVATSKI PRIJEVOD	Napravimo to!
REDAKTURA	Dobro, idemo!

Dvije redaktorske intervencije odnosile su se na zamjenu žargonizama drugim žargonizmima. Riječ je o primjerima leksičke izmjene koji se odnose na sleng riječi. Sudionik N4 izraze *guba* i *žurka* zamijenio je izrazima *fora* i *tulum* (vidi primjere 18. i 19.).

Primjer 18.

BR. PODSLOVA	107
ENGLISKI IZVORNIK	Jenna: Hey, Cerie. What's going on this weekend? I mean, I know lots of dope stuff, of course.
HRVATSKI PRIJEVOD	Bok, Cerie. Ima li što ovaj vikend? Znam za puno guba stvari, samo brinem
REDAKTURA	Bok, Cerie. Ima li što ovaj vikend? Znam puno fora stvari, samo želim

Primjer 19.

BR. PODSLOVA	144
ENGLISKI IZVORNIK	Frank: Hey, did you hear about Kenneth's insane party ? T. I. will be there!
HRVATSKI PRIJEVOD	Hej, jeste li čuli za Kennethovu žurku ? T. I. će doći!
REDAKTURA	Jeste li čuli za Kennethov ludi tulum ? T. I. će doći!

Kako su žargonizmi u pravilu dio leksika vezan uz određenu društvenu skupinu, neko geografsko područje i podložni su češćim promjenama od nekih drugih leksema, možemo nagađati kako razlozi za navedene izmjene leže u tome što je *žurka* srbizam, dok je leksem *guba* u zagrebačkome govoru pomalo zastario i u većoj mjeri zamijenjen leksemom *fora* među mlađim generacijama govornika. Rezultati retrospektivnoga intervjua donekle potvrđuju to mišljenje: „*Da, onda je bila Kennethova žurka, to mi nikako nije. Ne vidim zašto bi se to stavljalo ako može ludi tulum. Premda je i tulum isto strana riječ. Mislim, ono... Kod nas se fakat govori samo tulum. Žurka govori samo ekipa koja se želi nekaj... No dobro.*“ Drugim riječima, sudionik je žargonizme zamijenio onima za koje je smatrao kako bolje odgovaraju slengu koji je trenutno u uporabi među Zagrepčanima.

Osam izmjena odnosilo se na ispravke netočnih oblika ciljnoga jezika koji ne odgovaraju uobičajenoj uporabi ni u razgovornome stilu, ni u standardu, kao u primjeru br. 20.

Primjer 20.

BR. PODSLOVA	190
ENGLISKI IZVORNIK	Pete: Look, Paula and I got married our sophomore year. She was pregnant 20 minutes into the first date.
HRVATSKI PRIJEVOD	Udali smo se na 2. godini fakulteta, zatrudnjela je tijekom prvog spoja.
REDAKTURA	N1: Uzeli smo se na 2. godini fakulteta, zatrudnjela je tijekom prvog spoja.
	N2: Oženili smo se na fakultetu, zatrudnjela je tijekom prvog spoja.
	N3: Vjenčali smo se na 2. godini faksa, zatrudnjela je tijekom prvog spoja.
	N4: Vjenčali smo se na faksu, zatrudnjela je na prvom spoju.

U ovome je slučaju prevoditelj upotrijebio pogrešan oblik *udali smo se* kako bi stisnuo duži tekst podslova u jedan podslov. Glagol *udati (se)* u standardnome hrvatskom jeziku koristi se samo za žensku osobu. Iako razgovorni stil dopušta uporabu muške varijante (*oženiti se*) kao općenita izraza za oba partnera, glagol *udati* ne koristi se u toj funkciji. S obzirom na to da ne postoji jedinstven način na koji bi se takva pogreška mogla ispraviti, svaki sudionik odlučio se za vlastito rješenje. Sudionik N1 zamijenio je glagol *udali* glagolom *uzeli* i time zadržao ostatak podslova neizmijenjenim, sudionik N2 stavio je glagol *oženili*, koji također ne odgovara standardnom obliku i izbacio godinu fakulteta kao potencijalno suvišnu informaciju, sudionik N3 skratio je riječ *fakulteta* u kolokvijalizam *faksa* kako bi zadržao sve elemente prijevoda, dok je sudionik N4 odabrao glagol *vjenčali*, kolokvijalizam *faks* i izmijenio je prilog *tijekom* u prilog *na prvom spoju*. Svi sudionici pritom su na snimci zaslona naglas komentirali neprikladnost prevoditeljeva rješenja. Sudionik N2 pritom je bio posebice rječit: „*To su one stare fore kad ne stane nešto točno pa napišeš krivo i sad redaktor mora smisliti' što dalje*“. Osim sudionika N2, koji se također odlučio za regionalizam, svi ostali sudionici odabrali su prikladnije izraze u odnosu na standard. Kao što možemo uočiti, sudionici su na istom podslovu primijenili i tehniku skraćivanja teksta, stoga se njihove intervencije vezane uz skraćivanje teksta ujedno ubrajaju i u kategoriju skraćivanja (vidi potpoglavlje 5. 3. 3. 3.).

Naposljetku, možemo napomenuti kako velik broj intervencija iz ove kategorije ima i stilsku komponentu, bilo da je riječ o odabiru oblika bližih standardu i neutralizaciji regionalizama ili o odabiru žargonizama i slengovskih izraza koje su sudionici smatrali prikladnijima u odnosu na funkcionalni stil izvornika ili sleng u upotrebi među ciljnom publikom. U literaturi nalazimo razmatranja neutralizacije audiovizualnih prijevoda pa tako Herbst (1997., 294-295) smatra kako je sinkronizirani prijevod podložan pretjeranoj uporabi standardnoga jezika, mijenjajući način na koji se tekst stilski percipira. Pettit (2005., 62) također uočava kako prevoditelji podslova radije biraju standardne oblike nego kolokvijalizme kad im to pruža priliku za skraćivanje teksta. To znači da se denotativno značenje prenosi nauštrb govornikovih jezičnih idiosinkrazija čime podslovi postaju neutralni i manje izražajni (Pettit 2005., 62). Kako su sudionici našega istraživanja redaktori podslova, možemo očekivati da su osim jezične autocenzure i problematike vezane uz jezikoslovna previranja na hrvatskome kulturnom prostoru ujedno internalizirali i uobičajene obrasce rada na audiovizualnim prijevodima. Osim toga, u određenoj je mjeri važna i već spomenuta subjektivnost redaktora koji neka prijevodna rješenja mogu zamijeniti drugima na temelju osobnog osjećaja da su primjerenija

komunikacijskoj situaciji negoli ona za koja se odlučio prevoditelj. To se događa zbog toga što svaki redaktor u svome umu stvara vlastitu kognitivnu sliku izvornika koja utječe na njegovu procjenu kvalitete prijevodnih rješenja. Katkad se takva subjektivna procjena ogleda i u intervencijama vezanima uz percipirano značenje izvornika, kao što ćemo vidjeti u nastavku poglavlja.

5.3.2.3 INTERVENCIJE NA SEMANTIČKOJ RAZINI

U ovu kategoriju spadaju sve one intervencije koje su vezane uz precizniji prijenos značenja izvornika. Kategorija ukupno sadrži 48 intervencija. Svim intervencijama uvrštenima u ovu kategoriju zajedničko je to što su ih sudionici unijeli u podslove kako bi prijevod bio „točniji“ ili „precizniji“ i kako bi prijenos denotativnoga značenja izvornih pojmova ili sintagmi bio potpun. Kad je riječ o semantičkim pogreškama, sudionici su ispravili nekoliko očiglednih semantičkih pogrešaka, premda nisu svi sudionici ispravili iste pogreške.

U podslovu br. 187 (primjer 21.) nalazila se donekle jednostavna semantička pogreška na koju su reagirali skoro svi sudionici. Dijalog se odvija u sceni u kojoj Pete, producent kojeg je supruga izbacila iz kuće i koji živi kao sustanar s Liz Lemon, dolazi u Lizin ured nakon što ga je ona uhvatila kako sa suprugom vodi ljubav u njezinu krevetu. Liz prigovara zbog samog događaja i količine dlaka koje su joj ostale u krevetu (*so much hair*), dok se Pete, koji je ćelav, ispričava. Iz konteksta je očito da se izraz *hair* mora odnositi na dlake, ali ne na kosu, no prevoditelj je pogriješio. Svi sudionici osim sudionika N1 ispravili su tu pogrešku, moguće da je riječ o tome što se N1 uvelike usredotočio na ispravak vremenskih kodova, pa mu je ostalo malo vremena za završne segmente sadržaja.

Primjer 21.

BR. PODSLOVA	187
ENGLJSKI IZVORNIK	Liz: So much hair ... Pete: Sorry, she likes me natural.
HRVATSKI PRIJEVOD	Liz: Toliko kose ... Pete: Oprosti, voli kad sam cijeli prirodan.
REDAKTURA	Liz: Toliko dlaka ... Pete: Oprosti, voli kad sam cijeli prirodan.

U podslovu br. 242 (primjer 22.) postoji pogreška u prijevodu pojma *green segment*. U engleskome izvorniku pojam se odnosi na dio emisije posvećen ekološkim temama, čija je zvijezda bio lik Greenzo/Zelenko koji glumi David Schwimmer i koji je tema cijele epizode. Riječ je o dijelu emisije čiji je smisao trebao biti ponavljanje na tjednoj osnovi. Prevoditelj je

odlučio upotrijebiti izraz *zeleni nastup*, dok ga je sudionik N3 promijenio u *zelenu rubriku*, koja preciznije održava smisao izvornika. Ostali sudionici nisu zadirali u taj podslov.

Primjer 22.

BR. PODSLOVA	242
ENGLESKI IZVORNIK	Jack: The Today Show is expecting another green segment . Don Geiss is expecting it.
HRVATSKI PRIJEVOD	<i>Today Show</i> očekuje još jedan zeleni nastup . Kao i Don Geiss.
REDAKTURA	<i>Today Show</i> očekuje još jednu zelenu rubriku . Kao i Don Geiss.

U podslovu br. 257 (primjer 23.) postoji semantička pogreška kod koje je izraz *we're way beyond that* preveden doslovno kao *daleko smo od toga*. Iako je riječ o frazemu koji može imati i doslovno značenje u smislu fizičke udaljenosti od nečega, ali u ovom je slučaju riječ o metaforičkom značenju nečega što je svršeno pitanje ili problema koji osoba koja izgovara frazem smatra gotovom pričom. Sudionici N3 i N4 ispravili su navedenu pogrešku unosom hrvatske fraze koja ima otprilike isto semantičko značenje (*odavno smo to nadišli*) ili izraza koji je srbizam, ali srbizam koji je i sama autorica ovoga teksta čula u razgovornoj uporabi kod nas (*prevazišli smo to*) i koji ima isto značenje.

Primjer 23.

BR. PODSLOVA	257
ENGLESKI IZVORNIK	Al Gore: Jack, look. We're way beyond that.
HRVATSKI PRIJEVOD	Jack, daleko smo od toga .
REDAKTURA	N3: Jack, to smo već odavno nadišli . N4: Jack, prevazišli smo to .

U primjeru br. 24, prilog *nekada* označava neko davnije vrijeme ili radnju koja se odvija povremeno, ali ne odgovara značenju priložne oznake vremena kakva je u engleskome *at some point*. S obzirom na to da u ovom slučaju rješenje nije jednoznačno, to se ogleda i u snimkama zaslona. Sudionici su odabrali nekoliko mogućih varijanti rješenja pa se tako sudionik N3 odlučio za sintagmu *u nekom trenu*, a sudionik N4 za prilog *jednom*.

Primjer 24.

BR. PODSLOVA	229
ENGLJSKI IZVORNIK	Kenneth: Mr. Hornberger, I would thank you to come pick up your wife at some point .
HRVATSKI PRIJEVOD	G. Hornberger, bio bih zahvalan da nekada dođete po svoju ženu.
REDAKTURA	N3: G. Hornberger, bio bih zahvalan da u nekom trenu dođete po svoju ženu.
	N4: G. Hornberger, bio bih zahvalan da jednom dođete po svoju ženu.

U primjeru 25. sudionik N1 ispravio je prijevod pojma *string cheese* tako što ga je pretvorio u *topljeni sir* umjesto odabrana prijevoda *tekući sir*. Iako engleski naziv *string cheese* u pravilu označava vrstu sira u trakama, lik koji izgovara navedenu rečenicu drži u rukama tetrapak iz kojeg pije prehrambeni proizvod koji naziva *string cheese*. Stoga je sudionik svoju izmjenu obrazložio time što je smatrao da je riječ o točnijem prijevodu. Sudionik N2 upisao je naziv *string cheese* u tražilicu Google i pretraživao o kakvu je prehrambenom artiklu riječ, ali na kraju nije promijenio termin u podslovu. Sudionici N3 i N4 nisu mijenjali taj podslov.

Primjer 25.

BR. PODSLOVA	11
ENGLJSKI IZVORNIK	Frank: Hey, Liz, we're out of string cheese so I think I'm gonna take off.
HRVATSKI PRIJEVOD	Liz, više nema tekućeg sira , tako da idem doma.
REDAKTURA	Liz, više nema topljenog sira tako da idem doma.

U podslovu 65 (primjer 26.) prevoditelj je upotrijebio doslovan izraz *hodati*, iako je zapravo riječ o tome da jedan lik poziva drugi da prošeće i porazgovara s njim o situaciji u kojoj se nalaze. Trojica sudionika izmijenili su tekst toga podslova, svatko na svoj način, ali svaki odabir bio je semantički bliži komunikacijskoj situaciji iz izvornika.

Primjer 26.

BR. PODSLOVA	65
ENGLJSKI IZVORNIK	Jack: Walk with me, Lemon.
HRVATSKI PRIJEVOD	Hodaj sa mnom, Lemon.
REDAKTURA	Dodi sa mnom, Lemon.
	Pođi sa mnom, Lemon.
	Prošći sa mnom, Lemon.

Jedna izmjena odnosila se na zamjenu pridjeva *kožni* pridjevom *kožnati* u funkciji epiteta uz imenicu *jakna* (primjer 27.).

Primjer 27.

BR. PODSLOVA	82
ENGLJSKI IZVORNIK	Pete: That is the body spray that came with my new leather jacket.
HRVATSKI PRIJEVOD	Dezodoran koji sam dobio s novom kožnom jaknom.
REDAKTURA	Dezodorans koji sam dobio s novom kožnatom jaknom.

Prema Jezičnome savjetniku Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje⁵, pridjevi *kožni* i *kožnat* značenjski se razlikuju te ih se ne može upotrebljavati kao istoznačne. Pridjev *kožni* znači ‘koji se odnosi na kožu’, a pridjev *kožnat* znači ‘koji je izrađen od kože’. Zbog toga je ova izmjena ubrojena u intervencije na semantičkoj razini, iako bismo i u ovom slučaju mogli reći kako je riječ o distinkciji koja se u razgovornom stilu često zanemaruje. Stoga smo ovu izmjenu mogli klasificirati i kao leksičku, no odlučili smo se za striktno značenje u skladu s propisanim oblikom.

Na ovom mjestu moramo se osvrnuti na važno pitanje subjektivnosti i prevođenja i redakture. Prevođenje je kreativni kognitivni proces (Shen i Fang 2020., 913-914) koji ne čini samo rekreiranje prevoditeljeva poimanja različitih značenja izvornika, nego je riječ o kompleksnoj transjezičnoj i transkulturnoj aktivnosti. Drugim riječima, prevoditelji misaono rekonstruiraju i semantičko i stilsko značenje izvornika pomoću kognitivne slike koja nastaje na temelju njihova cjelokupnoga kognitivnog sklopa (Shen i Fang 2020., 917-918), uključujući pritom i njegove intelektualne i afektivne komponente (Rojo 2017., 372). S obzirom na to da vanjski i unutarnji kognitivni čimbenici mogu sudjelovati u komunikacijskome procesu i imati učinak na komunikacijske aktivnosti tek kad ih se integrira u psihološki svijet sudionika u komunikacijskome procesu, kognitivna slika koju prevoditelj konstruira u svom umu, može biti samo subjektivna (Shen i Fang 2020., 917). Drugim riječima, zbog razlika u misaonoj reprezentaciji određena prijevodnoga problema ili misaonoj konstrukciji značenja izvornika, različiti prevoditelji stvarat će različite i subjektivne kognitivne slike istoga teksta, što ujedno znači i da će se kreativne strategije primijenjene na rješavanje nekog prijevodnoga problema razlikovati od prevoditelja do prevoditelja ili od redaktora do redaktora. Prijevodni problemi otvorenoga tipa stoga mogu imati niz potencijalnih rješenja (Rojo 2017., 354), što upućuje na zaključak kako na procjenu kvalitete pojedinoga rješenja ili unos izmjena neminovno utječe subjektivnost redaktora. Pritom pojedini redaktori mogu biti neskloni slobodnim prijevodima,

⁵ <https://jezicni-savjetnik.hr/?page=12> (Zadnji put pristupljeno 13. 7. 2022.)

dok drugi mogu biti otvoreniji za takva rješenja. Možemo ujedno reći i kako subjektivnost redaktora nije neograničena, to jest ipak postoje restrikcije u obliku stilskih vodiča poslodavaca, uputa klijenata, očekivanja publike ili određenih tržišnih normi.

U našim se rezultatima trinaest intervencija na semantičkoj razini odnosilo na ispravke vezane uz pretjerano slobodno preneseno značenje izvornika ili ispravke doslovnoga prijevoda u prijevod koji preciznije odgovara smislu i značenju izvornika. Primjerice, u primjeru 28. dvojica su sudionika leksem *glasina*, upotrijebljen kao prijevod za engleski žargonizam *buzz*, zamijenila nešto dužim frazama koje preciznije odražavaju semantičko značenje engleskoga žargonizma.

Primjer 28.

BR. PODSLOVA	48
ENGLESKI IZVORNIK	Tracy: See, all a hot party needs is mystique. A buzz .
HRVATSKI PRIJEVOD	Sve što treba je malo mistike. Glasina .
REDAKTURA	Sve što treba je malo mistike. Podići prašinu . Sve što treba je malo mističnosti. Da se govori o tomu .

U primjeru 29., sudionik N3 u potpunosti je izmijenio prijevod, pritom obrazloživši svoju intervenciju potrebom za preciznijim prijenosom značenja izvornika: „*Use entertainment for substance. Neka zabava bude... Neka zabava šalje poruku*. To sam promijenio zato što je bilo... Čini mi se da je preciznije.“

Primjer 29.

BR. PODSLOVA	260
ENGLESKI IZVORNIK	Al Gore: Use entertainment for substance .
HRVATSKI PRIJEVOD	Zabavni program koji ima sadržaj .
REDAKTURA	Neka zabava šalje poruku .

Naposljetku, u primjeru 30., sudionik N3 zamijenio je sintagmu *Ken je previše uzbuđen* doslovnijim prijevodom *Kenu previše znači*, koji bliže odgovara značenju izvorne sintagme *this means too much to Ken*.

Primjer 30.

BR. PODSLOVA	219
ENGLESKI IZVORNIK	Tracy: I couldn't. This means too much to Ken.
HRVATSKI PRIJEVOD	Nisam mogao. Ken je previše uzbuđen.
REDAKTURA	Nisam mogao. Kenu previše znači.

S obzirom na to da svaki redaktor ima vlastiti (i nužno subjektivan) stil redigiranja, ne iznenađuje kako se dvadeset i osam intervencija odnosilo na izmjene teksta podslova iz slobodnijeg prijevoda u prijevod koji je leksički i stilski izrazito blizak izvorniku. Pritom su prvotna prijevodna rješenja bila gramatički točna no primjerenija razgovornome funkcionalnom stilu negoli standardu. Ovdje valja napomenuti kako su intervencije vezane uz izmjene slobodnoga prijevoda većinom ograničene na jednog sudionika (N3), uz tek nekoliko izmjena koje je unio sudionik N4. Tijekom retrospektivnoga intervjua, sudionik N3 izjavio je kako preferira prijevod koji preciznije odražava i semantičku i sintaktičku strukturu izvornika, pri čemu se fraza „*izmijenio sam to da bude bliže originalu*“ pojavljuje ukupno 12 puta u transkriptu njegova retrospektivnog intervjua. Stoga možemo govoriti o određenoj idiosinkraziji i osobnim preferencijama kad je riječ o ovoj potkategoriji jezično-tekstualnih izmjena. Primjerice, kod podslova 132 (primjer 31.), sudionik je slobodnije preveden tekst zamijenio sintagmom koja doslovno odražava izvornik. Svoju izmjenu obrazložio je time što je želio preciznije prenijeti značenje izvornoga teksta, to jest smatrao je svoju intervenciju točnijom u odnosu na prevoditeljevo rješenje.

Primjer 31.

BR. PODSLOVA	132
ENGLESKI IZVORNIK	Jared: I guess nobody bothered to tell Sharon Stone.
HRVATSKI PRIJEVOD	Sharon Stone ne zna ništa o tome.
REDAKTURA	Čini se da Sharon Stone to nitko nije rekao.

U primjeru 32. sudionik N4 izmijenio je slobodniji prijevod *ne miješaj se* u nešto doslovniji *ne ometaj uspjeh* za izvornu frazu *don't mess with success*, obrazloživši svoj odabir time što je smatrao kako se u prevoditeljevu rješenju gubi frazeološki aspekt izvornika. Dakle, redaktor se odlučio za odabir koji je smatrao i semantički i frazeološki preciznijim u odnosu na izvornik.

Primjer 32.

BR. PODSLOVA	170
ENGLJSKI IZVORNIK	Jack: Don't mess with success , Lemon. Viewers love Greenzo. Geiss loves Greenzo. We're not changing anything.
HRVATSKI PRIJEVOD	Ne miješaj se. Gledatelji i Geiss ga vole. Ništa ne mijenjamo.
REDAKTURA	Ne ometaj uspjeh. Gledatelji i Geiss ga vole. Ništa ne mijenjamo.

Kao što je vidljivo iz primjera navedenih u ovome potpoglavlju, sudionici eksperimenta u velikoj su mjeri pridavali važnost točnom i preciznom prijenosu informacija sadržanih u izvornome tekstu. U uvodnome potpoglavlju o procjeni kvalitete podslova (vidi potpoglavlje 1. 2. 4. 1.) opisali smo nekoliko teorijskih modela procjene kvalitete podslova, poput modela NTR, FAR i CIA (Romero Fresco i Pöchhacker 2017., 159, Pedersen 2017., 211-212 i Künzli 2020., 4), čija je zajednička karakteristika to što se svi temelje na identifikaciji i penalizaciji pogrešaka. To je ujedno i značajka koju dijele s uobičajenim metodama procjene kvalitete prijevoda u prevodilačkim agencijama. Kod takvih se modela semantičke pogreške u pravilu češće i više penaliziraju negoli ostale vrste pogrešaka zato što one najviše utječu na razumijevanje izvornika i sposobnost praćenja radnje filma. Stoga ne čudi rezultat da su sudionici našega istraživanja posvećivali posebnu pozornost upravo intervencijama na semantičkoj razini. Takav rezultat također je u skladu i s rezultatima našega anketnog upitnika (vidi potpoglavlje 5. 1. 2. 7.) u kojem je najveći broj sudionika, odnosno njih 19 od 29, najvažnijom vrstom pogrešaka smatrao upravo semantičke pogreške ili pogrešno prevedeno značenje izvornika. Iako rezultati pilot-studije nisu sadržavali značajan broj intervencija na semantičkoj razini, valja napomenuti kako je sudionik pilot-studije prokomentirao eksperimentalni tekst kao pretjerano lagan u tom pogledu te je tekst iz toga razloga zamijenjen podslovima upotrijebljenima u ovom dijelu istraživanja. Iako semantičke intervencije ni u glavnom eksperimentu ne čine najbrojniju skupinu intervencija, možemo zaključiti kako su se one u svakom dijelu našega istraživanja ipak pokazale kao izrazito važan aspekt redakture podslova. Osim toga, sklonost preciznijim prijevodima u odnosu na slobodne prijevode također oslikava već spomenutu subjektivnost prevoditelja ili redaktora na koju smo se osvrnuli u uvodnome dijelu ovoga poglavlja. Premda neki primjeri iz ove kategorije, poput primjera 31., nisu nužno bili nešto što bismo striktno okarakterizirali kao grube pogreške u značenju, sudionici su ipak smatrali kako prevoditeljevi odabiri ne prenose izvorno značenje s dostatnom preciznošću. Kao što smo spomenuli u pregledu literature (vidi potpoglavlje 2. 5. 2. o postupcima i parametrima redakture te

potpoglavlje 2. 5. 3. o kompetencijama redaktora), jedna od najvažnijih kompetencija redaktora trebala bi biti sposobnost prepoznavanja onoga što je potrebno izmijeniti u tekstu te samim time izbjegavanja unosa nepotrebnih izmjena. Iako naš eksperiment ne predviđa procjenu kvalitete učinjenih izmjena, smatramo kako je to vrlo zanimljivo pitanje za buduća istraživanja.

5.3.2.4 INTERVENCIJE NA MORFOLOŠKOJ RAZINI

Devet od ukupno 16 ispravaka iz ove skupine odnosilo se na pogrešne padežne oblike, kao u primjeru 33. i zamjenice *svi*, čiji standardni oblik u akuzativu glasi *sve*.

Primjer 33.

BR. PODSLOVA	270
ENGLISKI IZVORNIK	Jared: You will all be greenzoed!
HRVATSKI PRIJEVOD	Svih ću vas pozeleniti!
REDAKTURA	Sve ću vas pozeleniti!

U primjeru 34. možemo vidjeti još jedan primjer pogrešne uporabe padeža, odnosno izostanak vokativnoga nastavka za osobno ime Jared, koji je sudionik N4 dodao te tako ispravio pogrešku. Osim toga, u ovome primjeru sudionik je unio i jednu leksičku intervenciju ispravivši pleonazam. Prilog *zato što* semantički ima isto značenje kao i veznik *jer* te ga stoga nije potrebno upotrijebiti u dvostrukoj kombinaciji kao *zato jer*. No, riječ je o čestoj pogrešci i uvriježenu obliku u razgovornome stilu.

Primjer 34.

BR. PODSLOVA	62
ENGLISKI IZVORNIK	Liz: Alright, but only because I like Earth. Jared, we'll send you some stuff.
HRVATSKI PRIJEVOD	Hoću, samo zato jer volim Zemlju. Jared , poslat ćemo ti kad napišemo.
REDAKTURA	Hoću, no samo zato što volim Zemlju. Jarede , poslat ćemo ti kad napišemo.

U jednom slučaju sudionik je ispravio pogrešan aoristni oblik pomoćnog glagola *biti* koji je bio u trećem licu množine, dok je izvorni tekst bio u prvom licu množine. Riječ je o obliku koji se kolokvijalno koristi (*trebali bi*, umjesto *trebali bismo*), ali nije u skladu s pravilima hrvatskog standardnog jezika koja nalažu da se aorist pomoćnoga glagola *biti* mijenja po licima (vidi primjer 35.).

Primjer 35.

BR. PODSLOVA	67
ENGLISKI IZVORNIK	Jack: Gosh, we should update these forms.
HRVATSKI PRIJEVOD	Trebali bi ažurirati ove formulare.
REDAKTURA	Trebali bismo ažurirati ove formulare.

Jedna izmjena odnosila se na pogrešno upotrijebljen pridjev. Odnosno, sudionik N1 zamijenio je kolokvijalni oblik *rozi* standardnim oblikom *roza* (primjer 36.).

Primjer 36.

BR. PODSLOVA	165
ENGLISKI IZVORNIK	Jack: I'm ordering you to give me one of those pink cupcakes.
HRVATSKI PRIJEVOD	Naređujem ti da mi daš jedan rozi kolačić.
REDAKTURA	Naređujem ti da mi daš jedan roza kolačić.

Naposljetku, pet izmjena odnosilo se na ispravak posvojne zamjenice, odnosno izmjenu oblika *mojem* ili *mojeg* u kraći oblik *mom* ili *mog* (primjeri 37. i 38.).

Primjer 37.

BR. PODSLOVA	3
ENGLISKI IZVORNIK	Liz: But it was in my apartment.
HRVATSKI PRIJEVOD	Ali bio je u mojem stanu.
REDAKTURA	Ali bio je u mom stanu.

Primjer 38.

BR. PODSLOVA	49
ENGLISKI IZVORNIK	Tracy: People are like lemmings. Harvey Lemmings, my lawyer, who never misses a party.
HRVATSKI PRIJEVOD	Ljudi su poput leminga. Harveyja Leminga, mojeg odvjetnika
REDAKTURA	Ljudi su poput leminga. Harveyja Leminga, mog odvjetnika

Iako su oba oblika posvojne zamjenice prihvatljiva u hrvatskome standardnom jeziku, razlog odabira kraćega oblika najvjerojatnije djelomično leži u potrebi štednje broja znakova po retku podslova, što je motivacija koju često nalazimo u stilskim vodičima prevodilačkih agencija. U slučaju zamjene oblika *mojem* s oblikom *mom*, sudionik N4 naveo je stilsku motivaciju, no nije bio posve siguran u svoj odabir: „Tu sam stavio „u mom stanu“. Ne znam zašto, jednostavno taj *mom-mojem*. Bio mi je ljepši ritam rečenice nego „u *mojem*“. Bio je u *mojem* stanu, ko da je naglašeno onak. Ko da je riječ o tome jel stan tvoj ili moj pa onda naglašava „*mojem*“ tako.“

Stoga bismo mogli zaključiti kako je riječ o internaliziranom obliku koji je sudionik usvojio tijekom svoga radnog vijeka, a da mu potencijalni razlozi za takav odabir ni samome više nisu svjesno dohvatljivi te smo zato ovu intervenciju uvrstili u intervencije na morfološkoj razini.

5.3.2.5 INTERVENCIJE NA SINTAKTIČKOJ RAZINI

Dvije intervencije od ukupno dvanaest sintaktičkih intervencija odnosile su se na ispravak pogrešno upotrijebljene jednine ili množine kod slaganja subjekta i predikata (vidi primjer 39.).

Primjer 39.

BR. PODSLOVA	76
ENGLESKI IZVORNIK	Kenneth: Mr. D.? Jack: No. I could make up some excuse , Kenneth, but I have too much respect for you.
HRVATSKI PRIJEVOD	Gospodine D.? -Ne. Mogao bih smisliti neku izlike , ali previše te poštujem.
REDAKTURA	Gospodine D.? -Ne. Mogao bih smisliti neku izliku , ali previše te poštujem.

Tri intervencije odnosile su se na izmjenu reda riječi u rečenici. U ovom slučaju nije riječ o gramatičkoj pogrešci, s obzirom na to da u hrvatskome jeziku red riječi u rečenici može biti stilski neobilježen ili stilski obilježen i razmjerno je slobodan (vidi primjer 40.). Mogli bismo reći kako je zapravo riječ o izmjeni motiviranoj stilskim razlozima.

Primjer 40.

BR. PODSLOVA	98
ENGLESKI IZVORNIK	Josh: I'm not really into T. I. Grizz: -Fall Out Boy will be there too.
HRVATSKI PRIJEVOD	Nije mi nešto T. I. -Fall Out Boy će isto doći.
REDAKTURA	Nije mi T. I. baš nešto. -Fall Out Boy će isto doći.

U dva slučaja bila je riječ o dodavanju čestice *se* uz nepravi povratni glagol *brinuti*. U skladu s pravilom standardnoga hrvatskog jezika⁶, glagol *brinuti se* nepravi je povratni glagol koji znači „biti u brizi“ ili „posvećivati komu ili čemu pažnju“ te ga ne treba upotrebljavati bez *se* (primjer 41.).

⁶ <https://gramatika.hr/pravilo/glagoli-prema-predmetu-radnje/37/> (Zadnji put pristupljeno 13. 7. 2022.)

Primjer 41.

BR. PODSLOVA	9
ENGLJSKI IZVORNIK	Jenna: The only reason men start taking care of themselves is if they're getting someone to have sex with them.
HRVATSKI PRIJEVOD	Muškarci brinu o izgledu jedino ako spavaju s nekim.
REDAKTURA	Muškarci se brinu za izgled jedino ako spavaju s nekim.

Pet ispravaka odnosilo se na ispravak mjesta enklitike. Prema Wackernagelovu zakonu mjesto enklitike često je drugo mjesto u rečenici, odmah nakon prve naglašene riječi ili sastavnice. Iako se u razgovornome jeziku većina izvornih govornika zapravo rijetko pridržava toga pravila te bismo mogli reći da je pitanje enklitika ujedno i pitanje uporabe funkcionalnoga razgovornog stila, od redaktora podslova ipak se očekuje određeno pridržavanje pravila standardnoga jezika te smo ove intervencije stoga uvrstili u intervencije na sintaktičkoj razini. Sudionik N4 u svome se retrospektivnom intervjuu osvrnuo upravo na enklitike kao čest oblik jezične pogreške: „*Al to su sve dosta česte greške. Mislim, te enklitike, pa ja sam već tko zna koliko godina radio kao prevoditelj kad sam naučio te enklitike. Pa to je valjda zadnje što... Ono kad sve drugo već savladaš, onda ajde i to.*“ Osim razgovornomu jezik podslova blizak je i književnomjetničkomu funkcionalnom stilu, što bi upućivalo na određen stupanj jezične slobode. Već smo se osvrnuli na stilsku neutralizaciju audiovizualnih prijevoda kroz uporabu standardnih oblika (vidi potpoglavlje 5. 3. 2. 2.), stoga možemo reći kako i primjeri intervencija u enklitike ukazuju na sklonost standardizaciji prijevoda, iako se one u razgovornome stilu zapravo vrlo rijetko stavljaju na drugo mjesto u rečenici. Dapače, izvornim govornicima hrvatskoga takve izmjene katkad djeluju neuobičajeno i pretjerano formalno.

Primjer ispravka enklitike možemo vidjeti u primjeru br. 42.

Primjer 42.

BR. PODSLOVA	4
ENGLJSKI IZVORNIK	Liz: I don't know why I told you about the Pop-Tart. But that's weird! It's just me and Pete at my place.
HRVATSKI PRIJEVOD	Ne znam zašto sam ti rekla za keks. Čudno jer je kod mene samo još Pete.
REDAKTURA	Ne znam zašto sam ti rekla za keks. Čudno jer kod mene je samo još Pete.

Kao i kod potkategorije ortografskih intervencija, i kod morfoloških i sintaktičkih intervencija za veći bismo broj ispravaka mogli reći kako je riječ o ispravcima koji pripadaju području rada lektora, a ne redaktora podslova. No, rezultati našega anketnog upitnika (vidi potpoglavlje 5.1. 3. 2. i potpoglavlje 5. 1. 3. 3.) upućuju na zaključak kako se ta dva područja često preklapaju u

realnim radnim uvjetima. Sudionici iz anketnoga istraživanja napominjali su kako agencije često ne zapošljavaju posebno osoblje za obje uloge, nego obje vrste zadataka često obavlja jedna osoba. Većina sudionika smatrala je kako bi provjera toga odgovara li prijevod jezičnim standardima ciljnoga jezika, trebala biti dužnost lektora, dok bi redaktori trebali provjeravati odgovara li prijevod tehničkim standardima i je li preneseno točno značenje izvornika, no pritom su mnogi naglašavali kako uloga redaktora često ne postoji uopće, odnosno od osobe koja izvršava redaktorske zadatke često se očekuje i provjera jezičnih aspekata prijevoda. Također, kad je riječ o grubljim jezičnim pogreškama, moguće je pretpostaviti kako bi redaktori koji tijekom rada naiđu na njih, mogli osjetiti potrebu da ih isprave unatoč tomu što to ne spada u uže područje njihova rada. Osim toga rezultati retrospektivnih intervjua pokazali su i određenu nesigurnost kad je riječ o točnosti pojedinih gramatičkih rješenja (vidi potpoglavlje 5. 4. 1. 1.). Pojedini sudionici spominjali su kako ni sami nisu u potpunosti sigurni je li prevoditeljevo rješenje netočno, a njihovo posve gramatički točno, dok su neki citirali druge kolege redaktore kao autoritet čijem se mišljenju priklanjaju kad je riječ o gramatičkim ili pravopisnim pitanjima zato što smatraju kako oni posjeduju veće jezično znanje („*Aha, veliko B sam stavio zato što su ovdje tri točke. To me naučio kolega. Kojem vjerujem, jer je bolji od mene. (smijeh) I on to baš onako... On je završio lingvistiku. I on baš jako čvrsto tvrdi da nakon tri točke ide veliko slovo. I to je to. Pa, ja se toga držim. (smijeh)*“). Također, pojedini sudionici objašnjavali su potrebu unosa određenih pravopisnih izmjena time što lektori često rade bez videozapisa i katkad ne uspijevaju razaznati sve nijanse značenja izvornika te im je potrebno olakšati rad. Obje ove pojave potanko ćemo razložiti u analizi retrospektivnih intervjua (vidi potpoglavlje 5. 4. 1. 1.) te se ovdje nećemo više njima baviti.

5.3.2.6 INTERVENCIJE NA PRAGMATIČKOJ RAZINI

Ova kategorija sadrži ukupno šest intervencija i obuhvaća izmjene koje smo okarakterizirali kao izmjene motivirane pragmatičkim razlozima, što podupiru pojedine tvrdnje sudionika iz retrospektivnoga intervjua. Svim primjerima iz ove kategorije zajedničko je to što se tiču intervencija čiji je cilj olakšati publici praćenje sadržaja.

Jedna izmjena odnosila se na dopunu podslova punim nazivom televizijske emisije *Today Show*, u podslovu navedene u skladu s izvornikom samo kao *Today*, što bi moglo biti nejasno hrvatskoj publici, kao što je i sudionik N3 naglasio u retrospektivnome intervjuu: „*Iako on kaže did you catch me on Today, tu sam zbog hrvatskih gledatelja stavio Today Show. To je kao puni naziv te emisije. Čisto da bude jasnije.*“ (Vidi primjer 43.). Prema Chestermanu (1997.,

71) prevoditelji imaju tendenciju stvarati tekstove koji su eksplicitniji od izvornika. U svojoj taksonomiji, Pedersen (2011., 76 i 79-80) preuzima Chestermanov pojam eksplicitacije (engl. *explicitation*) u smislu dodavanja teksta u podslov kako bi se razjasnio neki naziv ili pojam iz izvornika, a koji ne mora biti poznat ciljnoj publici, i naziva ga specifikacijom (engl. *specification*). U slučaju njezine primjene prevoditelj (ili redaktor) podslovu dodaje informaciju koja je u izvorniku latentna. Svrha je toga postupka prenijeti smisao ili konotacije izvornika i tako publici olakšati razumijevanje scene koja se odigrava na zaslonu.

Primjer 43.

BR. PODSLOVA	200
ENGLESKI IZVORNIK	Jared: Did you catch me on Today , Jack?
HRVATSKI PRIJEVOD	Jesi li me vidio na Todayu , Jack?
REDAKTURA	Jesi li me vidio na Today Showu , Jack?

U podslovu 51 (primjer 44.) prevoditelj se odlučio za primjenu strategije generalizacije (Pedersen 2011., 83) u odnosu na izvornik. Naziv televizijske kuće u kojoj se odvija radnja zamijenio je prilogom mjesta *ovdje*, no sudionik N3 smatrao je kako je riječ o pretjeranom poopćavanju te je umjesto priloga unio izraz *u redakciji*, također kako bi publici bilo jasnije o čemu je riječ, kao što je i izjavio u svom retrospektivnome intervjuu.

Primjer 44.

BR. PODSLOVA	51
ENGLESKI IZVORNIK	Tracy: I just have to start a little rumor. Who are the biggest gossips on TGS ?
HRVATSKI PRIJEVOD	Samo treba pokrenuti glasinu. Tko su najveći tračeri ovdje ?
REDAKTURA	Samo treba pokrenuti glasinu. Tko su najveći tračeri u redakciji ?

U dva slučaja sudionici su izbacili upotrijebljenu zamjenicu ili nadimak i umjesto toga stavili puno ime lika kakvo se i čuje u zvučnome zapisu dijaloga (primjer 45.).

Primjer 45.

BR. PODSLOVA	156
ENGLESKI IZVORNIK	Jack: Hey, Kenneth , you know how much I like to joke around, right? Kenneth: Not really, Mr. Donaghy.
HRVATSKI PRIJEVOD	Hej, Ken , znaš da se ja volim šaliti. -I ne baš, g. Donaghy.
REDAKTURA	Kennethe , znaš da se ja volim šaliti? -Ne baš, g. Donaghy.

Dvije izmjene odnosile su se na ispravak naziva serije koja postoji u hrvatskome prijevodu, a prevoditelj je ostavio engleski naziv, što odgovara uobičajenoj prijevodnoj normi koja nalaže da se nešto što je već prevedeno navodi pod postojećim nazivom (primjer 46.).

Primjer 46.

BR. PODSLOVA	215
ENGLESKI IZVORNIK	Frank: The girl from <i>Heroes</i> is gonna take a shower.
HRVATSKI PRIJEVOD	Cura iz <i>Heroesa</i> će se tuširati.
REDAKTURA	Cura iz <i>Heroja</i> će se tuširati.

U nastavku teksta opisat ćemo kategoriju intervencija vezanih uz prilagodbu podslovljavanju, koja sadrži potkategorije ispravka vremenskih kodova, izmjene oblika podslova i usklađivanja s konvencijama podslovljavanja, skraćivanja teksta, dodavanja izostavljena teksta i usklađivanja teksta sa videozapisom.

5.3.3 INTERVENCIJE PRILAGODBE PODSLOVLJAVANJU

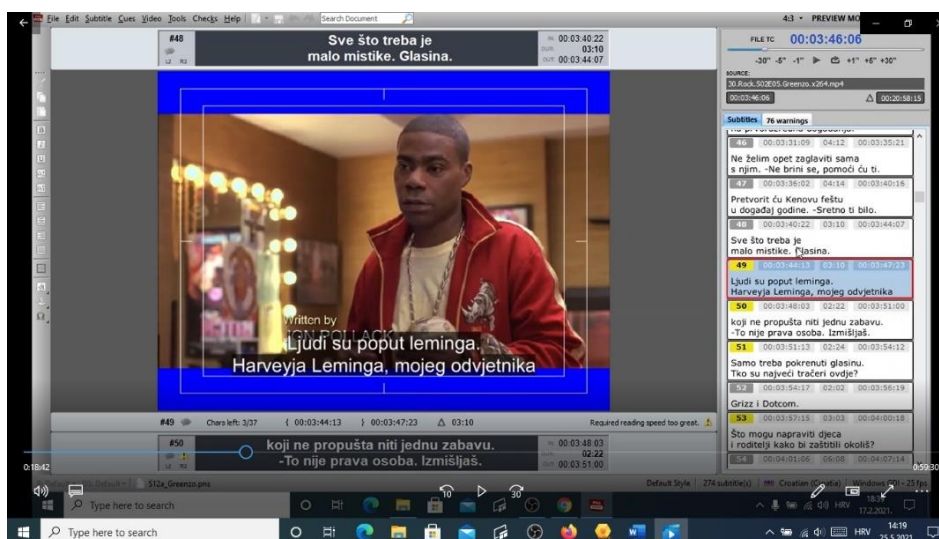
5.3.3.1 ISPRAVAK VREMENSKIH KODOVA

Kategorija ispravka vremenskih kodova najbrojnija je kategorija tehničkih intervencija, odnosno intervencija prilagodbe podslovljavanju. Još ćemo se jednom osvrnuti na DHAP-ove Smjernice koje po pitanju vremenskih kodova govore sljedeće: podslovi moraju biti na zaslonu dovoljno dugo kako bi gledatelji mogli pročitati tekst i istovremeno pratiti audiovizualni sadržaj, pri čemu bi jednoredni podslov trebao stajati na zaslonu najmanje dvije i pol sekunde, a dvoredni najmanje četiri do pet sekundi, osim kod dječjih emisija kod kojih podslovi mogu trajati dulje. Minimalno trajanje vrlo kratkih podslova trebalo bi biti dvije sekunde, a maksimalno sedam sekundi, uzevši u obzir kompleksnost teksta i ciljnu publiku (DHAP 2019., 2). Podslovi bi se na zaslonu trebali pojaviti istoga trenutka kad počne govor, jedan podslov ne bi trebao prelaziti na sljedeću scenu, osim ako nije riječ o smislenu povezanim kratkim scenama kako bi gledatelji mogli pročitati tekst podslova. Također, u nastavku Smjernice navode kako u Hrvatskoj nije uvriježeno prekidati trajanje podslova s promjenom kadra, a razmak između

dva uzastopna podslova trebao bi iznositi najmanje dvije ili tri prazne sličice (engl. *frame*) kako bi se dodatno olakšalo praćenje (DHAP 2019., 2-3).

Ukupno 64 intervencije tijekom našega eksperimenta odnosile su se na ispravak vremenskih kodova koji nisu odgovarali zvučnomu zapisu. Pritom valja napomenuti kako je odabrani skup podslova bio vremenski usklađen s videozapisom kod kojeg je postojalo nekoliko pauza za reklame, ali tijekom eksperimenta upotrijebljen je videozapis bez tih pauza, što je značilo da je potrebno prilagoditi (engl. *offset*) podslove nekoliko puta tijekom redakture. Samo jedan sudionik nije primijetio da je riječ o tome, odnosno umjesto automatske prilagodbe upotrijebio je ručni unos vremenskih kodova. Osim toga, program RobagoPNS sadrži oznake za prekratko ili predugačko trajanje podslova, što znači da su svi podslovi, koji traju prekratko da bi se mogli pročitati, označeni žutom bojom. Svi sudionici eksperimenta uzeli su to u obzir i nastojali prilagoditi vremenske kodove tako da produže trajanje prekratkih podslova tamo gdje je to moguće te prilagode ulazne i izlazne vremenske kodove trenutcima kad likovi na zaslonu započinju ili završavaju segmente dijaloga. Promjene oblika podslova te katkad i jezično-tekstualne intervencije nužno prate i izmjene vremenskih kodova, pa su sve takve intervencije ujedno uvrštene i u zbroj ispravaka vremenskih kodova. U pojedinim slučajevima sudionici se nisu služili opcijom *timing mode* koju program nudi, nego su vremenske kodove usklađivali ručno kako bi oni bili što precizniji. U odnosu na prethodno navedene smjernice i prikaz standardne prakse kakva je uobičajena na hrvatskome tržištu audiovizualnih prijevoda, možemo reći da su se naši sudionici držali tih parametara tijekom provedbe eksperimenta. Takav je razvoj situacije očekivan jer je riječ o profesionalnim redaktorima s višegodišnjim iskustvom u podslovljavanju i redakturama podslova koji su svakako internalizirali uobičajene obrasce rada, posebice kad je riječ o tehničkim aspektima podslovljavanja. Na slici 5.7. možemo vidjeti primjer žuto označenih podslova, što se automatski pojavljuje u programu za podslovljavanje RoBaGo PNS kad trajanje podslova ne odgovara specifikacijama neke prevoditeljske agencije ili je trajanje podslova prekratko da bi se mogli pročitati.

Slika 5.7. Primjer žuto označenih upozorenja o prekratkom trajanju podslova kojima bi bilo uputno produžiti trajanje

5.3.3.2 IZMJENA OBLIKA PODSLOVA I USKLADIVANJE S KONVENCIJAMA PODSLOVLJAVANJA

Kao što smo spomenuli u pregledu literature, konvencije podslovljavanja razlikuju se od države do države i uvelike ovise o specifičnim sociokulturnim obrascima i tržišnim navikama pa tako Kuo (2014., 85) navodi kako je u Maleziji katkad uobičajeno imati tri retka na zaslonu, jedan za malajski, jedan za engleski i jedan za kineski jezik, dok je na Tajvanu i u Hong Kongu uobičajen bio samo jedan redak. Uzevši u obzir ono što smo vidjeli na našim snimkama zaslona, možemo reći kako su sudionici našega istraživanja u velikoj mjeri slijedili tradicionalne obrasce oblikovanja podslova kakvi su u uporabi na hrvatskome tržištu audiovizualnih prijevoda. Gdje god je bilo moguće, nastojali su prilagoditi diobu podslova tako da završni oblik podslova čine suvisle semantičke i morfosintaktičke cjeline, odnosno rečenice koje „započinju velikim slovom, a završavaju interpunkcijskim znakom“, kao što navode DHAP-ove Smjernice dobre prakse (DHAP 2019., 3-4).

Dakle, kategorija izmjena oblika podslova i konvencija podslovljavanja obuhvaća sve one intervencije koje se odnose na prilagodbu podslova konvencijama na određenu tržištu audiovizualnih prijevoda. U Hrvatskoj to znači da se preferira ujednačavanje dužine gornjega i donjega retka tako da donji redak bude duži od gornjega ili da oba retka budu otprilike jednake dužine, preoblikovanje podslova, skraćivanje dvorednih podslova na jednoredne tamo gdje je to moguće, ispravak pogrešno prelomljenih podslova te oblikovanje podslova tako da oni čine koherentne semantičke i morfosintaktičke cjeline. U ovom je eksperimentu ukupno izbrojano 38 takvih intervencija u snimkama zaslona. Kao što smo već citirali u poglavlju posvećenom

pilot-studiji, DHAP-ove Smjernice za kvalitetno prevođenje u podslove u Hrvatskoj (DHAP 2019., 3-4) poseban naglasak stavljaju na to da bi bilo uputno oblikovati podslove kao kraće rečenice kako bi podslov počinjao velikim slovom, a završavao točkom, uzevši u obzir i sadržaj i strukturu samog podslova. Gramatičke cjeline ne smiju se prilikom diobe razlamati na dva podslova, a ako se jedna rečenica proteže u više podslova, novi podslov mora počinjati ili smislenom gramatičkom cjelinom ili novom zavisnom rečenicom. Kod dvorednih podslova DHAP (2019., 4) navodi kako gornji redak treba biti kraći od donjega, pri čemu i gornji i donji red trebaju biti razlomljeni tako da tvore smislene cjeline teksta. Takvo je razmišljanje u skladu s Kodeksom dobre prakse podslovljavanja (engl. *Code of Good Subtitling Practice*) koji također predviđa dva retka za pojedinačni podslov te precizira kako u slučaju dva retka nejednake dužine, gornji redak mora biti kraći kako bi što više slike bilo slobodno i kako bi se smanjio broj nepotrebnih pokreta oka. Također, *Code of Good Subtitling Practice* zahtijeva blisku povezanost između izvornoga dijaloga i sadržaja podslova, odnosno izvorni i ciljni jezik moraju biti međusobno usklađeni što je više moguće (Ivarsson i Carroll 1998., 2). Pojedini autori, poput Lomheima (1999., 193), smatraju kako je za čitanje podslova koji se sastoje od kraćega gornjeg i dužega donjeg retka, potrebno manje vremena, stoga takav oblik podslova omogućuje gledatelju lakše i brže čitanje podslova u kraćem vremenskom roku. Također, segmentacija podslova u skladu sa sintaktičkim pravilima određena jezika olakšava čitljivost i kognitivnu obradu teksta (Gerber-Morón i Szarkowska 2018., 1-2). Prema istraživanju koje su provele Gerber-Morón i Szarkowska (2018., 17), gledatelji podslova preferiraju sintaktički segmentirane podslove, odnosno važnija im je kohezija semantičkih i sintaktičkih jedinica negoli oblik podslova, iako je njihova skupina gluhoonijemih sudionika preferirala piramidalan oblik podslova, s kraćim gornjim retkom (Gerber-Morón i Szarkowska 2018., 16).

Prilikom intervencije u oblik podslova, sudionici eksperimenta vodili su se upravo takvim standardima. Primjerice, kod podslova 16 i 17 (primjer 47.) bila je riječ o pogrešno razdvojenoj gramatičkoj cjelini pa je sudionik N1 preselio osobnu zamjenicu i pomoćni glagol *biti* u podslov broj 17 kako bi rečenica započinjala subjektom i tvorila smislenu sintaktičku i semantičku cjelinu.

Primjer 47.

BR. PODSLOVA	16
ENGLESKI IZVORNIK	Jack: Don Geiss is a genius. He's pitting all of the divisions of this company against each other
HRVATSKI PRIJEVOD	Don Geiss je genij. Natjerao je sve odjele da se natječu tko će
REDAKTURA	Don Geiss je genij. Natjerao je sve odjele da se natječu
BR. PODSLOVA	17
ENGLESKI IZVORNIK	to see who can make the most money from this environmentalism trend.
HRVATSKI PRIJEVOD	najviše zaraditi na ovom ekotrendu.
REDAKTURA	tko će najviše zaraditi na ovom ekotrendu.

Ovdje moramo napomenuti kako kod izmjene oblika podslova možemo razlikovati jednostavne izmjene, kod kojih redaktor preoblikuje podslov tako što primjerice briše razmake viška ili podslov za koji ne postoji potreba da bude dvoredni, jer je vrlo kratak, mijenja u jednoredni. Primjer takva preoblikovanja podslova nalazimo u podslovu 211 (primjer 48.). Broj znakova u retku varira prema mediju za koji se podslovljava (primjerice, redak kod televizijskih prijevoda može biti duži od retka za kino, što ovisi o tehničkim specifikacijama naručitelja prijevoda). O tome također ovisi hoće li se podslov formirati u jedan ili dva retka. U ovom slučaju redaktor je ispravno procijenio da je 28 znakova u jednom retku prihvatljivo, a podslov je dobio na čitkosti.

Primjer 48.

BR. PODSLOVA	211
ENGLESKI IZVORNIK	Jack: You're crazy. And you're fired.
HRVATSKI PRIJEVOD	Ti si lud. I dobio si otkaz.
REDAKTURA	Ti si lud. I dobio si otkaz.

No, češću vrstu promjene oblika podslova čine kompleksne izmjene koje uključuju preoblikovanje dijelova teksta ili čitava teksta u podslovima, koje onda naravno za sobom povlači i promjenu oblika tog podslova. Najveći broj intervencija koje smo izbrojali (35 od ukupno 38) čine kompleksne intervencije. Stoga primjeri odabrani za ilustraciju ove potkategorije ujedno sadrže i leksičke te sintaktičke izmjene, koje su ručno izbrojane i uvrštene u zbroj intervencija u pripadajućim potkategorijama skupine jezično-tekstualnih izmjena. Razlog tomu jest to što jezično-tekstualne izmjene unutar jednoga podslova često za sobom povlače i izmjene oblika podslova ili vremenskih kodova te je katkad nemoguće razdvojiti jedan

podslav kako bi sadržavao samo jednu vrstu intervencije. Zbog toga su sve intervencije u cjelokupnim rezultatima izbrojane ručno, a dvojnost je pojedinih primjera naglašena u ovome tekstu.

Kad je riječ o kompleksnim izmjenama oblika podslova, sudionik N1 pozabavio se i segmentom podslova 40-42 (primjer 49.) koji je sadržavao gramatičku pogrešku u obliku pogrešna roda i padeža imenice, te čiji su dioba i oblikovanje bili nezgrapni. Sudionik je prvo nekoliko puta preslušao zvučni zapis toga segmenta podslova, zatim je dio teksta iz podslova 41 premjestio u podslov 40 kako bi se on sastojao od dvije cjelovite rečenice, pritom prilagodivši i oblik gornjega i donjega retka, crticu drugoga govornika i vremenske kodove podslova. Zatim je podslov 41 oblikovao kao jedinstvenu cjelinu. Ispravio je pogrešan padežni nastavak i izbacio suvišan prilog i zamjenicu kako bi smanjio broj znakova po retku, ali je pritom zadržao smisao izvornoga teksta. Naposljetku je podslov 42 oblikovao tako da također čini jedinstvenu cjelinu i izmijenio sintaktičku strukturu rečenice kako bi se broj znakova po retku smanjio, a rečenica zadržala isto značenje kao i izvornik. Ovdje također možemo zamijetiti kako je promjena oblika i diobe podslova uključivala i leksičke i sintaktičke izmjene te naposljetku i izmjenu vremenskih kodova relevantnih podslova. Te su intervencije zabilježene i ubrojene u ukupan zbroj pripadajućih potkategorija intervencija.

Primjer 49.

BR. PODSLOVA	40
ENGLESKI IZVORNIK	Tracy: What's up, Lemon?
HRVATSKI PRIJEVOD	Što ima, Lemon?
REDAKTURA	Što ima, Lemon? -Skrivam se od Kennetha.
BR. PODSLOVA	41
ENGLESKI IZVORNIK	Liz: I'm hiding from Kenneth. I don't wanna get roped into another one of his terrible parties.
HRVATSKI PRIJEVOD	Skrivam se od Kennetha. Ne želim da me namami na još jednu
REDAKTURA	Ne želim da me namami na još jedan grozan tulum.
BR. PODSLOVA	42
ENGLESKI IZVORNIK	Liz: I'm always the only person who shows up.
HRVATSKI PRIJEVOD	od svojih groznih tulumu. Uvijek budem jedina koja dođe.
REDAKTURA	Uvijek samo ja dođem.

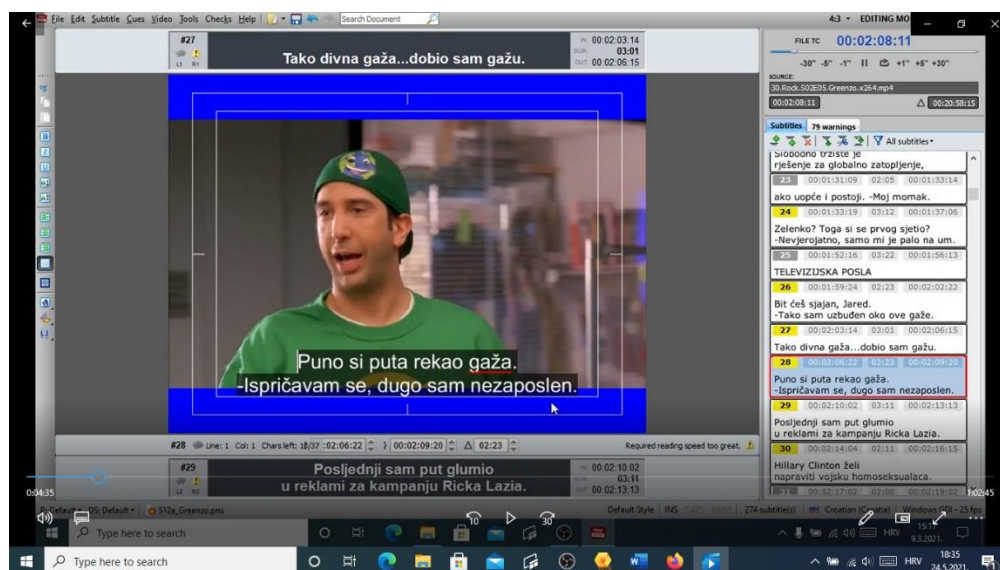
Isti princip rada možemo primijetiti i na primjeru izmjene oblika podslova 107-109 (primjer 50.) kod sudionika N3. Također je bila riječ o podslovima čija dioba nije bila logična jer je

podslav 107 završavao na polovici rečenice, a podslav 108 su činila dva dijela dvije različite rečenice. Pitanje koje je započelo u podslavu 108 završavalo je u podslavu 109, ali tako da takav tekst ne bi mogao stajati kao zasebna cjelina kakvu bi netko tko se tek uključio u gledanje serije mogao lako pratiti. Stoga je sudionik N3 u podslavu 107 izbrisao zadnjih nekoliko riječi drugoga retka, prebacio ih u sljedeći podslav i zatim isto to ponovio i s podslavima 108 i 109 kako bi u svakom podslavu dobio cjelovite rečenice. Time je dobio tri smislene i zaokružene cjeline, kojima je zatim uskladio vremenske kodove. Kao i u prethodnome primjeru i ovaj primjer ilustrira višestrukost zahvata na pojedinim podslavima: izmjena diobe podslava za sobom je povukla i leksičke i sintaktičke izmjene te izmjenu vremenskih kodova.

Primjer 50.

BR. PODSLOVA	107
ENGLISKI IZVORNIK	Jenna: Hey, Cerie. What's going on this weekend? I mean, I know lots of dope stuff, of course.
HRVATSKI PRIJEVOD	Bok, Cerie. Ima li što ovaj vikend? Znam za puno guba stvari, samo brinem
REDAKTURA	Bok, Cerie. Ima li što ovaj vikend?
BR. PODSLOVA	108
ENGLISKI IZVORNIK	Jenna: I just wanna make sure you knew about it.
HRVATSKI PRIJEVOD	da i ti znaš za njih. Je li <i>in</i> biti bosih stopala
REDAKTURA	Znam za puno guba stvari, samo se želim pobrinuti da i ti znaš.
BR. PODSLOVA	109
ENGLISKI IZVORNIK	Jenna: Are bare feet <i>in</i> now or do you just have your shoes off?
HRVATSKI PRIJEVOD	ili si samo skinula cipele?
REDAKTURA	Je li <i>in</i> biti bosih stopala ili si samo skinula cipele?

Slika 5.8. Primjer dužeg donjeg retka.

Naposljetku, još jedan primjer intervencije u nepravilno razdvojene podslove možemo vidjeti u primjeru 51. kod podslova 264 i 265. Naime, podslov 264 završavao je pomoćnim glagolom biti, odnosno zavisna surečenica nije bila pravilno odvojena u sljedeći podslov pa je sudionik N3 zamijenio veznik *kako* veznikom *da* i preoblikovao podslove tako da tvore dvije sintaktičke cjeline.

Primjer 51.

BR. PODSLOVA	264
ENGLISKI IZVORNIK	Jack: Yes, or you could put on a silly hat and tell kids
HRVATSKI PRIJEVOD	Da, ili možete staviti šašavi šešir i objasniti djeci kako će
REDAKTURA	Da, ili možete staviti šašavi šešir i objasniti djeci
BR. PODSLOVA	265
ENGLISKI IZVORNIK	Jack: how outsourcing means cheaper toys for Christmas. Al Gore: -This is not working for me, Jack.
HRVATSKI PRIJEVOD	božićni pokloni biti jeftiniji zbog <i>outsourcinga</i> . -Ovo neće ići.
REDAKTURA	da će božićni pokloni biti jeftiniji zbog <i>outsourcinga</i> . -Ovo neće ići.

Jedna izmjena odnosila se na dodatak crtice kojom se označava drugi govornik u podslovu. U skladu s DHAP-ovim *Smjernicama dobre prakse* i uvriježenim navadama podslovljavanja u Hrvatskoj, kad je riječ o prijenosu dijaloga, ispred prvoga govornika ne stavlja se crtica, a ispred svakog idućeg stavlja se crtica bez razmaka (DHAP 2019., 2). Četiri intervencije uključivale su stavljanje u kurziv dijelova teksta koji se odvijaju u naraciji dok likovi sjede okupljeni oko televizora i gledaju emisiju na zaslonu (vidi primjer 52.). DHAP-ove Smjernice navode kako bi prevoditelj trebao moći sam procijeniti je li kurziv potreban ili nije u takvim situacijama. U

slučajevima kad je riječ o brznoj izmjeni kadrova ili govornik koji je netom bio u kadru izađe iz kadra, ali se govor nastavlja, kurziv je potrebno izbjeći (DHAP 2019., 2). No, u uobičajenoj praksi uvriježio se običaj da se naracija koja nije izravno vezana uz likove na zaslonu, nego se primjerice odvija u pozadini, kao što se zbiva u ovoj situaciji, stavlja u kurziv. Sudionici N2 i N3 osvrnuli su se na to u svojim retrospektivnim intervjuima, napomenuvši kako je riječ o uobičajenom postupku kod podslovljavanja. Jedan od njih ujedno je naglasio i kako je oblikovao podslov tako da donji redak uključuje samo tekst u kurzivu, na taj način podredivši oblikovanje podslova pravilu uporabe kurziva u naraciji („Tu sam stavio ovaj *Što mogu napraviti djeca i roditelji kako bi zaštitili okoliš?* E, taj *Što mogu napraviti djeca i roditelji* sam stavio sve u jedan red. Zato što to nije preko ekrana. I onda sam ovaj dio *kako bi zaštitili okoliš* koji ide preko ekrana stavio u kurziv. Znači, drugi dio rečenice je preko ekrana, ne? Pa sam stavio to u kurziv. Ali sam stavio, tak sam rasporedio gornji i donji red da ovo gore što nije preko ekrana bude u prvom redu, a u drugom redu bude samo ovo što je u kurzivu.“).

Primjer 52.

BR. PODSLOVA	53
ENGLISKI IZVORNIK	Meredith: What else can kids and parents do to protect the environment?
HRVATSKI PRIJEVOD	Što mogu napraviti djeca i roditelji kako bi zaštitili okoliš?
REDAKTURA	Što mogu napraviti djeca i roditelji <i>kako bi zaštitili okoliš?</i>

5.3.3.3 SKRAĆIVANJE TEKSTA

Kategorija skraćivanja teksta sadrži 37 intervencija i obuhvaća sve one intervencije učinjene kako bi se tekst podslova sažeo, što je uobičajena praksa u podslovljavanju uvjetovanom samim parametrima te djelatnosti. Iako svi zahvati u ovoj potkategoriji sadrže leksičke, sintaktičke izmjene, izmjene oblika podslova ili vremenskih kodova, riječ je o intervencijama čiji je primarni cilj smanjivanje broja znakova po retku te odabrani primjeri služe tome da ilustriraju takav tip intervencije. Prilagodba izgovorena dijaloga ili naracije skućenim okvirima podslova jedno je od temeljnih pravila podslovljavanja, što su i sami sudionici eksperimenta često isticali u retrospektivnim intervjuima (vidi potpoglavlje 5. 4. 3. 4.) u kojima su to navodili kao motiv za unesene izmjene.

Devetnaest izmjena odnosilo se na brisanje suvišnih riječi, poput imena likova koja su već više puta ponovljena tijekom epizode pa nisu nova informacija, ponovljenih uzvika ili priloga i zamjenica, kao u primjeru 53.

Primjer 53.

BR. PODSLOVA	140
ENGLESKI IZVORNIK	Liz: Why didn't you tell me this ?
HRVATSKI PRIJEVOD	Zašto mi to nisi rekao?
REDAKTURA	Zašto mi nisi rekao?

Osamnaest izmjena odnosilo se na zamjenu izraza nekim kraćim oblikom koji ima isto ili vrlo slično značenje, to jest na primjenu strategija tekstualne redukcije. Takav postupak upućuje na namjeru skraćivanja broja znakova po retku i olakšavanja čitljivosti teksta podslova, ali i na odabir drukčijeg stilskog oblika. Pokazatelje toga nalazimo u primjerima 54. i 55.

Primjer 54.

BR. PODSLOVA	10
ENGLESKI IZVORNIK	Jenna: If it wasn't for that, they'd just sit at home in their own filth.
HRVATSKI PRIJEVOD	U protivnom bi živjeli u prljavštini.
REDAKTURA	Inače bi živjeli u prljavštini.

Primjer 55.

BR. PODSLOVA	28
ENGLESKI IZVORNIK	Liz: Yeah, you're saying 'gig' a lot. Jared: Oh, I'm so sorry. I haven't worked in a while
HRVATSKI PRIJEVOD	Puno si puta rekao gaža. -Ispričavam se, dugo sam nezaposlen.
REDAKTURA	Ponavljaš se. -Dugo sam nezaposlen.

U primjeru 54., sudionik N1 zamijenio je izraz *u protivnom* kraćim prilogom *inače*, dok je u primjeru 55. preoblikovao prvi redak i zamijenio cijelu rečenicu kraćom rečenicom istoga značenja. U drugom retku izbacio je ispriku koja i nije pretjerano nužna za razumijevanje toga podslova, a takav postupak omogućio mu je da ujedno produži vremensko trajanje istoga podslova. Isti postupak primijenio je u primjeru 56. gdje je također preoblikovao tekst tako što ga je zamijenio tekстом vrlo slična značenja no u manjem broju znakova po retku. Riječ je o segmentu brze izmjene replika gdje je dužina trajanja podslova vrlo kratka te je bilo važno zadržati značenje izgovorena teksta, ali ga pritom skratiti tako da odgovara brzini odvijanja dijaloga.

Primjer 56.

BR. PODSLOVA	32
ENGLESKI IZVORNIK	Jack: Well, thankfully, those days are behind you. Your billboard is going up at Times Square,

HRVATSKI PRIJEVOD	Ta su vremena iza tebe. Tvoj će plakat biti na Times Squareu,
REDAKTURA	Bilo nekoć. Plakat ti ide na Times Square,

U podslovu 89 (primjer 57.), koji također sadrži duži tekst, sudionik N3 skratio je prvi redak tako što je izbacio predikat *imam* i zamijenio ga prezentativnom česticom *evo*.

Primjer 57.

BR. PODSLOVA	89
ENGLISKI IZVORNIK	Jared: Here's a tip, Cerie. Decide what you want before you open the refrigerator.
HRVATSKI PRIJEVOD	Imam jedan savjet. Odluči što želiš uzeti prije nego otvoriš hladnjak.
REDAKTURA	Evo ti savjet: odluči što želiš uzeti prije negoli otvoriš hladnjak.

Tijekom jedne intervencije sudionik N3 izbrisao je ime lika, obrazloživši to u retrospektivnom intervjuu time što je riječ o dijelu stalne postave serije koja bi gledateljima trebala biti poznata: „*Tu sam malo odlučio smanjit...* Ne, ne, davno smo se udaljili od toga, Jack. *Izbacio sam Jack jer je jasno. Taj lik je stalan lik u seriji i jasno je da je to on, znači nepotrebno je, redundantno.*“ Osim toga, izmijenio je i frazu *we're way past that* koju je prevoditelj preveo doslovnim *davno smo se udaljili od toga*, zamijenivši je semantički preciznijim izrazom *davno smo to nadišli*. Intervencije na semantičkoj razini već smo razmotrili u potpoglavlju 5. 3. 2. 3. te se njima nećemo pobliže baviti u ovome potpoglavlju.

Primjer 58.

BR. PODSLOVA	204
ENGLISKI IZVORNIK	Jared: No, no, we're way past that, Jack .
HRVATSKI PRIJEVOD	Ne, ne, davno smo se udaljili od toga, Jack .
REDAKTURA	Ne, davno smo to nadišli.

Kao što možemo primijetiti, u kategoriji skraćivanja sudionici istraživanja poslužili su se strategijom eliminacije onih elemenata koji ne utječu izravno na značenje teksta, nego na njegov oblik (usp. Antonini 2005, 213-214) poput pleonazama, ponovljenih uzvika ili imena likova i strategijom simplifikacije leksičkih i sintaktičkih oblika ciljnoga jezika (Antonini, 2005: 214) na onim mjestima u podslovima gdje su smatrali kako je potrebno sažimanje teksta.

5.3.3.4 DODAVANJE IZOSTAVLJENOGA TEKSTA

Dvadeset izmjena odnosilo se na unos teksta koji se čuje na zvučnom zapisu, ali ga je prevoditelj izostavio, iako je u podslovu bilo dovoljno mjesta i vremena, poput imena likova, uzvika,

pozdrava te katkad i kraćih rečenica, kao u primjeru 59. Valja napomenuti kako od 20 zabilježenih izmjena u ovoj kategoriji, njih 18 pripada sudioniku N3, dok je dvije izmjene toga tipa unio sudionik N4, što također ukazuje na određenu idiosinkratičnost kod ove kategorije, kao i kod kategorije semantičkih intervencija kod kojih je sudionik N3 slobodnije prijevode izmijenio približivši se sintagmama upotrijebljenima u izvorniku (vidi potpoglavlje 5. 3. 2. 3.). Odnosno, možemo pretpostaviti kako je i u ovome slučaju bila riječ o izmjenama čiji je cilj približiti ciljni tekst izvorniku.

Primjer 59.

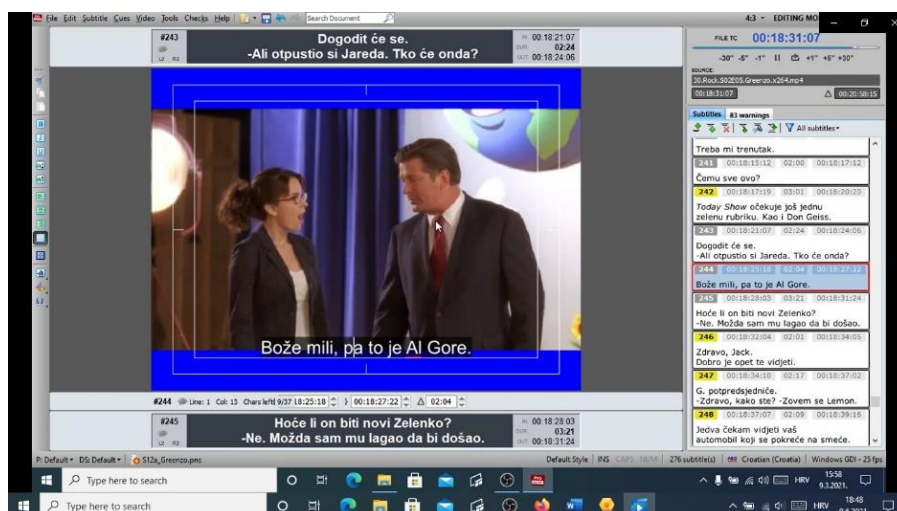
BR. PODSLOVA	243
ENGLJSKI IZVORNIK	Jack: It's gonna happen. Liz: -But you fired Jared, so who's gonna...?
HRVATSKI PRIJEVOD	Dogodit će se. -Ali otpustio si Jareda...
REDAKTURA	Dogodit će se. -Ali otpustio si Jareda. Tko će onda?

Primjer 60.

BR. PODSLOVA	244
ENGLJSKI IZVORNIK	Liz: Oh my God , that's Al Gore!
HRVATSKI PRIJEVOD	Pa to je Al Gore.
REDAKTURA	Bože mili , pa to je Al Gore.

Kao što možemo vidjeti na slici 5.9., vremenski okvir podslova 243 i 244 omogućavao je unos neprevedena teksta bez utjecaja na oblik ili trajanje podslova, iako možemo primijetiti i kako navedeni tekst ne utječe značajnije na općenito značenje izvornika. Dapače, riječ je o uzviku koji se u pravilu smatra vrstom dijaloškoga oblika koji se u situacijama kad je potrebno sažimanje teksta može izbaciti zato što njegov izostanak ne onemogućuje razumijevanje izvornoga dijaloga.

Slika 5.9. Primjer unosa neprevedenog teksta.

Jedna intervencija odnosila se na unos cijeloga novog podslova. Između podslova 221 i 222, u sceni zabave kod Kennetha Parcella, prevoditelj nije preveo uzvik koji izgovara Liz Lemon i koji se posve jasno čuje na zvučnom zapisu. Sudionici N2 i N4 preveli su taj tekst (*You kiss me, Grizz!* -> *Poljubi me!*) i unijeli novi podslov u dokument, kojemu su zatim uskladili ulazni i izlazni vremenski kod. Od prevoditelja se obično očekuje potpun prijevod teksta koji se može čuti na zvučnom zapisu, kako bi se publici omogućilo praćenje cjelovita sadržaja, stoga je ovakav oblik redaktorske intervencije u podslovima katkad nužan. Suprotnost tome bilo bi brisanje postojećega podslova za koji je redaktor procijenio kako je suvišan zato što se njegov tekst može spojiti s nekim od susjednih podslova. Takve intervencije uvijek za sobom povlače i zahvat na vremenskim kodovima navedena podslova i susjednih podslova, katkad i cijelog segmenta podslova ako je riječ o vremenski zbijenom slijedu podslova. Ovisno o tekstu podslova postoji mogućnost i unosa tekstualnih izmjena u susjedne podslove, no ovom prilikom nije došlo do toga zato što je ispušten tekst bio vrlo jednostavna karaktera i zvučni zapis te sekvence omogućavao je jednostavan unos nova podslova bez zadiranja u vremenske kodove susjednih podslova.

5.3.3.5 USKLADIVANJE SA SLIKOM

Kad je riječ o intervencijama koje se tiču specifičnih obilježja prevođenja za podslove, ukupno dvije izmjene uključivale su ispravak teksta kako bi se preciznije prenijela radnja na zaslonu koja je i redaktoru i publici lako vidljiva na videozapisu.

Kod podslova 134 sudionik N3 zadržao je donekle neutralan izraz *više rada* za igru riječima iz izvornika. Sudionik N4 izmijenio je istu rečenicu kao *manje brbljanja*, *više tipkanja*, što je izraz

koji doslovno odgovara videozapisu jer lik koji izgovara navedeni dijalog pritom pokazuje prstima na tipkovnicu (primjer 61.).

Primjer 61.

BR. PODSLOVA	134
ENGLISKI IZVORNIK	Jared: And now I finally have my platform. So, let's have a little less yappity-yap and a little more clackity clack!
HRVATSKI PRIJEVOD	Sada napokon imam i gdje. Manje govora i više rada!
REDAKTURA	Sada napokon imam i platformu. Stoga manje brbljanja i više tipkanja!

Kod podslova 136 (primjer 62.) sudionik N3 dodao je negaciju izrečenu u izvorniku, koja nije bila prevedena. Iako smo tu intervenciju ubrojali i u kategoriju dodavanja neprevedena teksta, također smo je uvrstili i ovamo zbog obrazloženja sudionika tijekom retrospektivnoga intervjua: „N3: To je to. Aha, kaže *no*, kao *neću*. To sam stavio jer je bilo izostavljeno, iako okej, možda ne bi ni trebalo jer mislim da svi dovoljno znaju engleski da kad netko kaže *no* i prema njenoj reakciji se vidi što ona misli... Ali kad već stane, stavio sam taj *neću*.“ Sudionik je tako unesenu izmjenu obrazložio poveznicom sa zbivanjem na zaslonu. Riječ je o jasno vidljivoj reakciji lika Liz Lemon, koja uz uzvik *neću* istodobno ljutito otima šalicu drugom sudioniku u razgovoru i pritom prolijeva kavu po sebi. Komunikacijska situacija preciznije je prenesena tim tekstualnim dodatkom koji prati videozapis.

Primjer 62.

BR. PODSLOVA	136
ENGLISKI IZVORNIK	Jared: What's in that styrofoam cup? The Earth's blood? Give me that! Liz: -No!
HRVATSKI PRIJEVOD	Što je u toj stiropornoj čaši? Zemljina krv? Daj mi to!
REDAKTURA	Što je u toj stiropornoj čaši? Zemljina krv? Daj mi to! -Neću!

5.3.4 OSTALE RADNJE

5.3.4.1 KONZULTIRANJE DRUGIH DIJELOVA DOKUMENTA

Kao što smo primijetili tijekom pilot-studije, kod provedbe redakture podslova vidljiva je nelinearnost radnoga procesa. Rezultati glavnoga istraživanja podupiru takav zaključak. Ukupno 78 izbrojanih intervencija odnosilo se na konzultiranje drugih dijelova dokumenta, odnosno na kretanje naprijed-natrag dokumentom, od jednoga do drugoga segmenta podslova. Sudionici istraživanja pogledali bi nekoliko sekundi videozapisa i pročitali pripadajuće podslove, zatim bi se vraćali nekoliko sekundi unatrag i ponovno preslušali isti segment ili otišli

nekoliko sekundi unaprijed i pregledali sljedeću scenu, prije nego što bi se odlučili za unos leksičke ili neke druge preinake. Primjer toga možemo vidjeti kod sudionika N1 (primjer 63.).

Primjer 63.

35:17-36:01

N1 pauzira video i pregledava tekst podslova 44-47.

36:02-37:36

Pregledava video za podslove 44-47 i ručno ispravlja vremenski kod za podslov 46.

37:37-38:15

Ručno unosi vremenske kodove za podslov 47.

38:16-39:05

Preoblikuje tekst podslova 48 i pretvara ga u jednoređni podslov (*Sve što treba je malo mistike. Glasina. -> Treba samo malo mistike. Glasina.*) Zatim ručno unosi vremenske kodove za njega. Vraća se na podslov 47, pa opet na podslov 48. Označava riječ *glasina* i zaustavlja se na njoj. Zatim klikće na podslov 49 i vraća se nekoliko sekundi unatrag.

39:06-39:56

Zaustavlja video i unosi nove vremenske kodove za podslove 48-52.

39:57-40:20

Nekoliko puta vraća vrijeme unatrag i gleda video, zatim mijenja vremenske kodove za podslov 53.

40:20-41:14

Ručno mijenja vremenske kodove za podslove 53-58. Zatim zaustavlja video, vraća se unatrag na podslov 48 i pregledava tekst.

41:15-41:32

N1 pregledava tekst u podslovima 48 i 49, zatim prebacuje prvu rečenicu podslova 49 u podslov 48 i ispravlja odnosnu zamjenicu *mojeg* u *mog* (*Treba samo malo mistike. Glasina. + Ljudi su poput leminga. Harveyja Leminga, mojeg odvjetnika -> Treba samo malo mistike. Glasina. Ljudi su poput leminga. + Harveyja Leminga, mog odvjetnika*)

41:32-41:50

Prebacuje prvi dio podslova 50 u podslov 49 i prilog *niti* mijenja u *ni* (*Harveyja Leminga, mog odvjetnika, koji ne propušta niti jednu zabavu.*) Pritom dodaje zarez kod *odvjetnika* i u podslovu 50 briše crticu koja označava drugog govornika (*To nije prava osoba. Izmišljaš.*)

41:52-42:13

N1 pregledava podslov 51, odlučuje *glasinu* pretvoriti u *glasine* pa briše zadnje slovo, zatim se vraća nekoliko podslova unatrag i sluša zvučni zapis za podslove 48-52.

42:14-42:55

Prvu rečenicu podslova 52 prebacuje u podslov 51 (*To nije prava osoba. Izmišljaš. Samo treba pokrenuti glasine.*) Zatim se vraća unatrag i preslušava zvučni zapis za podslove 47-52 i onda skače unaprijed na podslov 59 koji je ostao označen kao pogreška nakon izmjene vremenskih kodova cijelog segmenta.

42:55-43:18

N1 se vraća unatrag na podslove 57-58 i pregledava video.

43:18-45:14

N1 klikće na podslov 58 i označava tekst *Puno ime je...* Zatim pomiče video unaprijed do početka podslova 59 i kratko se zaustavlja na njemu. Onda ručno mijenja vremenske kodove za podslove 58-68.

45:15-45:58

N1 se vraća na podslov 57 i mijenja vremenske kodove za njega i podslov 58. Zatim se vraća unatrag na podslov 45 i pokreće pregled materijala.

45:58-48:23

N1 gleda videozapis podslova 47-49 pa zatim zaustavlja video. Vraća se na podslov 48 i ujednačava dužinu gornjega i donjega retka tako što briše suvišan razmak, zatim ručno prilagođava ulazne i izlazne kodove za podslove 48-52.

Svaki audiovizualni proizvod čini jednu sadržajnu cjelinu koja ima svoj redosljed zbivanja, stoga pregled cijelog prizora od nekoliko sukcesivnih kadrova omogućuje lakše razumijevanje sadržaja i potencijalno lakši ispravak neke sadržajne pogreške. Ako sagledamo audiovizualni dokument kao jednu cjelinu, djeljivu na manje segmente u obliku scena i kadrova, možemo se složiti sa Shih (2015., 9-10) kako iz jednoga prijevodnog problema može proizaći nov skup problema koji zahtijeva nov proces donošenja odluka. Odnosno, redaktori se mogu nekom većem problemu posvetiti pojedinačno ili ga mogu razdvojiti na više manjih problema, dok izmjena jednoga podslova, posebice ako je riječ o tehničkim preinakama poput izmjene vremenskih kodova ili oblika podslova, često znači da se i susjedni podslovi moraju mijenjati. U ovome konkretnom primjeru sudionik se tijekom rada na redaktorskom zadatku često vraćao s jednog slijeda podslova na podslove koji mu neposredno prethode ili one koji dolaze nakon njega. Takvo ponašanje dijelom je uvjetovano prilagodbom vremenskih kodova koji nisu bili primjereno usklađeni s govorom na zaslonu, a bez čije prilagodbe nije bilo moguće pregledati tekst cijelog segmenta. No, osim vremenskih kodova, sudionik se nekoliko puta vraćao i na tekst pojedinih podslova, pregledavao videozapis za prethodne scene ili one neposredno nakon segmenta podslova na kojima je u tom trenutku radio. Sličan obrazac ponašanja vidljiv je i kod ostalih sudionika. Iako su se sudionici najčešće konzultirali sa segmentima videozapisa ili slijedom podslova koji je bio vremenski blizak podslovima na kojima su radili u tom trenutku (odnosno, unutar nekoliko minuta prije ili poslije), katkad su se vraćali ili pomicali i kroz veće vremenske odsječke od po desetak ili petnaest minuta kako bi primjerice provjerili ime nekog lika i način na koji se ono piše.

Osim toga, sudionici su se katkad vraćali kroz dokument na druge dijelove i zato što su naknadno uvidjeli da neki sadržajni ili jezični element moraju uskladiti s ostatkom dokumenta, kao što možemo vidjeti u primjeru 64.

Primjer 64.

26:16-26:35

N2 se vraća pomoću unutarnje tražilice programa Robago PNS na podslov 98 i ime benda <i>Fall Out Boy</i> stavlja u kurziv. Isto radi i za podlove 102 i 146, zatim pretražuje cijeli dokument u potrazi za tim imenom i ostavlja komentar o tome da ga je stavio u kurziv.
--

U tom slučaju sudionik N2 se naknadno prisjetio kako bi tuđice, uključujući i nazive glazbenih grupa, trebale biti označene kurzivom u tekstu podslova pa se poslužio unutarnjom tražilicom programa Robago PNS kako bi ispravio sve pojedinačne podlove u kojima se naziv spominje i međusobno uskladio sve dijelove dokumenta. Iz rezultata našega istraživanja ne možemo donositi zaključke o tome kakav učinak ima nelinearnost procesa na konačan proizvod, ni kolik je pritom kognitivni napor sudionika. No, možemo primijetiti kako su svi sudionici postupali na sličan način po tom pitanju, kao i sudionik pilot istraživanja. Stoga smatramo kako naši rezultati upućuju na zaključak kako je nelinearnost integralno obilježje procesa redakture podslova. Bilo bi zanimljivo usporediti radni proces neiskusnih i iskusnih redaktora kako bi se vidjelo je li ovakav način rada karakterističan za one koji imaju razvijenije redaktorske kompetencije, no to pitanje nadilazi opseg ovoga rada i ostaje još jedno zanimljivo pitanje za buduća istraživanja.

5.3.4.2 RAZMIŠLJANJE ŠUTKE

Kategorija razmišljanja šutke obuhvaća sve one trenutke tijekom snimke zaslona kad su sudionici pomicali kursor preko ekrana ili se duže od tri sekunde zaustavljali na pojedinim podslovima, razmišljali o njima ili kursorom označavali pojedine riječi u njima, ali nisu unosili nikakve izmjene. U rezultatima zabilježena je ukupno 31 takva situacija. Kako bismo pobliže objasnili kako su izgledale takve situacije, u nastavku ćemo prikazati nekoliko primjera. U ukupan zbroj nisu ubrojene situacije kod kojih je sudionik nakon kraćeg razmišljanja šutke nešto izmijenio ili naglas prokomentirao, nego samo one situacije kod kojih nije bilo niti izmjena niti verbalnih komentara.

Primjer 65.

N1 klikće na podslov 58 i označava tekst <i>Puno ime je...</i> Zatim pomiče video unaprijed do početka podslova 59 i malo šutke razmišlja o njemu.
N2 pauzira video na podslovu 189 i razmišlja o nečemu. Zatim pokreće video.
N3 u podslovu 59 označava tekst i razmišlja o njemu, zatim pušta pregled videa i kreće dalje.
N4 preslušava zvučni zapis za podlove 54 i 55. Prelazi kursorom preko teksta, ali odustaje i pušta video dalje.

To što sudionici nakon takvih situacija nisu unosili nikakve izmjene ne znači manjak metakognitivne aktivnosti, ali znači da ta aktivnost nije izravno dostupna istraživaču. Dapače,

u kognitivnoj psihologiji i traduktologiji pauze se smatraju pokazateljem kognitivnoga napora u različitim vrstama kompleksnih kognitivnih procesa. U traduktologiji pauze se mogu interpretirati ili kao pokazatelji rada neopterećena problemima ili kao pokazatelji prepoznavanja i rješavanja problema, ovisno o dužini trajanja pauze (Kumpulainen 2015., 47-48). Iako pauze mogu ukazivati na kognitivnu obradu podataka, čitav niz drugih čimbenika može utjecati na njih i suvremene metode prikupljanja podataka ne omogućuju identifikaciju konkretnih motiva koji stoje iza pojedine pauze (Kumpulainen 2015., 47). Drugim riječima, pauze mogu biti posljedica kognitivne obrade, ali mogu proisteći i iz pojave distrakcija koje nisu u svezi s procesom izrade prijevoda (Kumpulainen 2015., 47). Kao što smo spomenuli u pregledu literature, Orrego Carmona, Dutka i Szarkowska (2018., 174) ne smatraju pojavu pauza dobrim pokazateljem kognitivnoga napora kod podslavljanja zato što audiovizualni prevoditelji često pauziraju rad na tipkovnici kako bi pogledali video-materijal na kojemu rade ili paralelno izvode aktivnosti unosa vremenskih kodova, prijevoda i redakture vlastitoga prijevoda tijekom samog radnog procesa, što uzrokuje pojavu dodatnih pauza zbog neprestane izmjene zadataka. Upravo smo se iz toga razloga odlučili za provedbu retrospektivnih intervjua kako bismo pokušali rasvijetliti što se događalo za vrijeme pauza, odnosno situacija u kojima su sudionici šutke razmišljali, a bez ometanja normalna rada sudionika istraživanja do kojeg bi došlo da smo se poslužili metodom protokola glasnoga razmišljanja.

Činjenica da naši rezultati pokazuju kako ipak postoje ovakva razdoblja zbivanja na zaslonu koja se ne mogu povezati s konkretnim kasnijim radnjama u obliku leksičkih izmjena ili izmjena vremenskih kodova, upućuje na zaključak kako bi se takve pauze ipak mogle koristiti kao određeni pokazatelj kognitivne aktivnosti. No, u rijetkim slučajevima ni sami sudionici nisu se mogli sjetiti što se zbivalo tijekom takvih razdoblja i na što su mislili. Rezultati retrospektivnih intervjua pokazali su ukupno šest takvih prilika (vidi potpoglavlje 5. 4. 4. 1.). U tome se ogleda nedostatak retrospektivnih verbalizacija koji spominje Jääskeläinen (2017., 218), to jest njihova nepotpunost i nepouzdanost pamćenja. Kao što smo već rekli, to što su naši sudionici u najvećem broju slučajeva znali opisati o čemu su konkretno razmišljali tijekom neverbalnih razdoblja aktivnosti, zanimljiv je rezultat.

5.3.4.3 UNOS KOMENTARA

Kad je riječ o unosu komentara u dokument, cjelokupan zbroj unesenih komentara odnosi se na intervencije sudionika N1 i N2. Pritom se od ukupno 15 komentara njih 10 odnosi na komentare koje je u dokument unio sudionik N2 u kojima je objasnio što je ispravljao tako što je u

komentar upisao riječ koju je izmijenio u prijevodu. Tijekom retrospektivnoga intervjua, isti je sudionik razjasnio kako je riječ o njegovoj standardnoj praksi čiji je smisao olakšati posao lektorima koji na istom tekstu podslova rade nakon njega, zato što oni često nemaju pristup izvornomu dijalogu i zvučnomu zapisu audiovizualnoga materijala. Primjerice, kao što pokazuje Slika 5.10., u podslovu br. 154 izmijenio je glagol *dozvolio* u *pristao* i zatim unio komentar koji glasi *dozvolio – stil*.

Primjer 66.

BR. PODSLOVA	154
ENGLJSKI IZVORNIK	Cerie: Kenneth, thanks for letting my cousins come to the party.
HRVATSKI PRIJEVOD	Hvala što si dozvolio da moje sestrične dođu na zabavu.
REDAKTURA	Hvala što si pristao da moje sestrične dođu na zabavu.

Slika 5.10. Primjer unosa komentara

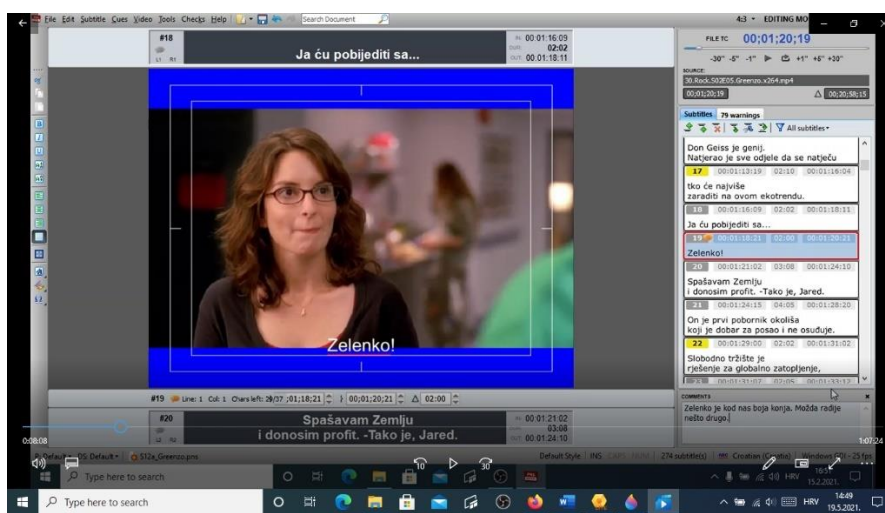

Osim toga, kod podslova br. 11, na istome mjestu u dokumentu gdje je pretraživao Internet u potrazi za pojmom *string cheese*, ostavio je komentar u kojem se nalazi upitnik. No, na kraju nije ništa mijenjao.

U podslovu br. 19 gdje se prvi put pojavljuje lik Greenza, prevedena kao Zelenko, sudionik N1 ostavio je komentar *Zelenko je kod nas boja konja. Možda radije nešto drugo?* (vidi sliku 5.11.). No, nije sam izmijenio ime lika. Zatim je u podslovu br. 24 gdje se zatim ponavlja isto ime (*Greenzo? Is that the first name that came to your head? -> Zelenko? Toga si se prvog sjetio?*), unio komentar *uskladiti*, pritom očito misleći kako bi u slučaju izmjene odabrana imena lika trebalo uskladiti sve podslove gdje se ono pojavljuje. Niti ovdje nije sam unio izmjenu. Naposljetku, u podslovu br. 219 počeo je pisati komentar, ali se predomislio i nije napisao ništa.

Kao što je kasnije tijekom retrospektivnoga intervjua izjavio, u tom slučaju htio je napomenuti kako bi trebalo provjeriti koristi li se ime Tracy za mušku ili žensku osobu i prilagoditi padežne nastavke i rod zamjenica. Pritom možemo reći kako je primjedba sasvim na mjestu jer je riječ o nužnosti s obzirom na to da se niz anglofonih imena može koristiti za oba spola pa je njihova prilagodba morfosintaktičkim oblicima jezika koji imaju izraženu rodnu podjelu, poprilično važna u osiguravanju gramatičke i pravopisne točnosti prijevoda.

Slika 5.11. Primjer unosa komentara

5.3.4.4 KONZULTIRANJE VANJSKIH IZVORA

Kategorija konzultiranja vanjskih izvora obuhvaća sve izvore koji nisu sam dokument, poput virtualnih tražilica, jezičnih priručnika ili virtualnih rječnika. Niti jedan sudionik nije tijekom redakteure zatražio pristup analognim alatima poput tiskanih rječnika, iako su ih mogli dobiti na raspolaganje. U ukupnu zbroju konzultacija s vanjskim izvorima, najviše se tim resursima poslužio sudionik N4 koji se pet puta konzultirao s tri različita izvora podataka.

Najčešća vrsta vanjskoga izvora kojima su se sudionici istraživanja poslužili, bile su virtualne tražilice poput Googlea. Nakon virtualnih tražilica sudionici su se najčešće služili virtualnim jezičnim pomagalima za hrvatski jezik, poput Hrvatskoga jezičnog portala te su pregledavali interne alate softvera za podslavljanje RoBaGo PNS. Kod podslova br. 11 u kojem se pojavljuje pojam *string cheese* (vidi primjer 25. u potpoglavlju 5. 3. 2. 3.), sudionik N2 prvo je otvorio pretraživač Google Chrome, zatim je tražio izraz *string cheese* i pregledao prvu stranicu tražilice, ali nije klikao na pojedina rješenja. Onda je pretraživao izraz *tekući sir* i najzad mješovitu englesko-hrvatsku kombinaciju *string sir*. Najzad se vratio na podslove i ostavio izraz *tekući sir* takav kakav jest, uz unos upitnika u komentar, koji bi mogao upućivati na to da

se potrebno kasnije vratiti na isti podslov i temeljitije provjeriti o kakvom je prehrambenom proizvodu riječ.

Kod podslova br. 64, sudionik N2 je prvo nekoliko puta poslušao zvučni zapis, zatim je u internetsku tražilicu Google upisao pridjev *wry* (*It's wry and wise, but also very sexual. -> Ironičan, mudar, ali i seksualan.*) Na kraju se odlučio ostaviti podslov onakvim kakav jest, bez promjena. Kod podslova 186 koji je nudio nezgrapno i doslovno rješenje za ono što semantički obuhvaća pojam *violation*, koji u kontekstu te scene označava povredu nečijih osjećaja i narušavanje intime više negoli konkretan prekršaj, sudionik N2 prvo je u tražilici pretražio englesku riječ *violation*, kratko pregledao prvu stranicu rezultata i zatim se vratio na dokument. Na kraju se odlučio za relativno neutralan izraz kod ispravka te pritom u podslov unio i komentar o prirodi ispravka (*prekršaj – stil*), kao što je vidljivo u primjeru 67.

Primjer 67.

BR. PODSLOVA	186
ENGLESKI IZVORNIK	Pete: Obviously, what happened in your bed last night was a violation .
HRVATSKI PRIJEVOD	Ono što se sinoć zbilo u tvom krevetu je prekršaj .
REDAKTURA	Ono što se sinoć zbilo u tvom krevetu nije u redu .

Kod podslova br. 82 (primjer 68.), sudionik N4 prvo je dvaput preslušao zvučni zapis toga podslova, a zatim je u tražilicu Google upisao izraz *bonny spray* jer očito nije dobro čuo zvučni zapis koji je glasio *body spray*. Zatim je kliknuo na prvi link koji je tražilica izbacila, što je bila stranica tvrtke James Dunlop Textiles, odnosno proizvođača tekstilnih proizvoda i kratko pregledavao tu stranicu. Pritom valja naglasiti kako je u tom slučaju *bonny spray* naziv boje, tj. vrste sivih zavjesa koje prodaje taj proizvođač, a ne spreja ili dezodoransa kao što je riječ u izvorniku. Sudionik N4 se stoga vratio na tražilicu i upisao sličan izraz *bonnie spray*. Tražilica je izbacila sintagmu *bonnie doon spray park* na koju je sudionik kliknuo, shvatio da to nije ono što je tražio i vratio se natrag na *bonnie spray*. Kratko je pregledao popis pojmova koji se nalazio na prvoj stranici tražilice, zatim je otvorio Hrvatski jezični portal i pretražio pojam *dezodorans*. Nakon toga se vratio na podslov br. 82, izmijenio riječ *dezodoran* u *dezodorans* i ponovno preslušao zvučni zapis istog podslova.

Primjer 68.

BR. PODSLOVA	82
ENGLJSKI IZVORNIK	Pete: That is the body spray which came with my new leather jacket.
HRVATSKI PRIJEVOD	Dezodoran koji sam dobio s novom kožnom jaknom.
REDAKTURA	Dezodorans koji sam dobio s novom kožnom jaknom.

Kod podslova br. 120 (primjer 69.), sudionik N4 je u tražilicu Google upisao osobno ime Jonathan kako bi provjerio točan ortografski oblik i zatim je ispravio pravopisnu pogrešku u podslovu te ime napisao u vokativu, što korespondira s izvornim engleskim oblikom. Iako se umjesto općom tražilicom mogao poslužiti i primjerice službenim stranicama serije ili nekim od virtualnih repozitorija podataka o audiovizualnim sadržajima kao što su IMDb ili Rotten Tomatoes, ovakav postupak primjer je dobre prakse zato što je kod prevođenja audiovizualnih sadržaja važan točan prijenos svih elemenata, uključujući točno napisana imena likova, a što lektoru može i promaknuti.

Primjer 69.

BR. PODSLOVA	120
ENGLJSKI IZVORNIK	Jonathan: Sir, if there's any chance Mr. Geiss is gonna be at this party... Jack: -Duh! Thanks, Jonathan!
HRVATSKI PRIJEVOD	Ako postoji šansa da će Geiss biti na toj zabavi... -Hvala, Johnatan,
REDAKTURA	Ako postoji šansa da će Geiss biti na toj zabavi... -Hvala, Jonathane,

Najzad, kod podslova 207 sudionik N4 je otvorio tražilicu Google i provjerio piše li se ime medijske ličnosti spomenute u njemu kao *Phil Donahue* ili *Phil Donaghue*. Uvidio je da je ime u podslovu ispravno napisano (Phil Donahue) te se tim podslovom nije više bavio.

Osim internetskih tražilica, sudionici su se poslužili i virtualnim jezičnim resursima. Kod podslova br. 80 (primjer 70.), sudionik N4 na Hrvatskom jezičnom portalu provjerio je točno pisanje naziva Biblija, odnosno piše li se s malim ili velikim početnim slovom, te u skladu s dobivenim rezultatom ispravio pravopisnu pogrešku u podslovu.

Primjer 70.

BR. PODSLOVA	80
ENGLJSKI IZVORNIK	Kenneth: Which, according to my Bible , will be in seven years.
HRVATSKI PRIJEVOD	Što je prema mojoj bibliji za sedam godina.
REDAKTURA	Što je prema mojoj Bibliji za sedam godina.

Kod podslova 152 sudionik N4 je izmijenio glagol *presjeći* u glagol *sasjeći* jer je riječ o uobičajenoj frazi u hrvatskome jeziku (*sasjeći nešto u korijenu*), no *spellcheck* programa Robago PNS nastavio je prikazivati glagol *sasijeci* kao pravopisnu pogrešku. Zato je sudionik prvo izmijenio *sasijeci* u *sasjeci* i zatim na Hrvatskome jezičnom portalu provjerio kako izgleda imperativ glagola *sasjeći*. Nakon toga se vratio na podslov 152 i izmijenio *sasjeci* u *sasijeci*, što je točan oblik imperativa (primjer 71.).

Primjer 71.

BR. PODSLOVA	152
ENGLISKI IZVORNIK	Tracy: Just like Colonial Williamsburg. Liz: -You need to nip this in the bud.
HRVATSKI PRIJEVOD	Baš kao i u muzejima. - Presijeci ovo u korijenu.
REDAKTURA	Baš kao i u muzejima. - Sasijeci ovo u korijenu.

Kod podslova br. 170 (primjer 72.), sudionik N4 je na Hrvatskom jezičnom portalu provjerio kako se točno piše glagol *miješati* u imperativu, otprilike tridesetak sekundi šutke razmišljao o tom podslovu i zatim izmijenio cijeli prvi redak podslova.

Primjer 72.

BR. PODSLOVA	170
ENGLISKI IZVORNIK	Jack: Don't mess with success, Lemon. Viewers love Greenzo. Geiss loves Greenzo. We're not changing anything.
HRVATSKI PRIJEVOD	Ne miješaj se. Gledatelji i Geiss ga vole. Ništa ne mijenjamo.
REDAKTURA	Ne ometaj uspjeh. Gledatelji i Geiss ga vole. Ništa ne mijenjamo.

Osim internetskih alata, sudionici su istraživali i upotrijebljeni softver za podslovljavanje. Sudionik N1 kod podslova 27 i 28 proučavao je kontrolnu traku programa Robago PNS i mogućnosti usklađivanja vremenskih kodova (*rewind to current subtitle* i *sync with subtitles*), zato što je prema vlastitim riječima navikao raditi u drukčijem softveru za podslovljavanje pa se morao snaći u tom programu.

Razmatrajući vrste vanjskih izvora koje su konzultirali naši sudionici, možemo reći kako one uvelike odgovaraju tradicionalnim vrstama izvora kakvima se inače koriste i prevoditelji i redaktori u svom radu. Kako napominje Hvelplund (2019., 1 i 7), digitalni izvori važan su dio prevoditeljeva rada koji zauzima popriličan dio njegova vremena, dok pristup rječnicima, paralelnim tekstovima, referentnim djelima, internetskim stranicama i sličnim izvorima potpomaže kognitivne procese razumijevanja i reformulacije teksta te čini integralan dio radnih procesa većine prevoditelja. Pritom se prevoditelji služe svojim radnim pamćenjem, odnosno

učinkovit prijevodni proces povezan je sa sposobnošću radnoga pamćenja da usmjeri pozornost na relevantne podatke i integrira podatke iz dugotrajnoga pamćenja. Drugim riječima, prevoditelj s velikim iskustvom u radu s određenom žanrom i određenim digitalnim resursima radit će učinkovitije od prevoditelja koji nema to iskustvo (Hvelplund 2019., 2). Što se tiče podjele pozornosti, ona se smatra svrhovitom onda kad prevoditelj koristi digitalne izvore samo kad su oni potrebni za provedbu prijevodnoga zadatka, s obzirom na to da prevoditelj mora svoju kognitivnu pozornost preusmjeriti s razumijevanja izvornoga teksta ili proizvodnje ciljnoga na pregled i razumijevanje digitalnih izvora (Hvelplund 2019., 3), no pritom se digitalni izvori tijekom prijevodnoga procesa uglavnom koriste kako bi prevoditelju pomogli u razumijevanju izvornoga teksta i formulacije ciljnoga teksta (Hvelplund 2019., 12). Možemo reći kako naši rezultati ukazuju na to da su u redakturi podslova na djelu slični procesi: redaktori se služe digitalnim izvorima kako bi istražili određene pojmove koji im možda nisu nužno poznati, kako bi provjerili pravopisna pravila izvornoga ili ciljnoga jezika i pritom bolje razumjeli izvorni sadržaj. Iako nisu sva pretraživanja naših sudionika nužno imala točne rezultate, iz snimanja zaslona vidljivo je da sudionici imaju naviku koristiti se pojedinim popularnim digitalnim izvorima poput Hrvatskoga jezičnog portala. Ujedno, činjenica da su — umjesto oslanjanja na vlastito mišljenje koje katkad može biti i nepouzdana — voljni provjeriti pojedine fraze za koje nisu u potpunosti sigurni kako se pišu, ne ukazuje na nedostatak samopouzdanja nego na visoku razinu profesionalnosti.

U sljedećem ćemo poglavlju ukratko opisati rezultate retrospektivnih intervjua koji čine drugi dio ovoga istraživanja i nadopunjuju rezultate snimanja zaslona.

5.4 REZULTATI RETROSPEKTIVNIH INTERVJUA

Ovo potpoglavlje sadrži rezultate retrospektivnih intervjua održanih nakon provedbe glavnoga eksperimenta. Kao što smo naveli na početku poglavlja, neposredno nakon izvršenja eksperimentalnoga redaktorskog zadatka, sudionicima je puštena snimka dobivena pomoću alata OBS Studio. Dok su pregledavali snimku, sudionici su naglas komentirali svoje postupke i razmišljanja tijekom provedbe eksperimentalnog zadatka i nastojali objasniti što su i zašto radili. U prethodnome smo potpoglavlju opisali rezultate analize njihovih radnji tijekom eksperimentalnog zadatka, a ovo se potpoglavlje sastoji od opisa klasifikacije verbalizacija koje su sudionici istraživanja izjavili tijekom intervjua. Pritom verbalizacije dijelimo na argumente za učinjene intervencije i ostale verbalizacije. Smisao retrospektivnih intervjua bio je pružiti perspektivu samih sudionika eksperimenta te omogućiti triangulaciju podataka s podatcima

dobivenima snimanjem zaslona. U metodološkome okviru eksperimentalnoga dijela našega istraživanja (vidi potpoglavlje 4. 3.) napomenuli smo kako je riječ o uobičajenim metodama istraživanja prijevodnih procesa, pri čemu triangulacija podataka prikupljenih iz više različitih izvora, poput snimki zaslona i retrospektivnih verbalizacija, omogućuje traduktolozima podupiranje ili opovrgavanje pretpostavki ili hipoteza o kognitivnim procesima prevoditelja (usp. Jakobsen 2017., 21 i Hansen 2006., 8). U nastavku ćemo ukratko opisati rezultate retrospektivnih intervjua, nakon čega slijede njihova interpretacija i zaključna razmatranja.

Tijekom pregleda transkripata retrospektivnih intervjua u alatu QDA Miner Lite, uočeno je kako veći broj argumenata koje su sudionici spominjali, sadržajno u određenoj mjeri odgovara klasifikaciji argumenata koju je u svom doktorskom istraživanju primijenila Pavlović (2007., 95-110 i 2010., 68-77). Pavlović navodi devet vrsta potencijalnih argumenata: *eksplicitno pozivanje na autorovu namjeru, pragmatičke odnosno tekstualne razloge poput kohezivnosti ili konzistentnosti teksta, uporabe primjerenog stila ili funkcionalnog stila, percipirano značenje izvornog teksta, jezičnu upotrebu ili pravila standardnog jezika, razumijevanje publike, osobne preferencije, slobodne asocijacije, tvrdnju da se nešto tako ne kaže ili tvrdnju da nešto zvuči bolje*. Iako smo donekle bili inspirirani tom klasifikacijom, ona nije u potpunosti odgovarala verbalizacijama zabilježenima u našim eksperimentima. Razlog tomu leži u činjenici da se ovdje radi o procesu redakteure, a ne procesu prevođenja, kao i tomu što se kod nas radi o audiovizualnome materijalu, a ne prijevodu pisanoga teksta. Podslavljanje je grana audiovizualnoga prevođenja koje ima svoje tehničke specifičnosti, zbog čega je potrebna posebna klasifikacijska kategorija koja će obuhvatiti tehnički aspekt podslavljanja i njegova pravila. Zbog toga je za potrebe ovoga istraživanja na temelju transkripata retrospektivnih intervjua izrađena nova klasifikacija verbalizacija specifična za proces redakteure podslova.

Konačan odabir kodova, koje zatim donosimo u pregledu kategorija počevši od najbrojnijih do najmanje brojnih, uključuje verbalizacije prikazane u Tablici 5.16.

KATEGORIJE	POTKATEGORIJE	BROJ	POSTOTAK	BROJ SUDIONIKA
ARGUMENTI – RAZLOZI REDAKTORSKIH INTERVENCIJA	Prijevod krši norme ciljnoga jezika	116	32.3%	4
	Prijevod ne odgovara smislu izvornika	77	21.7%	4
	Prijevod nije stilski primjeren	64	17.8%	4
	Prijevod krši pravila podslovljavanja	47	13.1%	4
	Prijevodno rješenje nije uobičajeno u jezičnoj praksi	17	4.7%	4
	Osobne preferencije	15	4.1%	3
	Prijevodno rješenje nije funkcionalno s obzirom na ciljnu publiku	7	1.9%	3
	Izostavljen je relevantan sadržaj	1	0.2%	1
OSTALE VERBALIZACIJE	Neuspješno dosjećanje	6	1.7%	3
	O uporabi pomagala	5	1.4%	2
	Digresije o jeziku i prevođenju	2	0.5%	1
	O unosu komentara	2	0.5%	1
UKUPNO:		359	100%	/

Tablica 5.16. Verbalizacije redaktora u retrospektivnim intervjuima

U kategoriji argumenata za učinjene izmjene nalaze se potkategorije vezane uz norme ciljnoga jezika, smisao izvornika, stilsku primjerenost prijevodnih rješenja, pravila podslovljavanja, konvencionalnu jezičnu praksu, osobne preferencije, funkcionalnost prijevoda s obzirom na ciljnu publiku i izostavljen relevantan sadržaj. Kategoriju ostalih verbalizacija čine potkategorije vezane uz neuspješno dosjećanje, uporabu pomagala, digresije o jeziku i prevođenju te unos komentara. Kao što je vidljivo iz Tablice 5.16., daleko najveću skupinu verbalizacija čine verbalizacije vezane uz norme hrvatskoga kao ciljnoga jezika.

U nastavku ćemo ukratko razložiti rezultate svake kategorije, počevši od najbrojnije pa sve do najmanje brojne. Kako se u pojedinim izjavama sudionika neke kategorije katkad preklapaju, primjeri su zadržani u integralnome obliku kako bi rečenice ostale cjelovite semantičke i sintaktičke strukture, a dvojnost primjera naglašena je u popratnoj analizi. Dio na koji se odnosi trenutna rasprava označen je podebljanim slovima.

5.4.1 ARGUMENTI SUDIONIKA

5.4.1.1 PRIJEVOD KRŠI NORME CILJNOGA JEZIKA

Ova kategorija obuhvaća sve one izjave u kojima se izravno spominje ili poziva na pravopisnu, morfološku, sintaktičku, leksičko-semantičku ili katkad stilističku normu hrvatskoga standardnog jezika. Pritom se ključnim aspektom smatra *ispravnost* (ili *neispravnost*) određena prijevodnoga rješenja. Sudionici su se u svojim verbalizacijama koristili izrazima poput *greška*, *ispravno*, *nije ispravno*, *standard*, *pravila* i sličnima te se pozivali na jezične preporuke standardizatora (vidi primjere 73. – 77.).

Primjer 73.

*N1: Onda, recimo, dobro tipfeleri nisu bitni... Fale točke, fale crtice, ima dvostrukih slova, takvih stvari, ali recimo **ima i gramatičkih pogrešaka koje ne ulaze u standard.***

Primjer 74.

*N2: Tu sam ispravio ne brini u ne brini se. **Mislim da je to ispravnije.***

Primjer 75.

*N3: Tu je bilo, znači da bude ujednačeno, još jednu od svojih groznih tuluma, znači na još jedan. **Rod je bio pogrešan.***

Primjer 76.

*N3: Tu sam mijenjao samo zato jer u samo zato što. **Zato jer nije ispravno.***

Primjer 77.

*N3: Kasnije, tu sam stavio poslije. **To je kao prema pravilima.** Poslije ćemo pričati.*

Iako bi prema pravilu trebalo i razgovarati (umjesto pričati), ali nisam to promijenio jer dovoljno je jasno da se to u lekturi može...

Primjer 78.

*N4: Evo, recimo tu sam maknuo ovo „još je uvijek“, kao „još je u braku“. **Još uvijek je pleonazam.** Tamo sam onaj sexy... Tu je bilo sexy na engleskom, onda sam to promijenio. Uvriježila se ta riječ, isto ko softver i hardver. To je sad baš transliteracija. I naravno, „brinuti se“. **To je kao uvijek „brinuti se“.** Uvijek ide se sa brineš.*

Usprkos tome, sudionici nisu uvijek bili potpuno sigurni da je njihovo odabrano rješenje u potpunosti točno ili da je prevoditeljevo rješenje posve netočno (vidi primjere 79. i 80.). U pojedinim slučajevima pozivali su se na druge kolege kao jezični autoritet kojem će se prije prikloniti negoli vlastitoj prosudbi (primjer 81.).

Primjer 79.

N2: Pisalo je svih, kao svih ću vas pozeleniti i ja to viđam, ali mislim da to nije... Zato čak sam se dvoumio. Ja bih to uvijek napisao kao sve ću vas pozeleniti. Nisam sto posto da nije svih ispravno.

Primjer 80.

N2: Uključeno, a ne upaljeno. Vjerojatno je okej i upaljeno, pogotovo u ovakvom malo više kolokvijalnom razgovoru, ali promijenio sam to.

Primjer 81.

N4: A kaj sam sad to...? Aha, veliko B sam stavio zato što je ovdje tri točke. To me naučio kolega. Kojem vjerujem, jer je bolji od mene. (smijeh) I on to baš onako... On je završio lingvistiku. I on baš jako čvrsto tvrdi da nakon tri točke ide veliko slovo. I to je to. Pa, ja se toga držim. (smijeh)

Ovdje možemo spomenuti kako ni obrazovani izvorni govornici nisu uvijek sigurni u točnost svojih rješenja kad je riječ o standardnome hrvatskom jeziku, što uočava i Pavlović (2007., 83) među sudionicima svoga doktorskog istraživanja i što smo već razmotrili u potpoglavlju s rezultatima snimanja zaslona (vidi potpoglavlje 5. 3. 2. 2.). Također, Mikić Čolić i Bjedov (2021., 31-45) u istraživanju gramatičke pismenosti nastavnika pripravnika hrvatskoga jezika na korpusu od 90 pismenih radova na stručnome ispitu primjećuju odstupanja od gramatičke norme u više od trećine obrađenih radova (ukupno 31).

Razlozi za tu nesigurnost mogu biti razni. Među njima svakako valja spomenuti i česta neslaganja hrvatskih jezikoslovaca po pitanju jedinstvenoga pravopisa standardnoga hrvatskog jezika, veliku dijalektalnu i sociološku heterogenost u hrvatskome društvu. Osim toga, razlozi mogu biti i raskorak između propisane standardnojezične norme i norme koja je doista u uporabi (Volenec 2015., 86) te jezični purizam i promoviranje autocenzure namjesto jezične kulture (Peti Stantić 2013., 35). Kao što navodi Volenec (2015., 76), iako svi moraju učiti hrvatski standardni jezik, oni kojima je materinski idiom puno dalji od novoštokavske standardnojezične norme pritom su u podređenome položaju. Primjena pravopisnih i gramatičkih rješenja uvelike ovisi i o upoznatosti sa standardnojezičnom normom, za koju bismo kod redaktora podslova mogli očekivati da je na visokoj razini. No, Mikić Čolić i Bjedov naglašavaju kako poznavanje pravila nije dovoljno za gramatičku kompetentnost, već je nužno i intenzivno vježbanje gramatičkih vještina u kombinaciji s gramatičkom intuicijom, to jest opsegom govornikova komunikacijskog iskustva (Mikić Čolić i Bjedov 2021., 35). Ove autorice pojavu pogrešnih gramatičkih oblika u pisanim radovima diplomiranih kroatista vide kroz prizmu marginalizacije položaja učitelja i gubitka društvenoga prestiža koji se nekoć vezivao uz uporabu

standardnojezičnih oblika (Mikić Čolić i Bjedov 2021, 41). Zanimljivo je pritom kako su sudionici iz našega anketnog upitnika (usp. potpoglavlje 3. 2. 3. 3.) među problemima s kojima se svakodnevno susreću, izdvajali površnost i nemar u provedbi radnih zadataka, zapošljavanje nestručnih i nedovoljno osposobljenih osoba te činjenicu da neki prevoditelji ne vladaju dobro ni strukovnom tematikom koju prevode, ni jezičnim pravilima svoga izvornog i ciljnoga jezika. Pritom je većina sudionika, njih dvadeset i petero, završilo neki neofilološki studij, ali tek četvero njih završilo je studij hrvatskoga jezika i književnosti (vidi potpoglavlja 5. 1. 1. i 5. 1. 3. 3.). Niti jedan sudionik eksperimentalnoga dijela istraživanja nije završio studij kroatistike. Iako sudionici našega istraživanja nisu kroatisti, završili su neofilološke studije i bave se djelatnošću u kojoj se od njih očekuje određen stupanj primjene standardnojezičnih normi. Također, pojedini sudionici napominjali su kako bi u osnovi takvi ispravci trebali pripadati u domenu rada lektora, no pojedine pogreške (primjerice *trebali bi* u odnosu na *trebali bismo*) mogle bi lektorima i promaknuti zato što rade bez uvida u videozapis pa ne mogu provjeriti lice jednine ili množine govornika (vidi primjere 82. i 83.).

Primjer 82.

N3: Tu je završila rečenica što da ti kažem sa točkom pa sam stavio upitnik. Zato što u lekturi to možda ne bi upalo u oči.

Primjer 83.

N3: Trebali bi... Tu sam stavio bi-bismo. Čisto zato što vjerojatno se to ne bi skužilo u lekturi. Ne bi se skužilo na suho.

Ovakav stav sudionika mogao bi ukazivati na razvijenost međuljudske kompetencije, koju Robert i suradnici definiraju kao jednu od osnovnih redaktorskih kompetencija (Robert, Remael i Ureel 2016., 7 i 11). Odnosno riječ je o sposobnosti rada s ostalim stručnjacima uključenima u proces izrade prijevoda poput prevoditelja ili lektora, s posebnim naglaskom na timski rad i pregovaračke vještine. Pojedini sudionici tijekom provedbe eksperimenta razmišljali su o tome kako će se snaći (u ovom slučaju nepostojeći) lektori te su ujedno napominjali kako je to njihov uobičajeni način rada.

Neki od sudionika osvrtni su se na to kako ih pojedine gramatičke ili pravopisne pogreške izrazito smetaju („bodu oči“) te ih osjećaju potrebu ispraviti iako bi to lektori lako izmijenili (primjer 84.).

Primjer 84.

N3: Mislim da sam tu ispravio tvrdo č u meko ć, ali čisto zato što mi je tak... Inače to možda ne bih, ostavio bih lekturi, ali eto...

Istraživačica: Bode oči?

N3: Da, te neke koje baš bodu oči, onda to ne mogu ostavit. Posebno kad nema nekih drugih recimo upitnih stvari u titlu, onda ispravim.

Neki su navodili kako vremenski okviri u kojima se redaktorski zadatci izvode mogu utjecati na njihov rad, to jest, ako je riječ o tekstu koji ne sadrži veći broj pogrešaka i ako imaju dovoljno vremena, onda se mogu pozabaviti i jezičnim pogreškama umjesto da ih prepuste lektorima („stavio sam to jer sam imao vremena“ ili „ako je fajl lakši pa si to možeš priuštiti“, usp. primjere 85. i 86.).

Primjer 85.

N2: Tu sam zapravo htio ispravljat lektorske stvari, kao što su č i ć. Neke stvari su mi ostale od stvari koje su lektorice tupile. Pa sam i sam počeo mijenjat. Naravno, ako je fajl lakši pa si možeš priuštiti.

Primjer 86.

*N3: Tu sam recimo ovo nakon tri točkice što je bilo malo slovo (Dobio sam...), poslije sam to išao ispravljat i stavio sam veliko slovo. Nakon što sam išao ponovno raditi vremenske kodove, pa sam pritom ispravljao neke druge stvari koje su mi ostale, kao... **Možda ne nužno greške, nego eto, stavio sam ih jer sam imao vremena.***

Pojedini sudionici spominjali su kako se u svome radu koriste jezičnim pomagalima poput virtualnih tražilica ili virtualnim alatima poput rječnika ili priručnika, kako bi provjerili točnost pojedinoga rješenja (usp. potpoglavlje 5. 4. 4. 2.), ujedno naglašavajući važnost približavanja prijevoda hrvatskome standardu, odnosno ublažavanje kolokvijalnih ili regionalnih oblika koji su možda prihvatljivi u dijalektu ili u razgovornome funkcionalnom stilu (poput primjerice uporabe zamjenice *svih* kao genitiva zamjenice *sve*, koji se uvriježio u Dalmaciji, ali nije standardni oblik, vidi primjere 87. i 88.).

Primjer 87.

*N4: Da, ovdje je bilo svih ću vas, to mi je baš ono... **Velika greška. Treba sve ću vas.** To je baš jako kolokvijalno i regionalno.*

Primjer 88.

*N4: E, da. Ovdje sam maknuo upitnik jer ne vidim zašto bi tu bio upitnik. To je greška. I onda sam stavio dobro jer navodno u redu nije u redu. (smijeh). Kao u redu zapravo nije... Ja koristim u redu samo kad netko često govori dobro, dobro, dobro pa eto malo da se promijeni. **Mislim da se to tolerira.** Kao nekakvo... **Jer to ipak je kolokvijalno. I koristi se kolokvijalno, pa onda***

malo ajde... Da ne bude baš dobro, dobro, dobro cijelo vrijeme. A inače ne, tak da sam ovdje promijenio u redu u dobro.

U pojedinim slučajevima ispravljali su i pravopisne pogreške kod riječi napisanih na izvornome engleskom jeziku, poput pisanja ipsilona na kraju riječi umjesto slova i (primjer 89.).

Primjer 89.

N4: Ovdje je bilo Industri s i umjesto ipsilonom, to je fakat velika greška. I stavio sam Texas Industry u kurziv.

Iako takve pogreške ne pripadaju domeni hrvatske lekture, ipak smo ih uvrstili u ovu kategoriju jer nije riječ o pragmatici izvornoga teksta, nego o jednostavnim ortografskim pogreškama. Moglo bi se pretpostaviti kako bi takve pogreške mogle promaknuti lektorima koji nisu dobro upoznati s engleskom ortografijom ili su više usredotočeni na hrvatska ortografska pravila, dok bi ih publika koja dobro poznaje englesku ortografiju, lako uočila.

Kao što smo uočili tijekom interpretacije rezultata snimanja zaslona, sudionici eksperimenta nastojali su podslove približiti standardnome hrvatskom jeziku, što dovodi do neutralizacije razgovornoga funkcionalnog stila (vidi potpoglavlje 5. 3. 2. 2.). Katkad su se na tu pojavu osvrtni i sami, kao u primjerima br. 90 i 91 koji se odnose na pitanje enklitika. U potpoglavlju 5. 3. 2. 5. napomenuli smo kako se u govornome jeziku zapravo rijetko primjenjuje Wackernagelov zakon, kao što je primijetio i sudionik N4. Stoga možemo zaključiti kako su se u ovoj skupini argumenata sudionici prvenstveno vodili percepcijom podslova kao teksta koji mora biti sukladan normama ciljnoga jezika. S obzirom na to da se od redaktora očekuje poznavanje jezičnih pravila i propisa, kao i pridržavanje odredaba klijenata ili stilskih vodiča prevodilačke agencije, za očekivati je da su taj aspekt svoga rada uvelike internalizirali. Ipak, strogo pridržavanje pravila standarda ujedno dovodi do gubitka spontanosti kojom se odlikuje govorni jezik, čime se podslovi stilski neutraliziraju. Neki sudionici izrazili su i mišljenje kako među prevoditeljima i redaktorima na hrvatskome tržištu audiovizualnih prijevoda postoji pretjerana sklonost uporabi dijalektalizama i žargonizama, unatoč tome što američki izvornici koriste sintagme koje su tek naizgled kolokvijalne, a zapravo je riječ o standardnim jezičnim oblicima (usp. primjer 102.). No, kako se tim pitanjem bavimo u potpoglavlju posvećenom argumentima vezanima uz stilske probleme (potpoglavlje 5. 4. 3. 3.), na ovom se mjestu nećemo njima detaljnije posvetiti.

Primjer 90.

N4: Mislim da ću se sad tu vratit na ovaj prošli... Da. „Jer kod mene je.“ Mislim da to u principu spada pod enklitike. „Jer je kod mene on.“ -> „Jer kod mene je samo on.“ Da. U

principu je enklitika. Al to su sve dosta česte greške. Mislim, te enklitike, pa ja sam već tko zna koliko godina radio kao prevoditelj kad sam naučio te enklitike. Pa to je valjda zadnje što... Ono kad sve drugo već savladaš, onda ajde i to. (smijeh)

Primjer 91.

N4: Ili bi čak mogao „slobodno je tržište“... Ali to mi je onda malo... U svakom slučaju, slobodno tržište je baš jaka fraza. Tu onda ne bih baš stavljao tu između pomoćni glagol. To mi je onda skoro ko da sam stavio između imena i prezimena, ne?

5.4.1.2 PRIJEVOD NE ODGOVARA SMISLU IZVORNIKA

Ova kategorija obuhvaća argumente za odabir ili odbacivanje nekog prijevodnoga rješenja na temelju toga što sudionici smatraju kako to rješenje ima drukčiji smisao u odnosu na smisao izvornoga dijaloga. U tom slučaju sudionici su verbalizirali svoje nezadovoljstvo pojedinim prijevodnim rješenjima koja su smatrali neprimjerenima u odnosu na ono što su mogli čuti u izvornome zvučnom zapisu te su navodili vlastita rješenja i obrazloženja toga kako su se odlučili za njih. Pritom su razmatrali pojedine elemente izvornoga dijaloga ili naracije ili interpretirali njihovo značenje ili namjeru autora onako kako su ih sami doživjeli. U pojedinim su slučajevima sudionici željeli zadržati preciznije semantičko značenje izvornika pa su unosili izmjene kako bi ciljni podslov bio u skladu s tom nakanom. Ovdje je moguće povući poveznicu s potkompetencijama znanja o prevođenju, znanja o redakturi i dvojezičnoga znanja (Robert, Remael i Ureel 2016., 13). Drugim riječima, redaktor podslova trebao bi moći prepoznati konkretne semantičke pogreške i spojiti to prepoznavanje s konkretnim rješenjem, što ukazuje na postojanje i primjenu metakognitivnoga vezivanja. Kao što smo naveli u potpoglavlju 2. 1., metakognitivno vezivanje naziv je kojim se koriste pojedini autori (usp. Angelone 2011, Mellinger 2019.) kako bi imenovali prepoznavanje potencijalna problema i njegovo spajanje s konkretnom strategijom rješavanja toga problema. Također, možemo uočiti i kako su sudionici pojedina prijevodna rješenja odbacivali na temelju njihovih negativnih atributa ili podupirali odabir nekog drugog rješenja definiravši njegove dobre strane (engl. *bolstering*), kako u svojim radovima navodi Shih (2015., 22). Kod nekih su se ispravaka sudionici s velikom preciznošću sjećali svojih razloga za učinjene intervencije zato što je bila riječ o očiglednim pogreškama u prijevodu. U primjeru 92. sudionik N3 opisao je razlog za intervenciju u podslov br. 187 u kojem prevoditelj nije dobro shvatio o čemu je riječ, odnosno iz konteksta čitave scene jasno je da je riječ o dlakama po tijelu, a ne kosi. Taj smo podslov također već opisali u potpoglavlju 5. 3. 2. 3. te ga ovdje navodimo samo kao ilustraciju ispravka grube semantičke pogreške i

posljedično nedvojbeno konkretna argumenta za unesenu izmjenu. U svojoj se argumentaciji sudionik pozvao na videozapis u kojem se jasno vidi da je Pete ćelav, dakle nikako ne može biti riječ o vlasima kose. Stoga je moguće zaključiti kako je riječ o komunikacijskoj situaciji koja bi u nedostatku videozapisa mogla biti pogrešno protumačena. No, kako je većina sudionika (njih 22) u anketnome dijelu našega istraživanja izjavila kako uvijek imaju pristup videozapisu izvornika, za očekivati je da će se onda njime i poslužiti u svome radu (vidi potpoglavlje 5. 1. 2. 4.). U nastavku teksta slijedi podslov na koji se odnosi primjer 92. radi lakšega razumijevanja argumentacije sudionika.

BR. PODSLOVA	187
ENGLJSKI IZVORNIK	Liz: So much hair ... Pete: Sorry, she likes me natural.
HRVATSKI PRIJEVOD	Liz: Toliko kose ... Pete: Oprosti, voli kad sam cijeli prirodan.
REDAKTURA	Liz: Toliko dlaka ... Pete: Oprosti, voli kad sam cijeli prirodan.

Primjer 92.

N3: Kaže toliko kose. So much hair... A stvar je u dlakama. Jer vidi se u prethodnoj sceni kad ona njih nađe u krevetu da je on dosta dlakav. To sad odmah kaže u sljedećoj rečenici. Znači, to je baš prava materijalna pogreška.

Isti princip nalazimo i u primjeru 93. u kojem je sudionik razjasnio intervenciju u podslov br. 190 i ispravak netočna oblika glagola koji je prevoditelj upotrijebio kako bi ugurao što više teksta u podslov.

Primjer 93.

N3: Znači, tu je isto u principu materijalna pogreška. Nije udali smo se na drugoj godini fakulteta. Vjenčali smo se. Znači, to sam promijenio. Pa sam tu imao problem da mi je otišlo u troid. Mislim da sam tu onda promijenio na drugoj godini faksa. S obzirom na tip serije, znači humoristična serija i nekakav razgovorni jezik, onda prolazi faks. I tu sam dobio... Samo zato što sam dobio mjesta da mi stane. Ovoga... Zatrudnjela je tijekom prvog spoja, ne? Ali velim, tu je glavni problem bio to udali smo se.

U primjeru 94. nalazimo argumentaciju vezanu uz razumijevanje značenja pojma *mistika*. Sudionik N4 u podslovu br. 48 unio je dvije izmjene na semantičkoj razini, jednu kako bi pojam *mistike* zamijenio pojmom *mističnosti* za koji je smatrao kako preciznije odražava engleski izvornik *mystique*, a drugu kako bi izraz *glasina* kojim je prevoditelj preveo izvorni pojam *buzz* zamijenio nešto dužom sintagmom. Svoju drugu intervenciju u isti podslov nije posebno argumentirao tijekom retrospektivnoga intervjua, ali kod prve intervencije pojasnio je kako je

upotrijebljeni izraz smatrao neprimjerenim značenju izvornika zato što se u hrvatskome jeziku pojam mistike vezuje uz vjerski misticizam, a engleski izvornik semantički je bliži nečemu tajnovitom i stoga uzbudljivom. Ovaj primjer mogli bismo ujedno smatrati i primjerom pojave koju Shih (2015., 22) naziva *bolstering*, odnosno podupiranjem svoga rješenja opisom njegovih dobrih strana. U ovom slučaju sudionik je svoje rješenje podupro tako što je obrazložio semantičke konotacije izvornoga izraza pa zatim i semantičke konotacije svoje izmjene. Ovdje ćemo također u primjer uključiti podslov na koji se primjer odnosi, kako bi ilustracija primjera bila jasnija.

BR. PODSLOVA	48
ENGLESKI IZVORNIK	Tracy: See, all a hot party needs is mystique . A buzz .
HRVATSKI PRIJEVOD	Sve što treba je malo mistike. Glasina.
	Sve što treba je malo mističnosti. Da se govori o tomu.

Primjer 94.

N4: Da, ovdje sam promijenio mistike u mističnosti. Jer mistika je vezana uz vjersko. A mističnost je ono što oni kažu mystique, kao nekakva tajanstvenost, tajnovitost više. A mistici su baš vjerski mistici koji imaju nekakve mistične vizije sa onostranim, šta već. (smijeh)

U primjeru 95. sudionik N4 argumentirao je intervenciju u podslov 229, u kojem je prevoditelj upotrijebio prilog *nekada* koji ne odgovara značenju engleskog izraza *at some point*. Iako je sudionikovo obrazloženje donekle neprecizno, ipak se odnosi na prepoznatu pogrešku u značenju te ga se može povezati s konkretnim rješenjem prijevodnoga problema.

BR. PODSLOVA	229
ENGLESKI IZVORNIK	Kenneth: Mr. Hornberger, I would thank you to come pick up your wife at some point .
HRVATSKI PRIJEVOD	G. Hornberger, bio bih zahvalan da nekada dođete po svoju ženu.
REDAKTURA	N4: G. Hornberger, bio bih zahvalan da jednom dođete po svoju ženu.

Primjer 95.

N4: *Da, ovdje sam stavio* Da nekad dođete po svoju... Još nekada.. **To mi je bilo kao da tu i tamo dođe, da više puta dolazi po ženu.** To mi je sve nekakva malo bizarna situacija. Pa sam stavio da jednom dođete po svoju ženu. Jer u krajnjoj liniji, jednom će doć... Valjda mu je neće više puta ostavljat.

U primjeru 96. sudionik N3 osvrnuo se na intervenciju u podslov 257, koju smo već spominjali u potpoglavlju 5. 3. 2. 3. o intervencijama na semantičkoj razini. U tom slučaju prevoditelj je englesku frazu *we're way beyond that* preveo doslovnim hrvatskim izrazom, iako je riječ o metaforičkoj udaljenosti odnosno o pitanju koje govornik smatra odavno riješenim. Sudionik N3 ispravio je tu semantičku pogrešku. Svoj odabir smatrao je puno točnijim i preciznijim od prevoditeljeva, ali nije naveo zašto ga smatra takvim.

BR. PODSLOVA	257
ENGLJSKI IZVORNIK	Al Gore: Jack, look. We're way beyond that.
HRVATSKI PRIJEVOD	Jack, daleko smo od toga.
REDAKTURA	N3: Jack, to smo već odavno nadišli.

Primjer 96.

N3: *Aha, daleko smo od toga. E, tu sam stavio* To smo već odavno nadišli. We're way beyond that. **Mislim da je puno točniji prijevod od onoga što je pisalo.**

Kod određena broja verbalizacija sudionici su svoje intervencije objašnjavali kroz prizmu subjektivna poimanja značenja izvornih sintagmi u kontekstu dane komunikacijske situacije. U primjeru 97., sudionik N3 objasnio je svoja razmatranja o podslovu 186, koji smo već spomenuli u potpoglavlju 5. 3. 4. 4. o konzultiranju vanjskih izvora. Problematičan je bio prijevod pojma *violation*, koji je prevoditelj preveo doslovnim izrazom *prekršaj*. Sudionik je uočio da nije riječ o prikladnu odabiru, obrazložio je komunikacijsku situaciju i opisao izmjenu koju je unio. Kao i kod primjera 94., ovaj primjer također odgovara pojmu podupiranja dobrih strana svoga rješenja (engl. *bolstering*, usp. Shih 2015., 22). Sudionik je svoj odabir obrazložio pojasnivši zašto smatra da se on bolje uklapa u danu komunikacijsku situaciju. Odnosno, obrazložio je semantičke konotacije prevoditeljeva rješenja, kontekst u kojem se ono pojavljuje i naposljetku semantičke konotacije svoga odabira.

BR. PODSLOVA	186
ENGLJSKI IZVORNIK	Pete: Obviously, what happened in your bed last night was a violation.
HRVATSKI PRIJEVOD	Ono što se sinoć zbilo u tvom krevetu je prekršaj.
REDAKTURA	Ono što se sinoć zbilo u tvom krevetu kršenje je dogovora.

Primjer 97.

N3: *Ali ovdje je. Ovdje je bilo već. Znači, kaže ono što se sinoć zbilo u tvom krevetu je prekršaj. Tu sam promijenio... Nije prekršaj nego povreda dogovora, nešto u tom stilu... Kršenje dogovora. Jer oni imaju neki koliko sam skužio dogovor da on živi kod nje, oni su cimeri. Ovo prekršaj mi je više nekako ono... U prometu. Violation, ne? Taj violation sam po sebi je prekršaj, ali u ovom kontekstu njihovog kršenja dogovora u nekakvom cimerskom odnosu. **Prekršaj nije ovdje dobro rješenje pa sam promijenio u kršenje dogovora.***

Sličnu argumentaciju nalazimo u primjerima 98. i 99. U oba primjera sudionik N3 unio je izmjene koje je smatrao preciznijima u odnosu na prevoditeljeve, odnosno smatrao je da bolje odražavaju značenje izvornih sintagmi. Pritom je spomenuo kako prevoditeljeva rješenja nije smatrao pogrešnima, ali jest nedovoljno preciznima. Stoga možemo reći kako je riječ o izmjenama na temelju subjektivne procjene da određene sintagme zvuče bolje ili preciznije naspram izvornika. U primjeru 98., sudionik je opisao intervenciju u podslov 9, u kojem je frazu „jedino ako spavaju s nekim“ zamijenio frazom „jedino ako ženu žele odvući u krevet“. Obje sintagme bliske su značenju izvornika.

BR. PODSLOVA	9
ENGLJSKI IZVORNIK	Jenna: The only reason men start taking care of themselves is if they're getting someone to have sex with them.
HRVATSKI PRIJEVOD	Muškarci brinu o izgledu jedino ako spavaju s nekim.
REDAKTURA	Muškarci se brinu za izgled jedino ako ženu žele odvući u krevet.

Primjer 98.

N3: *Muškarci brinu o izgledu jedino ako spavaju s nekim. Tu sam promijenio u Muškarci brinu o izgledu jedino ako ženu žele odvući u krevet. **To mi je značenje koje je tu bilo u originalu, ne? Iako ni ovo što je prevoditelj stavio u originalu nije sad krivo, ali možda je ovo bliže onome što se hoće reći. I jasnije je iz samog titla, kad se čita sami titl.***

U primjeru 99., sudionik N3 zamijenio je riječ *seljak*, kojom je prevoditelj poopćio izraz iz izvornika (*pig farmer*) doslovnim izrazom *uzgajivač svinja*. I tu intervenciju opisao je kao intervenciju s ciljem da prijevod bude što precizniji i što bliži izvorniku. Kao što smo već spomenuli u potpoglavlju 5. 3. 2. 3. i kao što ćemo vidjeti u potpoglavlju 5. 4. 3. 6., kod sudionika N3 uočavamo određenu idiosinkraziju i sklonost što preciznijim prijevodima, što je primijetio i sam sudionik.

BR. PODSLOVA	73
ENGLISKI IZVORNIK	Kenneth: Mrs Lemon, Mr Donaghy, I am just a simple pig farmer's son
HRVATSKI PRIJEVOD	Gđo Lemon, g. Donaghy, ja sam sin običnog seljaka
REDAKTURA	Gđo Lemon, g. Donaghy, samo sam sin priprostog uzgajivača svinja,

Primjer 99.

N3: Evo, ovdje sam stavio I'm just a simple pig farmer's son. Tu sam promijenio... Mislim, nije loše u smislu da je krivi prijevod, ali sam išao na to da bude što preciznije i bliže originalu pa sam stavio znači... Samo sam sin običnog uzgajivača svinja. U originalu je bilo seljaka. Ovo je preciznije.

U primjeru 100., sudionik N3 osvrnuo se na unesenu izmjenu u podslov br. 256 gdje je također unio tekst koji je doslovno održavao izraz iz izvornika. U ovom slučaju smatrao je kako prevoditelj nije precizno prenio značenje izvorne komunikacijske situacije pa je stoga približio prijevod izvorniku. U tom se primjeru Jack obraća Alu Goreu (u gostujućoj ulozi samog sebe) kojeg pokušava nagovoriti da preuzme ekološku rubriku nakon što su otpustili Jareda zbog neprimjerena ponašanja. Nakon što Al Gore izrazi skeptičnost prema Jackovoj iskrenosti po pitanju ekologije, Jack nastavlja s uvjeravanjem, pritom opisujući scenografiju koju su postavili u studio kao dokaz svoje predanosti ekološkim temama. Sudionik N3 smatrao je kako nema potrebe da se izvorni izraz *green things*, upotrijebljen za nespecifične elemente scenografije (vidljive na zaslonu, ali kao dio općenite scene, ne kao nešto na čemu bi bio poseban fokus) prevede metonimijskim poopćavanjem kao *zelenilo*. Stoga je izbacio sinegdohalni oblik i unio izraz *zelene stvarčice*, usput primijetivši kako niti sam Jack ne zna o kakvim je točno scenografskim predmetima riječ te je zato važno zadržati humorni ton izvornika.

BR. PODSLOVA	256
ENGLISKI IZVORNIK	Jack: Look at the set we've built, with the smiley-face Earth and some green things...
HRVATSKI PRIJEVOD	Pogledaj samo Zemlju koja se smiješi i zelenilo.
REDAKTURA	Pogledaj samo Zemlju koja se

Primjer 100.

N3: Pogledaj samo Zemlju kako se smiješi i green things, onda sam stavio umjesto zelenilo, nego ove zelene stvari kao... Jer on to tak... Zelene stvarčice. On kaže green things. **Ni on ne zna što je to nego tak kaže.**

5.4.1.3 INTUITIVNA ARGUMENTACIJA

Osim argumenata vezanih uz ispravak konkretnih semantičkih pogrešaka u kojima su izrijekom spominjali pogrešno značenje, preciznost ili točnost, sudionici su katkad svoje izmjene argumentirali i intuitivnim osjećajem da određeni izraz ili sintagma funkcioniraju u danom kontekstu, za razliku od opcija koje je odabrao prevoditelj. U tu podskupinu argumenata vezanih uz preciznije značenje ubrajaju se svi oni argumenti koje je moguće sažeti pod zajedničkim nazivnikom da nešto „zvuči bolje“ od drugih prijevodnih rješenja. U svome istraživanju o uporabi traduktološkoga metajezika i sposobnosti metakognitivnoga obrazlaganja svojih prijevodnih rješenja i odluka, provedenoj na uzorku od osam studenata diplomskoga studija prevođenja, Vottonen i Kujamäki utvrđuju kako su se njihovi sudionici u svom radu najčešće vodili subjektivnim osjećajem odnosno intuicijom (Vottonen i Kujamäki 2021., 313). U svojim argumentacijama njihovi su se sudionici najčešće služili izrazima „zvuči bolje“ ili „izgleda bolje“ (Vottonen i Kujamäki 2021., 313). Autorice pritom primjećuju kako je riječ o sličnu rezultatu kao i kod Pavlović (2010., 68-69, 78) te zaključuju kako subjektivan osjećaj nije nužno i neutemeljen. Knjiško znanje može se stopiti sa znanjem stečenim praktičnim iskustvom i postati automatizirano znanje koje je teško verbalizirati (Vottonen i Kujamäki 2021, 315). Do slična zaključka mogli bismo doći i u ovom istraživanju. Primjerice, ako pogledamo primjer 101., sudionik N2 u opisu intervencije u podslov br. 225 izjavio je kako bi radije upotrijebio glagol *morati* umjesto glagola *trebati* koji je upotrijebio prevoditelj, zato „što mu jednostavno bolje zvuči“. No, u izvorniku je jasno upotrijebljen modalni glagol *must*, koji implicira izrazitu obvezu i važnost nečega te preciznije odgovara hrvatskome modalnom glagolu *morati*. Iako je *morati* primarno značenje glagola *must*, sudionik se nije pozvao na rječničku definiciju ili pravila uporabe tog glagola, nego je intervenciju obrazložio intuitivnim razlozima.

BR. PODSLOVA	225
ENGLISKI IZVORNIK	Jack: Now we must face certain facts in the cold light of day.
HRVATSKI PRIJEVOD	Na danjem se svjetlu trebamo suočiti sa činjenicama.
REDAKTURA	Na danjem se svjetlu moramo suočiti sa činjenicama.

Primjer 101.

N2: Ovdje bih čak stavio moramo suočiti sa činjenicama. Na danjem svjetlu trebamo suočiti sa činjenicama... Radije bih stavio moramo. Jednostavno mi bolje zvuči.

Takva argumentacija mogla bi upućivati na rutinizaciju redaktorskoga rada. Drugim riječima, pojedina rješenja mogla bi biti pohranjena u dugoročnu pamćenju redaktora kao točna, a da se ni sama osoba pritom ne sjeća nužno konkretna razloga zašto je tome tako. U traduktološkoj literaturi razmatraju se četiri stupnja kompetencije, pri čemu se četvrti i zadnji stupanj nazivaju stupnjem *nesvjesne kompetencije* (vidi González Davies 2004., 40). To znači da je osoba neku vještinu toliko uvježbala da je to znanje internalizirala i primjenjuje ga s lakoćom, iako katkad nije u stanju objasniti zašto i kako je došla do točna rješenja. Osoba na tom stupnju kompetencije smatra se stručnjakom u nekom području.

U pojedinim su slučajevima sudionici u svojoj argumentaciji navodili subjektivan osjećaj da neki jezični oblik ne odgovara komunikacijskoj situaciji (vidi primjer 102.).

Primjer 102.

N4: Ovdje je bilo „postajemo zeleni“, ja sam stavio „bit ćemo zeleni“. Ne znam, to postajemo mi je tak nekak čudno. Baš to, postajemo zeleni... Ne, nego od danas ćemo biti zeleni.

Kao što smo već spomenuli u potpoglavlju 5. 3. 2. 3., pitanja subjektivnosti – uključujući i osobne sklonosti redaktora prema određenim jezičnim oblicima ili načinima prevođenja – zapravo nisu dovoljno istražena u traduktološkoj literaturi, ali ta im činjenica ne umanjuje važnost. Chen (2011., 121) definira subjektivnost prevoditelja kao subjektivnost koju prevoditelj iskazuje tijekom prijevodnoga procesa, a koja uključuje značajke poput prevoditeljeve kulturne svijesti, svijesti o čitateljima, osobne karakteristike, društvene i ideološke pozicije, jezično znanje, estetske sklonosti i kreativnost. Prema Chen (2011, 121) sve se te zajedničke značajke mogu manifestirati u prisvajanju teksta, njegovoj adaptaciji i intervencijama u tekst. No, pitanje toga kako prevoditelji mogu pravilno uravnotežiti vlastitu subjektivnost i restrikcije koje im nameću okviri u kojima rade, relativno je slabo istraženo (Chen 2011., 140). Također, pitanje subjektivnosti nemoguće je razdvojiti od afektivnih komponenata ljudske kognicije, posebice kod audiovizualnoga prevođenja gdje subjektivno

poimanje sadržaja i emocionalnost čine osnovne elemente kognitivnoga prijenosa (usp. Rojo 2017., 372, spomenuto u poglavlju 2. 1.). Iako je redaktura podslova vrsta djelatnosti u kojoj se barem u teoriji naglašava važnost nepristranosti i objektivne procjene potrebe za intervencijom, smatramo kako nije moguće zanemariti njezine subjektivne aspekte. Većina prijevodnih problema otvorenoga je tipa, to jest zahtijevaju uporabu kreativnih strategija za njihovo rješavanje te samim time nastaje čitav niz potencijalnih rješenja (Rojo 2017., 354). Upravo zato Angelone (2010., 37) smatra kako bi procjena metakognitivnih sposobnosti trebala ovisiti o tome kako se one koriste, a ne o tome koriste li se uopće. Već smo rekli kako procjena kvalitete redakture nadilazi opseg ovoga rada. Stoga ćemo se zadržati na tome da sažmemo zaključak ovoga potpoglavlja na sljedeći način: sudionici našega eksperimenta iskazali su u svojim retrospektivnim intervjuima primjenu metakognitivnih vještina. Činili su to na konkretnim primjerima metakognitivnoga vezivanja prijevodne pogreške i njezina ispravka. Osim toga, u dijelu svojih argumenata služili su se izjavama da im određena rješenja zvuče bolje ili se doimlju boljima od onih koje je upotrijebio prevoditelj, što bi moglo ukazivati na internaliziranu i automatiziranu radnu praksu, ali i na subjektivno i afektivno poimanje svoje zadaće.

5.4.1.4 PRIJEVOD NIJE STILSKI PRIMJEREN

Audiovizualni tekst semiotički je konstrukt koji se sastoji od nekoliko kodova koji istovremeno djeluju u stvaranju značenja (Chaume 2004., 16). Govoreći o jezičnome aspektu audiovizualnoga djela, riječ je o pisanome tekstu koji mora djelovati govorno i spontano (Chaume 2004., 17). Konverzacijska spontanost i prirodnost u audiovizualnome tekstu postiže se reprodukcijom specifičnih značajki prirodnoga govora koje publika prihvaća i prepoznaje kao takve (Bruti 2019., 192), iako Pavesi (2012., 158) napominje da se taj proces zbiva u okviru specifičnih situacijskih i interakcijskih ograničenja koja se uvelike razlikuju od onih ograničenja koja oblikuju spontani govor. Prevedeni razgovor u pravilu iskazuje manje konverzacijskih značajki poput diskursnih oznaka, oklijevanja, upadanja u riječ ili disfluentnosti govora, dok je izmjena govornika preglednija. Razlog tome leži u prijelazu s govora na pisani tekst, prostornih i vremenskih ograničenja podslovljavanja koji nalažu redukciju teksta i posljedičnu eliminaciju nekih konverzacijskih značajki (usp. Bruti 2019., 193), ujedno i manipulaciju nekih strukturnih konverzacijskih elemenata poput nesmetane izmjene govornika (Bruti 2019., 194). Usprkos tome, multimodalna narav podslovljavanja katkad omogućuje razumijevanje neprevedenih dijelova izvornika putem drugih semiotičkih kanala (Bruti 2019., 205), to jest audiovizualni tekst upućen je istodobno i slušnoj i vizualnoj

percepciji te na audiovizualni prijevod i njegovo razumijevanje utječu i vizualni i auditivni aspekti filmskoga djela (Yau 2019., 285).

Iako neki traduktološki izvori (usp. primjerice Yau 2019., 286-288, koji ipak zamjećuje i uobičajenu homogenizaciju podslova, kao i tendenciju neutralizacije dijalektalizama izrazima koji pripadaju standardu) navode kako se kolokvijalizmi iz izvornika katkad brišu ili zamjenjuju formalnijim izrazima zbog uštede na prostoru, sudionici našega istraživanja prvenstveno su svoje izmjene iz ove kategorije pravdali stilskim razlozima. U ovoj se kategoriji argumenti odnose na jezično-tekstualne ili pragmatičke pojmove poput kohezivnosti, koherentnosti, konzistencije, jezične zalihosti ili funkcionalnih stilova. Izjave iz ove kategorije spadaju u domenu argumenata čiji je smisao izrada ciljnoga teksta u skladu sa stilskim i pragmatičkim normama ciljnoga jezika te koji ujedno odgovara tonu i funkcionalnomu stilu izvornika. Sudionici eksperimentalnoga istraživanja naglašavali su kako je važno da podslovi budu međusobno koherentni, to jest da se pojedina osobna imena likova ili nadimci koji se ponavljaju ne razlikuju od jednoga do drugoga podslova. Zatim, funkcionalni stil i ton podslova moraju odgovarati izvorniku, a uporaba žargonizama mora odgovarati kontekstu.

U primjeru 103. sudionik N2 smatrao kako ton prijevoda nije odgovarao tonu izvornika te se odlučio za formalniji izraz. Riječ je o podslovu br. 226, koji smo već prikazali u primjeru 12., poglavlja 5. 3. 2. 2. s rezultatima snimanja zaslona, upravo zbog toga što su dvojica sudionika smatrala kako je riječ o pretjerano neformalnom obliku u odnosu na izvornik.

BR. PODSLOVA	226
ENGLJSKI IZVORNIK	Kenneth: You all should be ashamed of yourselves.
HRVATSKI PRIJEVOD	Ima da se sramite.
REDAKTURA	Sramite se.

Primjer 103.

*N2: Ovdje je pisalo Ima da se sramite, što je po meni **prežargonski čak i za jednu ovakvu seriju**. Pretpostavljam da bi se i lektorice složile pa sam napisao Sramite se, umjesto Ima da se sramite. S druge strane, u podslovu 154 sudionik N2 zamijenio je izraz *dozvolio* izrazom *pristao* te zatim navedenu izmjenu argumentirao time da je *dozvolio* u tom kontekstu smatrao pretjerano formalnim izrazom (vidi primjer 104.) koji tonski ne odgovara izvorniku.*

BR. PODSLOVA	154
ENGLJSKI IZVORNIK	Cerie: Kenneth, thanks for letting my cousins come to the party.
HRVATSKI PRIJEVOD	Hvala što si dozvolio da moje sestrične dođu na zabavu.

REDAKTURA	Hvala što si pristao da moje sestrične dođu na zabavu.
-----------	---

Primjer 104.

*N2: Ovdje mislim, prvo je dozvolio-dopustio. To sam promijenio skroz, ali **nekako mi je ovo bilo preformalno** da je on dozvolio da dođu sestrične na zabavu. Ne znam što sam točno stavio, ali **čisto stilski malo**.*

Na sličan način, sudionik N4 u svom je opisu intervencije u podslov 107 razjasnio kako je prilog *puno* mogao zamijeniti prilogom *mного*, ali to nije učinio zato što je diskurs izvornika smatrao opuštenim te bi uporaba priloga *mного* zvučala po njegovu mišljenju previše uštogljeno i formalno (primjer 105.).

BR. PODSLOVA	107
ENGLJSKI IZVORNIK	Jenna: Hey, Cerie. What's going on this weekend? I mean, I know lots of dope stuff, of course.
HRVATSKI PRIJEVOD	Bok, Cerie. Ima li što ovaj vikend? Znam za puno guba stvari, samo brinem
REDAKTURA	Bok, Cerie. Ima li što ovaj vikend? Znam puno fora stvari, samo želim

Primjer 105.

*N4: Da, ovdje sam, što je ovo bilo? Znam za puno fora stvari, to sam... Puno je **kolokvijalno isto**, ali to sam ostavio. Nema potrebe tu stavljat mnogo **jer je to previše uštogljeno i ovo fakat je takav neki opuštenu diskurs pa onda sam ostavio** puno.*

Nisu svi sudionici iskazali jednak stav prema žargonizmima i slengovskim izrazima. Sudionik N1 izjavio je kako preferira standardizaciju teksta u podslovima, odnosno redukciju dijalektalizama i žargonizama kako bi se očuvao duh izvornika u smislu da je ton izvornika možda ležeran, ali morfosintaktičke strukture engleskih rečenica odgovaraju standardu te ih prema njegovu mišljenju ne bi trebalo prevoditi pretjerano slengovskim izrazima (primjer 106.), ali katkad tolerira uporabu razgovornoga jezika u podslovima.

Primjer 106.

*N1: Ima nekih stvari koje puštam zato što su ovdje razgovorne pa mi je glupo ispravljati tipa „koristiti ovo ili ono“ i takve stvari koje jednostavno ljudi govore, premda lektori tvrde da ne ulazi u standard, ali mislim... Ovdje je razgovorni jezik. Uglavnom. **Ali je stvar u tome da postoji velika razlika između toga koliko je engleski standardni u tom... Oni ležerno razgovaraju i dobro glume, ali kad gledate rečenicu izoliranu, ona je standardna američka rečenica. A u hrvatskom misle da zato što oni tako ležerno razgovaraju da to treba odmah prijeć u nekakvi sleng, da treba prijeć u dijalekt i takve stvari. Ne govorim sad o ovom***

konkretnom slučaju, ali to je obično ono što ja očekujem, jel. I zato takve stvari pratim kroz tekst, gdje gledam koliko su odstupili od onoga što izvornik daje.

S druge strane, neki drugi sudionici navodili su kako pretjerana formalnost prijevoda nije prihvatljiva kad je riječ o sadržaju koji je i sam ležeran, kao što je humoristična serija odabrana za eksperiment, nego upotrijebljeni izrazi i frazemi trebaju odgovarati tonu i duhu izvornika te je prevođenje frazema frazemima potpuno prihvatljivo rješenje (usp. primjer 107.).

Primjer 107.

*N4: Evo, ovdje sam dodao titl. Krenulo je nagore... Ne znam, stavio sam Krenulo je po zlu. On ionako kaže Took a left turn, pa onda... **Mislim da je fraza na frazu okej, odnosno fraza kao prijevod fraze.***

Osim toga, sudionici su naglašavali važnost provjere kulturema i popkulturnih referenci izvornika, kako bi se u potpunosti prenijelo značenje i time olakšalo razumijevanje teksta (vidi primjer 108.). Način na koji se prevoditelj ili redaktor odluče obraditi kultureme u podslovima može uvelike utjecati na razumijevanje ciljnih podslova.

Primjer 108.

N2: Tu sam vjerojatno dosta zaustavljao da procesuiram to sve. Pogotovo što je 30 Rock dosta brz. Zapravo je dosta zahtjevno.

*N2: **Mislim, 30 Rock je super. I za prevoditelja test jer je brz, treba puno toga sažimat i treba dosta toga kužit.***

Istraživačica: Da, ima hrpu tih raznih popkulturnih referenci.

*N2: Da, baš ono gro. **I sad je isto pitanje pristupa: koliko direktno prevodit, a koliko tražit pandane.***

Ovom ćemo se posljednjom značajkom potanko baviti u potpoglavlju koje se odnosi na argumente vezane uz ciljnu publiku i njezino razumijevanje podslova. Kad je riječ o unutarnjoj koheziji i koherentnosti teksta, sudionici su napominjali kako je od izrazite važnosti da svi nazivi, nadimci i slični izrazi budu usklađeni u čitavom skupu podslova. To nas ne iznenađuje ako znamo da se katkad prijevodi serija dijele na više prevoditelja, od kojih svaki dobije nekoliko epizoda serije na obradu te njihove agencijske upute često sadrže i popis nadimaka ili žargonizama odabranih kao prijevodne ekvivalente za iste likove ili pojmove iz izvornika. Svrha takvih uputa leži u standardizaciji prijevoda i ujednačavanju gledateljskoga iskustva od jedne do druge epizode serije.

U primjeru 109. nalazimo još jednu ilustraciju argumenta koji se temelji na pragmatičkim razlozima: sudionik N4 u podslovu 156 (upotrijebljenom kao primjer br. 45 u potpoglavlju 5.

3. 2. 6. o intervencijama na pragmatičkoj razini) prvo je unio puno ime lika koje je prevoditelj skratio u nadimak, a zatim je na kraj izrečena pitanja stavio upitnik umjesto točke. Naposljetku je iz rečenice kojom lik Kennetha odgovara svom šefu na pitanje izbacio početni veznik *i*. Učinjene izmjene pravdao je time što je uporaba nadimka nepotrebna jer se u izvorniku koristi cjelovito ime lika, a stavljanje veznika na početak spomenute rečenice prema njemu razbija ritam teksta, što negativno utječe na estetsko iskustvo čitatelja.

BR. PODSLOVA	156
ENGLISKI IZVORNIK	Jack: Hey, Kenneth , you know how much I like to joke around, right? Kenneth: Not really , Mr. Donaghy.
HRVATSKI PRIJEVOD	Hej, Ken , znaš da se ja volim šaliti. -I ne baš , g. Donaghy.
REDAKTURA	Kennethe , znaš da se ja volim šaliti? -Ne baš , g. Donaghy.

Primjer 109.

N4: Da, ovdje je bilo Hej, Ken. Zašto? Samo sam Kennethe stavio. Jer on njemu kaže Hey, Kenneth. I onda... ne znam. Znaš da se ja volim šaliti? Tu sam stavio upitnik. I maknuo sam i. Stavio sam samo ne baš. To su sve sitnice neke, ali... A i nekak... Važno je to. U titlovima je stvarno važan i taj nekakav ritam jer onda ako ima bolji ritam, onda se i brže pročita. Barem ja imam tak dojam. Premda se ne čita naglas. Ali nekak imam dojam kao da ga prije... Ovdje sam isto stavio kurziv... Ko da ga prije procesuirao ako ima neki ljepši ritam.

Kad je riječ o pragmatičkoj uporabi imena ili nadimaka likova, sudionik N3 u primjeru 110. osvrnuo se na nadimak glavnoga lika serije, Liz Lemon koju glumi Tina Fey. Unutar epizode, različiti likovi njezinu se liku najčešće obraćaju oslovljavajući je samo prezimenom *Lemon*. Sudionik N3 smatrao je kako je zapravo riječ o odmilici, odnosno kako bi to trebalo prevesti kroatiziranim hipokoristikom *Lemonica*. Govoreći o redukciji elemenata govornoga jezika u podslovima Bruti (2019., 197) napominje kako se denotativno značenje teksta prenosi i drugim multimodalnim kanalima, ali narativni razvoj filma može se promijeniti u većim ili manjim razmjerima ovisno o prijevodu ili ispustu diskurzivnih oznaka, što može izmijeniti međuljudsku dinamiku likova i njihovu percepciju među publikom. U ovom slučaju, nadimak lika nije diskurzivna oznaka, ali ispunjava narativnu funkciju uspostave interpersonalne dinamike i odnosa među likovima. Primjerice, Jenna, prijateljica Liz Lemon, uvijek je oslovljava osobnim imenom Liz, Kenneth, koji joj je kao zaposlenik podređen, obraća joj se s gospođo Lemon, dok joj se Jack i Tracy, koji su joj nadređeni šef i partner na scenarijskom zadatku obraćaju upravo s nadimkom *Lemon/Lemonice*.

Primjer 110.

N3: Tu sam stavio Lemonice jer on nju poslije isto oslovljava s Lemonica, pa sam stavio da bude ujednačeno. I tu i drugi kad je oslovljavaju Lemon tijekom epizode prevedeno je kao samo Lemon, to nisam bio ispravljao, ali vjerojatno bih to na kraju ispravio sve u Lemonica jer mi se čini da je to način na koji se oni prema njoj... Kako je oslovljavaju, jel. Nije Lemon nego Lemonica, kao nešto od milja. Nekak mi je prikladnije.

Iz navedenoga možemo zaključiti kako su pragmatički ili stilski razlozi često igrali važnu ulogu u odlukama naših sudionika, što se ujedno ogleda i u rezultatima ovoga poglavlja. Ujedno, možemo uočiti i kako argumenti kojima su se služili naši sudionici odražavaju subjektivno poimanje problematike stila. Kao što smo obrazložili u potpoglavlju 5. 3. 2. 2. o leksičko-frazeološkim intervencijama, kognitivna slika teksta stvorena u umu prevoditelja ili redaktora nužno je subjektivna. Zbog razlika u misaonoj reprezentaciji određena prijevodnoga problema ili misaonoj konstrukciji značenja izvornika, različiti redaktori stvaraju različite i subjektivne kognitivne slike istoga teksta (usp. Shen i Fang 2020., 917), što zatim dovodi do odabira različitih prijevodnih rješenja. Iz istoga razloga percepcija formalnosti određenih izraza ili tona nekog teksta može varirati od osobe do osobe, što također utječe na konačan sadržaj podslova. Pojam „estetskoga iskustva“ također je nužno subjektivan. Kad je riječ o estetskome iskustvu publike, takva pitanja moguće je razmotriti pomoću recepcijskih istraživanja (engl. *audience reception studies*). Iako bi bilo zanimljivo kombinirati rezultate ove studije s drugim vrstama podataka, poput onih dobivenih recepcijskim studijama ili angažmanom vanjskih procjenitelja kvalitete, njihova primjena uvelike nadilazi opseg ovoga rada.

Naposljetku, moramo se osvrnuti i na pitanje fatičke komunikacije u podslovima. Portal hrvatskoga strukovnog nazivlja Struna definira fatičku komunikaciju kao komunikaciju čiji je jedini cilj uspostavljanje i održavanje međuljudskih odnosa i koja obuhvaća pozdravne formule, komentare o vremenskim uvjetima ili raspitivanje o sugovornikovu zdravlju na početku razgovora⁷. U slučaju audiovizualnih tekstova Guillot (2016., 301) navodi kako se primjeri fatičke komunikacije poput pozdrava ili uvoda u telefonske razgovore u filmskim dijalozima koriste kako bi ispunili narativne funkcije, utvrdili vrste odnosa među likovima ili okolnosti zbivanja, odnosno pokrenuli radnju ili zaplet. Bruti (2019., 199) smatra kako su govorni činovi (engl. *speech acts*) kao što su pozdravi, čestitke, zahvale ili isprike važne strategije pregovaranja i kontrole društvenoga identiteta i odnosa među sudionicima komunikacijske razmjene. Katkad takvi izrazi ne sadrže mnogo faktografskih podataka, nego se koriste kako bi olakšali interakciju

⁷ <http://struna.ihjj.hr/naziv/faticka-komunikacija/25361/> (Zadnji put pristupljeno 13. 7. 2022.)

i njihova uporaba ovisi o nepisanim pravilima ponašanja unutar neke jezično-kulturne zajednice, stupnju intimnosti među govornicima, formalnosti situacije, svrsi razgovora i slično (Bruti 2019., 199). No, prostorna i vremenska ograničenja filmskoga dijaloga upućuju na to da sve što likovi izgovore, mora odgovarati konkretnim narativnim ciljevima, odnosno fatička komunikacija ne igra ulogu olakšavanja razgovora, nego služi tome da se uspostave odnosi među likovima, njihovo značenje prenese gledateljima i stvori percepcija komunikacijske situacije (Bruti 2019., 199). Možemo stoga zaključiti kako naš primjer 111. upućuje na to da su pojedini sudionici pridavali važnost i elementima fatičke komunikacije u podslovima. Tako je sudionik N4 zamijenio upotrijebljeni pozdrav („hello, ladies“ prevedeno kao „zdravo, dame“ u podslovu br. 5) drukčijim oblikom pozdrava („pozdrav, dame“), opravdavši svoju intervenciju stilskim razlozima.

Primjer 111.

N4: I ovo „zdravo, dame“ sam promijenio u „pozdrav, dame“. Nekako mi je to pozdrav... Em se to sad puno više govori, em mi nekak ide bolje uz to što on kaže onako teatralno. I onda je bolje onak nekak „pozdrav, dame“. Baš zbog te nekakve teatralnosti.

Riječ je o komunikacijskoj situaciji u kojoj Pete prolazi hodnikom pokraj Liz i Jenne, pritom skida šešir, naklanja im se i veselo smiješi. Sudionik N4 procijenio je njegov naklon teatralnim (što pomalo i jest) i ispravno uočio narativnu funkciju toga pozdrava kao primjera fatičke komunikacije koji igra ulogu uspostave zapleta. Naime, Liz i Jenna u sljedećoj sceni zaključuju kako je Pete neprirodno veseo za čovjeka u srednjim godinama koji se upravo rastaje od supruge, stoga sigurno ima ljubavnicu. Nakon nekoliko peripetija ispostavlja se da se Pete pomirio sa suprugom, no riječ je zapravo o jednoj od nekoliko paralelnih linija zapleta u toj epizodi audiovizualnoga djela. Dakle, scena pozdrava s početka epizode ispunila je svoju funkciju u narativnoj cjelini. Stoga bismo mogli reći i kako se primjeri metakognitivnoga vezivanja mogu ogledati i u ispravcima stilskih odnosno pragmatičkih pogrešaka.

5.4.1.5 PRIJEVOD KRŠI PRAVILA PODSLOVLJAVANJA

Ova kategorija obuhvaća argumente koji se odnose na tehničke aspekte podslovljavanja, poput oblikovanja i dužine trajanja podslova, diobe podslova i vremenskih kodova koji ulaze i izlaze sa zaslona u skladu sa zvučnim zapisom izvornika. Sudionici su u verbalizacijama naglašavali važnost pravilne diobe i oblikovanja podslova tako da podslovi prate relevantne kadrove i da se gramatičke cjeline ne prekidaju na način koji ne odgovara sintaktičkim strukturama standardnoga hrvatskog jezika. Osim toga u zvučnim se zapisima retrospektivnih intervjua

često pojavljuju komentari o ujednačenosti gornjega i donjega retka podslova, kao i o skraćivanju broja znakova po retku kako bi se podslovi lakše čitali i kako bi se njihovo trajanje moglo uskladiti sa susjednim podslovima. Sudionici su ujedno naglašavali važnost toga da rečenice u podslovima čine logične semantičke cjeline te su pojedine izmjene argumentirali potrebom da se nepravilno prelomljeni podslovi preoblikuju kako bi se dobile upravo takve zaokružene cjeline. Najzad, argumenti ove kategorije uzimaju u obzir i usklađenost vremenskih kodova te bilježimo izjave sudionika u kojima se navodi nužnost izmjene vremenskih kodova, bilo da je riječ o pojedinačnim podslovima, bilo o tzv. *offsetu*, kod kojeg se vremenski kodovi jednoga segmenta ili cjelokupna dokumenta usklađuju automatski pomoću alata u samom programu Robago PNS (vidi primjere 112. – 121.).

Primjer 112.

N2: Tu sam sad offsetirao da se vremenski kodovi usklade.

Primjer 113.

N3: Tu sam prelomio titl na različiti način. Tu sam prelomio tko će najviše zaraditi na ovom eko-trendu, to sam spojio u jedan titl čisto zato što je to kao nekakva logična cjelina. A i ovi titlovi su... Ovaj tu prvi titl je dvije sekunde dvoredni i tu sam onda dobio na vremenu malo. Jer sam smanjio broj znakova po retku.

Primjer 114.

N3: Tu sam sad prekrajao i ponovno titlao da bude trajanje zadovoljavajuće, da ne bude titl prekratak i da ovaj pomoćni glagol bude zajedno sa glavnim glagolom koji nije bio u originalu.

Primjer 115.

N3: Tu sam htio staviti da bude ujednačen gornji i donji red što se tiče dužine, al mi nije dopustilo pa sam vratio.

Primjer 116.

N3: Tu sam isto razlomio titl. Znači, voli ga i Don Geiss, poslao mi je... I onda u sljedećem titlu čestitku s potpisom. Tu sam stavio Poslao mi je čestitku s potpisom. Pravim potpisom! Sve u jedan titl jer čisto zato što je to jedna cjelina.

Primjer 117.

N3: Umjesto izvoli jedan savjet sam stavio evo ti savjet, čisto da bude kraći titl i da bude oblik titla bolji. Znači, nije pogrešno samo po sebi, ali sam odlučio skratit malo.

Primjer 118.

N3: Tu sam sad zapravo... Bok, dečki. Čuo sam tajnu o Kennethovoj zabavi. On i reper T.I. i sad u sljedećem titlu Išli su zajedno u srednju školu. Tu sam spojio one dijelove koji su mi išli

zajedno u logičnu cjelinu. Znači Bok, dečki. Čuo sam tajnu o Kennethovoj zabavi u jedan titl. Drugi titl On i reper T.I. išli su zajedno u srednju školu. I onda treći titl Dečki, T.I. bi se mogao pojaviti. Znači, tu sam prekrajao titlove i ponovno titlao da budu te logičke cjeline, jer baš u ovom tu prvom od ova tri je bilo nespretno razlomljeno. Znači, on i reper T.I. i onda sljedeći titl išli su u srednju školu.

Primjer 119.

N3: Tu sam seksi boks stavio... Znači, boks je bio u donjem redu, stavio sam ga u gornji red da bude ista rečenica, tj. da bude jedna rečenica u tom gornjem redu. Da mi samo ta jedna riječ ne visi dolje u drugom redu tog titla.

Primjer 120.

N3: A i tu sam stavio taj faks gore, u gornji red, pa mi je znači druga godina faksa u gornji red, drugi red je bio zatrudnjela je, tak da mi je bilo isto bolje i zbog izgleda titla. Ujednačio se gornji i donji red po dužini.

Primjer 121.

N3: Tu mi je bilo čudno... Ovo mi je bilo nekako predugačko, htio sam ovo spojiti u jedan titl. Znam za puno guba stvari, samo se želim pobrinuti da i ti znaš. Pa sam za njih izbacio i sve sam spojio kao logične cjeline. Bok, Cerie. Ima li što ovaj vikend? Znam za puno guba stvari, samo se želim pobrinuti da i ti znaš.

Neki sudionici napominjali su kako bi prijevod u kojemu niti jedan element, bilo sadržajni, jezični, bilo tehnički, nije kako treba, smjesta vratili prevoditelju i ne bi uopće započinjali rad na njemu (primjeri 122. i 123.).

Primjer 122.

NI: Ovo recimo da sam dobio kao supervizor, ja bih to samo vratio, ne bih to uopće radio, ne? Jer ne može bit da na superviziju ode nešto gdje nijedan od tri elementa ne štima. Dakle, ja sam s tajmingom jako precizan. Meni bi sad trebalo puno više vremena da ovo uskladim. Ja prvo jedanput cijelu stvar pogledam da znam o čem se radi i onda pročitam titlove da vidim jesu u redu i onda gledam preview mode i zaustavljam gdje je malo off, ali ne gdje je cijeli niz titlova off jer velim, to bih vratio jednostavno.

Primjer 123.

NI: Onda... Jedino što ovdje ima jako puno titlova i to bih isto ja recimo odmah vratio i rekao molim vas da to doradite, gdje oni ne prelaze logično jedan u drugi nego se prereže nasred rečenice, pa imate govornika dva u prvom titlu, a onda je prerezana rečenica kod drugog govornika i ide u sljedeći titl. To se tak ne radi. Znači, radi se tak da se ili razdijele govornici ili se razdijele kadrovi, ili se razdijeli pametno rečenica. Znači, da ona ima svoje dve cjeline i da je onda svaka cjelina u svom titlu. Ovdje ima jako puno tih koje su prerezane gdje god.

Moramo reći kako je takav stav posve razumljiv, posebice ako se prisjetimo rezultata našega anketnog upitnika i komentara sudionika iz toga dijela istraživanja kako je mnogo zahtjevnije raditi na prijevodu punom pogrešaka te kako se katkad osjećaju kao da vrijeme koje su utrošili na redakturu takva prijevoda, nije u skladu s honorarima koje su dobivali za to. No, moramo imati u vidu i da su rezultati istoga upitnika pokazali i kako su uloge prevoditelja, lektora i redaktora često spojene u jednu ulogu te kako se korak redakture često preskače u lancu izrade prijevoda. Stoga možemo zaključiti kako mogućnost odbijanja rada na takvu redaktorskome zadatku često ovisi i o tome u kakvu se položaju prevoditelj/redaktor nalazi na tržištu rada. Kao i kod argumenata vezanih uz preciznije značenje, i u ovoj potkategoriji sudionici su katkad svoje izmjene obrazlagali sintagmom „ovo mi je zvučalo bolje“ ili „činilo mi se kao bolje rješenje“. Kao što ćemo vidjeti u primjeru 124., nedvojbeno je riječ o internaliziranome obrascu ponašanja vezanom uz principe podslovljavanja.

U primjeru 124. sudionik je opisao kompleksnu preradu podslova 197 i 198, koju je napravio zato što je smatrao kako je riječ o boljemu rješenju od onoga koje se nalazilo u prijevodu, upravo zato što prijevodno rješenje nije odgovaralo uobičajenim hrvatskim konvencijama podslovljavanja. Prvo je u podslovu 197 ispravio veliko početno slovo nakon trotočke. Zatim je taj podslov podijelio na dva podslova kako bi pauza u govoru odgovarala pauzi u tekstu. Zatim je u podslovu 198 dobio jednu semantičku cjelinu, podslov 197 pretvorio je u jednorodni podslov i u podslovu 198 dodao uzvik koji nije bio preveden u podslovu iako se čuo na

zvučnome zapisu podslova. Drugim riječima, u konačnici je dobio dva podslova koji čine zasebne i zaokružene semantičke cjeline, a pritom odgovaraju zvučnomu zapisu i komunikacijskoj situaciji iz izvornika.

BR. PODSLOVA	197
ENGLJSKI IZVORNIK	Liz: I can't believe I'm saying this... Okay.
HRVATSKI PRIJEVOD	Ne mogu vjerovati da ću ovo reći... u redu.
REDAKTURA	Ne mogu vjerovati da ću ovo reći...
BR. PODSLOVA	198
ENGLJSKI IZVORNIK	Pete: Yes! Oh, Liz, you're the best!
HRVATSKI PRIJEVOD	Liz, najbolja si!
REDAKTURA	U redu. -To! Liz, najbolja si!

Primjer 124.

*N3: Sad sam skužio što sam napravio. Da, znači, I can't believe I'm saying this, OK... sve je bilo u jednom titlu u prijevodu. Pa sam onda taj... **Budući da je to nekakav kao anticipation sa tim OK, stavio sam ga u sljedeći titl i nadovezao odmah njegovu reakciju Liz, najbolja si! S tim da on kaže i YES! Pa sam i to ubacio, što nije bilo u prijevodu. Stavio sam To! I uskliknik. Činilo mi se kao bolje rješenje.***

Kao što je vidljivo iz gore navedenih primjera, sudionici istraživanja s podjednako su važnošću gledali na sintaktičku i semantičku zaokruženost podslova, kao i na njihov vizualni izgled. Takvi su rezultati u skladu s DHAP-ovim Smjernicama za kvalitetno prevođenje u titlove te s uobičajenim obrascima podslovljavanja na hrvatskome tržištu audiovizualnih prijevoda. Osim toga, možemo se prisjetiti rezultata naše pilot-studije u kojoj je sudionik najčešće intervenirao upravo u tehničke aspekte, posebice oblik podslova. Pritom je podslove većinom skraćivao, preoblikovao ili ujednačavao dužinu gornjega i donjega retka (vidi potpoglavlja 5. 2. 1. i 5. 2. 2.). Svoje intervencije argumentirao je sličnim motivima kao i sudionici glavnoga dijela istraživanja, odnosno važnošću sažimanja teksta podslova i stvaranja logičnih semantičkih i sintaktičkih cjelina unutar jednoga podslova. Stoga možemo zaključiti kako redaktori podslova internaliziraju svakodnevne obrasce svoje radne prakse, barem kad je riječ o tehničkim aspektima podslovljavanja. Naravno, ni prevoditelji ni redaktori podslova nisu u mogućnosti sami određivati tehničke specifikacije po kojima će raditi, one su najčešće određene ili uobičajenim konvencijama podslovljavanja na nekom tržištu audiovizualnih prijevoda ili češće konkretnim odredbama naručitelja. Nasuprot tomu, kao što pokazuje uzlet

besplatnih hobistički prevedenih podslova (engl. *fansubs*) dostupnih na Internetu, čija kvaliteta može značajno odstupati od profesionalno izrađenih podslova, neke publike voljne su tolerirati podslove čiji sadržajni i jezični aspekti nisu u skladu sa standardnim obrascima ako im oni omogućuju gledanje sadržaja koji im inače nisu dostupni. No, čak ni konzumenti takvih nestandardnih podslova ne mogu prihvatiti podslove koji tehnički nisu prikladni, odnosno čiji vremenski kodovi ne odgovaraju zvučnome zapisu jer oni naprosto nisu upotrebljivi. Ne iznenađuje dakle da profesionalni redaktori podslova posvećuju velik dio svoje pozornosti i truda upravo tome da podslove usklade s pravilima podslovljavanja i tehničkim specifikacijama koje se od njih očekuju.

5.4.1.6 PRIJEVODNO RJEŠENJE NIJE UOBIČAJENO U JEZIČNOJ PRAKSI

Ova kategorija obuhvaća sve one argumente koji se odnose na konvencionalan način upotrebe pojedinih fraza ili izraza ciljnoga jezika, uključujući i kolokacije ili leksičke sveze čija je uporaba fiksirana u jeziku. Konvencionalni jezični izrazi u pragmalingvističkoj literaturi definiraju se kao sveze stabilnoga oblika koje govornici nekog jezika često rabe u određenim propisanim društvenim situacijama (Bardovi-Harlig 2009., 757) i čija se uporaba očekuje u određenim kontekstima (Edmonds 2013., 93).

Dakle, sudionici su svoje intervencije obrazlagali time da prevoditeljeva rješenja odudaraju od uobičajene jezične uporabe („to se tako ne kaže“), to jest formulacije koje je upotrijebio prevoditelj, smatrali su neobičnima u odnosu na način na koji se one inače rabe u govornome ili pisanome hrvatskom jeziku. Osim toga, sudionici su katkad argumentirali zamjenu slengovskih izraza drugim slengovskim izrazima koji se češće koriste na određenu području (primjerice, izraz *žurka* je srbizam koji je sudionik zamijenio izrazom *tulum*, koji je češći u zagrebačkom slengu, vidi primjer 125.).

Primjer 125.

*N4: Da, onda je bila Kennethova žurka, to mi nikako nije... Ne vidim zašto bi se to stavljalo ako može ludi tulum. Premda je i tulum isto strana riječ. Mislim, ono... **Kod nas se fakat govori samo tulum. Žurka govori samo ekipa koja se želi nekaj... No dobro.***

Nadalje, pojedine fraze su približavali standardnome hrvatskom jeziku, a u nekim su slučajevima ispravljali doslovan prijevod i sintaktičke kalkove koje je prevoditelj preuzeo iz engleskoga izvornika te ih zamjenjivali konvencionalnim frazama hrvatskoga jezika (usp. primjer 126.).

Primjer 126.

*N1: Pa evo, napravimo to, to je doslovni prijevod za let's do it, **mi to nikad ne kažemo spontano tako nego kažemo idemo ili ajmo, dečki ili tako nešto, ne?***

U primjeru 127. sudionik N1 prokomentirao je kako bi prijelaz s kadra na kadar trebao pratiti i sukladan prijelaz s jedne semantičke i gramatičke cjeline na drugu, to jest gramatičke se cjeline ne bi trebale prelamati zbog prijelaza na novi kadar. Iako to pitanje pripada domeni pravila podslovljavanja zato što je riječ o tome da podslov mora biti semantički i sintaktički zaokružena cjelina, odlučili smo ga uvrstiti i u ovu kategoriju jer ujedno pripada i pitanjima uporabe prirodnoga govora u audiovizualnim sadržajima. Naprasan prekid govora u filmu ima svoju narativnu ulogu. Ako ga u izvorniku nema, ne bi ga trebalo biti ni u podslovima.

Primjer 127.

*N1: Dakle, ta vrsta bedastoće u tom titlu, to mi je loše i loše mi je naravno ovo – jednostavno nesmisleno neko rezanje. **Znači, ili da se pretapa u drugi kadar ili da je rečenica prekinuta tipa... I onda sam ja njemu rekao da će –***

*N1: I onda ide drugi titl. (smijeh) **Mislim, to se tak ne kaže.***

Osim izmjene kadrova, sudionici su se u svojim verbalizacijama osvrtni i na engleske kalkove u podslovima, poput primjera 128. i 129., u kojima se sudionici N2 i N4 nadovezuju na podslov br. 213 u kojemu je prevoditelj upotrijebio izraz *dogadati se* (što bi bio doslovan kalk engleskoga *is this still happening*). Obojica sudionika smatrali su kako je riječ o pretjerano doslovnoj primjeni engleskoga izraza pa su tekst podslova prilagodili hrvatskim izrazima slična značenja.

BR. PODSLOVA	213
ENGLESKI IZVORNIK	Toofer: Liz, are you going to Kenneth's party? Liz: -Is this party still on?
HRVATSKI PRIJEVOD	Liz, ideš li na Kennethovu zabavu? -To se još uvijek dogada?
REDAKTURA	Liz, ideš li na Kennethovu zabavu? -To još vrijedi?
	Liz, ideš li na Kennethovu zabavu? -Ipak će je biti?

Primjer 128.

N2: *Ovako, ovdje je bilo... A bilo je za zabavu jel se još uvijek događa pa sam promijenio u da li još uvijek vrijedi? Jer mi... Ne znam, malo mi je paralo uši dal' se zabava još uvijek događa.*

Primjer 129.

N4: *Ovdje sam promijenio To se još uvijek događa... Maknuo bih uvijek tak ionak, ali malo mi je predoslovno to sa This is still happening. Onda sam stavio Ipak će je biti.*

U primjerima 130. i 131. sudionici N3 i N4 argumentirali su svoje intervencije željom da tekst prilagode uobičajenim frazama ciljnoga jezika. U primjeru 59. sudionik N3 izmijenio je slobodno preveden tekst podslova 134, u kojem Jaredov lik govori Lizinu liku kako sad napokon ima priliku širiti svoje ideje o zaštiti okoliša putem njezine TV mreže. Iako je sudionik N3 i u ovom slučaju približio tekst izvorniku, obrazložio je svoju intervenciju time što se i u hrvatskome jeziku koristi izraz *imati platformu* kao sredstvo medijskoga aktivizma.

BR. PODSLOVA	134
ENGLESKI IZVORNIK	Jared: And now I finally have my platform. So, let's have a little less yappity-yap and a little more clackity clack!
HRVATSKI PRIJEVOD	Sada napokon imam i gdje. Manje govora i više rada!
REDAKTURA	Sada napokon imam i platformu. Stoga manje brbljanja i više tipkanja!

Primjer 130.

N3: *Tu sam stavio Imam i platformu jer se i kod nas to kaže kao platforma za nešto. Za nekakav aktivizam, za nekakav društveno koristan rad. To mi je imalo smisla pa sam stavio.*

U primjeru 131., sudionik N4 smatrao je kako je izraz *je li ti računalo ostalo upaljeno* iz podslova br. 123 ipak previše neformalan, iako pripada razgovornomu funkcionalnom stilu i izrazito je čest u svakodnevnoj uporabi. Zbog toga ga je zamijenio neutralnijim oblikom *je li ti računalo ostalo raditi*. Svoj odabir neutralnoga izraza obrazložio je time što izraz *upaljeno* smatra previše neformalnim, ali alternativni izraz *uključeno* pak ima pretjerano uštogljene i formalne konotacije i „nitko to tako ne kaže“. Stoga bismo mogli reći kako ova potkategorija argumenata u određenoj mjeri odgovara i pitanjima pragmatike ciljnoga teksta jer je riječ o funkcionalnoj uporabi jezika.

Primjer 131.

N4: *Da, ovdje sam umjesto ostalo upaljeno stavio ostalo raditi. To upaljeno, to mi je malo pre... Da, svi uvijek palimo svjetlo i palimo TV. Nitko ne kaže uključiti TV, to je stvarno previše uštogljeno. Ali baš da mora bit upaljeno, mislim da ne mora. Sad baš da računalo mora bit upaljeno ak može radit... Bolje je nego, ovaj...*

Na kraju, primjer 132. još nas jednom upućuje na subjektivno poimanje pojedinih redaktorskih problema. U podslovu br. 194 Pete moli Liz Lemon, kod koje stanuje nakon razlaza sa suprugom, može li joj nastaviti biti cimer iako se pomirio sa suprugom. Naime, on i supruga po prvi put se imaju priliku ponašati kao par zato što su u braku od prvih godina studija i imaju troje djece i zato se potajno sastaju u Lizinu stanu. Prevoditelj je u podslovu upotrijebio žargonizam *dejtati*, koji je ušao u zagrebački sleng upravo kao kalk iz engleskoga jezika sa značenjem *izlaziti ili hodati s nekim*⁸.

BR. PODSLOVA	194
ENGLJSKI IZVORNIK	Pete: Liz, please, please let me be your roommate so I can date my wife.
HRVATSKI PRIJEVOD	Liz, molim te, mogu li ti biti cimer da nastavim dejtati svoju ženu.
REDAKTURA	N2: Liz, molim te, mogu li ti biti cimer da mogu biti u vezi sa svojom ženom?
	N4: Liz, molim te, daj da ti budem cimer da nastavim dejtati svoju ženu.

Primjer 132.

N2: *Ovo isto... Dejtati svoju ženu... Čak da je bilo dejtati sa svojom ženom ili nešto u tom stilu... Ma ni to. Ali baš ovo dejtati svoju ženu. (odmahuje glavom) Baš nikako, nikako. Doduše jesam i tu malo... Malo mi je trebalo da vidim što je najpametnije. Pa ćemo vidjeti što sam na kraju stavio. Nije, da, nije ni ovo najsretnije. Mislim dejtati bi bilo da se baš nalaze. Mislim seks je ovdje u principu bio dejtati pa se moglo doslovno napisati seksati se sa svojom ženom, sad kad razmislim. Mislim, mora zvučati malo apsurdno jer je apsurdna situacija i rečenica u originalu.*

Sudionik N2 u svojoj verbalizaciji izrazio je krajnje negativan stav prema tom žargonizmu, iako ni svoje rješenje nije smatrao naročito nadahnutim. S druge strane, kao što pokazuje primjer 142. u potpoglavlju 5. 4. 3. 7., sudionik N4 zadržao je navedeni žargonizam zato što je smatrao kako njegova uporaba odgovara komunikacijskim potrebama ciljne publike, koja većinom pripada mlađoj populaciji koja se takvim slengom i koristi. U nedostatku neke konkretne odredbe stilske vodiča ili slična izvora specifikacija kojima se redaktori moraju povinovati u svome radu, odluka o takvim pitanjima isključivo je osobne prirode. Hoće li prednost imati potrebe i navike publike, norme o neutralizaciji i standardizaciji prijevoda ili subjektivan osjećaj o primjerenosti nekog izraza, ovisi o tome što je pojedinome redaktoru važno. Stoga,

⁸ <https://zargonaut.com/dejtati> (Zadnji put pristupljeno 13. 7. 2022.)

kao i kod sljedeće kategorije osobnih preferencija, možemo iznova zaključiti da je redaktura podslova aktivnost u kojoj važnu ulogu ima subjektivna procjena.

5.4.1.7 OSOBNE PREFERENCIJE

U ovoj kategoriji nalaze se argumenti vezani uz osobne preferencije, to jest odabir pojedinoga rješenja ovisi o uvriježenim sklonostima sudionika. Iako nas sam pojam *osobnih preferencija* upućuje na subjektivnost u njihovu poimanju i primjeni, u ovom potpoglavlju nećemo se detaljnije osvrnuti na subjektivnost u prevođenju ili redakturama zato što smo joj već posvetili posebnu pozornost u potpoglavljima 5. 3. 2. 2. i 5. 4. 3. 3. Osim toga, u ovoj je kategoriji većinom riječ o subjektivnim stavovima prema određenim vokabularnim izrazima ili gramatičkim strukturama te su i sami sudionici prepoznavali vlastitu emocionalnu privrženost tome. Slijedom toga, u ovoj su se kategoriji argumenata sudionici u svojim izjavama služili izrazima poput „ne volim to“, „ne sviđa mi se/sviđa mi se“ ili „preferirao bih to“. Sudionik N3 osvrnuo se na svoju sklonost preciznim prijevodima koji odražavaju izvornik, što je idiosinkrazija koju smo spominjali u potpoglavlju o intervencijama na leksičko-frazeološkoj razini (usp. potpoglavlje 5. 3. 2. 2.) u rezultatima snimanja zaslona. Napomenuo je kako inače preferira precizniji prijenos značenja izvornika koji sadrži što više elemenata izvornoga teksta (primjer 133.).

Primjer 133.

N3: Kaže you understand me? To je bilo izbačeno. Stavio sam jasno? Možda bi se moglo i bez toga, ali stavio sam to jer osobno volim da bude što preciznije, volim da bude sve u titlu, ako je moguće.

Sudionik N2 u primjerima 134., 135. i 136. naveo je kako preferira određene izraze naspram drugih jezičnih oblika, ali je ujedno iskazao i stav da njegov osobni odabir ne mora nužno značiti da je njegovo rješenje točnije ili da je zbog toga nužna zamjena izraza za koji se odlučio prevoditelj.

Primjer 134.

N2: Tu bih isto stavio veliko B iza tri točke. Iako po meni nije nužno, ipak bih to preferirao.

Primjer 135

N2: Čak ne volim taj štogod u whatever. Tu sam razmišljao promijenit nešto u tipa svejedno. Na kraju sam ostavio. Iako se uvriježilo, ja to ne volim. Ne sviđa mi se. Ali u krajnjoj liniji, ostavio sam ga.

Primjer 136.

N2: Ovdje nisam mijenjao, ali zapravo ne volim ovaj good to see you again kao dobro je vidjeti te. Ja bih to uvijek stavio kao drago mi je što te vidim opet. Ovo dobro je vidjeti te... Ne znam, ne volim ga. Ne kažem da je krivo, ali ljepše mi zvuči drago mi je što te opet vidim.

Kako navodi Mossop (2007., 170-171), jedna od najvažnijih osobina redaktora upravo je sposobnost prepoznavanja potencijalna problema te zatim odluka je li potrebno izmijeniti prijevod, uz što manje ispravaka i izbjegavajući perfekcionizam. Stoga ovakve rezultate našega istraživanja smatramo vrlo zanimljivima. Prepoznavanje vlastite subjektivnosti u procjeni kvalitete nekog podslova i posljedičan odnos prema interveniranju u njega, mogli bi se smatrati nužnošću u razvoju redaktorskih kompetencija.

5.4.1.8 PRIJEVODNO RJEŠENJE NIJE FUNKCIONALNO S OBZIROM NA CILJNU PUBLIKU

U ovoj kategoriji nalaze se argumenti kojima je primarni aspekt to što bi pojedina prijevodna rješenja mogla publici otežati ili olakšati razumijevanje podslova. Pritom nije nužno riječ o čitljivosti podslova, iako i ona igra određenu ulogu, već o sadržajnim elementima i lakšem praćenju radnje od jedne do druge scene. Iako bismo mogli reći kako su tehnički aspekti podslovljavanja, skraćivanje teksta ili dodavanje izostavljena teksta, također zapravo prilagodba potrebama ciljne publike, u ovom je slučaju riječ o prilagodbi pojedinih prijevodnih rješenja ciljnoj publici (zamišljenoj, ali s implikacijom da je riječ o hrvatskoj publici koja konzumira audiovizualne sadržaje kakve sudionici eksperimenta inače redigiraju) i onome što bi ona mogla znati ili ne znati ovisno o vrsti i obliku audiovizualnoga sadržaja. Dakle, u potpoglavlju 5. 4. 3. 3. pozabavili smo se pragmatikom odnosa među likovima u audiovizualnome djelu, dok se u ovom potpoglavlju posvećujemo odnosu između publike i autora audiovizualnoga djela, s naglaskom na njegove interpretante u liku prevoditelja i redaktora. Među razlozima za odabir pojedinih prijevodnih rješenja nalazili su se izbjegavanje otkrivanja radnje sljedeće scene (tzv. *spoiler*), lakše razumijevanje zbivanja na zaslonu za publiku koja ne govori izvorni jezik, lakše razumijevanje dijaloga zamjenom izvorne sinegdohe čitavim nazivom televizijske emisije koja hrvatskoj publici ne mora biti poznata, uporaba žargonizama popularnih među ciljanom publikom, zadržavanje igre riječima i prijenos kulturološkoga značenja koje ciljnoj publici ne mora biti blisko (usp. primjere 137. i 138.).

Primjer 137.

NI: Ovdje recimo postoji kulturološki sadržaj koji ne mora nužno bit da mi poznajemo. Recimo sva ova imena DJ-a, imena nekakvih celebrityja koji se tu javljaju, ima ih barem jedno 6-7 tu. Dal su oni izmišljeni za potrebe serije? Dal su oni stvarni? Tko su oni? Jel su muško, jel su žensko? Recimo, tu postoji ime Tracy. Mi ne možemo znat bez provjere da li je to ta Tracy ili taj Tracy. I da li je to živa, prava osoba.

Primjer 138.

NI: A što je mislim isto okej. Nije to nužno loše rješenje. Ali onda treba prilagoditi rečenicu tako da recimo nema spoilera. Meni je jedna od najvećih grešaka u titlu kad mi unaprijed u titlu nešto piše što će se u idućoj desetinki sekunde dogoditi.

Temeljno je pitanje pragmatike audiovizualnih tekstova prijenos značenja i narativnoga sadržaja, pri čemu pragmatičke specifičnosti izvornoga i ciljnoga jezika djeluju kao osnovni čimbenici prijenosa, ograničeni uobičajenim pravilima i konvencijama podslovljavanja, kao i intersemiotičkim pomakom s govora na pisani tekst (Guillot 2016., 288-289). Važnu ulogu pritom igraju razmjeri do kojih ciljni tekst odražava izvornik ili je prilagođen komunikacijskim sklonostima i očekivanjima ciljne publike (Guillot 2016., 298), zato što se pragmatika bavi načinima na koji se jezik koristi u društvenome kontekstu i kako sudionici komunikacijskih situacija stvaraju i oblikuju značenje nekog izričaja (Guillot 2016., 289). No, Desilla (2019.b, 243) naglašava kako moramo imati na umu da se komunikacija u audiovizualnim tekstovima obično odvija na dvije razine: jednu razinu čini komunikacija između filmskih likova, a drugu komunikacija između autora filma i publike.

Nadalje, razumijevanje izgovorena teksta kognitivni je proces koji uključuje i njegove semantičke i pragmatičke konotacije (Desilla 2019.a, 95). Pritom se implikacije audiovizualnoga izvornika mogu definirati kao cjelokupan smisao koji su autori zamislili i implicitno i nekonvencionalno komunicirali u filmskome dijalogu. Publika može razumjeti značenje tih implikacija kroz odabir i zajedničku obradu najvažnijih elemenata iz svoje kognitivne okoline, koja istodobno sadrži i podatke iz osobna iskustva publike, poput enciklopedijskoga i sociokulturnoga znanja gledatelja, kao i podatke koje gledatelju prenosi sam audiovizualni sadržaj koji gleda (Desilla 2012., 34 i 2019.a, 94). Gledatelj može te podatke kognitivno percipirati pomoću scenografije, kinematografije, montaže i zvučnoga zapisa, a u slučaju podslovljenih audiovizualnih sadržaja kognitivna okolina publike uključuje i podslove uklopljene u videozapis (Desilla 2019.a, 94). Takvo mišljenje podupiru Remail i Reviers (2019., 260) koje ističu multimodalnost audiovizualnih tekstova kao njihovu temeljnu

odrednicu. Značenje audiovizualnoga teksta nastaje pomoću više semiotičkih modaliteta, počevši od auditivno-verbalnoga (dijalozi i stihovi pjesama), auditivno-neverbalnoga (glazba i zvučni efekti), vizualno-verbalnoga (različite vrste teksta na zaslonu) i vizualno-neverbalnoga (slike). Svi navedeni modaliteti igraju određenu ulogu u nastanku značenja audiovizualnoga teksta, no njihov značaj može se razlikovati od jednoga do drugoga audiovizualnog djela. Osim toga, različite kombinacije modaliteta stvaraju dodatno značenje povrh značenja koje gledatelju prenosi svaki modalitet zasebno (vidi Remael i Reviers 2019., 260). Fryer tako napominje kako ljudi spajaju različite osjetilne podražaje u koherentnu cjelinu putem procesa višeosjetilne integracije (engl. *multisensory integration*), odnosno svaki osjetilni modalitet dodaje jednu razinu razumijevanja (Fryer 2019., 211). Kako bi se auditivni i vizualni signali prepoznali kao dijelovi istoga događaja, važno je da se oni odvijaju istodobno. Ujedno, važnu ulogu igra i semantička podudarnost, odnosno slaganje među značenjima nekoliko podražaja — vjerojatnost da će se zvuk i slika prepoznati kao dijelovi istoga događaja veća je ako ima smisla da je tome tako (Fryer 2019., 211). Sve navedene značajke procesa izrade audiovizualnoga djela te njegova kasnijega podslovljavanja upućuju na zaključak kako svi dostupni modaliteti sudjeluju u nastanku njegova značenja. Stoga bismo za pojedine primjere iz ove kategorije mogli pretpostaviti kako bi videozapis kompenzirao eventualne prijevodne nedostatke (poput primjera 139. i 140.), dok neki drugi primjeri zahtijevaju pojašnjenje izvornika jer je riječ o kulturemima koji domaćoj publici ne moraju biti lako razumljivi (primjer 141.).

Primjer 139.

*N3: Tu kad kaže Hodaj sa mnom, Lemon. Tu sam poslije bio promijenio u onom drugom čitanju u Pođi sa mnom. **Jer ovo hodaj sa mnom, možda da se čita bez slike i bez originalnog tona, znači netko tko ne zna engleski, možda bi mislio da on nju pita da hodaju skupa, da budu zajedno. Što je totalno, mislim... Mislim da bi se stvorila možda kod nekoga tko ne razumije original... Stvorila bi se neka zbunjenost. U smislu zakaj on nju sad pita da hoda s njim, ne? Iako možda... Kasnije se vidi iz slike što on nju traži. Ali pođi sa mnom je u biti, mislim... Eliminira tu dvojbu, ne?***

Kad je riječ o primjerima iz ove kategorije, neke od njih smo već naveli u rezultatima snimanja zaslona, upravo u kategoriji usklađivanja podslova sa slikom (vidi potpoglavlje 5. 3. 3. 5.), poput primjera 140. U tom slučaju, sudionik N3 dodao je neprevedenu negaciju u tekst podslova 136, iako se iz same scene jasno vidi Lizina reakcija na to što joj Jared pokušava oteti plastičnu čašu s kavom. I sam sudionik smatrao je kako hrvatska publika općenito dovoljno dobro

poznaje engleski jezik da bi i bez te intervencije razumjela što se zbiva na zaslonu, no usprkos tome uskladio je tekst sa slikom.

BR. PODSLOVA	136
ENGLESKI IZVORNIK	Jared: What's in that styrofoam cup? The Earth's blood? Give me that! Liz: -No!
HRVATSKI PRIJEVOD	Što je u toj stiropornoj čaši? Zemljina krv? Daj mi to!
REDAKTURA	Što je u toj stiropornoj čaši? Zemljina krv? Daj mi to! -Neću!

Primjer 140.

N3: To je to. Aha, kaže no, kao neću. To sam stavio jer je bilo izostavljeno, iako okej, možda ne bi ni trebalo jer mislim da svi dovoljno znaju engleski da kad netko kaže no i prema reakciji se vidi što ona misli... Ali kad već stane, stavio sam taj neću.

U primjeru 141., isti sudionik poslužio se tehnikom eksplicitacije i nadopunio naziv televizijske emisije koji je prevoditelj ostavio skraćenim kao što ga izgovara Jared u izvorniku.

BR. PODSLOVA	200
ENGLESKI IZVORNIK	Jared: Did you catch me on Today , Jack?
HRVATSKI PRIJEVOD	Jesi li me vidio na Todayu , Jack?
REDAKTURA	Jesi li me vidio na Today Showu , Jack?

Primjer 141.

N3: Iako on kaže did you catch me on Today, tu sam zbog hrvatskih gledatelja stavio Today Show. To je kao puni naziv te emisije. Čisto da bude jasnije.

Emisija *The Today Show* televizijske kuće NBC emitira se od 1952. godine i riječ je o jednoj od dvije najpopularnije jutarnje emisije u Sjedinjenim Američkim Državama. No, to hrvatskoj publici ne mora biti poznato jer je riječ o klasičnoj mozaičnoj emisiji s ulogom informiranja i zabavljanja javnosti, kakvu u našem eteru ima primjerice HRT-ova emisija *Dobro jutro, Hrvatska*. Odnosno, nije riječ o vrsti audiovizualnoga sadržaja kakav se obično izvozi za konzumaciju stranih publika. Stoga bi se uporaba punog naziva emisije mogla smatrati opravdanom.

U pojedinim slučajevima, sudionici su potrebe publike razmatrali i sa stilskega gledišta. Kao što smo već naveli u potpoglavlju 5. 4. 3. 5., u primjeru 142. sudionik N4 zadržao je kolokvijalizam *dejtati* u tekstu podslova, iako ga je smatrao vrlo neformalnim. Učinio je to zato što je procijenio da je ciljna publika ovakve vrste audiovizualnoga sadržaja uglavnom mlađe

dobi, odnosno da je riječ o anglizmu koji se koristi u slengu mlađih naraštaja te će samim time biti razumljiv ciljnoj publici i stilski odražavati njihov uobičajen način komunikacije.

Primjer 142.

*N4: E, ovdje je bilo ono dejtanje. I sad, meni to fakat nije... Ali kad malo bolje pogledam... Em je značenje dobro, em nekak je cijela ta situacija malo blesava. **Imam dojam isto da mladi to kažu dejtati.** (smijeh) **A mladi to većinom gledaju.** Pa rekoh, nek ostane, ajde.*

Konačno, u primjeru 143. sudionik N4 naglasio je važnost zadržavanja igre riječima iz izvornika, iako nije bio posve siguran da bi domaća publika prepoznala vrstu životinje o kojoj je riječ. U podslovu 49 Tracyjev lik šali se na račun svoga odvjetnika Harveyja Lemmingsa te čovječanstvo istodobno uspoređuje i s popkulturnim mitom o tim glodavcima (koji kaže kako tijekom seoba velike kolonije leminga ulaze u more i utapaju se) i koristi igru riječima na prezime svog odvjetnika. Smisao je u tome da kolege iz redakcije treba samo malo potaknuti kako bi se svi zajedno okupili na Kennethovoj zabavi, odnosno figurativno skočili s imaginarne litice u more.

BR. PODSLOVA	49
ENGLESKI IZVORNIK	Tracy: People are like lemmings . Harvey Lemmings , my lawyer, who never misses a party.
HRVATSKI PRIJEVOD	Ljudi su poput leminga . Harveyja Leminga, mojeg odvjetnika
REDAKTURA	Ljudi su poput leminga . Harveyja Leminga, mog odvjetnika

Primjer 143.

*N4: Ovdje sam ostavio tog leminga zbog igre riječi. **Mislim da ne znaju baš ljudi kod nas što je leming, ali opet znamo otprilike da je nekakva životinjica.** Da je nekaj kaj trčkara.*

No, leming (*Lemmus lemmus*) i na hrvatskome se jeziku naziva istim nazivom, stoga je igru riječima moguće zadržati bez posebna problematiziranja toga naziva. U konačnici, mogli bismo takvo mišljenje potkrijepiti i time da podslovi katkad igraju i obrazovnu ulogu među ciljnom publikom, iako se ona možda češće uočava kod dokumentarnih audiovizualnih sadržaja. U slučaju strukovne terminologije, multimodalni aspekti audiovizualnoga sadržaja ne moraju biti od pomoći u razumijevanju teksta (u ovoj konkretnoj sceni riječ je o dvoje ljudi koji sjede u prostoriji i razgovaraju, nigdje leminga na zaslonu). Usprkos tomu može se reći i da isti pojam ne mora biti poznat ni izvornoj ciljnoj publici, za koju u ovom slučaju možemo pretpostaviti da bi bila američka. Autori audiovizualnoga sadržaja ne moraju nužno očekivati da će baš svaki pripadnik publike koja konzumira taj sadržaj, znati kakav se mit vezuje uz leminge ili kakva je to vrsta životinje uopće. Stoga ovaj pregled potkategorije zaključujemo mišlju kako je u

određenu broju argumenata razumijevanje publike igralo važnu ulogu kao motiv za pojedine redaktorske odluke, što ukazuje na razvijenu percepciju potreba gledatelja kao konačnih konzumenata podslova. Sličan rezultat u svome istraživanju postigle su i Vottonen i Kujamäki (2021., 317) koje smatraju kako on ukazuje na dinamičan pristup prevođenju i poimanju prevođenja kao komunikacijske aktivnosti u kojoj se rješenja moraju razmotriti u skladu s potrebama čitatelja ciljnoga teksta i funkcije samoga teksta.

5.4.1.9 IZOSTAVLJEN JE RELEVANTAN SADRŽAJ

Kao što smo naveli u potpoglavlju 5. 3. 3. 4., između podslova 221 i 222 prevoditelj nije preveo dio teksta iako se taj dijaloški odlomak jasno čuje na zvučnome zapisu. Sudionik N2 spomenuo je ispust toga podslova u svome retrospektivnom intervjuu. Riječ je o sceni zabave kod Kennetha u kojoj vidno pijani likovi izvode svakakve nepodopštine. Liz grli Grizza i obraća mu se sa zamolbom da je poljubi. Sudionik N2 preveo je taj tekst i uskladio vremenske kodove novoga podslova sa susjednim podslovima. Kako se od prevoditelja očekuje prijevod cjelokupna teksta nužna za razumijevanje cjelovita audiovizualnoga sadržaja, takav ispust smatrao bi se grubom pogreškom. Stoga je sudionik posebice naglasio kako se izgovoreni tekst izrazito jasno čuje. Štoviše, ispušteni tekst bio je vrlo kratak i jednostavan te unos nova podslova nije zadirao u vremenske kodove ili broj znakova po retku u susjednim podslovima. Ovakva preinaka ujedno je i jezično-tekstualne i tehničke naravi, zato smo je uvrstili u posebnu kategoriju.

Primjer 144.

N2: Ovdje fali cijeli titl. Ona kaže you kiss me i njegovo ime, Grizz ak se ne varam. A nije bilo ničega. Tak da sam ja dodao titl jer se stvarno jasno čuje što kaže.

5.4.2 OSTALE VERBALIZACIJE

5.4.2.1 NEUSPJEŠNO DOSJEĆANJE

Kategorija ostalih verbalizacija ne sadrži argumentaciju, nego verbalizacije koje opisuju radni proces naših sudionika ili digresije. Verbalizacije iz ove kategorije nisu pretjerano brojne, stoga ćemo se prvo posvetiti verbalizacijama vezanima uz nesigurnost oko svoga misaonog toka, kojih je ukupno bilo šest. U ovu kategoriju spadaju verbalizacije u kojima sudionici ni sami nisu bili sigurni što se točno zbivalo na zaslonu tijekom snimke, odnosno nisu se mogli sjetiti o čemu su razmišljali tijekom tih sekvenci (vidi primjere 145. – 150.). Ako se osvrnemo na rezultate snimanja zaslona, možemo ovu kategoriju povezati s kategorijom razmišljanja šutke, koja ima ukupno 31 izbrojanu intervenciju. Ako uzmemo u obzir kako su sudionici u samo šest

slučajeva bili i sami nesigurni oko toga što se zbivalo na zaslonu, takav nas omjer upućuje na to da su sudionici u velikoj mjeri točno znali kakve su izmjene unosili i zašto. Također, sličan rezultat postignut je i u pilot istraživanju u kojemu se sudionik u samo dvije situacije nije mogao sjetiti o čemu je razmišljao (vidi potpoglavlje 5. 2. 2.). Iako je ukupan broj naših sudionika vrlo malen i ne omogućuje nam provedbu statističkih testova na dobivenim podacima, te usprkos činjenici da su i najpreciznije verbalizacije uvijek u određenoj mjeri nepotpune i podložne nepouzdanosti i iskrivljavanju pamćenja (Jääskeläinen 2017, 218), to što su se naši sudionici u velikoj mjeri prisjećali razloga za unesene izmjene zanimljiv je rezultat.

Primjer 145.

N2: Tu sam isto malo duže razmišljao, ako se ne varam.

Primjer 146.

N2: Moram priznat da ne znam što sam ovdje razmišljao.

Primjer 147.

N3: Da vidimo sad što je tu bilo... Hm.

Primjer 148.

N3: Što sam ovdje radio? Samo malo da vidim. (pregledava snimku)

Primjer 149.

N4: Da, recimo ovo je jedna od tih situacija gdje ima nekoliko... A šta sam ovdje pak stao? (gleda u zaslon)

Primjer 150.

N4: Što sam ovdje mijenjao? (zbunjeno) Aha, tu nešto preispitujem.

5.4.2.2 O UPORABI POMAGALA

Iako smo neke od ovih primjera već spomenuli u prethodnim kategorijama, smatramo kako je njihovo ponavljanje u ovoj kategoriji nužno kako bi se dodatno rasvijetlila sklonost uporabi pomagala poput jezičnih resursa ili virtualnih pretraživača. Vottonen i Kujamäki (2021., 312) uporabu pomagala u prevođenju smatraju implicitnim znakom posjedovanja znanja o prevođenju. Hvelplund pak (2019., 12) zaključuje kako je uporaba digitalnih resursa kao što su virtualni rječnici, baze podataka ili pretraživači, vrlo značajan dio prijevodnoga procesa. Kod redakture podslova možemo očekivati relativno čestu uporabu pomagala zato što je redaktura samom svojom prirodom vrsta aktivnosti koja zahtijeva provjeru točnosti upotrijebljene terminologije. Kako se redaktori u pravilu ne specijaliziraju za pojedine vrste nazivlja, nego većinom rade na raznorodnim vrstama audiovizualnih tekstova, logično je da će se tijekom rada koristiti pomagalima kako bi razriješili eventualne poteškoće.

Tijekom eksperimenta dio sudionika koristio se virtualnim pretraživačima kako bi provjerio pojedine vrste naziva, pisanje velikih ili malih slova i slične nedoumice (vidi primjere 151. - 153.).

Primjer 151.

N2: Tu sam provjeravao tekući sir, kao što ćemo sad vidjeti. (smijeh)

Primjer 152.

N2: Tu sam tražio Google Chrome.

Primjer 153.

N4: E, ovdje sam išao to gledat. Sad, on kaže prema mojoj Bibliji. Ovaj, sad... Biblija je veliko. Al opet... On kaže prema mojoj Bibliji. Znači on ipak ima neku Bibliju koja je drukčija, mormonska, amiška, šta ja znam kakva. Al opet, mislio sam pa sam išao tamo gledat na Jezični portal. I tamo piše Biblija veliko i kad je preneseno značenje. Tamo baš ima primjer Što kapetan kaže, to je Biblija. Sa velikim B. Naravno, nema primjer za neke druge Biblije koje zapravo nisu Biblije, ali ih njihovi štovatelji zovu Biblija. (smijeh) Evo, to sam baš sad išao tražit. I onda sam na kraju gledajući sve to... Na kraju sam ipak stavio veliko Biblija. Evo ga, to sam tu išao gledat.

U jednom slučaju sudionik se osvrnuo na vlastitu uporabu virtualnoga pretraživača kako bi provjerio izvorno značenje termina *body spray*, za koji nije bio siguran je li točno preveden, te se poslužio pomagalom kako bi utvrdio precizno značenje izvornika (usp. primjer 154.).

Primjer 154.

N4: Aha. I onda isto body spray sam išao gledat. Htio sam zapravo provjerit... To je u principu zapravo sprej. Jer nova kožna jakna ima onaj ružan miris pa je vjerojatno to sprej koji dobiješ uz jaknu. To je dezodorans za jaknu. Pa sam to išao provjeriti, jer u principu dezodorans se odnosi samo na ljude kad baš na sebe to staviš. Ili se može odnositi i na druge stvari, jer i onaj osvježivač prostora zapravo je dezodorans, samo mi to zovemo osvježivač prostora. Budući da za ovo nemamo baš neku određenu riječ, mislim da je onda okej da bude dezodorans.

U primjeru 155. sudionik N2 spomenuo je vlastitu nesigurnost u pogledu pojedinih vrsta nazivlja, kao što je prehrambeno nazivlje, te činjenicu da se u slučaju da mora raditi na audiovizualnome sadržaju koji obuhvaća i takav tip nazivlja često služi virtualnim pretraživačima ili drugim izvorima podataka.

Primjer 155.

N2: Kod svih tih prehrambenih... Mislim, ja dosta slabo stojim s time. Tak da sam vrlo... Nemam nikakvog samopouzdanja kod tih stvari. Tak da bih ono, provjerio sto puta, vjerojatno i neke stvari koje su općepoznate. Tako da tu još guglam.

Ovdje također možemo povući poveznicu s redaktorskom potkompetencijom uporabe pomagala i pretraživača (vidi Robert i sur. 2017., 298-299) koju Robert i suradnici definiraju kao „proceduralno znanje povezano s uporabom konvencionalnih i elektroničkih alata specifičnih za prevođenje i redakturu prijevoda“. Kao što smo već naveli u potpoglavlju 2. 5. 3., potkompetencija uporabe alata i pomagala svojstvena je kako prevoditeljima, tako i redaktorima, te su u uporabi iste vrste pomagala, iako ne nužno na isti način (Robert i sur. 2017., 304). No, mogli bismo također zamijetiti i kako posjedovanje takve kompetencije ne upućuje nužno na njezinu pravilnu primjenu: u primjeru 84., kao što smo vidjeli iz rezultata snimanja zaslona, sudionik N4 nije precizno čuo izraz *body spray* u zvučnome zapisu te ga je pretraživao u obliku *bonny spray*, čime nije dobio željeni rezultat pretraživanja. Osim toga, nije bila riječ o osvježivaču odjeće, nego doista o dezodoransu. Stoga možemo reći kako se usprkos početnoj zabuni oko točna značenja toga izraza, sudionik ipak naposljetku odlučio za konzervativan odabir i nije zadirao u prijevodno rješenje. Ujedno, sudionici su uporabu virtualnih resursa smatrali nečim što se podrazumijeva samo po sebi kao sredstvo olakšavanja njihova rada te su u tome vidjeli rutinski dio vlastitoga radnog procesa.

5.4.2.3 DIGRESIJE O JEZIKU I PREVOĐENJU

Ova kategorija obuhvaća verbalizacije koje se ne odnose izravno na konkretna prijevodna rješenja ili redaktorski zadatak, nego je riječ o komentarima vezanima uz neka jezična ili prijevodna pitanja. Potaknut razmatranjem osobnih imena likova u eksperimentalnoj epizodi serije, od kojih se neka mogu koristiti i za muške i za ženske osobe poput imena Tracy, koje je u ovom kontekstu upotrijebljeno za muški lik, iako se u pravilu češće koristi kao žensko ime, sudionik N1 pozabavio se pitanjem roda u hrvatskome jeziku i potencijalna prevođenja rodno neutralnih zamjenica (primjer 156.).

Primjer 156.

*N1: Meni u crtićima, ja recimo imam one fandom stranice, gdje je svaki lik objašnjen, u kojoj vezi je s kim, čak i kad je vanzemaljac recimo... **Koji je gender koji se pretpostavlja. Da li je binary ili non-binary, da li je ovakav, da li je onakav...** Mislim to – danas su to sve bitne stvari. To se pretače kod nas jer to je kod nas tobož još nepoznato, ali to ne znači da se ne*

pretače polako ta priča. Znači, tu sad dolaze crtići u kojima vi imate non-binary likove. I sad šta s njima? Jel ćemo ih nazvati they?

Istraživačica: Da, hrvatski zapravo nema još konkretan ekvivalent tome they.

NI: Pa ne, radi se na tome. (smijeh) Ali naš jezik drukčije funkcionira. Mi se možemo na druge načine izvuć. Mi se možemo izvuć sa srednjim rodом, recimo. Onda se neki bune da srednji rod kao zvuči... Kao da omalovažava.

Istraživačica: Pa malo je, zato što se kod nas srednji rod tradicionalno koristio za životinje i takve stvari.

NI: Ne znam. Meni je recimo they... Da mi netko govori oni su, to mi zvuči užasno srednjovjekovno i kao da smo u nekom feudalnom odnosu.

Istraživačica: Da, milostiva su rekli.

NI: Milostiva su rekli. Tak da... To mi je još gore nego ono.

S obzirom na to da je u anketnome dijelu našega istraživanja jedna osoba komentirala kako je smeta to što je upitnik konstruiran u muškome rodu, takva razmatranja zasigurno su prisutna u široj hrvatskoj prevoditeljskoj zajednici i bit će zanimljivo vidjeti kako će se to pitanje razvijati u skladu s razvojem i standardnoga i razgovornoga jezika. Kao što navode Von Flotow i Josephy-Hernández (2019., 305 i 308), jezik spolnih razlika i rodnoga ponašanja uvijek je osjetljiv i često nabijen političkim implikacijama, u svim kulturama i na svim društvenim razinama. U svom pregledu traduktološke literature na temu roda u audiovizualnim prijevodima isti autori (Von Flotow i Josephy-Hernández 2019., 300) razdvajaju postojeće radove na one koji se bave zastupljenošću rodnih pitanja u audiovizualnim proizvodima i posvećeni su prevođenju feminističkih sadržaja s engleskoga na romanske jezike, razlikama između podslovljenih i sinkroniziranih verzija angloameričkih izvornika i one koji se bave homoseksualnim i transrodnim izvornicima i njihovom obradom u prijevodu. Nasuprot tomu nekoliko studija deskriptivne prirode pozabavilo se izazovima s kojima se prevoditelji suočavaju kad je riječ o rodnim aspektima izvornika na kojima su radili (Von Flotow i Josephy-Hernández 2019., 304). Spomenute studije pritom potkopavaju tvrdnje o engleskome jeziku kao o primarnom jeziku rodne fleksibilnosti i prilagodljivosti i pokazuju kako je i niz drugih jezika jednako inovativan u ovom području spolne reprezentativnosti i može biti jednako zahtjevan za prevoditelje (Von Flotow i Josephy-Hernández 2019., 305). Stoga na ishod prijevodnoga procesa neizostavno utječu stavovi prevoditelja koji rade na audiovizualnim tekstovima u njihovim zamišljenim ili preuzetim ulogama moralnih „čuvara“, iskustva

prevoditelja i izloženost rodu kao diskurzivnomu sociokulturnom elementu koji utječe na bilo koji jezik te naposljetku programi određenih radiodifuznih mreža, uključujući pretpostavke o očekivanjima publike (Von Flotow i Josephy-Hernández 2019., 305). Uza sve navedeno možemo biti sigurni kako će rodno-jezična pitanja i prevođenje osjetljive rodne terminologije u budućnosti biti predmet istraživanja i u hrvatskome audiovizualnom prostoru.

Sljedeći primjer digresije odnosio se na komentar o razlikama između tehničkih aspekata podslovljavanja i sinkronizacija, s obzirom na to da sudionik često radi sa sinkronizacijama (primjer 157.).

Primjer 157.

N1: Ja kod sinkronizacija gledam lip sync i takve stvari, ali toga kod podslova uopće nema, tu su drukčiji tehnički aspekti.

Naravno, svaka pojedina vrsta audiovizualnoga prevođenja ima vlastite tehničke standarde i specifikacije. U slučaju sinkronizacija, prevoditelji moraju prevesti tekst tako da se njihov odabir poklapa s pokretima usana likova na zaslonu, posebice kad je riječ o krupnome planu lica (Chaume 2004., 20). Poštovanje tehničkih standarda od ključne je važnosti za rad audiovizualnih prevoditelja. Stoga ne iznenađuje da audiovizualni prevoditelji koji rade s više vrsta audiovizualnih prijevoda stvaraju misaone poveznice između tih vrsta. No, kao i pitanje prevođenja rodnoga nazivlja, i pitanje kognitivnoga rada na različitim vrstama audiovizualnih prijevoda uvelike nadmašuje temu i opseg ovoga rada te se njime nećemo pobliže baviti.

5.4.2.4 O UNOSU KOMENTARA

Ova kategorija obuhvaća verbalizacije vezane uz unos komentara u podslove i također se sastoji od verbalizacija jednoga sudionika, kao i prethodna (primjeri 158. i 159.). Sudionik je napomenuo kako je smetnuo s uma da se eksperiment snima pa je unosio komentare kakve inače stavlja za lektore koji rade s njim, kako bi oni imali uvid u unesene izmjene ili eventualne razloge za izmjenu koji bi im mogli promaknuti, poput slaganja subjekta i predikata u prvom ili trećem licu množine (*trebali bi - trebali bismo*). Možemo ponoviti našu opasku o suradnji redaktora i lektora iz potpoglavlja o normama ciljnoga jezika: sudionici iz ovoga dijela istraživanja relativno su često tijekom retrospektivnoga intervjua spominjali kako su pojedine njihove odluke motivirane time da lektorima koji preuzimaju rad na tekstu, nakon njih bude lakše raditi. Takav stav svakako upućuje na razvijenost međuljudskih vještina i rutinsku provedbu timskoga rada na osiguravanju kvalitete podslova.

Primjer 158.

N2: Tu sad idem stavljat komentare, što je zapravo suvišno.

Primjer 159.

N2: Ovo je bio tipfeler. Tu sam si počeo pisat komentare.

5.4.3 INTERPRETACIJA REZULTATA

U poglavlju 5.3.1. razmotrili smo rezultate snimanja zaslona, odnosno intervencije koje su sudionici napravili u redaktorskome zadatku, a u ovom smo potpoglavlju razmotrili njihova objašnjenja tih intervencija. U većini verbalizacija, osvrćući se na svoje intervencije u redaktorskome zadatku, sudionici su se pozivali na različite norme ciljnoga jezika, smisao ili značenje teksta, primjerenost stilskih rješenja ili pravila podslovljavanja.

Kako je redaktura podslova jedan od koraka osiguranja kvalitete audiovizualnoga prijevoda te kako je riječ o djelatnosti koja za polazište ima gotov proizvod, takvi rezultati nisu iznenađenje. Od redaktora podslova očekuje se da poboljšaju postojeće podslove, usklade ih s odredbama stilskoga vodiča tvrtke za koju rade i industrijskim normama i standardima kakvi vladaju na određenu tržištu audiovizualnih prijevoda. Prema rezultatima našega anketnog upitnika i rezultatima pilot istraživanja, od prevoditelja i redaktora na hrvatskome tržištu audiovizualnih prijevoda često se traži posebna pozornost kad je riječ o tehničkim aspektima podslovljavanja i usklađivanju podslova s tehničkim specifikacijama naručitelja. Stoga nas nimalo ne iznenađuje to što su i sudionici glavnoga eksperimentalnog dijela istraživanja, kao i sudionik iz pilot-studije, posebno uzimali u obzir tehničke aspekte eksperimentalnoga materijala te unesene izmjene argumentirali u skladu s time. Pritom možemo pretpostaviti i kako je u određenoj mjeri riječ o internalizaciji njihove uobičajene radne prakse. Zanimljivo je kako najveći broj unesenih izmjena u jezično-tekstualnoj kategoriji čine ispravci ortografskih pogrešaka, čemu odgovara i kategorija normi ciljnoga jezika kao najbrojnija skupina argumenata prisutna u retrospektivnim verbalizacijama. Iako bismo mogli pomisliti kako je prvenstveno riječ o dijelu posla koji pripada domeni rada lektora, rezultati anketnoga upitnika upućuju na to da na hrvatskome tržištu često nema striktno podjele uloga na lektore i redaktore, katkad niti mogućnosti međusobne komunikacije ako takva podjela i postoji. Zato je od posebne zanimljivosti to što su sudionici iz glavnoga eksperimentalnog dijela istraživanja relativno često svoje jezične ispravke ili unos komentara u podslove argumentirali time kako bi u realnoj situaciji unijeli takav ispravak zato da olakšaju rad lektorima s kojima rade jer oni često nemaju pristup videozapisu ili bi im pojedini jezični oblici mogli promaknuti. Takva argumentacija navodi na pomisao kako je riječ ne samo o internaliziranome obliku dobre radne prakse, nego i o vrlo

razvijenoj međuljudskoj kompetenciji koja čini jedan od temelja kvalitetne provedbe osiguranja kvalitete. Profesionalna suradnja svih dionika procesa izrade prijevoda tržišna je realnost za većinu prevoditelja, lektora i redaktora te je uspješna komunikacija među njima svakako prednost. Možemo se prisjetiti i kako je nekolicina sudionika iz anketnoga upitnika komentirala kako im trenutni poslodavac ne omogućuje komunikaciju s prevoditeljima podslova na kojima rade te bi rado imali takvu mogućnost kako bi mogli lakše razriješiti povremene nedoumice oko nekih prijevodnih rješenja. Osim toga, to što su neki sudionici spominjali kako u uobičajenim radnim uvjetima ispravljaju gramatičke ili pravopisne pogreške „ako imaju vremena, ili ako su podslovi lakši pa si to mogu priuštiti“, podsjeća nas na komentare sudionika iz anketnoga upitnika koji su nerijetko navodili kako su rokovi izrade redakture često prekratki. Čimbenik vremenskoga roka provedbe procesa redakture nije uzet kao jedan od parametara ove studije, ali buduća istraživanja metakognitivnih aspekata redakture podslova mogla bi ispitati učinak ograničena radnoga roka na primjenu metakognitivnih sposobnosti tijekom radnoga procesa. Nadalje, izraz „lakši podslovi“ u ovom kontekstu označava podslove lišene kompleksnijih pogrešaka, kako terminoloških, tako i tehničkih. Mogli bismo stoga pretpostaviti kako bi se sudionici suočeni s podslovima opterećenim većim brojem takvih pogrešaka, odlučili gramatičke ili pravopisne pogreške prepustiti lektorima, dok bi se oni sami posvetili ispravku drugih vrsta pogrešaka. U ovom bismo slučaju trebali naše rezultate ipak uzeti s određenom rezervom zato što postoji mogućnost da su oni uvelike određeni samim eksperimentalnim materijalom, a ne pretpostaviti da se naši sudionici u svakoj prilici ponajviše usredotočuju na jezične pogreške, a tek potom sadržajne ili stilske.

Uzimajući u obzir kako je posljednji korak u komunikacijskome lancu od naručitelja do konzumenta audiovizualnoga prijevoda uvijek ciljna publika, donekle je intrigantno to što tek manji broj verbalizacija pripada kategoriji prilagodbe ciljnoj publici. Naravno, tehničke preinake, a možda i druge vrste preinaka, zapravo su također u interesu razumijevanja publike. Oblik podslova, dužina trajanja i ostale tehničke specifikacije unaprijed su zadani parametri koji imaju publiku u vidu, ali nisu parametri koje određuju sami redaktori nego njihovi poslodavci ili naručitelji prijevoda. To ne znači nužno da su potrebe ciljne publike nisko na ljestvici prioriteta za redaktore, nego znači da moramo imati na umu kako su rezultati eksperimenta određeni njegovim parametrima. Kako opseg i nacrt ovoga istraživanja ne predviđaju procjenu kvalitete upotrijebljenih podslova ili redaktorskih intervencija u njih, ne možemo s potpunom sigurnošću tvrditi da su sve unesene izmjene bile nužne ili da neki

elementi nisu ispravljani. Drugim riječima, moguće je da većina podslova u eksperimentalnome materijalu nije sadržavala nejasne ili dvosmislene elemente koje bi zamišljena ciljna publika teže razumjela bez dodatna pojašnjenja. Također, moguće je da su sudionici smatrali kako je prevoditelj uspješno razriješio većinu prijevodnih problema toga tipa te su u tom pogledu intervenirali samo onda kad su smatrali da je to potrebno. U svakom slučaju, činjenica da se razmatranja o tome kako će ciljna publika razumjeti pojedine izraze ili kultureme pojavljuju u verbaliziranim argumentima, ukazuje na to da takva motivacija svakako igra određenu ulogu u radnome procesu sudionika ovoga istraživanja.

Primjerom dobre prakse možemo smatrati i uporabu pomagala poput virtualnih pretraživača, iako moramo pritom uzeti u obzir kako i ona ovisi o nizu čimbenika, poput mogućnosti da redaktor nije precizno shvatio značenje ili oblik izraza koji pretražuje te činjenice da redaktor prilikom pretraživanja mora svoju pozornost preusmjeriti s redaktorskoga zadatka na pregled i proučavanje digitalnog izvora podataka (Hvelplund 2019., 3). Usprkos tomu to što uporaba pomagala čini dio standardne radne prakse i što su pojedini sudionici izjavljivali kako se rutinski služe pomagalima kako bi razjasnili nedoumice oko pojedinih prijevodnih rješenja ili provjerili područja nazivlja s kojima nisu dobro upoznati ukazuje na primjenu kritične samoprocjene kad je riječ o poznavanju pojedinih terminoloških područja te time i na profesionalizam u provedbi redaktorskih zadataka. Takav zaključak podupiru i rezultati anketnoga upitnika u kojem je 96,6% sudionika izjavilo kako se tijekom rada na redakturama podslova služe virtualnim pretraživačima, dok je njih 86,2% izjavilo kako se pritom koriste stručnim i općim rječnicima, a 82,8% koristilo se virtualnim terminološkim bazama poput Strune.

Osim navedenih zaključaka naši rezultati posebice upućuju na redakturu podslova kao subjektivnu aktivnost te time podupiru zaključke nekih već postojećih istraživanja (vidi Robert 2016., 581 i 601 te Vottonen i Kujamäki 2021., 313). Pavlović (2010., 80) smatra kako bi argumenti o tome kako određeno prijevodno rješenje „zvuči bolje“ mogli ukazivati na nesvjesno procesiranje prijevodnih rješenja koja su sudionici tijekom prethodnih zadataka usvojili kao optimalna rješenja za određene prijevodne probleme. No, moguće je i da je riječ o subjektivnoj procjeni koja se temelji na osobnim sklonostima prema određenim sintagmama, odnosno odbojnosti prema nekim drugim jezičnim oblicima. To nas ujedno dovodi do kategorije osobnih preferencija kod koje su naši sudionici objašnjavali svoje navike tijekom uobičajena rada ili razmatrali sklonost odabiru nekih vrsta prijevodnih rješenja u odnosu na

neka druga. Kad je riječ o tome, rezultati pokazuju određen raskorak u mišljenjima među sudionicima: dok jedni preferiraju veći stupanj standardizacije ciljnih podslova, drugi su tolerantniji prema uporabi razgovornoga jezika i žargonskih oblika u prijevodima, iako su i oni katkad smatrali da su pojedina prijevodna rješenja iz eksperimentalnoga materijala „prežargonska čak i za humorističnu seriju punu žargonizama“. Takav nalaz u skladu je s onim što Assis Rosa (1999., 325-326 i 2001., 219) naziva centralizacijom, odnosno približavanjem prijevoda podslova što je više moguće standardnom jeziku, to jest smanjenjem dijalektalnih ili sociolektalnih jezičnih oblika u podslovima. Usprkos tome što se takva nastojanja često vežu uz odnose političke moći iskazane u jezičnim pitanjima, možemo pretpostaviti i kako je katkad riječ o tome da se podslovi izrađuju za opću publiku kojoj ne moraju biti poznate sve dijalektalne ili žargonske varijante. Nikolić (2010., 104) također primjećuje slične tendencije među svojim sudionicima, što nas navodi na pomisao kako se tijekom zadnjega desetljeća situacija u tom pogledu nije previše promijenila.

Za razliku od verbalizacija koje uzimaju u obzir potrebe publike ili subjektivna razmatranja pojedinih rješenja, veći broj verbalizacija u našim rezultatima pripada kategoriji koja se odnosi na smisao izvornika. U tom pogledu sudionici su se osobito fokusirali na percipirano značenje pojedinih fraza, kako u izvornome, tako i u ciljnome jeziku. Katkad su odbacivali postojeća rješenja na temelju toga što su prijevod smatrali pretjerano slobodnim, te su nastojali iznaći rješenje koje će preciznije odražavati izvornik. Taj konkretni rezultat većinom je vezan uz jednog sudionika, te je moguće da je riječ o idiosinkraziji, to jest osobnoj nesklonosti preslobodnim prijevodima, što je uočio i sam sudionik. U većem broju ostalih slučajeva sudionici su svoje izmjene nastojali poduprijeti (engl. *bolstering*, vidi kod Shih 2015., 22) razmatranjem loših strana prevoditeljeva rješenja, poput poimanih nepreciznosti u shvaćanju izvorna značenja ili opisa semantičkih i sintaktičkih nedostataka izabranih ciljnih jezičnih oblika. Takvom bismo misaonom slijedu mogli pridružiti i potkategoriju argumenata vezanih uz stilsku primjerenost prijevoda. U toj su kategoriji sudionici preispitali upotrijebljeni stil, ton i pravilnu primjenu frazema ili kulturema te usklađenost svih tekstualnih elemenata u podslovima, pri čemu su isto tako navodili poimane nepreciznosti u odabiru stilskih oblika ili nepravilan izbor frazema kao svoje razloge za unos izmjena u podslove. Osim toga u verbalizacijama u kojima su razmatrali vlastite izmjene, isticali su njihove dobre strane, to jest opisivali su zašto pojedina rješenja smatraju preciznijima u kontekstu pojedinačnih podslova ili u globalnu pregledu cjelokupna teksta.

Za naše su istraživanje takvi rezultati zanimljivi upravo zato što se ono primarno fokusira na metakogniciju i njezinu primjenu tijekom redaktorskoga rada. Kao što smo naveli u uvodnome dijelu disertacije slijedeći autore kao što su Shimamura (2000., 313) i Mellinger (2019., 4), pojam metakognicije odnosi se na procjenu i kontrolu vlastitih kognitivnih procesa. Mellinger pritom pojam metakognicije razdvaja na komponente metakognitivnoga znanja i metakognitivne regulacije, te ih povezuje pomoću koncepta metakognitivnoga vezivanja (engl. *metacognitive bundling*). Pojednostavljeno rečeno, kako bi mogao izvršavati redaktorske zadatke, redaktor podslova mora imati znanje o prevođenju, znanje o podslovljavanju, bilingvalno jezično znanje i znanje o redakturi, te zatim taj skup znanja primijeniti na postupak redakture. Pokazatelj uspješna metakognitivnoga vezivanja jest prepoznavanje potencijalnih problema i njihovo spajanje s konkretnom strategijom rješavanja danog problema, zato što prema Angeloneu, Shreveu (2011.) i Mellingeru (2019., 5) činjenica da prevoditelj (ili u ovom slučaju redaktor) ima proceduralno znanje, ne implicira sama po sebi da će ga pravilno i primijeniti. Shimamura (2000., 315) se nadovezuje na Baddeleyjevo (1986., 2007) shvaćanje radnoga pamćenja kao skupa procesa uključenih u privremenu aktivaciju ili pohranu podataka, te metakognitivnu regulaciju definira kao odabir, aktivaciju i manipulaciju podacima u radnome pamćenju. U potpoglavlju o prevođenju i kogniciji (vidi potpoglavlje 2. 1.) napomenuli smo kako Shimamura (2000., 316) dijeli metakognitivnu regulaciju na četiri aspekta, to jest: odabir (engl. *selecting*), koji podrazumijeva sposobnost usmjeravanja pozornosti na neki podražaj i aktivaciju reprezentativne slike u pamćenju, održavanje (engl. *maintaining*), ili sposobnost zadržavanja aktivnih podataka u radnome pamćenju, ažuriranje (engl. *updating*), ili sposobnost modulacije aktivnosti u radnome pamćenju i preusmjeravanje (engl. *rerouting*), ili sposobnosti prebacivanja s jednoga kognitivnog procesa ili zadatka na drugi. Kad je riječ o našim sudionicima, pregledom rezultata snimanja zaslona i rezultata retrospektivne verbalizacije možemo zaključiti kako su u velikoj većini slučajeva nakon provedbe eksperimentalnoga zadatka mogli povezati konkretne radnje na zaslonu s konkretnim argumentima zašto su unijeli pojedine izmjene ili kako je tekao slijed njihovih misli. Tijekom provedbe redaktorskoga zadatka pronalazili su konkretne probleme u radnome materijalu, unosili izmjene na mjestima koja su smatrali relevantnima te su u retrospektivnim intervjuima većinom znali opisati kako su i zašto došli do konkretne izmjene. U slučaju da su pojedini podslovi sadržavali i jezične i tehničke pogreške, prvo bi svoju pozornost usmjerili na

rješavanje tehničkih problema (poput sudionika N1 koji je puno vremena posvetio ispravku vremenskih kodova) pa bi se zatim usredotočili na jezičnu problematiku.

Opis upotrijebljenih argumenata uključuje uočavanje konkretnih problema, prisjećanje konkretnih rješenja i razloga za primjenu tih rješenja ili pronalazak rješenja i njegovo podupiranje ili odbacivanje pomoću procjene njegovih dobrih ili nepovoljnih značajki te najzad primjenu pomagala poput pretraživača u potrazi za optimalnim rješenjem. Razmatrajući Mellingerovu usku definiciju metakognitivnoga vezivanja (2019., 11) kao prepoznavanja potencijalna terminološkoga ili pragmatičkoga problema u podslovima, te spajanja toga prepoznavanja s konkretnom strategijom rješavanja toga problema, možemo reći kako kod svih sudionika u našem istraživanju, od pilot-studije do glavnoga eksperimenta, možemo vidjeti pokazatelje metakognitivnoga vezivanja na djelu. Mellinger (2019., 12) zatim napominje kako je sposobnost odabira između nekoliko prijevodnih rješenja pokazatelj veće metakognitivne aktivnosti negoli usredotočenost na samo jedno rješenje. Naravno, naši sudionici su profesionalni redaktori s višegodišnjim iskustvom, za očekivati je da su razvili određen stupanj i oblik metakognitivne regulacije. Unatoč tomu Angelone (2010., 37) navodi kako svi prevoditelji, što podrazumijeva i redaktore koji prvo moraju biti prevoditelji kako bi mogli postati redaktori, posjeduju metakogniciju, samo je ne koriste svi na isti način te bi prema njemu procjena nečijih metakognitivnih sposobnosti trebala ovisiti o tome kako se one koriste. Drugim riječima, to što se u umu nekog redaktora odvija metakognitivna aktivnost, ne znači samo po sebi da će ona rezultirati uspješnim prijevodnim rješenjem ili valjanom tekstualnom izmjenom. U tom pogledu zanimljiv rezultat čini to što su pojedini sudionici iskazivali određenu nesigurnost u odabiru konačna rješenja i njegove točnosti, poput gramatičke točnosti uporabe zamjenice *svih* kao akuzativa zamjenice *sve*, ali su se ipak odlučili na unos tih izmjena, što može ukazivati na internalizaciju radne prakse. Osim toga, u pojedinim su slučajevima pogrešno čuli izvornik i pretraživali nepostojeće izraze (*body spray/bonny spray*), ali su naposljetku ipak došli do točna rješenja. Iako naše istraživanje ne predviđa procjenu kvalitete konačna proizvoda redakture, ovakvi nas rezultati ipak mogu uputiti na zaključak kako se i metakognitivni procesi oslanjaju na deklarativno i procesno znanje pohranjeno u umu redaktora čije nesusjesno dohvaćanje i obrada potpomažu svjestan proces redakture. To što u šest prilika sudionici nisu mogli povezati zbivanje na zaslonu s konkretnim sjećanjem o tome što su pritom razmišljali ne utječe u većoj mjeri na zaključke ovoga rada: svaka verbalizacija prevoditeljske aktivnosti uvijek je u određenoj mjeri nepotpuna i podložna iskrivljavanju pamćenja

(Jääskeläinen 2017., 218). To što je u svim slučajevima bila riječ o aktivnosti razmišljanja šutke, koje nije rezultiralo unosom izmjena, ukazuje na to da su sudionici u velikoj mjeri bili svjesni toga što su htjeli postići unesenim izmjenama. Kao što smo naveli u opisu rezultata pilot-studije, iako kod razmišljanja šutke dolazi do određene metakognitivne aktivnosti, ne smatramo da je to pokazatelj većega kognitivnog napora od ostalih kategorija rezultata snimke zaslona. Rezultati retrospektivnih verbalizacija podupiru takav zaključak.

Naposljetku, osvrnimo se na kategoriju digresija o jeziku i prevođenju. Iako verbalizacije toga tipa nisu izravno vezane uz konkretne prijevodne probleme, rješenja, redaktorske izmjene ili argumente koji stoje iza unosa pojedinih izmjena, njihova je prisutnost u cjelokupnu korpusu naših rezultata zanimljiva. Naši sudionici tijekom eksperimenta nisu radili u skupinama nego samostalno, a njihov rad nije iziskivao stvaranje ciljnoga teksta nego redakturu postojećega, što bi mogli biti uzroci toga da je broj takvih digresija vrlo malen. Oba zabilježena primjera odnose se na razmatranje određenih terminoloških aspekata prevođenja podslava poput rodne terminologije ili usporedbu tehničkih aspekata podslavljanja i sinkronizacije. Možemo reći kako je na djelu dodatna aktivacija pohranjena deklarativnoga i procesnoga znanja redaktora audiovizualnih prijevoda, zato što se od redaktora audiovizualnih prijevoda u radnoj praksi očekuje da prijevod prilagode odredbama stilskih vodiča matične tvrtke, kao i zakonima ili pravilnicima vezanima uz uporabu psovki, vulgarizama ili derogatornih naziva (Ávila-Cabrera 2016., 31). Pritom se ne misli isključivo na ublažavanje vulgarizama prisutnih u izvorniku, nego redaktori u pravilu moraju pripaziti i na to da prevoditelj ne upotrijebi neki pretjerano pogrdan ili nepotrebno grub izraz, te se u stilskim vodičima često nalaze i posebni popisi neprihvatljivih vulgarizama koje je potrebno izbjegavati. Sudionik iz pilot-studije tako je izmijenio jedan vulgarizam koji je prema njemu bio nepotrebno grub u odnosu na cjelokupan ton serije. Zatim je kratko prokomentirao uporabu izraza u prijevodu koji bi se mogli smatrati rasističkima, iako odgovaraju onome što je izrečeno u izvorniku. Sudionik N1 iz glavne studije na sličan se način pozabavio pitanjem prijevoda engleskih novotvorenica koje opisuju rod likova, a za koje u ovom trenutku ne postoje općeprihvaćeni ekvivalenti u hrvatskome jeziku. Koliko je autorici ovoga teksta poznato, na hrvatskome jeziku postoji jedan pojmovnik rodne terminologije (vidi Borić 2007.) koji sadrži hrvatsko i englesko nazivlje vezano uz rodnu problematiku, ali ne precizira ekvivalente za prijevod preferiranih osobnih zamjenica. Uzimajući u obzir sve do sad rečeno, te ujedno i napomene pojedinih sudionika iz anketnoga upitnika koje je zasmotala

sveobuhvatna uporaba muškoga roda u pitanjima, možemo reći kako je riječ o pitanju čija raščlamba hrvatskoj jezično-prevoditeljskoj zajednici svakako slijedi.

5.4.4 ZAKLJUČAK GLAVNOGA DIJELA EKSPERIMENTA

Tijekom osmišljavanja glavne studije postavili smo nekoliko hipoteza kako bismo ih ispitali u glavnome eksperimentu (vidi poglavlje 3). Iako je broj naših sudionika vrlo malen, što znači da ne možemo generalizirati i izvlačiti zaključke za koje bismo sa sigurnošću mogli tvrditi kako su u potpunosti primjenjivi na uobičajene procese redakture podslova, naši rezultati ipak ukazuju na određene zanimljivosti.

U nastavku ćemo ukratko razmotriti dobivene rezultate i njihov odnos s odabranim istraživačkim hipotezama. Hipoteze koje smo formulirali na temelju prethodnih traduktoloških spoznaja i podataka dobivenih anketnim upitnikom ispituju odnos između sadržajnih i tehničkih intervencija, odnos između pojedinih vrsta jezičnih intervencija te metakognitivne procese redaktora podslova. Riječ je o sljedećim hipotezama:

1. Tijekom provedbe pojedinoga redaktorskog zadatka približno sličan broj intervencija odnosi se na jezično-tekstualne parametre (ispravke pogrešaka u točnosti, ispravak neprimjerena stila) kao i na tehničke parametre (ispravke pogrešnih vremenskih kodova, loše segmentacije podslova).
2. Udio semantičkih intervencija veći je od drugih vrsta jezično-tekstualnih intervencija.
3. Redaktori mogu valjano argumentirati razloge za učinjene izmjene u tekstu, što upućuje na posjedovanje metakognitivnih sposobnosti procjene primjerenosti prijevodnih rješenja.
4. Redaktori imaju sposobnost metakognitivnoga vezivanja.

Sudionik pilot-studije više se usredotočio na tehničke aspekte materijala, s obrazloženjem kako su sadržajni bili dobri te nije bilo potrebe da se u njih pretjerano zadire, pritom podredivši lokalne odluke globalnima. To znači ako je procijenio da su podslovi u globalu prihvatljivi, nije se previše bavio njihovim stilskim elementima. Također, tijekom retrospektivnoga intervjua izjavio je kako je eksperimentalni materijal jezično bio vrlo nezahtjevan i kako se zbog toga što tekst podslova nije sadržavao značajniji broj sadržajnih ili terminoloških pogrešaka, mogao više posvetiti tehničkim pitanjima. Sudionici anketnoga upitnika najveću su važnost pridavali semantičkim, jezičnim (pravopisnim i gramatičkim) i terminološkim pogreškama, pri čemu su se osobito izdvajale semantičke pogreške. Pojedini sudionici anketnoga upitnika ujedno su izjavljivali kako su često prisiljeni raditi s vrlo lošim prijevodima. Slijedom toga, eksperimentalni materijal za glavni eksperiment odabran je zato što je sadržavao nešto veći broj

sadržajnih pogrešaka ili jezičnih nezgrapnosti. Smisao je toga bio da eksperimentalni materijal bude reprezentativniji u odnosu na radni materijal s kakvim se sudionici susreću u praksi, kao i to da steknemo bolji uvid i ispitamo što se događa kad redaktori rade s takvim materijalom. Učinak toga odabira možemo vidjeti u rezultatima glavnoga dijela istraživanja: sudionici su se uvelike bavili jezično-tekstualnim intervencijama, kojih je ukupno bilo 247. Od toga se 85 odnosilo na ortografske intervencije, 79 na intervencije na leksičko-frazeološkoj razini, 48 na intervencije na semantičkoj razini, 16 na intervencije na morfološkoj razini, 12 na sintaktičke intervencije, a sedam na intervencije na pragmatičkoj razini. Intervencija prilagodbe podslovljavanju bilo je ukupno 167, od čega su se 64 intervencije odnosile na ispravak vremenskih kodova, 43 intervencije uključivale su izmjenu oblika podslova i usklađivanje s konvencijama podslovljavanja, 38 intervencija odnosilo se na skraćivanje teksta, 21 na dodavanje izostavljenoga teksta, a dvije intervencije uključivale su usklađivanje sa slikom na zaslonu. Iz toga slijedi kako rezultati glavnoga dijela studije unekoliko podupiru prvu postavljenu hipotezu, no moramo uzeti u obzir to što bi kod odabira drukčijega eksperimentalnog materijala, nekoga koji bi sadržavao više tehničkih, a manje jezičnih ili sadržajnih pogrešaka, naglasak vjerojatno bio upravo na tehničkom aspektu podslova. Obrnuto je također vjerojatno: podslovi koji bi sadržavali niz terminoloških, ali vrlo malo tehničkih pogrešaka, zasigurno bi više zaokupili redaktore sa sadržajne ili jezične strane. Još jedna stvar koju moramo imati u vidu jest i mogućnost da redaktor — u slučaju da mu poslodavac to dopušta — naprosto vrati podslove pune pogrešaka prevoditelju na doradu, kao što je izjavio sudionik N1 iz glavne studije. Osim toga, u rezultatima snimanja zaslona i kod pilot-eksperimenta i kod glavnoga eksperimenta uočili smo još jednu intrigantnu pojavu: u situacijama kad bi pojedini podslovi sadržavali i jezične i tehničke pogreške, sudionici bi prvo ispravili tehničke probleme poput ispravka vremenskih kodova ili oblika podslova, a zatim bi se vraćali na jezičnu ili sadržajnu problematiku. Mogli bismo pretpostaviti kako je riječ prvenstveno o tome što su podslovi koji ne odgovaraju tehničkim konvencijama podslovljavanja neupotrebljivi, ne samo za potrebe publike, nego i za potrebe rada na redakturi. Primjerice, u slučaju da podslovi kasne u odnosu na zvučni zapis audiovizualnoga sadržaja, osoba koja gleda takav sadržaj prvo će uočiti tu činjenicu, a tek potom eventualnu terminološku pogrešku koja se nalazi u takvu podslovu. Svakako bi bilo zanimljivo vidjeti još koje istraživanje koje bi se posvetilo odnosu između sadržajnih i tehničkih parametara u redakturi podslova.

Kad je riječ o drugoj hipotezi, najveći broj intervencija unutar jezično-tekstualne kategorije činile su ortografske izmjene. Zatim su slijedile intervencije na leksičko-frazeološkoj razini, za koje su rezultati retrospektivnih verbalizacija pokazali kako su relativno često bile motivirane stilskim razlozima. Tek na trećem mjestu nalazile su se intervencije na semantičkoj razini. I ovdje moramo napomenuti kako je moguće da odabrani eksperimentalni materijal nije sadržavao onolik broj semantičkih pogrešaka kao što je bilo drugih vrsta jezičnih pogrešaka, što je nemoguće potvrditi bez vanjske validacije konačna proizvoda. Možemo ustvrditi kako sudionici našega istraživanja nisu zanemarili semantičke pogreške, ali one nisu činile najveći udio u ukupnu broju intervencija.

Govoreći o trećoj i četvrtoj hipotezi, i sudionik pilot-studije i sudionici glavne studije iskazali su sposobnost primjene metakognitivnoga vezivanja, odnosno prepoznavanja konkretna prijevodnoga problema i njegova spajanja s potencijalnim rješenjem, te su u najvećoj mjeri argumentirali svoje razloge za učinjene izmjene u tekstu. Procjena jesu li unesene izmjene bile kvalitetne i potrebne, nije u opsegu ovoga rada, no možemo utvrditi kako su sudionici pokazali sposobnost procjene više mogućih rješenja, uporabe i primjene pomagala poput virtualnih pretraživača te najzad argumentacije dobrih i loših strana određena rješenja. U kategoriji argumenata koji se odnose na smisao i značenje izvornika („prijevod ne odgovara smislu izvornika“, koja sadrži ukupno 77 verbalizacija), prepoznavali su semantičke pogreške i spajali ih s konkretnim ispravcima, iako nisu uvijek svi odabirali isto rješenje. To nas ne treba čuditi ako uzmemo u obzir da ne postoji jedan jedinstveni način na koji se pojedine fraze ili izrazi mogu prevesti. Katkad njihovi argumenti nisu sadržavali objektivne razloge, nego intuitivnu procjenu da pojedina rješenja „zvuče bolje“, to jest bolje odgovaraju duhu ciljnoga jezika ili preciznije prenose semantičko značenje izvornika, što donekle ukazuje na internalizaciju i automatizaciju radnoga procesa, pri čemu su pojedina rješenja pohranjena u umu kao točna, no konkretan razlog zašto su točna, više nije svjesno dohvatljiv redaktoru. Ili možda nikad nije ni bio, zato što redaktori nisu predmetni stručnjaci struke čijom terminologijom u tom trenutku barataju, poput zrakoplovstva ili medicine.

U nekim slučajevima njihov je cilj bio približiti jezik ciljnih podslova standardnome hrvatskom jeziku uporabom konvencionalnih izraza ili ublažavanjem dijalektalnih oblika i žargonizama, što pokazuje tendenciju prema jezičnoj centralizaciji kakvu nalazimo u prethodnim istraživanjima podslovljavanja u Hrvatskoj. Naposljetku, možemo spomenuti i kako su jezična pravila i norme te pravila podslovljavanja činili najveći dio argumenata kojima su sudionici

obrazlagali svoje odluke. Takav je rezultat posve u skladu s činjenicom da je riječ o redakturi kao sekundarnome procesu koji u lancu osiguranja kvalitete podslova dolazi nakon prevođenja i za polazište ima gotove podslove koje je potrebno doraditi, ispraviti i prilagoditi zahtjevima naručitelja. Pri tome se od redaktora očekuje da slijede naputke naručitelja, uobičajene prevodilačke konvencije na tržištu prijevoda na kojemu rade i stilski vodič tvrtke poslodavca. Stoga možemo reći kako se internalizacija njihove uobičajene radne prakse ogleda i u tome što pojmovi *pravila* ili *normi* čine najčešći oblik njihove argumentacije.

6 ZAKLJUČAK

U ovome smo radu nastojali ispitati postupke redakture podslova i kognitivne procese koji se odvijaju u umu redaktora tijekom provedbe redakture, s posebnim naglaskom na njihove metakognitivne procese. Pritom smo se vodili teorijskim okvirom kognitivne traduktologije, a redakturu podslova konceptualizirali smo kao misaonu aktivnost koja se odvija u svome društvenom i fizičkom kontekstu (Risku 2014., 336 i 2017., 291-292). Kako bismo sagledali proširene i ukotvljene aspekte redaktorske kognicije, istraživanje smo podijelili na tri faze, počevši od anketnoga istraživanja kojim smo ispitali stanje na hrvatskome tržištu audiovizualnih prijevoda i subjektivne stavove prevoditelja i redaktora kad je riječ o kvaliteti prijevoda, kontroli kvalitete i procesima redakture podslova. Anketno istraživanje omogućilo nam je konstrukciju pilot-studije i glavnoga eksperimenta kojima smo željeli steći uvid u metakognitivne redaktorske procese. Pilot-eksperiment pružio nam je dodatne uvide koji su poslužili za izradu nacrtu glavnoga eksperimenta i njegovu naknadnu provedbu. U nastavku ćemo ukratko sažeti rezultate svih triju faza našega istraživanja te iznijeti njegov doprinos traduktološkim istraživanjima, njegova ograničenja i implikacije za buduća istraživanja.

6.1 REZULTATI ISTRAŽIVANJA I NJIHOVE IMPLIKACIJE

U cjelokupnim rezultatima našega istraživanja ogleda se nekoliko većih tematskih cjelina. Prva od njih jest činjenica da redaktura podslova ni na europskome ni na hrvatskome tržištu audiovizualnih prijevoda nije uvijek nužan dio lanca osiguranja kvalitete prijevoda, kao što potvrđuju rezultati našega anketnog upitnika u kojem su sudionici napominjali kako često samo jedna osoba istovremeno obavlja poslove i prevoditelja i redaktora i lektora. Sudionici našega upitnika većinom su bili mlađe dobi i pripadali kategoriji samozaposlenih, odnosno honorarnih prevoditelja i redaktora podslova. Osim toga, najveći broj sudionika ili se nije posebno obučavao za izvršavanje redaktorskih zadaća ili je primio tek kratkotrajnu obuku kod poslodavca. Svoje honorare sudionici su smatrali preniskima u odnosu na zahtjevnost zadaća koje poslodavci od njih zahtijevaju. Takav rezultat potvrđuje prethodna istraživanja u području osiguranja kvalitete audiovizualnih prijevoda (Robert i Remael 2016., 597, Nikolić 2021., 79-83), što upućuje na zaključak kako je redaktura podslova u određenoj mjeri prekarna djelatnost, kako u Hrvatskoj, tako i u ostatku Europske Unije. Istraživanja uvjeta rada u kojima djeluju prevoditelji audiovizualnih sadržaja ukazuju na devaluaciju prevoditeljskoga rada kao posljedicu činjenice da globalna industrija prijevoda sve više stavlja težište na pitanje

produktivnosti prevoditelja i povećane prisutnosti redakture strojnih prijevoda na tržištu prijevoda (do Carmo 2020., 38-41). Općenito gledano, prevoditelji i redaktori audiovizualnih prijevoda podložni su uvjetima rada u kojima se susreću s niskim honorarima, kratkim rokovima, nedostatnom obukom i češćim zapošljavanjem prevoditelja početnika koji pristaju raditi za niže honorare (Kuo 2015., 175-176 i Tuominen 2018., 92-93). Rezultati našega istraživanja upućuju na to da i Republika Hrvatska slijedi globalne trendove, što posljedično ima određen učinak i na kvalitetu audiovizualnih prijevoda. Uloge prevoditelja, redaktora ili lektora podslova nije moguće odvojiti od njihova profesionalnoga konteksta, odnosno uvjeta u kojima se one odvijaju, zato što upravo ti uvjeti određuju način na koji će se određeni zadatci izvršavati, a time i kvalitetu njihove provedbe i kvalitetu konačna proizvoda.

Kad je riječ o ulogama prevoditelja, redaktora i lektora, iako ih je prema izjavama sudionika istraživanja katkad teško razlučiti, rezultati našega istraživanja upućuju na zaključak kako su među sudionicima razvijene međuljudske kompetencije (engl. *interpersonal competence*), koje se u traduktološkoj literaturi smatraju jednim od temeljnih redaktorskih kompetencija (Robert i sur. 2016., 13). Kao što primjećuje Menezes (2020.), na europskome tržištu audiovizualnih prijevoda to često nije slučaj. Prema njezinim istraživanjima kontakt između prevoditelja i redaktora podslova često uopće ne postoji, to jest cjelokupna se komunikacija odvija između redaktora i agencijskog koordinatora poslova (engl. *project manager*). Ista autorica smatra kako bi mogućnost komunikacije i zajedničkoga razmatranja pojedinih prijevodnih problema ili prijevodnih rješenja dovela do poboljšanja kvalitete podslova (Menezes 2020.). Gledano u tom svjetlu, rezultati našega istraživanja posebice su zanimljivi zato što i podatci dobiveni anketnim upitnikom i podatci prikupljeni tijekom provedbe glavnoga eksperimenta, ukazuju na to da je suradnja između dionika sustava osiguranja kvalitete prijevoda ne samo prisutna, nego je često i vrlo razvijena te dionici svoje zadaće izvršavaju u skladu s njome.

Sudionici glavne studije spominjali su kako pojedine vrste pogrešaka ispravljaju zato što bi one lektorima koji nemaju uvid u videozapis ili dijalog-listu izvornika mogle promaknuti, dok su drugi (vidi potpoglavlja 5. 4. 3. 1. i 5. 4. 4. 4.) naglašavali kako su usvojili određene gramatičke oblike pod utjecajem lektora s kojima rade. Osim toga jedan je sudionik razjasnio kako tijekom rada na redakturi često u podslove unosi komentare za lektore kako bi oni imali uvid u razloge za unesene izmjene i kako bi im bilo lakše obaviti njihov dio posla. Kad je riječ o sudionicima anketnoga upitnika, velika većina njih (22 od ukupno 29) u svom radu ima mogućnost kontakta s prevoditeljem koji je preveo podslove na kojima rade i koriste se njome kako bi razmotrili

konkretna prijevodna rješenja (vidi potpoglavlje 5. 1. 2. 3.) Iako mogućnost komunikacije s prevoditeljima ili lektorima ne implicira sama po sebi da svi sudionici u tom komunikacijskom lancu imaju izrazito razvijene međuljudske kompetencije, pa čak ni to da je konačan proizvod suradnje lišen svih pogrešaka, ipak možemo reći kako je riječ o primjeru dobre profesionalne prakse. S druge strane, govoreći o situaciji u praksi, sudionici anketnoga upitnika komentirali su kako se čak i u situacijama kad na nekom prijevodnome zadatku postoje osobe zadužene za sam prijevod i osobe zadužene za osiguranje kvalitete, te osobe nisu uvijek stručne ili dostatno osposobljene za provedbu svojih zadaća. Stoga su neki sudionici smatrali kako pojedini prevoditelji s kojima su imali priliku raditi, nisu dobro vladali ni stručnom tematikom koju su dobili na prijevod, ni jezičnim pravilima izvornoga i ciljnoga jezika. Osim toga, pojedini sudionici istraživanja napominjali su kako su često pritisnuti prekratkim rokovima za provedbu svojih zadataka, što često znači da čak i ako imaju mogućnost kontaktirati prevoditelja koji je preveo sadržaj koji redigiraju, zbog nedostatka vremena to ne čine, što u konačnici može dovesti do propusta u njihovu radu. Takvi stavovi mogu se povezati s pitanjem prekarnosti na tržištu audiovizualnih prijevoda. Redukcija honorara ili potpuno izbacivanje redakture kao koraka u lancu osiguranja kvalitete, ujedno i zapošljavanje prevoditelja početnika ili nedostatno obučenih prevoditelja ili redaktora, posljedica su smanjenja troškova kojima se u nestabilnim tržišnim uvjetima utječu klijenti i poslodavci. Kao što smo već naveli, redaktura podslova ne može se izdvojiti iz svoga društvenog i fizičkog konteksta (Risku 2017., 291-292), što znači da kognicija redaktora i kvaliteta konačna proizvoda ne ovise isključivo o misaonim procesima koji se odvijaju u umu redaktora tijekom rada, nego o nizu vanjskih čimbenika koji oblikuju radni proces.

Osim razvijene međuljudske kompetencije, sudionici našega istraživanja iskazali su i vrlo razvijenu kompetenciju uporabe pomagala i vanjskih resursa (koju Robert i suradnici nazivaju *tools and research competence*, vidi Robert i sur. 2017., 298-299). Sudionici anketnoga istraživanja tijekom svoga rada susretali su se sa svim vrstama audiovizualnih sadržaja, pri čemu su im poslodavci ili klijenti omogućili rad s dijalog-listom, videozapisom ili predloškom izvornika, a oni sami služili su se pomagalima poput rječnika, virtualnih tražilica ili baza strukovnog nazivlja. Sudionik pilot-studije i sudionici glavne studije također su se služili virtualnim tražilicama poput Googlea i virtualnim jezičnim pomagalima za hrvatski jezik poput Hrvatskoga jezičnog portala, pri čemu su navodili kako je riječ o rutinskom dijelu njihova radnog procesa. Sudionici glavne studije navodili su kako nazivlje, koje im je inače slaba točka,

uvijek posebno provjeravaju u različitim pomagalima, što također možemo smatrati primjerom dobre prakse (vidi potpoglavlje 5. 4. 4. 2.). Kao što navodi Kuo (2015., 185), u globalnim razmjerima prevoditelji podslova katkad su prisiljeni raditi bez videozapisa ili zvučnoga zapisa, isključivo pomoću dijalog-liste izvornika. Stoga možemo reći kako je činjenica da je to na hrvatskome tržištu rijetkost, svakako pozitivna, iako bismo mogli zaključiti i kako bi se isti uvjeti trebali omogućiti i lektorima. Naposljetku, Menezes (2020.) smatra kako je važnije usvojiti kompetencije redaktora negoli višak znanja koje vrlo brzo može postati zastarjelo, poput rada s različitim vrstama računalnih programa koji se mogu relativno brzo zamijeniti novim programima, što upućuje na zaključak kako je za obuku redaktora izrazito važno usvajanje kompetencija poput dobre suradnje s ostalim dionicima procesa osiguranja kvalitete ili na koji način optimalno koristiti dostupna pomagala. U tom su svjetlu rezultati našega istraživanja posebice zanimljivi.

No, iako društvena i fizička okolina u kojoj se odvijaju procesi redaktore uvelike utječu na njihovu provedbu, način na koji se izvršavaju redaktorski zadatci ne ovisi isključivo o njima. Na provedbu redaktorskih zadataka utječu i drugi čimbenici. Jedan od tih čimbenika, koji se jasno ogleda u rezultatima svih triju faza našega istraživanja, jest subjektivnost redaktora. Naravno, svaka procjena kvalitete prijevoda nužno je subjektivna zato što se oslanja na ljudsko rasuđivanje (Eyckmans i Anckaert 2017., 51) koje je samom svojom prirodom subjektivno zato što svaka pojedina osoba u svom umu konstruira vlastitu kognitivnu sliku značenja izvornika koja se zatim preslikava na pojedine prijevodne probleme ili prijevodna rješenja (Shen i Fang 2020., 917). Jednostavnije rečeno, za pojedine prijevodne probleme postoji niz mogućih prijevodnih rješenja koja katkad ovise o afektivnim komponentama kognicije. To se posebice ogleda u stilskim i frazeološkim aspektima prevođenja. Zbog toga pojedini autori (primjerice Biel 2017., 33-34 ili Strandvik 2015., 142) posebno ističu višedimenzionalnost kvalitete i podsjećaju kako valja uzeti u obzir i očekivanja publike, namjenu teksta i ostale komunikacijske značajke prijevodnoga procesa. Upravo se zbog toga jednom od najvažnijih redaktorskih kompetencija smatra sposobnost prepoznavanja onoga što je potrebno izmijeniti u tekstu te zatim opravdanja i obrazloženja učinjenih izmjena (Hansen 2009., Rigouts Terryn i sur. 2017., 2, Mossop 2007., 182). Sudionici našega glavnog eksperimenta jasno su u svojim odabirima iskazali subjektivno poimanje pojedinih prijevodnih rješenja (vidi potpoglavlja 5. 3. 2. 2., 5. 3. 2. 3. i 5. 4. 3. 3.), kao i druge vidove subjektivnosti poput sklonosti slobodnijim prijevodima ili prijevodima bližima izvorniku. Uvažavajući sve te činjenice nalazimo da je zanimljivo to što

su pojedini sudionici anketnoga istraživanja smatrali kako su neki redaktori i lektori previše subjektivni i previše interveniraju u podslove i na mjestima gdje bi veća vrlina bila suzdržanost. Možemo pretpostaviti kako je i samo pitanje toga što je subjektivnost u prevođenju zapravo subjektivno: ista osoba mogla bi tuđe intervencije u svoj prijevod smatrati neprihvatljivima ili pretjeranima, dok bi vlastite redaktorske izmjene mogla obrazložiti kao nužne. U istraživanju koje je proveo Nikolić (2010., 107) sudionici su istodobno smatrali kako činjenica da druga osoba provjerava njihov rad poboljšava kvalitetu podslova zato što se na taj način uklanjaju tipografske i interpunkcijske pogreške, ali su ujedno doživljavali prisutnost lektora i redaktora problematičnom zbog toga što nisu imali uvid u redaktorske intervencije, a njihovo se ime nalazilo u autorskom potpisu podslova. Takvo je mišljenje razumljivo ako imamo na umu da se bez rasprave o pojedinim prijevodnim rješenjima prevoditelji i redaktori možda ne bi složili oko konačnog odabira pojedinoga rješenja. Zato još jednom valja ponoviti kako je nužna dobra suradnja između svih dionika sustava osiguranja kvalitete prijevoda kako bi se ostvarila optimalna razina kvalitete. Jasno je da nije moguće u potpunosti eliminirati subjektivnost u provedbi redakture, niti bi to trebao biti cilj procjene kvalitete prijevoda. No, to ne znači da nije potrebno jačati redaktorske kompetencije u obliku prepoznavanja potrebnih izmjena te zatim i opravdanja i obrazloženja učinjenih intervencija. Stoga možemo reći kako bi rezultati našega istraživanja mogli imati određene implikacije i za programe obrazovanja prevoditelja i redaktora podslova.

To nas dovodi do sljedeće važne točke u razlaganju naših rezultata: samog poimanja toga što zapravo čini kvalitetan prijevod. Iako je subjektivnost inherentno svojstvo prevođenja upravo zbog toga što je pojedine prijevodne probleme moguće razriješiti na više načina, a svaki prevoditelj u svom umu stvara vlastitu kognitivnu sliku, ipak možemo reći kako iz rezultata našega istraživanja proizlaze neke unificirane predodžbe o tome što su kvalitetni podslovi. Takvo što može se smatrati očekivanim s obzirom na to da se radi o malom tržištu na kojem većina prevoditelja, redaktora i lektora stječe obrazovanje na nekoliko istih obrazovnih institucija te se zatim zapošljavaju kod nekoliko istih poslodavaca.

Sudionici anketnoga istraživanja velik su naglasak stavljali na nevidljivost prevoditelja, odnosno prijevod mora djelovati poput izvornika, a podslovi moraju teći glatko i uklapati se u multimodalnu cjelinu audiovizualnoga djela. U izjavama naših sudionika uočavamo odjek univerzalne percepcije koncepta „nevidljivosti“ u globalnoj profesiji podslovljavanja (vidi Szarkowska, Díaz-Cintas i Gerber Morón 2020., 5-6, koji također iznalaze slične rezultate među

svojim sudionicima). Shodno tome, sudionici anketnoga upitnika kvalitetnim su smatrali prijevod u duhu ciljnoga jezika, koji je pritom u svim jezičnim i kulturnim aspektima prilagođen ciljnoj publici i kulturi, ali istodobno prenosi duh, smisao, značenje i sadržaj izvornika, ispunjava istu funkciju u izvornome i ciljnome jeziku i naposljetku izaziva jednak utisak i kod izvorne i kod ciljne publike. U takvim percepcijama kvalitete podslova opažamo prizvuk teorijskih razmatranja pojedinih traduktoloških autora koji smatraju kako je primarna uloga prevoditelja održavanje koherentne komunikacije govornika na zaslonu i prijenos koherentne poruke od autora audiovizualnoga teksta do njegove cjelokupne publike (Bartrina 2004., 161). Nesumnjivo, i tehnički i sadržajni aspekti podslovljavanja imaju u vidu publiku kao konačnoga korisnika, stoga možemo reći kako većina argumenata koje su u svojim retrospektivnim intervjuima iznosili sudionici glavne studije, odražava upravo prethodno spomenute percepcije o kvaliteti prijevoda. Sudionici glavnoga eksperimenta nisu u svojim verbalizacijama izrijeком spominjali nevidljivost prevoditelja, nego su svoje intervencije uglavnom argumentirali kroz prizmu uočenih nedostataka prijevoda, što je i razumljivo jer se od njih nije tražilo da objasne svoje poimanje teorijskih principa kvalitete, nego da prokomentiraju svoje odluke tijekom rada na redakturi. Tako među argumentima za pojedine intervencije u podslove nalazimo uvjerenja kako prijevod krši norme ciljnoga jezika ili pravila podslovljavanja, ne odgovara smislu ili tonu izvornika, ne sadrži relevantan sadržaj iz izvornika, koristi se rješenjima koja nisu uobičajena u jezičnoj praksi ciljnoga jezika ili nije funkcionalan s obzirom na potrebe ciljne publike. Iako su njihovi razlozi katkad bili intuitivne prirode, mogli bismo reći kako činjenica da su pridavali važnost upravo prijenosu značenja i duha izvornika u kombinaciji s usklađivanjem podslova s normama ciljnoga jezika i uobičajenim konvencijama podslovljavanja, upućuje na slično poimanje kvalitete prijevoda kao i kod sudionika anketnoga upitnika.

Govoreći o tehničkim aspektima podslovljavanja, sudionici anketnoga upitnika napominjali su kako njihovi klijenti katkad polažu veću važnost na pridržavanje njihovih tehničkih specifikacija negoli na sadržajne aspekte podslova. To je donekle razumljivo jer podslovi, čiji vremenski kodovi ili oblik ne odgovaraju videozapisu, naprosto nisu upotrebljivi. Sudionik pilot-studije u većoj se mjeri pozabavio tehničkim aspektima podslova, no to je komentirao time da je u redigiranome materijalu uočio više tehničkih negoli jezičnih ili sadržajnih nepravilnosti. Sudionici glavnoga eksperimenta također su isticali važnost tehničkih zahtjeva podslovljavanja te su se u svojim intervencijama na onim mjestima na kojima su smatrali da je to nužno posvetili ispravicima vremenskih kodova, izmjeni oblika podslova, skraćivanju teksta,

njegovu usklađivanju s videozapisom ili dodavanju teksta koji se jasno čuo na zvučnom zapisu, ali nije bio preveden. Njihove intervencije pritom su bile u skladu sa *Smjernicama dobre prakse za prevodenje u titlove* koje je izradilo Društvo hrvatskih audiovizualnih prevoditelja (DHAP 2019., 2-4). Zato možemo i ovdje zaključiti kako je riječ o unificiranim obrascima podslovljavanja koje su sudionici internalizirali tijekom svoje profesionalne karijere.

Kad je riječ o jezičnim aspektima podslovljavanja, zanimljivo je to što sudionici glavne studije nisu uvijek bili posve sigurni u točnost rješenja za koja su se odlučili. Pritom su u svojim verbalizacijama izražavali tu nesigurnost ili su se pozivali na druge kolege kao relevantan autoritet. Tu nesigurnost mogli bismo obrazložiti čestim ideološkim neslaganjima hrvatskih jezikoslovaca oko pravopisa hrvatskoga standardnog jezika, promoviranjem autocenzure umjesto jezične kulture, raskorakom između propisane standardnojezične norme i uporabne norme te dijalektalnom i sociološkom heterogenošću hrvatskoga društva (vidi Peti Stantić 2013., 35, Volenec 2015., 86 te Mikić Čolić i Bjedov 2021., 35). Drugim riječima, mogli bismo pretpostaviti kako sudionike našega istraživanja nisu zaobišla jezična previranja i nedoumice prisutne na hrvatskome jezično-kulturnom prostoru.

Nesigurnost pri odabiru prijevodnoga rješenja dovodi nas do ključnoga pitanja ovoga rada: metakognicije i njezine primjene u procesima redakture. Unatoč tome što naš rad nije predvidio procjenu kvalitete provedenih redaktura, što znači da nismo u mogućnosti evaluirati kvalitetu unesenih izmjena u podslove, možemo se na ovom mjestu prisjetiti zaključaka pojedinih traduktoloških autora. Tako Mellinger (2019., 12) navodi kako je sposobnost odabira između nekoliko prijevodnih rješenja pokazatelj veće metakognitivne aktivnosti negoli usredotočenost na samo jedno rješenje, dok Angelone (2010., 37) smatra kako svi prevoditelji, pa tako i redaktori, imaju sposobnost metakognicije, samo je ne koriste svi na isti način, stoga bi procjena nečijih metakognitivnih sposobnosti trebala ovisiti o njihovoj praktičnoj primjeni.

Sudionici pilot-studije i glavne studije u velikoj su većini slučajeva nakon provedbe eksperimentalnoga zadatka mogli povezati konkretne radnje na zaslonu s konkretnim argumentima zašto su unijeli pojedine izmjene i kako su do njih došli. Tek su u manjem broju slučajeva sudionici razmišljali šutke o pojedinim podslovima, ali nisu intervenirali u njih. Tijekom retrospektivnoga intervjua, sudionik pilot-studije u samo dvije prilike nije se uspio prisjetiti o čemu je razmišljao, dok je kod sudionika glavne studije taj broj iznosio šest takvih prilika (vidi potpoglavlja 5. 2. 2., 5. 3. 4. 2. i 5. 4. 4. 1.), što upućuje na zaključak kako su sudionici našega istraživanja uvelike bili svjesni toga što su željeli postići svojim

intervencijama u podslove. Ako su pojedini podslovi sadržavali i jezične i tehničke pogreške, prvo bi svoju pozornost usmjerili na rješavanje tehničkih problema te bi se zatim usredotočili na jezičnu ili sadržajnu problematiku. Opis njihovih argumenata sadrži uočavanje konkretnih problema, kako objektivne, tako i stilske ili pragmatičke naravi, prisjećanje konkretnih rješenja i razloga za primjenu tih rješenja ili pronalazak rješenja i njegovo podupiranje ili odbacivanje procjenjivanjem njegovih dobrih ili nepovoljnih značajki te najzad primjenu pomagala poput pretraživača u potrazi za optimalnim rješenjem. Drugim riječima, kod svih sudionika pilot-studije i glavne studije možemo vidjeti pokazatelje metakognitivne regulacije i metakognitivnoga vezivanja na djelu (Mellinger 2019., 12). Imajući u vidu kako su naši sudionici profesionalni redaktori s dugogodišnjim iskustvom, logično je očekivati da su razvili i uvježbali određen stupanj metakognitivne regulacije. Osim toga, iako su pojedini sudionici katkad izražavali nesigurnost u pogledu nekih intervencija, ipak su unosili izmjene koje odgovaraju standardnojezičnim oblicima, što također upućuje na određen stupanj internalizacije radne prakse. Dakle, možemo reći kako rezultati pilot-studije i glavnoga eksperimenta upućuju na zaključak da se metakognitivni procesi oslanjaju na deklarativno i procesno znanje pohranjeno u umu redaktora, čije nesvjesno dohvaćanje i obrada potpomažu svjestan proces redakture.

Naposljetku, moramo se osvrnuti i na nelinearnost prijevodnoga procesa. Pod time mislimo na to što prevoditelji u pravilu ne započinju rad na početku teksta koji se potom neprekinuto odvija do kraja teksta, nego prevode pojedine rečenice ili njihove dijelove, vraćaju se i razmatraju ili mijenjaju pojedina prijevodna rješenja i mentalno rade na više struktura istovremeno (Pavlović 2015., 259-260). Uzevši u obzir da je redaktura podslova aktivnost koja se obavlja na već prevedenu tekstu, ne čudi nas da se u našim rezultatima ogleda upravo taj nelinearni aspekt prevođenja, posebice kad je riječ o kompleksnim preradama cijelih segmenata podslova. Sudionik pilot-studije u više se navrata vraćao na podslove koje je prethodno završio, ispravljao prvotno odabrana rješenja te zatim usklađivao vremenske kodove i oblik podslova s novim rješenjima, dok su se sudionici glavne studije često vraćali s jednoga segmenta podslova na drugi (vidi potpoglavlja 5. 2. 1. i 5. 3. 4. 1.). Pritom bi pogledali nekoliko sekundi videozapisa, pročitali pripadajuće podslove i zatim unijeli neku preinaku ili bi otišli nekoliko scena unaprijed i pregledali videozapis za njih. Iako su se najčešće kretali naprijed ili natrag u segmentima podslova koji su se odnosili na scene u bliskom vremenskom slijedu, katkad su se vraćali i na početak ili kraj videozapisa kako bi primjerice provjerili imena likova ili neki drugi element

pod slova. Iz toga proizlazi zaključak kako je proces redakture pod slova u podjednakoj mjeri nelinearan kao i proces prevođenja.

6.2 OGRANIČENJA ISTRAŽIVANJA

Ograničenja našega istraživanja prvenstveno se ogledaju u malome broju sudionika pilot-studije i glavne studije koji ne omogućuje ni generalizaciju zaključaka ni uporabu statističkih metoda analize podataka. Bilo bi preporučljivo ponoviti ovu studiju na većem broju sudionika kako bi se njezine hipoteze mogle detaljnije ispitati. Populacija redaktora audiovizualnih sadržaja u Hrvatskoj nije brojna pa se broj sudionika u tim okolnostima i nije mogao povećati, zbog čega smo se odlučili za dubinsku kvalitativnu analizu podataka prikupljenih od postojećih sudionika istraživanja.

Potencijalni metodološki nedostaci pojedinih faza ovoga istraživanja ogledaju se u standardnim nedostacima koji prate primjenu odabranih istraživačkih metoda. Kad je riječ o anketnome upitniku, ti se nedostaci ogledaju u problematici vezanoj uz validnost i pouzdanost upitnika i mogu biti loša konstrukcija upitnika, loše uzorkovanje i ponašanje sudionika pri kojem se sudionici prilagođavaju upitniku i daju odgovore za koje smatraju da se od njih očekuju ili zamišljaju da su „pravi“ odgovori umjesto iskrenih odgovora koji odgovaraju stvarnoj situaciji.

Kod pilot-studije i glavne studije, uz malen broj sudionika istraživanja, metodološki nedostaci vezani su uz uporabu metode retrospektivnih intervjuja, pri čemu se istraživač oslanja na izjave samih sudionika istraživanja. Kako su automatizirani kognitivni procesi nedostupni svjesnomu procesiranju, ne može se očekivati da će ih sudionici verbalizirati, što ujedno naglašava i nepotpunost i nepouzdanost ljudskoga pamćenja (Jääskeläinen 2017., 218-223), kao i sklonost sudionika da daju odgovore za koje smatraju da ih istraživač želi čuti ili one koji će njih i njihov rad prikazati u što boljem svjetlu. Tim smo metodološkim nedostacima nastojali stvoriti protutežu u obliku uporabe miješanih metoda, odnosno triangulacije podataka iz nekoliko izvora, kao što su snimanje zaslona i podatci dobiveni anketnim istraživanjem uz retrospektivnu verbalizaciju. Napokon, najvažnije ograničenje svakoga istraživanja ogleda se u potencijalnoj pristranosti istraživača koji bi u kvalitativnoj analizi podataka rezultate mogao podrediti svojim vlastitim predrasudama i pretpostavkama radije nego onome što je doista moguće uočiti u njima (Jääskeläinen 2017., 223). Nadamo se da smo tijekom obrade podataka i pisanja ovoga rada izbjegli pretjeranu subjektivnost i pristranost istraživača. Sve nedostatke rada autorica smatra isključivo svojom odgovornošću.

Osim toga, određena ograničenja glavne studije mogu biti vezana uz odabrani eksperimentalni materijal. Iako su epizode humoristične serije odabrane kao tipičan primjer sadržaja na kakvom sudionici istraživanja inače rade, tijekom pilot-studije sudionik je izrazio stav kako je tekst pretjerano lagan i lišen kompleksnijih terminoloških problema, što znači da se mogao više posvetiti tehničkim aspektima podslova. Također, tijekom glavne studije mogli smo primijetiti kako prevodilački softver Robago PNS nije poznat svim sudionicima, pa su se neki prvo morali upoznati s njegovim postavkama. Iako smatramo kako taj aspekt nije u većoj mjeri utjecao na rezultate istraživanja jer su svi programi za prevođenje podslova međusobno vrlo slični, a sudionici nisu na snalaženje u programu potrošili više od nekoliko minuta vremena, ipak tu činjenicu moramo spomenuti. Mogli bismo izvući zaključak kako bi u radu s drukčijom vrstom audiovizualnoga sadržaja, poput dokumentarnoga filma koji obiluje specijaliziranim leksikom ili *reality* emisije koju karakterizira vrlo brza izmjena govornika, rezultati mogli biti drukčiji. Osim toga, redaktori nenavikli na rad s konkretnim softverom mogli bi imati problema s tehničkim aspektima podslova.

6.3 ZNANSTVENI DOPRINOS I POTENCIJAL ZA DALJNJA ISTRAŽIVANJA

Rad smatramo važnim zato što se bavi problematikom u podjednakoj mjeri neistraženom u lokalnim i globalnim razmjerima. Za početak, ispitali smo stanje na hrvatskome tržištu redakture podslova, što je tema kojom se u dosadašnjoj hrvatskoj literaturi nije pozabavio nitko. Prema trenutnu znanju istraživačice, samo je Nikolić istraživao situaciju među hrvatskim prevoditeljima audiovizualnih sadržaja (Nikolić 2010. i 2012.), podjednako su rijetka i istraživanja redakture audiovizualnih prijevoda u europskim razmjerima i obuhvaćaju tek nekoliko studija (Nikolić 2021., Robert i Remael 2016.).

Zatim, rad ulazi u problematiku metakognicije prevođenja, s naglaskom na metakognitivne aspekte redakture podslova, što je također slabo istraženo traduktološko područje. Usprkos metodološkim nedostacima i malom broju sudionika, ova studija prva je traduktološka studija koja primjenjuje metodologiju procesnih istraživanja na pitanje metakognicije redakture podslova, što znači da njezinom provedbom doprinosimo traduktološkim istraživanjima i dotičemo se neistraženih pravaca znanosti o prevođenju. Redaktura podslova sama je po sebi važan dio podslovljavanja zato što je riječ o temeljnom postupku procesa osiguranja kvalitete. Nadalje, smatramo kako će u budućnosti sve veći tržišni udio zauzimati redaktura strojnih

prijeвода, što uključuje i redakturu strojno generiranih podslova. Kao i kod redakture ljudskih prijevoda, i kvaliteta redakture strojnih prijevoda ovisi o kvaliteti i kompetencijama osobe koja je izvodi. Stoga je razvoj redaktorskih kompetencija i metoda provedbe kvalitetne redakture nužnost. Vjerujemo kako naše istraživanje može biti korisno kao osnova za daljnja istraživanja u ovom području.

Postoji niz načina na koji bi se ova studija mogla replicirati i niz istraživačkih pitanja koja otvara. Primjerice, mogao bi se upotrijebiti drukčiji audiovizualni sadržaj iz cijela spektra audiovizualnih žanrova za provedbu eksperimenta. Mogli bi se usporediti sudionici istraživanja s različitim razinama znanja i iskustva, od studenata i prevoditelja početnika do profesionalaca s dugogodišnjim iskustvom kakvi su sudjelovali u ovome istraživanju. Moglo bi se ispitati kakav učinak ima uporaba različitih izvornih i ciljnih jezika u odnosu na par engleski – hrvatski ili pak ispitati proces i kognitivne aspekte redakture podslova prevedenih putem jezika posrednika (engl. *indirect translation*). Mogla bi se u metodologiju uključiti i vanjska procjena kvalitete redigiranih podslova, čime bi se stekao uvid u konačan proizvod koji su sudionici izradili i dobila varijabla kvalitete samih podslova. Također, mogao bi se usporediti radni proces neiskusnih iiskusnih redaktora kako bi se vidjelo je li nelinearan način rada karakterističan za one koji imaju razvijenije redaktorske kompetencije. Mogla bi se uvesti varijabla striktnoga vremenskog ograničenja kako bi se ispitali kognitivni procesi redaktora u stresnim uvjetima. Posebice, kad je riječ o kognitivnim procesima, mogle bi se primijeniti i adruge istraživačke metode, poput protokola glasnog razmišljanja ili čak neurokognitivnih istraživačkih metoda kao što je elektroencefalografija (EEG) kako bi se dobio uvid u zbivanja u mozgu redaktora dok izvršavaju svoje zadatke. Najzad, mogli bi se ispitati i afektivni aspekti redakture pomoću uporabe osjetljivih audiovizualnih sadržaja.

Usprkos ograničenjima ove studije, na kraju možemo reći kako smatramo da istraživanja kognitivnih procesa u podslovljavanju, kao i procesa redakture i metakognicije redaktora podslova imaju nesumnjivu budućnost u traduktologiji. Vjerujemo kako bi upravo naše istraživanje moglo drugim istraživačima poslužiti kao idejni poticaj za izradu i provedbu vlastitih studija redakture podslova.

POPIS KORIŠTENIH IZVORA I LITERATURA

Abdallah, Kristiina. 2011. „Quality Problems in AVT Production Networks: Reconstructing an Actor-network in the Subtitling Industry.“ U *Audiovisual Translation in Close-up: Practical and Theoretical Approaches*, uredili Adriana Serban, Anna Matamala i Jean-Marc Lavaur, 173-186. Bern: Peter Lang.

Abdallah, Kristiina. 2012. „Translators in Production Networks: Reflections on Agency, Quality and Ethics.“ Dokt. disert., Joensuu: Publications of the University of Eastern Finland. Pristupljeno: 27. lipnja 2020. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-0609-0>

Alves, Fabio i José Luiz Vila Real Gonçalves. 2007. “Modelling Translator’s Competence: Relevance and Expertise under Scrutiny.” U *Translation Studies: Doubts and Directions. Selected Papers from the IV Congress of the European Society for Translation Studies*. Uredili Yves Gambier, Miriam Schlesinger i Radegundis Stolze. 41-55. Amsterdam: John Benjamins.

Alves, Fabio i Amparo Hurtado Albir. 2017. „Evolution, Challenges, and Perspectives for Research on Cognitive Aspects of Translation.“ U *The Handbook of Translation and Cognition*, uredili John W. Schwieter i Aline Ferreira, 535-554. Hoboken: Wiley Blackwell.

Anđel, Maja. 2007. „Kulturspezifische Begriffe in den Fernsehübersetzungen.“ U *Akten des XI. Internationalen Germanistenkongresses Paris 2005, „Germanistik im Konflikt der Kulturen“*, Band 3, *Übersetzen im Kulturkonflikt*, uredili Jean-Marie Valentin i Marielle Silhouette, 177-178. Bern: Peter Lang.

Angelelli, Claudia i B. J. Baer. 2016. *Researching Translation and Interpreting*. London i New York: Routledge.

Angelone, Erik. 2010. “Uncertainty, Uncertainty Management and Metacognitive Problem Solving in the Translation Task.” U *Translation and Cognition*, uredili Gregory M. Shreve i Erik Angelone, 17–40. Amsterdam: John Benjamins.

Angelone, Erik i Gregory M. Shreve. 2011. “Uncertainty Management, Metacognitive Bundling in Problem Solving and Translation Quality.” U *Cognitive Explorations of Translation*, uredila Sharon O’Brien, 108–130. London: Continuum Studies in Translation.

Angelone, Erik. 2012. „The place of screen recording in process-oriented translator training.“ *Rivista Internazionale di Tecnica della Traduzione*, br. 14, 41–55.

Angelone, Erik. 2019. „Process-Oriented Assessment of Problems and Errors in Translation: Expanding Horizons Through Screen Recording.“ U *Quality Assurance and Assessment Practices in Translation and Interpreting*, uredile Elsa Huertas Barros, Sonia Vandepitte, Sonia i Emilia Iglesias-Fernández, 179-198. Hershey: IGI Global.

Antonini, Rachele. 2005. „The perception of subtitled humor in Italy.“ *Humor* 18, br. 2, 209–225.

Antunović, Goranka i Nataša Pavlović. 2011. „Moving on, moving back or changing it here and now: self-revision in student translation processes from L2 and L3.“ *Across Languages and Cultures* 12 (2), 213–234.

Artegianni, Irene. 2019. „Bringing Subtitling Process Research to the fore with mixed methods and ethnographic approaches.“ Izlaganje na stručnom skupu *Translation in Transition 4*, 19. rujna 2019., Universitat Pompeu Fabra, Barcelona, Španjolska.

Assis Rosa, Alexandra. 1999. „The Centre and the Edges. Linguistic Variation and Subtitling Pygmalion into Portuguese.“ U *Translation and the ReLocation of Meaning. Selected Papers of the CETRA Research Seminars in Translation Studies 1994-1996*, uredio Jeroen Vandaele, 317-338. Leuven: CETRA Publications.

Assis Rosa, Alexandra. 2001. „Features of Oral and Written Communication in Subtitling.“ U *MultiMedia Translation. Concepts, Practices and Research*, uredili Yves Gambier i Henrik Gottlieb, 213-221. Amsterdam i Philadelphia: John Benjamins. doi: 10.1075/btl.34.26assis

Ávila-Cabrera, José Javier. 2016. „The treatment of offensive and taboo terms in the subtitling of "Reservoir Dogs" into Spanish.“ *TRANS: revista de traductología*, 25-40.

Babić, Zrinka. 1991. „Filmski prijevodi.“ U *Prožimanje kultura i jezika*, uredili Marin Andrijašević i Yvonne Vrhovac, 183-189. Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.

Babić, Romana. 2015. „The dubbing of animated films in Croatia.“ *Hieronymus Journal of Translation Studies and Terminology*, br. 2, 82-105.

Baddeley, Alan D. 2007. *Working memory, thought, and action*. Oxford: Oxford University Press.

Bardovi-Harlig, Kathleen. 2009. „Conventional expressions as a pragmalinguistic resource: Recognition and production of conventional expressions in L2 pragmatics.“ *Language Learning*, br. 59, 755–795.

Bartrina, Francesca. 2004. „The challenge of research in audiovisual translation.“ U *Topics in Audiovisual Translation*, uredila Pilar Orero, 157-168. Amsterdam: John Benjamins.

Bernardini, Silvia. 1999. „Using think-aloud protocols to investigate the translation process: Methodological aspects.“ U *RCEAL Working papers in English and Applied Linguistics*, uredio J. N. Williams, 179-199. Cambridge: University Press.

Bernardini, Silvia. 2001. „Think-aloud Protocols in Translation Research: Achievements, Limits, Future Prospects.“ *Target* 13, br. 2, 241–263.

Beuchert, Kathrine. 2017. „The Web of Subtitling: A Subtitling Process Model Based on a Mixed Methods Study of the Danish Subtitling Industry and the Subtitling Processes of Five Danish Subtitlers.“ Dokt. disert. Sveučilište u Aarhusu. Aarhus, Danska.

Biel, Lucja. 2017. „Quality in institutional EU translation. Parameters, policies and practices.“ U *Quality aspects in institutional translation. Language Science Press*, uredili Tomáš Svoboda, Lucja Biel i Krzysztof Łoboda. Pristupljeno 20. siječnja 2022. <http://langsci-press.org/catalog/book/181>

Bittner, Hansjorg. 2012. „The Quality of Translation in Subtitling.“ *Trans-kom* 4, 76-87.

Blanco Elorrieta, Esti, Emmorey, Karen i Liina Pylkkänen. 2018. „Language switching decomposed through MEG and evidence from bimodal bilinguals.“ *PNAS* 115, br. 39, 9708-9713. <https://doi.org/10.1073/pnas.1809779115>

Borić, Rada. 2007. *Pojmovnik rodne terminologije prema standardima Europske unije*. Zagreb: Centar za ženske studije.

Braun, Virginia i Victoria Clarke. 2006. „Using thematic analysis in psychology.“ *Qualitative Research in Psychology* 3, br. 2, 77-101.

Brodarić, Sara. 2015. „Can the English language in music, on TV and the Internet improve formal EFL results of secondary school students?“ U *Multidisciplinary Approaches to Multilingualism*, uredile Kristina Cergol Kovačević i Sanda Lucija Udier, 33-50. Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH Internationaler Verlag der Wissenschaften.

Brodarić Šegvić, Sara. 2019. „English-language informal exposure and students' EFL classroom motivation and preferences.“ U *Language and its Effects Proceedings from the 31st International Conference of the Croatian Applied Linguistics Society*, uredile Marija Brala Vukanović i Anita Memišević. 73-91. Berlin: Peter Lang GmbH Internationaler Verlag der Wissenschaften. doi:10.3726/b15554

Bruti, Silvia. 2019. „Spoken discourse and conversational interaction in audiovisual translation.“ U *The Routledge Handbook of Audiovisual Translation*, uredio Luis Pérez-González, 192-208. London i New York: Routledge.

Bujić, Ana-Marija. 2014. „Translation of idioms in TV subtitling.“ *Hieronymus Journal of Translation Studies and Terminology*, br. 1, 1-34.

Campos, Giovana Cordeiro i Thais de Assis Azevedo. 2020. “Subtitling for streaming platforms: new technologies, old issues.” *Cadernos de Tradução* 40 (3), 222-243.

Ceron, Clara. 2001. „Punctuating Subtitles: Typographical Conventions and their Evolution.“ U *Multi media translation: concepts, practices, and research*, uredili Yves Gambier i Henrik Gottlieb, 173-179. Amsterdam: Benjamins.

Chaume, Frederic. 2004. “Film Studies and Translation Studies: Two Disciplines at Stake in Audiovisual Translation.” *Meta* 491, 12–24. <https://doi.org/10.7202/009016ar>

Chen, Patricia, Chavez, Omar, Ong, Desmond C. i Brenda Gunderson. 2017. „Strategic Resource Use for Learning: A Self-Administered Intervention That Guides Self-Reflection on Effective Resource Use Enhances Academic Performance.“ *Psychological Science* 28, br. 6, 774-785.

Cheng, Si. 2019. „Exploring Process-Oriented Translation Competence Assessment: Rationale, Necessity, and Potential From a Problem-Solving Perspective.“ U *Quality Assurance and Assessment Practices in Translation and Interpreting*, uredile Elsa Huertas Barros, Sonia Vandepitte, Sonia i Emilia Iglesias-Fernández, 199-225. Hershey: IGI Global.

Chesterman, Andrew. 1997. *Memes of Translation. The Spread of Ideas in Translation Theory*. Amsterdam: John Benjamins.

Chiaro, Delia. 2008. „Issues of Quality in Screen Translation: Problems and Solutions.“ U *Between Text and Image: Updating Research in Screen Translation*, uredile Delia Chiaro, Christine Heiss i Chiara Bucaria, 241–56. Amsterdam: John Benjamins.

Chiaro, Delia. 2013. „Audiovisual Translation.“ U *The Encyclopedia of Applied Linguistics*, uredila Carol A. Chapelle. Blackwell Publishing Ltd.

Colina, Sonia. 2008. „Translation quality evaluation: Empirical evidence for a functionalist approach.“ *The Translator* 141, 97–134.

Colina, Sonia. 2009. „Further evidence for a functionalist approach to translation quality evaluation.“ *Target* 212, 235–264.

Collada Ali Laura C., Polledo Gomez, Paz i Claire Harmer. 2018. „Revision: Parameters and practices within the translation industry.“ *Medical Writing* 27, br. 3, 21-24. Pristupljeno 1. srpnja 2020. <https://journal.emwa.org/editing/revision-parameters-and-practices-within-the-translation-industry/>

Čemerin Vedrana. 2016. „English as a Lingua Franca in Croatian audiovisual translation.“ *Hieronymus Journal of Translation Studies and Terminology* 3, 90-105.

Čemerin, Vedrana i Marko Toth. 2017. „An Exploration of Motives for Fansubbing Based on Several Croatian Fansubbing Communities.“ U *Non-professional subtitling*, uredili David Orrego-Carmona i Yvonne Lee, 199-234. Newcastle-upon-Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

Čemerin Vedrana. 2017. „Lost in translation or not? The use of relay among Croatian subtitlers.“ U: *Translation Studies and Translation Practice: Proceedings of the 2nd International TRANSLATA Conference, 2014 Part 1*, uredili Lev Zybatow, Andy Stauder i Michael Ustaszewski, 245-252. Frankfurt am Main: Peter Lang. doi:10.3726/b10842

De Leon, Celia Martin. 2017. „Mental Imagery in Translation Processes.“ *Hermes – Journal of Language and Communication in Business*, br. 56, 201-220.

Desilla, Louisa. 2012. „Implicatures in film: Construal and functions in Bridget Jones romantic comedies.“ *Journal of Pragmatics* 44, 30-53.

Desilla, Louisa. 2019a. „Experimental pragmatics meets audiovisual translation: tackling methodological challenges in researching how film audiences understand implicatures.“ U *The Routledge Handbook of Translation and Pragmatics*, uredile Rebecca Tipton i Louisa Desilla, 93-114. London i New York: Routledge.

Desilla, Louisa. 2019b. „Pragmatics and audiovisual translation.“ U *The Routledge Handbook of Audiovisual Translation*, uredio Luis Pérez-González, 242-259. London i New York: Routledge.

Díaz-Cintas, Jorge. 2001. „Striving for Quality in Subtitling: the Role of a Good Dialogue List.“ U *MultiMedia Translation. Concepts, Practices and Research*, uredili Yves Gambier i Henrik Gottlieb, 199-213. Amsterdam i Philadelphia: John Benjamins.

Díaz-Cintas, Jorge. 2003. „Audiovisual translation in the third millennium.“ U *Translation today: trends and perspectives*, uredile Gunilla, Anderman i Margaret Rogers, 192-204. Clevedon: Multilingual Matters.

Díaz-Cintas, Jorge. 2004. „In search of a theoretical framework for the study of audiovisual translation.“ U *Topics in Audiovisual Translation*, uredila Pilar Orero, 21-34. Amsterdam: John Benjamins.

Díaz-Cintas, Jorge. 2009. „Introduction – Audiovisual Translation: An Overview of Its Potential.“ U *New Trends in Audiovisual Translation*, uredio Jorge Díaz-Cintas, 1-20. Clevedon: Multilingual Matters.

Díaz-Cintas, Jorge i Aline Remael. 2014. *Audiovisual Translation: Subtitling Translation Practices Explained*. New York: Routledge.

Díaz-Cintas, Jorge. 2020. „Audiovisual translation.“ U *The Bloomsbury Companion to Language Industry Studies*, uredili Erik Angelone, Maureen Ehrensberger-Dow i Gary Massey, 209-230. London: Bloomsbury Academic.

Do Carmo, Felix. 2020. „Time is money and the value of translation.“ *Translation Spaces* 9, br. 1, 35–57. <https://doi.org/10.1075/ts.00020.car>

Društvo hrvatskih audiovizualnih prevoditelja, DHAP. *Smjernice za kvalitetno prevodenje u titlove u Hrvatskoj*. Pristupljeno: 20. lipnja 2020. <http://dhap.hr/Content/documents/SmjerniceZaKvalitetnoTitlanje.pdf>

Drugan, Joanna. 2013. *Quality in Professional Translation: Assessment and Improvement*. New York: Bloomsbury.

Edmonds, Amanda. 2014. „Conventional expressions. Investigating Pragmatics and Processing.“ *Studies in Second Language Acquisition* 36(1), 69-99. doi:10.1017/S0272263113000557

Ehrensberger-Dow, Maureen. 2014. „Challenges of translation process research at the workplace.“ *MonTI Monographs in Translation and Interpreting* 7, 355-383.

Ehrensberger-Dow, Maureen i Alexander Künzli. 2010. „Methods of accessing metalinguistic awareness: a question of quality?“ U *New Approaches in Translation Process Research*, uredili Fabio Alves, Inger M. Mees i Susanne Göpferich, 113-132. Copenhagen: Samfundslitteratur.

Ehrensberger-Dow, Maureen i Andrea Hunziker Heeb. 2016. „Investigating the ergonomics of a technologized translation workplace.“ U *Re-embedding translation process research*, uredio Ricardo Muñoz Martín, 69-88. Amsterdam: John Benjamins Publishing.

Ehrensberger-Dow, Maureen; Hunziker Heeb, Andrea; Jud, Peter i Erik Angelone. 2017. „Insights from translation process research in the workplace.“ U *Doing applied linguistics: enabling transdisciplinary communication*, uredili Daniel Perrin i Ulla Kleinberger, 116-123. De Gruyter Collection, br. 1. Berlin: De Gruyter. Pristupljeno: 27. lipnja 2020. <https://doi.org/10.21256/zhaw-3999>

Ehrensberger-Dow, Maureen i Gary Murphy. 2020. „Translation workplace-based research.“ U *The Routledge Handbook of Translation and Technology*, uredila Minako O'Hagan, 354-370. New York: Routledge.

Englund Dimitrova, Birgitta i Elisabet Tiselius. 2014. „Retrospection in interpreting and translation: Explaining the process?“ *MonTI. Monografías de Traducción e Interpretación. Special Issue 1*, 177-200. Pristupljeno 26. rujna 2020. <http://rua.ua.es/dspace/handle/10045/43725>

Eyckmans, June i Philippe Anckaert. 2017. „Item-based assessment of translation competence: Chimera of objectivity versus prospect of reliable measurement.“ *Linguistica Antverpiensia, New Series: Themes in Translation Studies 16*, 40–56.

Ferreira, Aline, Gottardo, Alexandra i John W. Schwieter. 2018. „Decision-making processes in direct and inverse translation through retrospective protocols.“ *Translation, Cognition & Behavior 1*, br. 1, 98–118.

Filipin, Nada. 2019. „Strategie traduttive nella sottotitolazione croata dei film italiani.“ *Libro degli abstract del convegno internazionale 100 anni di romanistica a Zagabria: tradizione, contatti, prospettive*, 27-28. Zagreb, Hrvatska.

Flynn, Peter. 2010. „Ethnographic approaches.“ U *Handbook of Translation Studies*, uredili Yves Gambier i Luc van Doorslaer, 116-119. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.

Fryer, Louise. 2019. „Psycholinguistics and perception in audiovisual translation.“ U *The Routledge Handbook of Audiovisual Translation*, uredio Luis Pérez-González, 209-224. London i New York: Routledge.

Garcia, Adolfo M. 2013. „Brain activity during translation: A review of the neuroimaging evidence as a testing ground for clinically-based hypotheses.“ *Journal of Neurolinguistics 26*, 370-383.

Garcia, Adolfo M. 2019. *The Neurocognition of Translation and Interpreting*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Genzuk, Michael. 2003. *A Synthesis of Ethnographic Research. Occasional Papers Series*. Center for Multilingual, Multicultural Research, Rossier School of Education, University of Southern California. Los Angeles.

Georgiou, Nadia i Katerina Perdikaki. 2020. „Do You Second That Emotion? An Empirical Study on the Emotional Impact of Subtitling on the Subtitler.“ *Journal of Audiovisual Translation 32*, 186–203. Pristupljeno 20. siječnja 2022. <https://jatjournal.org/index.php/jat/article/view/125/43>

Georgakopoulou, Panayota. 2012. „Challenges for the audiovisual industry in the digital age: the ever-changing needs of subtitle production.“ *The Journal of Specialised Translation*, br. 17, 78-103. Pristupljeno 20. siječnja 2022. https://www.jostrans.org/issue17/art_georgakopoulou.pdf

- Georgakopoulou, Panayota. 2019. „Template Files: The Holy Grail of Subtitling.“ *Journal of Audiovisual Translation* 2, br. 2, 137-160. Pristupljeno 20. siječnja 2022. <https://www.jatjournal.org/index.php/jat/article/view/84/27>
- Gerber-Morón, Olivia i Agnieszka Szarkowska. 2018. “Line breaks in subtitling: an eye tracking study on viewer preferences.” *Journal of Eye Movement Research* 11, br. 3, 1-22.
- Gil Bardaji, Anna. 2009. „Procedures, techniques, strategies: translation process operators.“ *Perspectives* 17, br. 3, 161-173.
- González Davies, Maria. 2004. *Multiple Voices in the Translation Classroom*. Amsterdam i Philadelphia: John Benjamins.
- Gottlieb, Henrik. 2004. „Subtitles and international anglification“. *Worlds of Words. A Tribute to Arne Zettersten. Special Issue* 3, br.1, 219-230.
- Gouadec, Daniel. 2007. *Translation as a profession*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Groves, Robert M., Fowler, Floyd J., Couper, Mick P., Lepkowski, James M. Singer, Eleanor, i Roger Tourangeau. 2009. *Survey Methodology*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Guillot, Marie-Noëlle. 2016. “Cross-cultural pragmatics and audiovisual translation.” *Target-international Journal of Translation Studies* 28, 288-301.
- Halliday, M. A. K. 2003. „Introduction: On the ‘architecture’ of human language.“ U *On Linguistics and Language*, uredio Jonathan Webster, 1-29. London i New York: Continuum.
- Halverson, Sandra L. 2018. „Metalinguistic Knowledge/Awareness/Ability in Cognitive Translation Studies: Some Questions.“ *HERMES - Journal of Language and Communication in Business* 57, 11-28. <https://doi.org/10.7146/hjlc.v0i57.106191>
- Halverson, Sandra L. 2019. „Default translation. A construct for cognitive translation and interpreting studies.“ *Translation, Cognition & Behavior* 2, br. 2, 187 – 210. Doi: <https://doi.org/10.1075/tcb.00023.hal>
- Hansen, Gyde. 2006. „Retrospection methods in translator training and translation research.“ *Journal of Specialised Translation* 5, 2-41. Pristupljeno 20. siječnja 2022. http://www.jostrans.org/issue05/art_hansen.php
- Hansen, Gyde. 2009. „The speck in your brother’s eye – the beam in your own: Quality management in translation and revision.“ U *Efforts and models in interpreting and translation research: a tribute to Daniel Gile*, uredili Gyde Hansen, Andrew Chesterman i Heidrun Gerzymisch-Arbogast, 255-280. Amsterdam: John Benjamins.
- Hébert- Malloch, Louise. 2004. „What do we know about a translator’s day?“ *Meta* 49, 973–979.
- Heilbron, Johan i Gisele Sapiro. 2007. „Outline for a sociology of translation. Current issues and future prospects.“ U *Constructing a Sociology of Translation*, uredile Michaela Wolf i Alexandra Fukari, 93-107. Amsterdam: John Benjamins.

Hekman, Jelena. 2005. „Jezik na križu/Križ na jeziku.“ *Svezak 2. Lektori i jezična kultura*. Zagreb: Matica hrvatska.

Herbst, Thomas. 1997. “Dubbing and the Dubbed Text - Style and Cohesion: Textual Characteristics of a Special Form of Translation.” U *Text Typology and Translation*, uredila Anna Trosborg, 291-308. Benjamins Translation Library 26. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

House, Juliane. 1977. *A Model for Translation Quality Assessment*. Tübingen: Gunter Narr.

House, Juliane. 2015. *Translation Quality Assessment. Past and present*. New York: Routledge.

Howell, Signe. 2018. „Ethnography.“ U *The Cambridge Encyclopedia of Anthropology*. Pristupljeno 14. lipnja 2020. <https://www.anthroencyclopedia.com/entry/ethnography>

Hsiu-Fang, Hsieh, i Sarah E. Shannon. 2005. „Three Approaches to Qualitative Content Analysis.“ *Qualitative Health Research* 15, 1277-1288.

Hubscher-Davidson, Severine. 2015. „The role of intuition in the translation process: A case study.“ U *Describing Cognitive Processes in Translation*, uredila Maureen Ehrensberger-Dow, 63–84. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Hubscher-Davidson, Severine. 2016. „Trait emotional intelligence and translation: A study of professional translators.“ *Target* 281, 129–154.

Hurtado-Albir, Amparo, Alves, Fabio, Englund Dimitrova, Birgitta i Isabel Lacruz. 2015. „A retrospective and prospective view of translation research from an empirical, experimental, and cognitive perspective: the TREC network.“ *Translation & Interpreting* 7, br. 1, 5-25. Pristupljeno 26. rujna 2020. <http://www.trans-int.org/index.php/transint/article/view/343>

Hvelplund, Kristian Tangsgaard. 2017. „Eye tracking and the process of dubbing translation.“ U *Fast-forwarding with Audiovisual Translation*, uredili Jorge Díaz-Cintas i Kristijan Nikolić, 110-125. Bristol: Multilingual Matters.

Hvelplund, Kristian Tangsgaard. 2019. “Digital resources in the translation process – attention, cognitive effort and processing flow.” *Perspectives* 27, br. 4, 510-524. doi: 10.1080/0907676X.2019.1575883

Ivarsson, Jan i Mary Carroll. 1998. *Code of Good Subtitling Practice*. Pristupljeno 26. rujna 2020. <https://www.esist.org/wp-content/uploads/2016/06/Code-of-Good-Subtitling-Practice.PDF.pdf>

Jääskeläinen, Riitta i Sonja Tirkkonen-Condit. 1991. „Automatised Processes in Professional vs. Non-professional Translation: A Think-Aloud Protocol Study.“ U *Empirical Research in Translation and Intercultural Studies*, uredila Sonja Tirkkonen-Condit, 89-110. Odabrani radovi seminara TRANSIF, Savonlinna, 1988. Tübingen, Gunter Narr.

Jääskeläinen, Riitta. 2010. „Think aloud protocols“. U *Handbook of Translation Studies, volume 1*, uredili Yves Gambier i Luc van Doorslaer, 371-373. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.

- Jääskeläinen, Riitta. 2017. „Verbal reports.“ U *The Handbook of Translation and Cognition*, uredili John W. Schwieter i Aline Ferreira, 213-231. Hoboken: Wiley Blackwell.
- Jakobsen, Arnt Lykke. 2003. “Effects of think aloud on translation speed, revision and segmentation.” U *Triangulating Translation. Perspectives in Process Oriented Research*, uredio Fabio Alves, 69–95. Amsterdam: John Benjamins.
- Jakobsen, Arnt Lykke. 2017. „Translation Process Research.“ U *The Handbook of Translation and Cognition*, uredili John W. Schwieter i Aline Ferreira, 21-50. Hoboken: Wiley Blackwell.
- James, Heulwen. 2001. „Quality Control of Subtitles: Review or Preview?“ U *Multi media translation: concepts, practices, and research*, uredili Yves Gambier i Henrik Gottlieb, 151-161. Amsterdam: John Benjamins.
- Kapović, Mate. 2011. *Čiji je jezik?* Zagreb: Algoritam.
- Karamanis, Nikiforos, Luz, Saturnino i Gavin Doherty. 2011. „Translation practice in the workplace. Contextual analysis and implications for machine translation.“ *Machine Translation* 251, 35– 52.
- Karamitroglou, Fotios. 1998. „A Proposed Set of Subtitling Standards for Europe.“ *The Translation Journal* 2, br. 2, 1-15.
- Koby, Geoffrey S. i Isabel Lacruz. 2017. „The thorny problem of translation and interpreting quality.“ *Linguistica Antverpiensia, New Series: Themes in Translation Studies* 16, 1–12.
- Kolka, Aleksandar. 1995. „Odrednice prevođenja za televizijsku sinkronizaciju.“ U *Prevođenje: suvremena strujanja i tendencije, zbornik radova*, uredile Jelena Mihaljević Djigunović i Neda Pintarić, 371-378. Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Koskinen, Kaisa. 2008. *Translating institutions. An ethnographic study of EU translation*, Manchester: St. Jerome Publishing.
- Krings, Hans Peter 2005. „Wege ins Labyrinth – Fragestellungen und Methoden der Übersetzungsprozessforschung im Überblick.“ *Meta* 502, 342-358.
- Kršovnik, Jakov. 2020. „Intervju s Rankom Matasovićem: Govornici uvijek imaju presudnu ulogu u normiranju standardnog jezika.“ *Novi list*. Pristupljeno 11. rujna 2020. http://info.hazu.hr/upload/File/2020/Ranko-Matasovi%C4%87_-Govornici-uvijek-imaju-presudnu-ulogu-u-normiranju-standardnog-jezika---Novi-list.pdf
- Kruger Jan-Louis, Soto Sanfiel María T., Doherty Stephen i Ronny Ibrahim. 2016. „Towards a cognitive audiovisual translatology. Subtitles and embodied cognition.“ U *Reembedding Translation Process Research*, uredio Ricardo Muñoz Martín, 171-195. Amsterdam i Philadelphia: John Benjamins.
- Kruger, Jan Louis, Agnieszka Szarkowska i Izabela Krejtz. 2015. „Subtitles on the moving image : an overview of eye tracking studies.“ *Related: Refractory: a journal of entertainment media* 25, 1-14.

- Kruger, Jan Louis, Doherty Stephen i Ronny Ibrahim. 2017. „Electroencephalographic beta coherence as an objective measure of psychological immersion in film.“ *Rivista Internazionale di Tecnica della Traduzione / International Journal of Translation* 19, 99-111. doi: 10.13137/2421-6763/17353
- Kumpulainen, Minna. 2015. „On the operationalisation of ‘pauses’ in translation process research.“ *Translation & Interpreting* 7, br. 1, 47-58.
- Künzli, Alexander. 2007. "Translation revision: a study of the performance of ten professional translators revising a legal text". U *Translation Studies: Doubts and Directions. Selected Papers from the IV Congress of the European Society for Translation Studies*. Uredili Yves Gambier, Miriam Schlesinger i Radegundis Stolze, 115-126. Amsterdam: John Benjamins.
- Künzli, Alexander. 2014. „Die Übersetzungsrevision – Begriffsklärungen, Forschungsstand, Forschungsdesiderate.“ *trans-kom. Zeitschrift für Translationswissenschaft und Fachkommunikation*, 71, 1-29.
- Künzli, Alexander. 2020. „From inconspicuousness to flow - the CIA model of subtitle quality.“ *Perspectives* 29, br. 3, 326-338. doi: 10.1080/0907676X.2020.1733628
- Kuo, Arista S. Y. 2014. „Quality in Subtitling. Theory and Professional Reality.“ Dokt. disert. Imperial College London.
- Kuo, Arista S. Y. 2015. „Professional realities of the subtitling industry: The subtitlers’ perspective.“ U *Audiovisual Translation in a Global Context: Mapping an Ever-changing Landscape*, uredili Rocio Banos Pinero i Jorge Diaz Cintas, 163-191. London: Palgrave Macmillan.
- Kusmaul, Paul i Sonja Tirkkonen-Condit. 1995. „Think-Aloud Protocol Analysis in Translation Studies.“ *TTR: traduction, terminologie, rédaction* 8, br. 1, 177-199.
- Lacruz, Isabel. 2017. „Cognitive Effort in Translation, Editing, and Post-editing.“ U *The Handbook of Translation and Cognition*, uredili John W. Schwieter i Aline Ferreira, 38-39. Hoboken: Wiley Blackwell.
- Latour, Bruno. 1996. „On actor-network theory. A few clarifications plus more than a few complications.“ *Soziale Welt* 47, 369-381. Pristupljeno 3. srpnja 2020. <http://www.bruno-latour.fr/sites/default/files/P-67%20ACTOR-NETWORK.pdf>
- Lauscher, Susanne. 2000. „Translation Quality Assessment.“ *The Translator* 6, br. 2, 149-168.
- Laver, John i Ian Mason. 2018. *Dictionary of Translation and Interpreting*. Pristupljeno 20. siječnja 2022. https://www.academia.edu/37923697/A_Dictionary_of_Translation_and_Interpreting.docx
- Lavrakas, Paul J. 2008. *Encyclopedia of Survey Research Methods*. Sage Publications. Pristupljeno 20. siječnja 2022. <https://methods.sagepub.com/Reference/encyclopedia-of-survey-research-methods>
- Leal, Alice. 2012. „Equivalence.“ U *Handbook of Translation Studies, volume2*, uredili Yves Gambier i Luc van Doorslaer, 39-46. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins.

- LeBlanc, Matthieu. 2013. „Translators on translation memory TM. Results of an ethnographic study in three translation services and agencies.“ *The International Journal for Translation & Interpreting* 52, 1–13.
- Lehr, Caroline. 2015. „The Influence of Emotion on Language Performance—Study of a Neglected Determinant of Decision-Making in Professional Translators.“ Dokt. disert. Faculty of Translation and Interpreting/Swiss Center for Affective Sciences, Sveučilište u Ženevi.
- Leijten, Marielle i Luuk Van Waes. 2013. „Keystroke Logging in Writing Research: Using Inputlog to Analyze and Visualize Writing Processes.“ *Written Communication* 303, 358-392.
- Levý, Jiří. 1967. “Translation as a decision process.” U *To Honor Roman Jakobson: Essays on the occasion of his seventieth birthday*, sv. 2, 1171-1182. Den Haag: Mouton.
- Lomheim, Sylfest. 1999. "The writing on the screen. Subtitling: a case study from Norwegian broadcasting NRK, Oslo." U *Word, Text, Translation*, uredile Gunilla, Anderman i Margaret Rogers, 190-207. Clevedon: Multilingual Matters.
- Lukin, Annabelle, Moore, Allison R., Herke, Maria, Wegener, Rebekah i Canzhong Wu. 2011. „Halliday 's model of register revisited and explored.“ *Linguistics and the Human Sciences* 4, br. 2, 187–213. <https://doi.org/10.1558/lhs.v4i2.187>
- Macan, Željka i Zrinka Primorac Aberer. „Audiovizualno prevođenje.“ 2014. U *Priručnik za prevoditelje*, uredile Aneta Stojić, Marija Brala i Mihaela Matešić, 181-200. Rijeka: Filozofski fakultet.
- Malmkjær, Kirsten. 2009. „What is translation competence?“ *Revue française de linguistique appliquée* 2009/1, Sv. XIV, 121-134. Pristupljeno 20. siječnja 2022. <https://www.cairn.info/revue-francaise-de-linguistique-appliquee-2009-1-page-121.htm#>
- Marčetić, Marija. 2016. „Emerging expectancy norms in subtitling for television.“ *Hieronymus Journal of Translation Studies and Terminology* 3, 32-63.
- Massey Gary i Peter Jud. 2015. „Teaching audiovisual translation with products and processes: subtitling as a case in point.“ U *Accessing Audiovisual Translation*, uredili Lukasz Bogucki i Mikolaj Deckert, 99-116. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Massidda, Serenella. 2015. *Audiovisual Translation in the Digital Age: The Italian Fansubbing Phenomenon*. London: Palgrave Macmillan.
- McDonough Dolmaya, Julie. 2012. „Analyzing the Crowdsourcing Model and Its Impact on Public Perceptions of Translation.“ *The Translator* 18, br. 2, 167-191.
- Mejovšek, Milko. 2003. *Metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima*. Jasterbarsko: Naklada Slap.
- Mellinger, Christopher D. 2019. “Metacognition and self-assessment in specialized translation education: task awareness and metacognitive bundling.” *Perspectives* 27, br. 4, 604-621.

Menezes, Rita. 2020 „Revising subtitles.“ Virtualno izlaganje održano 26. 5. 2020. u sklopu Leiden Translation Talks. Pristupljeno 1. srpnja 2020. https://video.leidenuniv.nl/media/t/1_lwe4mxgp

Mikić Čolić, Ana i Vesna Bjedov. 2021. „Gramatička kompetencija na periferiji standardnog jezika.“ U *Periferno u hrvatskom jeziku, kulturi i društvu/Peryferie w języku chorwackim, kulturze i społeczeństwie*, uredili Robert Bońkowski, Milica Lukić, Krešimir Mićanović, Paulina Pycia-Košćak i Sanja Zubčić, 31-45. Katowice – Zagreb – Osijek – Rijeka.

Mossop, Brian. 2001. *Revising and Editing for translators*. Manchester: St. Jerome.

Mossop, Brian. 2007. “Empirical studies of revision: what we know and need to know”. *The Journal of Specialised Translation* 8, 5-20.

Mossop, Brian. 2014. *Revising and Editing for Translators, 3rd Edition*. Manchester: St. Jerome.

Munday, Jeremy. 2001. *Introducing Translation Studies. Theories and Applications*. London i New York: Routledge.

Munday, Jeremy. 2012. *Evaluation in Translation. Critical points of translator decision-making*. New York: Routledge.

Muñoz Martín, Ricardo. 2014. „A blurred snapshot of advances in translation process research.“ *Monti, Special Issue 1, Minding Translation*, 49-84.

Muñoz Martín, Ricardo. 2017. „Looking Toward the Future of Cognitive Translation Studies.“ U *The Handbook of Translation and Cognition*, uredili John W. Schwieter i Aline Ferreira, 555-572. Hoboken: Wiley Blackwell.

Mustapić, Lidija. 2015. „Titlovi i anglizacija hrvatskoga jezika.“ *Hum: časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, sv. 10, br. 14, 197-211.

Nigoević, Magdalena, Pejić, Koraljka i Trišnja Pejić. 2014. „Using Film Subtitles in FLT in Croatia.“ U *Linguistics, Culture and Identity in Foreign Language Education*, uredio Azamat Akbarov, 1151-1156. Sarajevo: International Burch University.

Nikolić, Kristijan. 2009. „Translation Strategies in Subtitling.“ U *Foreign Language Movies – Dubbing vs. Subtitling*, uredile Angelika Goldstein i Biljana Golubović, 151-167. Hamburg: Verlag dr. Kovač.

Nikolić, Kristijan. 2010. „The subtitling profession in Croatia.“ U *New Insights into Audiovisual Translation and Media Accessibility*, uredili Jorge Díaz Cintas, Anna Matamala i Josélia Neves, 99-108. Amsterdam i New York: Brill/Rodopi.

Nikolić, Kristijan. 2012. „Croatian and Subtitling: the past, communication and EU.“ U *Die Multiminoritätengesellschaft*, uredile Mary Snell-Hornby i Mira Kadrić, 111-118. Berlin: Saxa Verlag.

- Nikolić, Kristijan. 2015. „The Pros and Cons of Using Templates in Subtitling.“ U *Audiovisual Translation in a Global Context. Mapping and Ever-changing Landscape*, uredili Rocio Baños Piñero i Jorge Díaz-Cintas, 192-202. London: Palgrave Macmillan.
- Nikolić, Kristijan. 2016. „A Text of Many Colours: Subtitling The West Wing into Croatian.“ in *TRAlinea Special Issue: A Text of Many Colours – translating The West Wing*, Special issue 5, 10. Pristupljeno 21. siječnja 2022. <https://www.intralinea.org/specials/article/2192>
- Nikolić, Kristijan. 2018. „Reception studies in audiovisual translation – interlingual subtitling.“ U *Reception Studies and Audiovisual Translation*, uredila Elena Di Giovanni, 179-198. Amsterdam, John Benjamins.
- Nikolić, Kristijan. 2021. “Quality Control of Subtitles: A Study of Subtitlers, Proofreaders, Quality Controllers, LSPs and Broadcasters/Streaming Services.” *Journal of Audiovisual Translation* 4, br. 3, 66–88. Pristupljeno 21. siječnja 2022. <https://doi.org/10.47476/jat.v4i3.2021.182>
- Norma EN 15038:2006. Pristupljeno 21. siječnja 2022. <http://qualitystandard.bs.en-15038.com/>
- Norma ISO 17100:2015. Pristupljeno 21. siječnja 2022. <https://www.iso.org/standard/59149.html>
- Núñez, Juan L. i Alicia Bolaños-Medina. 2018. “Predictors of problem-solving in translation: implications for translator training.” *The Interpreter and Translator Trainer* 12, br. 3, 282-298.
- O’Brien, Sharon. 2012. „Towards a dynamic quality evaluation model for translation.“ *The Journal of Specialized Translation* 17, 55-77.
- O’Brien, Sharon. 2013. „The borrowers: Researching the cognitive aspects of translation.“ *Target* 25, br. 1, 5-17.
- O’Connell, Eithne. 2007 „Screen Translation.“ U *A Companion to Translation Studies*, uredili Piotr Kuhiwczak i Karin Littau, 120-133. Clevedon: Multilingual Matters.
- Obdržálková, Vanda. 2016. “Translation as a decision-making process: an application of the model proposed by Jiří Levý to translation into a non-mother tongue.” *Mutatis Mutandis* sv. 9, br. 2, 306-327.
- Olohan, Maeve. 2014. „Why do you translate? Motivation to volunteer and TED Translation.“ *Translation Studies* 7, br.1, 17-33.
- Ophir, Eyal, Nass, Clifford i Anthony D. Wagner. 2009. „Cognitive control in media multitaskers.“ *PNAS* 10637, 15583-7. doi: 10.1073/pnas.0903620106.
- Orero, Pilar, Doherty Stephen, Kruger Jan-Louis, Matamala Anna, Pedersen Jan, Perego Elisa, Romero-Fresco Pablo, Rovira Esteva Sara, Soler-Vilageliu Olga i Agnieszka Szarkowska. 2018. „Conducting experimental research in audiovisual translation AVT: a position paper.“ *JoSTrans: the Journal of Specialised Translation* 30, 105 – 126.

Orrego-Carmona, David. 2016. „A reception study on non-professional subtitling. Do audiences notice any difference?“ *Across Languages and Cultures* 17, br. 2, 163–181.

Orrego-Carmona, David i Yvonne Lee. 2017. *Non-professional subtitling*. Newcastle-upon-Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

Orrego-Carmona, David. 2019. „A Holistic Approach to Non-Professional Subtitling from a Functional Quality Perspective.“ *Translation Studies*, sv. 12, br. 2, 196-212. <https://doi.org/10.1080/14781700.2019.1686414>

Orrego Carmona, David, Dutka, Lukasz Stanislaw i Agnieszka Szarkowska. 2016. “Using process methods to study subtitling.” Izlaganje na konferenciji First South African Inter-University Translation and Interpreting Conference. Pristupljeno 21. siječnja 2022. <http://healthdocbox.com/Deafness/100147568-Using-process-methods-to-study-subtitling.html>

Orrego-Carmona, David, Dutka, Łukasz Stanislaw i Agnieszka Szarkowska. 2018. „Using translation process research to explore the creation of subtitles: an eye-tracking study comparing professional and trainee subtitlers.“ *JoSTrans: The Journal of Specialised Translation* 30, 150-180.

Pagano, Adriana, Alves Fabio i Vera L. S. Araújo. 2011 “Approaching expertise in subtitling: A pilot experiment.” U *Audiovisual translation in close-up: Practical and theoretical approaches*, uredili Adriana Șerban, Anna Matamala i Jean-Marc Lavaur, 133-160. Bern: Peter Lang.

Pavesi, Maria. 2008. „Spoken Language in Film Dubbing: Target Language Norms, Interference and Translational Routines.” U *Text and Image. Updating Research in Screen Translation*, uredile Delia Chiaro, Christine Heiss i Chiara Bucaria, 79-100. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Pavesi, Maria. 2012. “The Potentials of Audiovisual Dialogue for Second Language Learners.” U *Translation, Technology and Autonomy in Language Teaching and Learning*, uredili P. Alderete-Díez, L. Incalcaterra McLoughlin, L. Ní Dhonnchadha i D. Ní Uigín, 155-174. Bern: Peter Lang.

Pavlović, Nataša. 2000. „Osobitosti prevođenja za televizijsko podslovljavanje.“ Magistarski rad. Filozofski fakultet, Zagreb.

Pavlović, Nataša. 2004. „Addressing Power and Solidarity in TV Subtitling.“ *Across Languages and Cultures* 5, br. 2, 211-232.

Pavlović, Nataša. 2007. „Directionality in Collaborative Translation Processes.“ Dokt. disert. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili.

Pavlović, Nataša. 2015. *Uvod u teorije prevođenja*. Zagreb: Leykam International.

Pavlović, Nataša. 2017. „What Were They Thinking?! Students’ Decision Making in L1 and L2 Translation Processes.“ *HERMES - Journal of Language and Communication in Business* 2344, 63–87. <https://doi.org/10.7146/hjlcb.v23i44.97267>

- Pedersen, Jan. 2017. „The FAR model: Assessing quality in interlingual subtitling.“ *The Journal of Specialised Translation* 28, 210–229.
- Pedersen, Jan. 2011. *Subtitling Norms for Television: An Exploration Focussing on Extralinguistic Cultural References*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Perego, Elisa, Del Missier, Fabio, Porta, Marco i Mauro Mosconi. 2010. „The Cognitive Effectiveness of Subtitle Processing.“ *Media Psychology* 13, br. 3, 243-272, doi: 10.1080/15213269.2010.502873
- Perić, Mario. 2014. „Perception of regional dialects in animated films dubbed into Croatian.“ *Hieronymus Journal of Translation Studies and Terminology* 1, 35-57.
- Peti Stantić, Anita. 2013. „Domaće je najbolje.“ U *Javni jezik kao poligon jezičnih eksperimenata*, uredila Barbara Kryzan-Stanojević, 21-38. Zagreb: Srednja Europa.
- Pettit, Zoe. 2005. „Translating register, style and tone in dubbing and subtitling.“ *The Journal of Specialised Translation* 4, 49-65.
- Pirtošek, Dora. 2019. „The anglicization of Croatian language in subtitles.“ Diplomski rad, preddiplomski, Filozofski fakultet, Rijeka.
- Polcz, Karoly. 2016. „Standardization as manipulation in film translation.” U *Audiovisual Translation: Dubbing and Subtitling in the Central European Context*, uredili Emília Perez and Martin Kažimír, 23-33. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.
- Price, Cathy J., Green, David W. i Roswitha Von Studnitz. 1999. „A functional imaging study of translation and language switching.“ *Brain* 122, 2221-2235.
- Pym, Anthony. 1992. „Translation error analysis and the interface with language teaching.“ U *The Teaching of Translation*, uredili Cay Dollerup i Anne Loddegaard, 279-288. Amsterdam: John Benjamins.
- Reiss, Katharine. 1971. *Möglichkeiten und Grenzen der Übersetzungskritik: Kategorien und Kriterien für eine sachgerechte Beurteilung von Übersetzungen*. Munich: Hueber.
- Reiss, Katharina. 2000. *Translation Criticism: The Potentials and Limitations. Categories and Criteria for Translation Quality Assessment*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Remael, Aline i Nina Reviere. 2019. „Multimodality and audiovisual translation: cohesion in accessible films.“ U *The Routledge Handbook of Audiovisual Translation*, uredio Luis Pérez-González, 260-280. London i New York: Routledge.
- Rigouts, Terry Ayla, Robert, Isabelle, Ureel, Jimmy, Remael Aline i Sabien Hanouille. 2017. „Conceptualizing translation revision competence: a pilot study on the acquisition of the knowledge about revision and strategic subcompetences.“ *Across languages and cultures*, sv. 18, br. 1, 1-27.
- Risku, Hanna 2014. „Translation Process Research as Interaction Research: From Mental to Socio-Cognitive Processes.” *MonTI – Monographs in Translation and Interpreting* 7, br. 2, 331–353.

Risku, Hanna. 2017. „Ethnographies of translation and situated cognition.“ U *The Handbook of Translation and Cognition*, uredili John W. Schwieter i Aline Ferreira, 290-310. Hoboken: Wiley Blackwell.

Risku Hanna, Rogl Regina i Jelena Milosevic. 2017. „Translation Practice in the Field: Current Research on Socio-Cognitive Processes.“ *Translation Spaces* 61, br. 3, 3-26.

Risku Hanna, Rogl Regina i Jelena Milosevic. 2020. „Researching workplaces.“ U *The Bloomsbury Companion to Language Industry Studies*, uredili Erik Angelone, Maureen Ehrensberger-Dow i Gary Massey, 37-62. London: Bloomsbury Publishing.

Risku, Hanna i Regina Rogl. 2021. „Translation and situated, embodied, distributed, embedded and extended cognition.“ U *Routledge Handbook of Translation and Cognition*, uredili Arnt Lykke Jakobsen i Fabio Alves, 478-499. London i New York: Routledge.

Robert, Isabelle S. 2008. „Translation revision procedures: An explorative study.“ U *Translation and Its Others. Selected Papers of the CETRA Research Seminar in Translation Studies 2007*, uredio Pieter Boulogne, 1-25. Pristupljeno 21. siječnja 2022. <<http://www.arts.kuleuven.be/cetra/papers/files/robert.pdf>>.

Robert, Isabelle S. 2013. “Translation Revision: Does the Revision Procedure Matter?” U *Treks and Tracks in Translation Studies*, uredile Magdalena Bartłomiejczyk, Reine Meylaerts, Sonia Vandepitte i Catherine Wa, 87-102. Amsterdam: John Benjamins.

Robert, Isabelle S. i Luuk Van Waes. 2014. “Selecting a translation revision procedure: do common sense and statistics agree?” *Perspectives: Studies in Translatology* 223, 304-320.

Robert, Isabelle. 2014. „Investigating the problem-solving strategies of revisers through triangulation: an exploratory study.“ *Translation and Interpreting Studies* 9, br. 1, 88-108.

Robert, Isabelle i Louise Brunette. 2016. „Should revision trainees think aloud while revising somebody else's translation? Insights from an empirical study with professionals.“ *Meta* 61, br. 2, 320-345.

Robert, Isabelle S. i Aline Remael. 2016. “Quality control in the subtitling industry: an exploratory survey study”. *Meta* 613, 578-605.

Robert, Isabelle. S. i Aline Remael. 2017. „Assessing quality in live interlingual subtitling: a new challenge.“ *Linguistica Antverpiensia, New Series: Themes in Translation Studies* 16, 168–195.

Robert, Isabelle, Remael Aline i Jimmy Ureel. 2017. „Towards a model of translation revision competence.“ *The interpreter and translator trainer* 11, br. 1, 1-19.

Robert, Isabelle S., Rigouts Terryn Ayla, Ureel Jimmy i Aline Remael. 2017. „Conceptualising translation revision competence: A pilot study on the ‘tools and research’ subcompetence.“ *JoSTrans: The journal of specialised translation* 28, 293-316.

Robert Isabelle, Ureel Jimmy, Remael Aline i Ayla Rigouts Terryn. 2018. „Conceptualizing translation revision competence: a pilot study on the fairness and tolerance attitudinal component.“ *Perspectives: studies in translatology* 26, br. 1, 2-23.

- Rogošić, Andrea. 2019. „Britanski humor na hrvatski način: prijevodne strategije u podslovljavanju TV serije *Only fools and horses*.“ *Lingua Montenegrina. Časopis za jezikoslovna, književna i kulturna pitanja* XII 2, br. 24, 115-140.
- Rojo, Ana. 2017. „The Role of Creativity.“ U *The Handbook of Translation and Cognition*, uredili John W. Schwieter i Aline Ferreira, 350-368. Hoboken: Wiley Blackwell.
- Rojo, Ana. 2017. „The Role of Emotions.“ U *The Handbook of Translation and Cognition*, uredili John W. Schwieter i Aline Ferreira, 369-385. Hoboken: Wiley Blackwell.
- Romero-Fresco, Pablo i Juan Martínez Pérez. 2015. „Accuracy Rate in Live Subtitling: The NER model.“ U *Audiovisual Translation in a Global Context: Mapping an Ever-changing Landscape*, uredili Rocio Banos Pinero i Jorge Diaz Cintas, 28-50. London: Palgrave Macmillan.
- Romero-Fresco, Pablo i Franz Pöchhacker. 2017. „Quality assessment in interlingual live subtitling: The NTR model.“ *Linguistica Antverpiensia, New Series: Themes in Translation Studies* 16, 149–167.
- Saldanha, Gabriela i Sharon O'Brien. 2013. *Research Methodologies in Translation Studies*. London i New York: Routledge.
- Salvucci, Dario D. i Joseph H. Goldberg. 2000. „Identifying fixations and saccades in eye-tracking protocols.“ U *ETRA '00: Proceedings of the 2000 symposium on Eye tracking research & applications*, 71-78. New York: ACM Press.
- Schaeffer, Moritz, Tardel, Anke, Hoffmann Sascha i Silvia Hansen Schirra. 2019. „Cognitive Effort and Efficiency in Translation Revision.“ U *Quality Assurance and Assessment Practices in Translation and Interpreting*, uredile Elsa Huertas Barros, Sonia Vandepitte, Sonia i Emilia Iglesias-Fernández, 226-243. Hershey: IGI Global.
- Schmidt, Goran. 2014. „Metaphor translation in subtitling.“ U *Linguistics, Culture and Identity in Foreign Language Education*, uredio Azamat Akbarov, 934-944. Sarajevo: International Burch University.
- Shen, Guorong i Qinghua Fang. 2020. „Analysis on the subjectivity of translators from the perspective of cognitive psychology.“ *Revista Argentina de Clínica Psicológica*, sv. XXIX, br. 2, 913-920. doi: 10.24205/03276716.2020.329
- Shih, Claire Yi-Yi. 2006. „Revision from translators' point of view: an interview study.” *Target: International Journal on Translation Studies* 18, br. 2, 295-312.
- Shih, Claire Yi-Yi. 2015. “Problem-solving and decision-making in translation revision: two case studies.” *Across Languages and Cultures* 16, br. 1, 69-92.
- Shimamura, Arthur P. 2000. “Toward a cognitive neuroscience of metacognition.” *Consciousness and Cognition* 9, 313-323.
- Shreve, Gregory M. 2009. “Recipient-Oriented and Metacognition in the Translation Process.” U *Translators and Their Readers. In Homage to Eugene A. Nida*, uredila Rodica Dimitriu, 255-270. Bruxelles: Les Editions du Hazard.

Shreve, Gregory M., Angelone Erik i Isabel Lacruz. 2014. „Efficacy of screen recording in the other-revision of translations: episodic memory and event models.“ *Monti, Special Issue 1, Minding Translation*, 225-245.

Szarkowska, Agnieszka. 2016. *Report on the results of an online survey on subtitle presentation times and line breaks in interlingual subtitling*. Pristupljeno 14. lipnja 2020. https://www.researchgate.net/profile/Agnieszka_Szarkowska/publication/308647782_Report_on_the_results_of_an_online_survey_on_subtitle_presentation_times_and_line_breaks_in_interlingual_subtitling/links/57ea1f9d08aeb34bc0906cef/Report-on-the-results-of-an-online-survey-on-subtitle-presentation-times-and-line-breaks-in-interlingual-subtitling.pdf

Szarkowska, Agnieszka, Díaz Cintas Jorge i Olivia Gerber Morón. 2020. „Quality is in the eye of the stakeholders: what do professional subtitlers and viewers think about subtitling?“ *Universal Access in the Information Society*. Pristupljeno 13. srpnja 2020. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10209-020-00739-2>

Šrut, Andrea. 2018. „Prevođenje opera i mjuzikla.“ *Hieronymus Journal of Translation Studies and Terminology* 5, 149-174.

Taylor, Christopher. 2020. „Multimodality and intersemiotic translation.“ U *The Palgrave Handbook of Audiovisual Translation and Media Accessibility*, uredili Lukasz Bogucki i Mikolaj Deckert, 83-100. London: Palgrave Macmillan.

Teixeira, Carlos S. C. i Sharon O'Brien. 2017. „Investigating the cognitive ergonomic aspects of translation tools in a workplace setting.“ *Translation Spaces* 61, 79– 103.

Tesseur, Wine. 2017. „Incorporating translation into sociolinguistic research: Translation policy in an international non-governmental organisation.“ *Journal of Sociolinguistics* 21, br. 5, 629-649.

Thaon, Brenda i Paul A. Horguelin. 1980. *A Practical Guide to Bilingual Revision*. Montréal: Linguattech.

Tuominen, Tiina. 2018. „Negotiating the Boundaries of Professional Subtitling. The Case of Finnish Subtitlers and Their Online Community.“ *HERMES - Journal of Language and Communication in Business* 58, 83-97. <https://doi.org/10.7146/hjlc.v0i58.111674>

Van Rensburg, Alta. 2017. „Developing assessment instruments: The effect of a reviser's profile on the quality of the revision product. Translator quality – Translation quality: Empirical approaches to assessment and evaluation.“ *Linguistica Antverpiensia, New Series: Themes in Translation Studies* 16, 71–88

Vandepitte, Sonia. 2017. „Translation product quality. A conceptual analysis.“ U *Quality aspects in institutional translation*. *Language Science Press*, uredili Tomáš Svoboda, Lucja Biel i Krzysztof Łoboda. Pristupljeno 20. siječnja 2022.

Volenc, Veno. 2015. „Sociolingvističko istraživanje hrvatskoga pravopisa: društveni stavovi o eksplicitnoj normi.“ *Jezikoslovlje* 16, br. 1, 69-102.

- Von Flotow, Luise i Daniel E. Josephy-Hernández. 2019. „Gender in audiovisual translation studies: advocating for gender awareness.“ U *The Routledge Handbook of Audiovisual Translation*, uredio Luis Pérez-González, 296-311. London i New York: Routledge.
- Vottonen, Erja i Minna Kujamäki. 2021. „On what grounds? Justifications of student translators for their translation solutions.“ *The interpreter and translator trainer*, sv. 15, br. 3, 306–325. <https://doi.org/10.1080/1750399X.2021.1891514>
- Watson, Jason M. i David L. Strayer. 2010. „Supertaskers: Profiles in extraordinary multitasking ability.“ *Psychonomic Bulletin & Review* 17, br. 4, 479-485. Doi: 10.3758/PBR.17.4.479
- Williams, Malcolm. 2004. *Translation quality assessment: An argumentation-centred approach*. Ottawa: University of Ottawa Press.
- Wilss, Wolfram. 1994. “A Framework for Decision-Making in Translation.” *Target* 6, br. 2, 131–150. doi:10.1075/target
- Winke, Paula, Gass Susan i Tetyana Syderenko. 2013. “Factors Influencing the Use of Captions by Foreign Language Learners: An Eye Tracking Study.” *The Modern Language Journal* 97, br. 1, 254–275.
- Wolf, Michaela. 2007. „Introduction: The emergence of a sociology of translation.“ U *Constructing a Sociology of Translation*, uredile Michaela Wolf i Alexandra Fukari, 1-36. Amsterdam: John Benjamins.
- Xiao, Kairong i Ricardo Muñoz Martín. 2020. „Cognitive Translation Studies: Models and methods at the cutting edge.“ *Linguistica Antverpiensia, New Series: Themes in Translation Studies*, 19, 1–24.
- Yau, Wai-Ping. 2019. „Sociolinguistics and linguistic variation in audiovisual translation.“ U *The Routledge Handbook of Audiovisual Translation*, uredio Luis Pérez-González, 281-295. London i New York: Routledge.
- Zeljko Lipovšćak, Bojana. 1995. „Prevodilaštvo na televiziji s posebnim osvrtom na stanje u Hrvatskoj – problemi i moguća rješenja.“ U *Prevođenje: suvremena strujanja i tendencije, zbornik radova*, uredile Jelena Mihaljević Djigunović i Neda Pintarić, 379-384. Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Zheng, Jing. 2017. „An Overview of Sociology of Translation: Past, Present and Future.“ *International Journal of English Linguistics*, sv. 7, br. 4, 28-32.
- Žic Fuchs, Milena i Nina Tuđman Vuković. 2000. “Pričati: novi lik u priči o glagolima govorenja.” *Filologija* 35, 141-150.

SAŽETAK

Pitanje kvalitete podslova igra važnu ulogu u traduktologiji, no tek su rijetka istraživanja posvećena ljudima koji se bave zadacima osiguranja kvalitete audiovizualnih prijevoda i načinu na koji se njihov rad odvija. Ovaj rad bavi se postupcima redakture podslova i metakognitivnim procesima redaktora. Pritom se koristi metodologijom istraživanja prijevodnih procesa u eksperimentalnom okruženju. S obzirom na način na koji je osmišljen, rad spaja tri područja traduktologije: istraživanje prevođenja za audiovizualne medije, osiguranje kvalitete prijevoda i istraživanja prijevodnih procesa. Istraživanje se odvijalo u tri faze. Kako bi se stekao uvid u okolišne čimbenike koji utječu na rad redaktora podslova i situaciju na hrvatskom tržištu audiovizualnih prijevoda, u prvoj fazi istraživanja provedeno je online anketno istraživanje među populacijom redaktora podslova. Sljedeću fazu istraživanja činila je pilot studija temeljem koje je u konačnici osmišljen i proveden glavni dio eksperimentalnog istraživanja. I pilot studija i glavni eksperiment provedeni su uživo sa sudionicima istraživanja, nakon čega je uslijedila kvalitativna analiza i triangulacija prikupljenih podataka. Podaci su prikupljeni metodama snimanja zaslona i retrospektivnog intervjua i analizirani metodom kvalitativne analize sadržaja. Rezultati istraživanja upućuju na važnost metakognitivnih aspekata redakture podslova i pružaju uvid u način na koji se redaktorska metakognicija primjenjuje u praksi. U cjelokupnim rezultatima istraživanja ogleda se nekoliko tematskih cjelina. Kao prvo, redaktura podslova nije uvijek nužan dio lanca osiguranja kvalitete prijevoda, odnosno riječ je o donekle prekarnoj djelatnosti. Uloge prevoditelja, lektora i redaktora u tržišnim uvjetima često nisu jasno odijeljene. Klijenti često pridaju veću važnost tehničkim negoli sadržajnim aspektima podslova, što se u određenoj mjeri ogledalo i u rezultatima pilot studije i glavnog eksperimenta tijekom kojih su sudionici prvo svoju pozornost usmjerili na rješavanje tehničkih problema, a tek potom se usredotočavali na jezično-tekstualne probleme. Sudionici svih triju faza istraživanja iskazali su razvijene međuljudske kompetencije i izrazito razvijenu kompetenciju uporabe pomagala i vanjskih resursa, kao i unificirane predodžbe o tome što je kvalitetan prijevod. Sudionici pilot studije i glavnog eksperimenta ukazali su na nelinearnost procesa redakture, to jest na potrebu za čestim konzultiranjem drugih dijelova podslova na kojima su radili. Kad je riječ o metakognitivnim vještinama, sudionici anketnog upitnika uočavali su važnost prepoznavanja postojanja problema u tekstu prijevoda i zatim pronalaska prikladne metode i načina njegova rješavanja, dok su sudionici pilot-studije i glavne studije u velikoj većini slučajeva nakon provedbe eksperimentalnoga zadatka mogli povezati konkretne radnje

na zaslonu s konkretnim argumentima zašto su unijeli pojedine izmjene i kako su do njih došli. Takvi rezultati upućuju na razvijenost metakognitivne regulacije i metakognitivnog vezivanja među sudionicima istraživanja. Iako su sudionici glavnog eksperimentalnog dijela istraživanja katkad bili nesigurni u pogledu točnosti unesenih jezičnih rješenja, unosili su izmjene koje odgovaraju standardnojezičnim oblicima, što također upućuje na određen stupanj internalizacije radne prakse. Stoga rezultati i pilot-studije i glavnoga eksperimenta upućuju na zaključak da se metakognitivni procesi oslanjaju na deklarativno i procesno znanje pohranjeno u umu redaktora, čije nesvjesno dohvaćanje i obrada potpomažu svjestan proces redakture.

Ključne riječi: audiovizualno prevođenje, podslovljavanje, metakognicija, redaktura podslova

ABSTRACT

Issues related to subtitle quality have an important role in Translation Studies. However, studies that deal with people responsible for audiovisual translation quality assurance and the way in which they perform their tasks remain rare. This study aims to explore subtitle revision procedures and metacognitive processes of subtitle revisers, utilizing translation process research methodology in an experimental setting. Taking into account its research design, the study combines three areas of Translation Studies: Audiovisual Translation, Translation Quality Assessment and Translation Process Research. The research was performed in three phases. In order to gain insight into environmental factors influencing revisers' tasks and the overall conditions in the Croatian AVT market, the first phase included an online questionnaire survey conducted among professional subtitle revisers. The next phase involved a pilot study used as the foundation for the main experiment. Both the pilot study and the main study were conducted in person and were followed by qualitative data analysis and data triangulation. Data collection methods used included screen recording and retrospective interviews. Subsequently, the data were analyzed using qualitative content analysis. Research results indicate the importance of the metacognitive aspects of subtitle revision and provide insight into the practical application of revisers' metacognition. Overall research results indicate several thematic areas. First, subtitle revision is not always an integral part of the quality assurance system, which makes it a somewhat precarious activity. The roles of translators, proofreaders, and revisers are often not clearly delineated. The clients often give more importance to technical as opposed to terminological aspects of the subtitles, which has also been demonstrated by the results of the pilot study and the main study, whose participants first focused their attention on resolving technical issues, followed by language and text problems. Participants of all three phases of the

research demonstrated highly developed interpersonal competences and the competence related to the use of external resources, as well as unified concepts of translation quality. Participants in the pilot study and the main experimental study indicated that the revision process is non-linear, which means that they often moved from one subtitle segment to others and back. Considering their metacognitive skills, the questionnaire survey participants recognized the importance of problem recognition and the need to pair it with suitable method and manner of its resolution. The participants of the pilot study and the main study were able to relate specific acts done during the revision task with specific arguments why they introduced individual changes and how they selected their solutions. These results indicate developed metacognitive regulation and metacognitive bundling among our research participants. Although the participants of the main study sometimes expressed uncertainty about the accuracy of their grammar changes, they introduced standard language solutions, which also indicates a certain level of internalized working practice. Therefore, the results of the pilot study and the main experiment point to the conclusion that metacognitive processes rely on declarative and process knowledge stored in revisers' mind, whose unconscious retrieval and processing support the conscious process of revision.

Keywords: audiovisual translation, subtitling, metacognition, subtitle revision

PRILOZI

PRILOG I — ANKETNI UPITNIK

UVOD

Istraživanje procesa redakture i osiguravanja kvalitete u podslovljavanju

Ovim istraživanjem nastoji se ispitati procese osiguranja kvalitete i redakture prijevoda audiovizualnih tekstova („supervizije“), posebice podslova (titlova), onako kako ih provode profesionalni redaktori („supervizori“), te pritom pružiti uvid u tijek i način provedbe njihova rada i tržišnih uvjeta u kojima oni djeluju.

Konkretni cilj ovog upitnika je prikupljanje osnovnih podataka o redakturi podslova kao profesionalnoj aktivnosti na hrvatskom tržištu audiovizualnih proizvoda.

Istraživanje je u potpunosti anonimno. Svi vaši podaci bit će pohranjeni bez ikakva povezivanja s vašim osobnim imenom i prezimenom i koristit će se isključivo u istraživačke svrhe za izradu doktorskog rada (disertacije), a rezultati će se prikazivati isključivo skupno.

Informacije o istraživačkom postupku:

Istraživanje se sastoji od ispunjavanja online upitnika na ovoj poveznici. Upitnik sadrži 22 pitanja koja se odnose na pojedine aspekte rada profesionalnih redaktora podslova i namijenjen je onima koji imaju profesionalno iskustvo u takvom radu.

Sudjelovanje u ovom istraživanju je dobrovoljno. Razina moguće neugode izazvana upitnikom nije veća od neugode u uobičajenim svakodnevnim situacijama. U bilo kojem trenutku možete odustati od istraživanja, a po završetku istraživanja imate pravo na zahtjev saznati rezultate istraživanja.

Pojmovi koji se u upitniku koriste a imaju rodni značaj jednako se koriste za sve rodove.

Daljnijim sudjelovanjem u ovom istraživanju dajete svoj informirani pristanak na opisani postupak istraživanja.

Hvala vam na sudjelovanju u istraživanju!

Vedrana Čemerin

vedrana.cemerin@vvg.hr

GLAVNI DIO UPITNIKA

1. Koliko se dugo profesionalno bavite redakturom podslova (supervizijom)? (kratki odgovor)
2. Jeste li radili kao profesionalni redaktor podslova u punom radnom vremenu ili je bila riječ o povremenom angažmanu?

- a) Bio sam zaposlen na puno radno vrijeme (in-house) kao profesionalni redaktor podslova.
 - b) Radio sam kao honorarni prevoditelj te povremeno dobivao i zadatke redakture tuđih prijevoda.
 - c) Radio sam na oba navedena načina.
 - d) Nešto drugo, navedite što (other):
3. Jeste li prošli obrazovanje ili obuku za izvršavanje zadataka profesionalnog redaktora podslova? Moguće je više odgovora.
- a) Da, na studiju.
 - b) Da, u matičnoj tvrtki.
 - c) Da, samostalno sam se usavršavao (putem primjerice webinara ili sudjelovanjem na prevoditeljskim radionicama).
 - d) Ne, nisam se posebno obrazovao ili obučavao za taj zadatak.
 - e) Other.
4. Jeste li prije početka rada na redakturi podslova dobili kakve upute ili stilski vodič? Moguće je više odgovora.
- a) Radio sam po stilskom vodiču matične tvrtke.
 - b) Radio sam po posebnim uputama i zahtjevima klijenta.
 - c) Radio sam po vlastitoj procjeni.
 - d) Ništa od navedenog.
 - e) Nešto drugo (other).
5. Imate li pri radu mogućnost kontakta s prevoditeljem podslova na kojima radite kako biste razjasnili eventualne nejasnoće?
- a) U radu često razgovaram s prevoditeljem o pojedinim prijevodnim rješenjima.
 - b) U radu imam mogućnost kontakta s prevoditeljem i katkad se njome koristim.
 - c) U radu imam mogućnost kontakta s prevoditeljem, ali se njome uopće ne koristim.
 - d) Ne, nemam mogućnost kontakta s prevoditeljem, ali smatram da mi i ne treba.
 - e) Ne, nemam mogućnost kontakta s prevoditeljem, ali želio bih je imati.
 - f) Nešto drugo (other).
6. Kakvu vrstu audiovizualnog materijala obično redigirate? Moguće je više odgovora.
- a) Igrane filmove i/ili serije.
 - b) Dokumentarce.
 - c) Vijesti.

d) Intervjue.

e) Reklame.

f) Nešto drugo (other).

7. U kojem obliku najčešće dobivate izvornu verziju teksta na kojem radite? Moguće je više odgovora.

a) Imam dijalog-listu (script) izvornika.

b) Imam predložak izvornih podslova (template).

c) Imam video isječak izvornika.

d) Nemam pristup izvorniku.

e) Nešto drugo (other).

8. Molim vas da ocijenite vrste pogrešaka po važnosti koju imaju za vas dok radite, pri čemu je 1 najvažnija, a 5 najmanje važna vrsta pogrešaka. Svaku ocjenu možete upotrijebiti samo jednom.

1 2 3 4 5

Semantičke pogreške (pogrešno značenje).

Stilske pogreške (uporaba neprimjerena stila ili registra za vrstu materijala koji se prevodi).

Tehničke pogreške (dužina, oblikovanje i trajanje titla).

Terminološke pogreške (uporaba pogrešne strukovne terminologije).

9. Služite li se pri redakturi podslova kakvim pomagalima? Moguće je više odgovora.

a) Stručnim i općim rječnicima.

b) Online terminološkim bazama poput Strune – baze hrvatskog strukovnog nazivlja ili terminološkim bazama na ostalim jezicima s kojima radim.

c) Online strojnim prevoditeljima poput Google Translatea.

d) Online pretraživačima (npr. Google).

e) Savjetujem se sa stručnjacima iz relevantnog područja.

f) Ne služim se pomagalima.

g) Nešto drugo (other).

10. Koje kompetencije redaktora smatrate važnima? Ocijenite svaku ocjenom od 1 do 5, pri čemu je 5 najviša, a 1 najniža ocjena. Svaku ocjenu možete upotrijebiti samo jednom.

Dobro poznavanje strukovnog nazivlja.

Izvršno poznavanje hrvatskog jezika.

Da se zna služiti pomagalima poput općih i stručnih rječnika ili online alata.

Da zna razlikovati važne od nevažnih pogrešaka.

Da zna opravdati svoje izmjene i dopune u tekstu.

11. Ako redaktorske zadatke obavljate honorarno, smatrate li da su honorari adekvatni?

- a) Honorari su usklađeni s opsegom i zahtjevnosću zadatka.
- b) Honorari su usklađeni s cijenom takvih poslova na trenutnom tržištu rada.
- c) Honorari bi trebali biti viši s obzirom na opseg i zahtjevnost redaktorskih zadataka.
- d) Honorari su nedostatni s obzirom na opseg i zahtjevnost obavljenih zadataka.
- e) Nešto drugo (other).

12. Molim vas da razmislite i u nekoliko rečenica opišete što je za vas kvalitetan prijevod:

13. Molim vas da razmislite o tome koji zadaci i obveze pripadaju zanimanju redaktora, koji zanimanju prevoditelja, a koji zanimanju lektora. Što smatrate da bi se trebalo striktno ubrajati u rad prevoditelja kad je riječ o kvaliteti prijevoda, a što u rad redaktora i lektora?

14. Nastavno na prethodno pitanje, odgovara li situacija u praksi tome? Ako da, na koji način? Ako ne, zašto smatrate da ne odgovara?

15. Ako imate što dodati ili komentirati u vezi s upitnikom, molim vas da to napišete ovdje:

DEMOGRAFSKI PODACI

16. Kojoj dobnoj skupini pripadate?

- a) 20-24
- b) 25-34
- c) 35-44
- d) 45-54
- e) 55-64
- f) 65+

17. Vaš spol?

- a) M b) Ž c) Ne želim odgovoriti.

18. Najviša završena razina obrazovanja:

- a) Osnovna škola.
- b) Srednja škola.
- c) Visoka škola ili veleučilište.
- d) Preddiplomski studij po bolonjskom sustavu.
- e) Diplomski studij po bolonjskom sustavu ili dodiplomski studij po predbolonjskom sustavu.
- f) Poslijediplomski studij.

19. Jeste li završili studij hrvatskog jezika?

- a) DA b) NE

20. Jeste li završili studij nekog drugog jezika (osim hrvatskog) i/ili prevoditeljstva?

- a) DA b) NE

21. Ako jeste, molim vas navedite o kojem je jeziku ili jezicima riječ:

22. S kojom jezičnom kombinacijom ili kombinacijama radite?

PRILOG II – PODSLOVI UPOTRIJEBLJENI ZA PILOT STUDIJU: SERIJA
TELEVIZIJSKA POSLA (30 ROCK), SEZONA 2, EPIZODA 1 –
SEINFELDVIZIJA (SEINFELDVISION)

1. 00:00:11:06-00:00:13:06	25 superseksi mama,
Hej, kako si proveo ljeto?	50 osmaša, bez pravila.
2. 00:00:13:10-00:00:15:00	13. 00:00:45:06-00:00:48:06
Gary, kako si proveo ljeto?	Nije li jedna od
3. 00:00:15:05-00:00:16:16	tih žena prostitutka?
Kako si proveo ljeto?	14. 00:00:48:09-00:00:51:04
4. 00:00:16:21-00:00:18:21	To ne znači da ona nije
Jack! Bok, kompa!	divna i brižna seksi mama.
5. 00:00:20:03-00:00:21:22	15. 00:00:53:00-00:00:57:18
Prošecimo, Lemon.	I ja sam imala odlično ljeto.
6. 00:00:22:15-00:00:25:20	Jesi li preuredio ured?
Izgledaš odlično. Ne mogu vjerovati	16. 00:00:57:20-00:01:01:13
da nismo pričali od tvog infarkta.	Imam sve najnovije
7. 00:00:25:22-00:00:29:23	reklame za <i>Seinfeldviziju</i> . -Odlično.
O tome sam htio razgovarati. Nitko	17. 00:01:01:15-00:01:07:10
iz uprave ne zna za moj infarkt.	Što je <i>Seinfeldvizija</i> ? -Shvatio sam
8. 00:00:25:22-00:00:29:23	da NBC posjeduje stotine sati snimaka
Neka tako ostane.	18. 00:01:07:13-00:01:13:20
Vratio sam se, Lemon.	Seinfelda iz njegove uspješnice. Moji
9. 00:00:32:05-00:00:34:09	su ga tehničari digitalno očitali,
Proveo sam najproduktivnije	19. 00:01:13:22-00:01:17:21
ljeto u životu. - I ja.	tako da sada može raditi
10. 00:00:35:02-00:00:38:13	i govoriti što god poželimo.
Sve serije koje sam odabrao za ljeto	20. 00:01:18-08-00:01:22:24
bile su hitovi. <i>Američki top gusar</i> ,	U listopadu će se u svim našim
11. 00:00:38:15-00:00:41:24	hit serijama, uz pomoć računala,
<i>Jesi li jači od psa?, Otok seksi</i>	21. 00:01:23:09-00:01:25:09
<i>mama. -Otok seksi mama?</i>	pojaviti g. Jerry...
12. 00:00:42:01-00:00:45:02	-Seinfeld.

22. 00:01:25:17-00:01:29:10
Ako je niste ubili, zašto niste ostali? - Prestanite me rešetati!

23. 00:01:29:13-00:01:30:22
Seinfeldvizija!

24. 00:01:30:24-00:01:33:09
Spasi navijačicu i spasit ćeš svijet.

25. 00:01:33:13-00:01:37:13
Spasi navijačicu i spasit ćeš svijet.
-Da, to sam rekao!

26. 00:01:37:15-00:01:37:13
Seinfeldvizija!

27. 00:01:39:00-01:41:09
Uzmi ili ostavi.

28. 00:01:42:11-00:01:44:03
Uzimam!

29. 00:01:46:19-00:01:50:18
Zna li Jerry Seinfeld za ovo?
-Jerry je u Europi s obitelji.

30. 00:01:50:02-00:01:50:18
Kad se vrati, *Seinfeldvizija* će biti veliki hit. Djeca će mu ići u školu

31. 00:01:54:21-00:01:58:02
i prijatelji će im reći da im je tata bio sjajan u sinoćnoj epizodi.

32. 00:01:58:04-00:02:01:05
Bit će oduševljen. -Aha.

33. 00:02:02:06-00:02:04:23
I ja sam imala odlično ljeto.
Počela sam šivati poplun,

34. 00:02:05:02-00:02:08:09
išla sam na jogu dvaput tjedno,

nosila sam japanke u javnosti.

35. 00:02:08:18-00:02:13:09
Mislim da će ovo biti moja godina.
-*Najveći gubitnik*. Što ima s Floydom?

36. 00:02:13:14-00:02:17:20
Prekinuli smo. Složili smo se da bi veza na daljinu bila ludost.

37. 00:02:18:00-00:02:21:20
A ja se osjećam odlično.
-Ma daj. Siguran sam u dvije stvari.

38. 00:02:22:02-00:02:25:09
Prvo, nikad nećeš završiti poplun.
-Znam. -I nisi preboljela Floyda.

39. 00:02:25:17-00:02:30:00
Stvarno jesam, Jack. Kažem ti, ovo je moja godina. Osjećam da će emisija

40. 00:02:30:02-00:02:33:07
biti odlična i uvjereni sam da ću upoznati nekog drugog.

41. 00:02:33:02-00:02:36:10
U tvojoj dobi, vjerojatnije je da ćeš biti iskasapljena u zoološkom vrtu

42. 00:02:36:13-00:02:39:07
nego da ćeš se udati.
-Bilo te lijepo vidjeti. Bok.

43. 00:02:40:00-00:02:43:11
Drago mi je što nam oboma tako dobro ide. -Utkaj Floydovo ime u poplun!

44. 00:03:03:19-00:03:07:14
Ken, kuhinju ću koristiti kao kupaonicu. Javi svima.

45. 00:03:07:24-00:03:10:10

Što je ovo?

-G. Jordana je izbacila žena.

46. 00:03:10:15-00:03:13:09

Zamrznula mi je kreditne kartice,

Liz Lemon. I dobila je skrbništvo

47. 00:03:13:11-00:03:16:05

nad Grizzom. Mogu li držati

svoju nimfu u tvom uredu?

48. 00:03:16:07-00:03:21:18

Ne. Idi kući i ispričaj se ženi.

-Neću! Po prvi puta u životu

49. 00:03:21:20-00:03:25:20

nisam ništa skrivio. Koliko me

godina već poznaješ? -Jednu.

50. 00:03:25:22-00:03:29:03

Onda znaš da volim pomagati

prostitutkama transvestitima.

51. 00:03:29:06-00:03:32:09

Ne, mislim da to nisam znala.

-Istina je, ne petlja se s njima.

52. 00:03:32:11-00:03:34:20

Samo ih nagovara da se

upišu na računalni tečaj.

53. 00:03:34:22-00:03:38:23

Za Praznik rada sam vidio mladog

transića pokraj kontejnera uz cestu.

54. 00:03:39:00-00:03:42:23

Stao sam i rekao:

"Ne moraš ovako živjeti".

55. 00:03:43:08-00:03:47:04

"Možeš istovremeno biti nastran i

raditi na unosu podataka. Ili pisati

56. 00:03:47:06-00:03:50:14

izvještaje za sud.

Vjeruj u sebe!" -Tako je.

57. 00:03:50:18-00:03:55:17

Kad sam posegnuo da izvučem tog tipa

iz smeća, neki paparazzo me uslikao.

58. 00:03:56:04-00:03:59:24

Tracy Jordan i njegova žena Angie.

-Ups. Znači, ne samo da grliš

59. 00:04:00:01-00:04:03:11

prostitutku transvestita, nego...

-Su ga/je zamijenili s gđom Jordan.

60. 00:04:03:14-00:04:07:03

I misle da ovdje bolje izgleda nego

na dodjeli Grammyja 2004. godine.

61. 00:04:07:07-00:04:11:19

Tko će mi sređivati račune?

Pisati blogove? Praviti tacose?

62. 00:04:11:21-00:04:15:07

Kenneth, ti si sada zadužen

da pomogneš Tracyju u svim

63. 00:04:15:09-00:04:18:04

neseksualnim stvarima

koje Angie inače radi.

64. 00:04:18:13-00:04:21:22

On je moja uredska žena?

-Možemo to tako zvati.

65. 00:04:23:24-00:04:26:18

Kenneth Parcell,

uzimaš li ovaj prsten

66. 00:04:28:15-00:04:32:06

i ideš li ga prodati u židovskoj

četvrti da nam kupiš Nintendo Wii?
67. 00:04:32:21-00:04:35:19
Da, da! Tisuću puta da!
68. 00:04:39:18-00:04:42:15
Liz, kako si provela ljeto?
-Dobro, Floyd i ja smo...
69. 00:04:42:17-00:04:46:24
Moja je predstava bilo izvrsna.
Nema do nastupa uživo na Broadwayu.
70. 00:04:47:01-00:04:49:04
Mistična Pizza, mjuzikl
71. 00:04:49:06-00:04:50:20
Znaš, Jojo...
72. 00:04:50:22-00:04:57:16
*Kad ti život ne da mira,
uzmi hrpu incuna i sira*
73. 00:04:57:18-00:04:59:17
i napravi pizzu!
74. 00:05:00:07-00:05:02:23
Žao mi je što sam to
propustila. Zvuči isto kao film...
75. 00:05:02:24-00:05:04:23
Što ti se dogodilo!?
-Izgledam li debelo?
76. 00:05:05:08-00:05:08:14
Liz, morala sam pojesti četiri
kriške pizze tijekom svakog nastupa.
77. 00:05:08:16-00:05:12:03
To su 32 kriške pizze tjedno!
-Ne, to ne može biti točno.
78. 00:05:12:13-00:05:15:18
Liz, kao da sam upalila prekidač za

jedenje i sad ne mogu prestati jesti.
79. 00:05:15:20-00:05:19:10
Moraš mi pomoći.
-Kako da ja... Straga je još gore!
80. 00:05:21:17-00:05:24:24
Riješit ću to. -Mora
izgubiti 15 kg ili dobiti 30.
81. 00:05:25:15-00:05:27:15
Svemu što je između toga
nije mjesto na televiziji.
82. 00:05:27:17-00:05:29:23
Ne mogu vjerovati
da si mi nedostajao.
83. 00:05:32:04-00:05:36:17
Je li Jack spomenuo moju težinu?
-Nije, nitko to ne primjećuje.
84. 00:05:36:19-00:05:41:09
Ideš! -G. Michelin,
obožavam vaše gume.
85. 00:05:42:04-00:05:46:00
U redu ljudi, dobrodošli natrag.
Možda se pitate što se dogodilo
86. 00:05:46:02-00:05:51:07
između mene i mog dečka Floyda.
Prekinuli smo, ali ja sam dobro.
87. 00:05:51:11-00:05:55:05
Floyd je onaj crnac?
-Dobro, nije vas briga. Nije ni mene.
88. 00:05:55:07-00:05:59:04
Želim po 50 ideja od
svakog od vas do sutra ujutro.
89. 00:05:59:06-00:06:01:11

Što?

-Ma daj!

90. 00:06:03:17-00:06:07:22

Hej, moram vas nešto pitati.

-Odmakni se. Nemoj stajati kraj mene.

91. 00:06:09:02-00:06:11:04

Hoćete li biti

djeveruše na mom vjenčanju?

92. 00:06:11:11-00:06:17:01

Lijepo od tebe, ali mislim da sam prestara da budem djeveruša.

93. 00:06:17:08-00:06:21:14

Oprosti, je li ti teško jer si tek prekinula s onim Floydom?

94. 00:06:21:16-00:06:27:22

Što? Ne! Znaš što?

Rado ćemo ti biti djeveruše.

95. 00:06:28:00-00:06:32:13

Odlično. Onda moramo kupiti haljine.

Nađemo se u dućanu sutra u 10 sati.

96. 00:06:35:23-00:06:38:06

Sad imam nešto staro za vjenčanje!

97. 00:06:46:20-00:06:51:03

Na noge lagane, g. Jordan.

-Nisam uopće mogao zaspati noćas.

98. 00:06:51:18-00:06:55:09

Angie je zadržala moj aparat za bijeli šum i aromaterapiju.

99. 00:06:55:19-00:06:59:10

Zna da ne mogu zaspati bez zvuka oceana i mirisa slanine.

100. 00:06:59:13-00:07:04:04

Brzo se oporavite jer sam nam isplanirao čitav dan.

101. 00:07:04:14-00:07:08:17

Prvo idemo kupiti pokućstvo koje vam je ovdje potrebno.

102. 00:07:08:22-00:07:13:16

Zatim idemo posjetiti moju prijateljicu koja će uskoro roditi.

103. 00:07:14:03-00:07:17:23

Navečer možemo ostati doma i pojesti ostatak juhe koju sam jučer skuhao.

104. 00:07:18:02-00:07:23:03

Neću učiniti ništa od toga. -Dobro, u redu.

105. 00:07:23:06-00:07:25:20

Ja sam išao s vama gledati onaj film o vampiru crncu.

106. 00:07:25:22-00:07:28:14

Ali ja ću onda svojim prijateljima reci da imate migrenu.

107. 00:07:28:23-00:07:31:04

Odličan kompromis, uredska žena.

108. 00:07:51:20-00:07:54:02

Znate li gdje je onaj Jack Donaghy?

109. 00:07:55:17-00:07:57:17

Moram s njim riješiti nesuglasice.

110. 00:07:57:20-00:08:01:11

A nesuglasice su najgora vrsta glasica.

111. 00:08:07:19-00:08:09:03

Stvarno?

112. 00:08:15:15-00:08:19:00

Vjenčanja su baš čudna.
Ovaj je veo skuplji od mog kauča.
113. 00:08:19:13-00:08:23:22
Je li to humor ili stvarno imaš
kauč od 300 dolara? -Oboje.
114. 00:08:25:19-00:08:28:13
Zar se kao djevojčica nikad
nisi pravila da si mladenka?
115. 00:08:28:15-00:08:30:22
Jesam, ali nisam to idealizirala.
116. 00:08:31:17-00:08:36:14
Ovo je moj muž, Saul Ružomedvjed.
A ovo je njegov sin Richard.
117. 00:08:37:00-00:08:38:21
Iz prvog braka.
118. 00:08:39:14-00:08:41:16
I onda me prevario s janjetom.
119. 00:08:41:23-00:08:46:00
Liz, ova je vjenčаница
predivna. Ali nemaju moj broj.
120. 00:08:46:02-00:08:48:17
Možeš li je ti obući
da vidim kako pada?
121. 00:08:48:23-00:08:52:16
Da. Ti si bliže, Liz, pa ti to učini.
Mislim, mogla bih i ja, ali...
122. 00:08:53:23-00:08:56:02
Zabavno. Ovo je baš zabavno.
123. 00:08:58:09-00:09:01:16
Jerry Seinfeld vas je došao vidjeti.
-Rekao si mi da je on u Europi!
124. 00:09:02:08-00:09:03:14

Izgleda li uzrujano?
125. 00:09:03:16-00:09:05:21
Izgleda poput vas kad sam
vas primio za ruku u avionu.
126. 00:09:07:03-00:09:10:15
Zadrži ga dok se ne saberem.
I nazovi mi pravnu službu.
127. 00:09:16:22-00:09:20:14
Ako prekrijem zdravo oko,
izgledaš baš poput Courtney Cox.
128. 00:09:20:19-00:09:23:14
Ova je jako lijepa, Cerie.
I na 40% popusta je.
129. 00:09:23:16-00:09:27:23
Ne, Aris bi me ubio da kupim
vjenčanicu na popustu. Ne mogu.
130. 00:09:32:06-00:09:34:11
Stvarno je lijepa, zar ne?
131. 00:09:34:16-00:09:37:10
Kupite je i sačuvajte
za svoje vjenčanje.
132. 00:09:37:14-00:09:39:13
Ne, ne, ja nemam dečka.
133. 00:09:39:19-00:09:43:03
Super mi je.
-Zar se nikada ne mislite udati?
134. 00:09:44:07-00:09:48:19
Pokušavate prodati, znam
ja kako to ide. Hvala vam.
135. 00:09:51:03-00:09:54:08
Halo? Jack?
Naravno da sam u uredu.

136. 00:09:55:14-00:09:56:22
Koga da zadržim?

137. 00:09:56:24-00:10:01:13
Ovdje nam je režija. Nema nikoga
unutra. Žao mi je, nema se puno toga

138. 00:10:01:15-00:10:04:00
za vidjeti. Tek smo se
jučer vratili s ljetnog odmora.

139. 00:10:04:02-00:10:06:19
Jesu li se svi lijepo proveli?
-Meni je bilo odlično!

140. 00:10:06:21-00:10:10:21
Pročitala sam dvije knjige. Prekinula
sam s dečkom, ali super mi je.

141. 00:10:10:23-00:10:15:16
Razgovarate li još? -Ne.
Nismo pričali još od... Ne znam.

142. 00:10:16:00-00:10:20:15
Devetog kolovoza,
u 16:17? -Nije gotovo.

143. 00:10:20:20-00:10:22:10
Preboljela sam ga.

144. 00:10:22:16-00:10:28:14
Nije gotovo dok ne podigneš slušalicu
i ne kažete si "više te ne volim".

145. 00:10:28:21-00:10:33:02
A zatim: "Sjajno, kupim te za 20
minuta, idemo na kolač". -Kolač, da!

146. 00:10:33:09-00:10:35:14
Želim to! Nazvat ću ga. -Liz Lemon!

147. 00:10:36:00-00:10:40:02
Moraš otići do moje kuće

i praviti se da provodiš anketu.

148. 00:10:40:04-00:10:43:03
Onda pitaj moju ženu
spava li s D. L. Hughleyjem.

149. 00:10:43:05-00:10:44:17
Neću ništa od toga učiniti.

150. 00:10:44:20-00:10:50:15
J. S.! -Tracy! -Liz Lemon, ja sam
nastupao zajedno s ovim tipom.

151. 00:10:50:20-00:10:54:00
Sjećaš se one noći kad smo
imali trojac s Elayne Boosler?

152. 00:10:54:17-00:10:56:02
Mislim da to nisam bio ja.

153. 00:10:56:08-00:10:59:10
Da, znaš što? Mislim
da je to bilo zrcalo.

154. 00:11:01:18-00:11:05:14
J. S., ovo je moj Kenneth.
-Ah, opet ti. Zdravo.

155. 00:11:06:08-00:11:09:03
Jonathan, kad će se on sastati
s Jerryjem? Ovo nema kraja.

156. 00:11:09:05-00:11:12:19
G. Donaghy je otišao. -Što?
Kada? -Prije nekoliko minuta.

157. 00:11:17:01-00:11:18:08
Jack?

158. 00:11:20:15-00:11:21:15
Jack?

159. 00:11:22:17-00:11:23:20
Jack?

160. 00:11:24:16-00:11:26:02
Jerry, jesi li to ti?

161. 00:11:26:21-00:11:29:09
Nitko mi nije rekao da si ovdje.
-Itekako sam ovdje, Jack.

162. 00:11:29:23-00:11:32:02
Kenneth, zašto mi nisi
rekao da je g. Seinfeld ovdje?

163. 00:11:33:21-00:11:35:16
Što mu je?

164. 00:11:45:08-00:11:49:17
Halo? -Halo? Mogu li dobiti Floyda?

165. 00:11:50:18-00:11:52:11
Tušira se?

166. 00:11:52:21-00:11:59:21
Provodim anketu. Koliko
imate godina? A kilograma?

167. 00:12:01:01-00:12:03:06
Kad ste zadnji put imali snošaj?

168. 00:12:04:09-00:12:08:22
Tko sam ja? A tko si ti? Ja sam tvoja
najgora noćna mora, eto tko sam ja.

169. 00:12:11:08-00:12:17:06
Već je neka djevojka kod njega!
-Sigurno ti je jako neugodno.

170. 00:12:18:19-00:12:22:01
Kako ti mogu pomoći, Jerry?
-Jack, bio sam s obitelji na odmoru

171. 00:12:22:03-00:12:27:15
u zemlji za koju znaju samo bogataši.
-U Svenborgiji? -Ne. Bolje od toga.

172. 00:12:27:21-00:12:29:15

Ali ne mogu ti reći.

173. 00:12:29:17-00:12:34:02
No, majka me zvala i rekla da ću biti
na *Zakonu i redu* i *Hitnoj službi*.

174. 00:12:34:04-00:12:38:02
Pa sam nazvao svog agenta
da saznam kad sam to snimio.

175. 00:12:38:04-00:12:40:23
Sve radimo uz pomoć računala.

176. 00:12:41:00-00:12:45:16
Kad vidiš, bit ćeš oduševljen!
-25 seksi mama, 50 znojnih osmaša

177. 00:12:45:18-00:12:49:20
i jedan omiljeni američki komičar.
-Ove srijede na *Otoku seksi mama*.

178. 00:12:49:22-00:12:54:03
Stvarno? Ovo je stvarno tvoj
prijedlog? -Dobro. Kužim.

179. 00:12:54:06-00:12:58:07
Ovo je dvosmjerna ulica. U redu,
Jerry, u koje NBC-jeve emisije želiš

180. 00:12:58:09-00:13:02:14
da te digitalno ubacimo?
-Volim *Izgubljene*, je li to vaše?

181. 00:13:04:19-00:13:07:00
Jerry, ne budi naporan.

182. 00:13:07:04-00:13:09:16
Seinfeldvizija je potpuno legalna

183. 00:13:09:18-00:13:12:21
i ti nas nikako ne možeš
zaustaviti. Žao mi je, ali...

184. 00:13:13:16-00:13:15:17

To je posao. -Posao?
185. 00:13:15:19-00:13:20:17
Što da kupim NBC i pretvorim ga
u ogroman dućan za punije žene.
186. 00:13:23:21-00:13:28:11
Ti ćeš kupiti NBC? Kao da
imaš četiri milijuna dolara viška...
187. 00:13:30:10-00:13:32:07
Jerry, žao mi je. Daj mi dva dana.
188. 00:13:32:14-00:13:35:16
Smislit ću nešto čime
ćeš se ponositi. Duguješ mi.
189. 00:13:35:24-00:13:38:14
Spasio sam te od onog morskog psa?
190. 00:13:38:16-00:13:41:10
U redu, Jack. Vratit ću se kasnije.
191. 00:13:42:06-00:13:44:19
Ali i dalje mislim
da si ustrijelio dupina.
192. 00:13:51:06-00:13:56:01
Bok. Došla sam ostaviti slike
vjenčаницe. -A vi ste majka mladenke?
193. 00:13:56:03-00:13:58:04
Djeveruša, da.
194. 00:13:58:24-00:14:03:02
To je moja vjenčаницa.
Nemoj to kupiti! Ružno ti stoji!
195. 00:14:04:00-00:14:06:04
Poslije ćeš mi zahvaljivati.
196. 00:14:06:06-00:14:08:24
Je li ta vjenčаницa još
na popustu? -Jest.

197. 00:14:09:01-00:14:12:13
Mnogo žena kupi savršenu
vjenčаницu onda kad je vide.
198. 00:14:12:14-00:14:16:04
I onda vjeruju u to da
će pronaći i muža. -Da.
199. 00:14:16:15-00:14:21:23
Ovo je moja godina. Floyd je krenuo
dalje. Krećem i ja, ali svojim redom.
200. 00:14:22:06-00:14:26:15
Kupit ću vjenčаницu, onda
ću imati dijete, zatim umrijeti
201. 00:14:26:20-00:14:30:03
I onda ću upoznati nekog
slatkog tipa u raj. -Da.
202. 00:14:31:15-00:14:34:02
Ne šalim se, plavojko, skidaj to!
203. 00:14:36:11-00:14:39:02
Naplatite mi na nekoliko kartica.
204. 00:14:42:20-00:14:46:07
Lemon, imam problem. Prodao
sam 20 milijuna dolara reklama
205. 00:14:46:08-00:14:51:06
za Seinfeldviziju koju Jerry želi
ukinuti. Nije me briga, volim krize.
206. 00:15:51:09-00:14:55:07
Činjenica da nemam pojma kako ovo
riješiti me samo dodatno stimulira.
207. 00:14:55:09-00:14:58:08
Cijelu sam noć razmišljao.
Prvo, ubiti Seinfelda.
208. 00:14:58:11-00:15:01:18

Drugo, ubiti Seinfelda pa sebe. Ubiti Seinfelda, pobjeći Svenborgiju,
209. 00:15:01:21-00:15:04:17
zatim ubiti sebe.
-Jack, i ja imam loš dan.
210. 00:15:04:19-00:15:08:09
70., ti zavedeš Seinfelda.
-Zašto je to tek 70. opcija?
211. 00:15:08:10-00:15:11:13
71., lažiram uragan
i ukinem sve planirane emisije.
212. 00:15:11:17-00:15:14:24
To su užasne ideje.
-Nema loših ideja kad promišljaš.
213. 00:15:15:06-00:15:18:05
Sigurno ću nešto smisliti
u zadnji čas, kao i uvijek.
214. 00:15:18:07-00:15:20:01
Jednostavno sam toliko dobar.
215. 00:15:30:00-00:15:32:21
Bila je na popustu.
216. 00:15:34:24-00:15:38:00
Ljutim se na tebe, Ken. Vidio
sam kako si gledao Seinfelda.
217. 00:15:38:06-00:15:42:24
Nekad si mene tako gledao. Zar ti
više nisam dovoljno velika zvijezda?
218. 00:15:43:01-00:15:46:09
Neću to udostojiti odgovorom.
219. 00:15:47:04-00:15:51:16
Pogotovo nakon što sam kupio
ove jastučice, a niste primijetili!

220. 00:15:56:00-00:16:00:03
Bok. Znam što mislite. Kako
sam izgubila 10 kg u jednom danu?
221. 00:16:00:07-00:16:16:04:06
Nisam! To je optička varka.
Povlačim pogled prema gore.
222. 00:16:05:19-00:16:08:24
Liz, moraš ovo vidjeti!
Jenna izgleda poput...
223. 00:16:11:14-00:16:16:11
Ne, prava je luđakinja ovdje unutra.
Liz je skrenula. -Bila je na popustu.
224. 00:16:16:14-00:16:18:11
Mislio sam da ste ti i
Floyd prekinuli. -Jesmo.
225. 00:16:18:13-00:16:24:06
I odlično se s time nosim. Samo sam
kupila haljinu. Ne treba mi dozvola
226. 00:16:24:08-00:16:26:04
društva kako bih
kupila bijelu haljinu.
227. 00:16:26:06-00:16:29:16
Tko kaže da je to uopće vjenčanica?
U Koreji nose bijelo na sprovodima.
228. 00:16:29:18-00:16:32:14
U redu, sad sam ja
glavni. Svi idite kuci!
229. 00:16:33:03-00:16:38:01
Frank, nisam luda. Samo poručujem da
ću se, ako treba, udati za samu sebe.
230. 00:16:38:03-00:16:45:06
I nije me sram što me vidite u ovome.

-Znaci planiraš to nositi cijeli dan?
231. 00:16:45:08-00:16:49:21
Da, Čokoladni, planiram.
-Liz, Seinfeld je ovdje.
232. 00:16:49:23-00:16:53:05
Jack nije spreman, pa moraš sa
Seinfeldom u još jedan obilazak.
233. 00:16:55:15-00:16:56:24
Divno.
234. 00:17:04:04-00:17:08:03
Zdravo, Jerry. -Vidi, vidi.
Dakle, nazvala si dečka?
235. 00:17:08:11-00:17:10:11
Jesam. -I dobro je prošlo?
236. 00:17:10:21-00:17:16:03
Ne, nije, Jer. Javila se žena.
-Druga žena? Zar već? Što si rekla?
237. 00:17:16:14-00:17:19:04
Pravila sam se da
provodim anketu. -Anketu?!
238. 00:17:19:08-00:17:24:17
Znam, nisam ga preboljela. I sad
nosim ovo. Što je s mojim životom?
239. 00:17:25:01-00:17:29:15
Oponašaš li me? -Ne!
Ovako zvučim kad plačem!
240. 00:17:29:19-00:17:33:07
Mislim da sam malo uvrijeđen!
-Ti si uvrijeđen? Ja plačem!
241. 00:17:49:20-00:17:52:20
Nemam ništa.
-G. Seinfeld je ovdje! -Nemam ništa.

242. 00:17:54:00-00:17:59:08
Jerry, divno. Molim te, uđi.
Želiš li vode? -Ne, hvala.
243. 00:17:59:24-00:18:04:07
Čaja? Kave? Ledene kave?
Ledenog čaja? Soka? -U redu, u redu.
244. 00:18:04:14-00:18:07:02
Daj mi vode ako je tako brže.
245. 00:18:07:21-00:18:12:13
Kakvu sam ti prezentaciju
spremio! Oborit će te s nogu.
246. 00:18:12:19-00:18:16:24
Navući ću zavjesu da ne bude odsjaja
na monitoru. Kako si proveo vikend?
247. 00:18:17:05-00:18:19:15
Četvrtak je. -Mislim, prošli vikend.
248. 00:18:19:21-00:18:23:23
Bilo je jako lijepo. Možemo li,
molim te, požuriti? -*Seinfeldvizija!*
249. 00:18:24:10-00:18:29:17
Dajem Amerikancima njihove omiljene
emisije sa zvijezdom koje vole...
250. 00:18:30:20-00:18:35:13
Tijekom jednog mjeseca
nevjerojatnog programa. -Što radiš!?
251. 00:18:37:23-00:18:40:16
Bože, Jerry, nemam ništa!
252. 00:18:41:02-00:18:44:10
Nemam ništa! Moraš ovo
učiniti za mene, molim te!
253. 00:18:44:21-00:18:48:01
Bože, već sam prodao

reklamni prostor. -Što je vama?
254. 00:18:48:19-00:18:50:15
Što se dogodilo s ovom mrežom?
255. 00:18:52:24-00:18:54:10
Opozovi svoje gorile!
256. 00:18:55:17-00:18:59:09
U redu je, Kenneth. Slušaj,
Seinfeld. Dat ću ti milijun dolara
257. 00:18:59:14-00:19:03:06
i pet besplatnih reklama za
tvoj animirani film, *Pčelin film*,
258. 00:19:04:01-00:19:05:13
a ti dopusti da ovo
emitiram tjedan dana.
259. 00:19:05:19-00:19:08:03
Dva milijuna humanitarnoj
organizaciji po mom izboru
260. 00:19:08:07-00:19:11:24
10 reklama za *Pčelin film*, u kinima
2. studenog, a ja ne dam ništa.
261. 00:19:12:02-00:19:16:06
Dozvoli *Seinfeldviziju* na tri noći
za 1,5 milijuna za humanitarce
262. 00:19:16:10-00:19:21:00
neograničene reklame uz jutarnje
vijesti, a ti mi daj ime one zemlje.
263. 00:19:22:20-00:19:27:05
Jednu noć. Liječnici bez granica.
Meteorolog će biti u kostimu pčele...
264. 00:19:29:17-00:19:32:15
Grenyarnia. -O, Bože!
265. 00:19:42:05-00:19:48:03

O ne! Je li umro neki Koreanac?
-Ne, Tracy. Ovo je vjenčanica.
266. 00:19:49:20-00:19:54:04
Nemoj to učiniti, Liz Lemon.
Znam da ovo što Kenny i ja imamo
267. 00:19:54:07-00:19:59:02
izvana izgleda savršeno. Ali potreban
je trud, do vraga. Potreban je trud.
268. 00:20:10:18-00:20:13:18
Kako je prošlo sa Seinfeldom?
-Mislim da sam uspio.
269. 00:20:14:10-00:20:18:10
Zaboga, Lemon, što ti se
dogodilo? Nije li ovo tvoja godina?
270. 00:20:18:17-00:20:21:21
Nisam izdržala ni tjedan
dana. Nisam kao ti, Jack.
271. 00:20:22:01-00:20:24:11
Ne mogu dobiti infarkt i praviti se
da se ništa nije dogodilo.
272. 00:20:24:16-00:20:28:11
Ne mogu s nekim prekinuti i odmah se
oporaviti. Nisam ti. Ja sam samo ja.
273. 00:20:28:17-00:20:32:13
Nemoj govoriti da si ti
samo ti, jer si bolja od sebe.
274. 00:20:33:05-00:20:36:19
Neću ti dopustiti da odustaneš.
Ovo će biti naša godina.
275. 00:20:39:09-00:20:41:00
Daj mi šunku.
276. 00:20:42:04-00:20:44:05

Fina je. -Daj.

277. 00:20:51:04-00:20:53:03

Salveta od 4000 dolara.

278. 00:20:58:04-00:21:01:09

Ali izgledam lijepo, zar ne?

-Ne izazivaj me, Lemon.

PRILOG III – PODSLOVI UPOTRIJEBLJENI ZA GLAVNI EKSPERIMENT:
SERIJA *TELEVIZIJSKA POSLA (30 ROCK)*, SEZONA 2, EPIZODA 5 –
ZELENKO (GREENZO)

1. 00:00:04:04-00:00:06:04	Za koji je to skeč? -Nije za skeč.
Pronašla sam tvoj ruž.	13. 00:01:00:02-00:01:03:09
2. 00:00:06:18-00:00:10:01	To je dio nove ekološke
Nije moj. Ovo je <i>Zalazak sunca</i> ,	inicijative na razini tvrtke.
a ja koristim <i>Tigrov orgazam</i> .	14. 00:01:03:16-00:01:05:16
3. 00:00:10:06-00:00:12:11	Postajemo zeleni. Znaš zašto?
Ali bio je u mojem stanu.	15. 00:01:06:02-00:01:08:23
4. 00:00:21:02-00:00:25:17	Da spasimo Zemlju?
Ne znam zašto sam ti rekla za keks.	-Da iscrpimo ostatak resursa.
Čudno jer je kod mene samo još Pete.	16. 00:01:09:03-00:01:13:06
5. 00:00:26:08-00:00:28:13	Don Geiss je genij. Natjerao je
Zdravo, dame.	sve odjele da se natječu tko će
6. 00:00:28:24-00:00:30:24	17. 00:01:13:20-00:01:16:05
Pete ima ljubavnicu. -Molim?	najviše zaraditi
7. 00:00:31:07-00:00:34:10	na ovom ekotrendu.
Ruž, poletnost, sexy šešir	18. 00:01:16:10-00:01:18:12
kakvog ima Justin Timberlake.	Ja ću pobijediti sa...
8. 00:00:34:15-00:00:37:03	19. 00:01:18:22-00:01:20:22
Nema šanse, još je uvijek	Zelenko!
u braku. -Što da ti kažem.	20. 00:01:21:03-00:01:24:11
9. 00:00:37:08-00:00:40:24	Spašavam Zemlju
Muškarci brinu o izgledu	i donosim profit. -Tako je, Jared.
jedino ako spavaju s nekim.	21. 00:01:24:16-00:01:28:21
10. 00:00:41:07-00:00:43:13	On je prvi pobornik okoliša
U protivnom bi živjeli u prljavštini.	koji je dobar za posao i ne osuđuje.
11. 00:00:43:20-00:00:46:19	22. 00:01:29:01-00:01:31:03
Liz, više nema tekućeg sira	Slobodno tržište je
tako da idem doma.	rješenje za globalno zatopljenje,
12. 00:00:57:17-00:00:59:17	23. 00:01:31:08-00:01:33:13

ako uopće i postoji. -Moj momak.
24. 00:01:33:18-00:01:37:05
Zelenko? Toga si se prvog sjetio?
-Nevjerojatno, samo mi je palo na um.
25. 00:01:52:15-00:01:56:12
TELEVIZIJSKA POSLA
26. 00:01:57:20-00:02:00:18
Bit ćeš sjajan, Jared.
-Tako sam uzbuđen oko ove gaže.
27. 00:02:01:11-00:02:04:11
Tako divna gaža...dobio sam gažu.
28. 00:02:04:18-00:02:07:16
Puno si puta rekao gaža.
-Ispričavam se, dugo sam nezaposlen.
29. 00:02:07:23-00:02:11:09
Posljednji sam put glumio
u reklami za kampanju Ricka Lazia.
30. 00:02:12:00-00:02:14:11
Hillary Clinton želi
napraviti vojsku homoseksualaca.
31. 00:02:14:23-00:02:16:23
Kako će to utjecati na moju obitelj?
32. 00:02:17:13-00:02:20:12
Ta su vremena iza tebe.
Tvoj će plakat biti na Times Squareu,
33. 00:02:20:19-00:02:24:03
na poluvremenu utakmice puštaš
ugroženog sokola u slobodu i...
34. 00:02:24:10-00:02:27:20
bit ćeš na *Today Showu*
-*Today Show*, ne mogu vjerovati.
35. 00:02:29:07-00:02:31:07

Da mi je barem mama živa...
36. 00:02:31:14-00:02:33:14
da joj to mogu nabiti na nosinu.
37. 00:02:36:15-00:02:38:15
Dođi.
38. 00:02:40:23-00:02:43:08
Sprema još jednu zabavu.
39. 00:02:44:00-00:02:49:17
Kako si... nadam se
da možeš doći... vidimo se...
40. 00:02:55:04-00:02:57:04
Što ima, Lemon?
41. 00:02:57:10-00:03:00:10
Skrivam se od Kennetha.
Ne želim da me namami na još jednu
42. 00:03:00:16-00:03:04:04
od svojih groznih tuluma.
Uvijek budem jedina koja dođe.
43. 00:03:16:17-00:03:19:00
Sretna Noć vještica, mala.
44. 00:03:21:24-00:03:26:08
Kako to da nitko ne dođe? On je
odličan tip. -Hoćeš doci? Molim te.
45. 00:03:26:14-00:03:28:21
Ne mogu, idem samo
na prvorazredna događanja.
46. 00:03:29:07-00:03:33:19
Ne želim opet zaglaviti
s njim. -Ne brini, pomoći ću ti.
47. 00:03:34:00-00:03:38:14
Pretvorit ću Kenovu feštu
u događaj godine. -Sretno ti bilo.

48. 00:03:38:20-00:03:42:05
Sve što treba je
malo mistike. Glasina.
49. 00:03:42:11-00:03:45:21
Ljudi su poput leminga.
Harveyja Leminga, mojeg odvjetnika
50. 00:03:46:01-00:03:48:23
koji ne propušta niti jednu zabavu.
-To nije prava osoba. Izmišljaš.
51. 00:03:49:11-00:03:52:10
Samo treba pokrenuti glasinu.
Tko su najveći tračeri ovdje?
52. 00:03:52:15-00:03:54:17
Grizz i Dotcom.
53. 00:03:55:13-00:03:58:16
Što mogu napraviti djeca
i roditelji kako bi zaštitili okoliš?
54. 00:03:59:04-00:04:05:12
Djeco, recite roditeljima da kupe ovu
perilicu za rublje da uštede vodu.
55. 00:04:05:23-00:04:10:02
Ako Zemlja nestane,
gdje će Zelenko plesati?
56. 00:04:13:20-00:04:18:01
Hvala što širiš ovu
poruku. Spašavaš svijet.
57. 00:04:26:10-00:04:29:04
Jeste li čuli Mary
kad je rekla da spašavam svijet?
58. 00:04:29:18-00:04:32:01
Puno ime je Meredith Viera.
59. 00:04:32:13-00:04:35:09

Postat ćemo dijelom
stalnog programa *Today Showa*.
60. 00:04:35:24-00:04:38:22
Lemon, ti ćeš napisati skečeve.
Neka budu domišljati i zabavni,
61. 00:04:39:02-00:04:41:04
dakle ni slično tvojoj emisiji.
62. 00:04:41:09-00:04:45:13
Hoću, samo zato jer volim Zemlju.
Jared, poslat ćemo ti kad napišemo.
63. 00:04:45:19-00:04:49:07
Htio bih ostati i savjetovati vas.
Pobrinuti se da ima Zelenkov stih.
64. 00:04:49:20-00:04:53:10
Ironičan, mudar, ali i seksualan.
65. 00:04:55:04-00:04:57:04
Hodaj sa mnom, Lemon.
66. 00:04:58:05-00:05:03:06
Zelenka vole sve skupine.
Obojeni, ženske, tetkice, komunjare.
67. 00:05:03:11-00:05:05:13
Trebali bi ažurirati ove formulare.
68. 00:05:05:18-00:05:08:16
Zelenko voli samoga sebe.
-Voli ga i Don Geiss. Poslao mi je
69. 00:05:08:22-00:05:12:06
čestitku s potpisom. Pravim potpisom!
70. 00:05:12:12-00:05:15:22
Možeš ga klonirati ako je polizao
omotnicu i onda bi imao dva Geissa.
71. 00:05:16:12-00:05:19:15
Baš, klonirat ću ga i onda

se natjecati s njegovim klonom
72. 00:05:19:22-00:05:22:12
za mjesto direktora? Razmisli malo.
73. 00:05:23:12-00:05:27:06
Gđo Lemon, g. Donaghy,
ja sam sin običnog seljaka,
74. 00:05:27:19-00:05:30:16
ali bila bi mi čast
da dođete na zabavu u moj dom.
75. 00:05:30:21-00:05:32:24
Ok, štogod, doći ću. -Odlično!
76. 00:05:33:10-00:05:37:07
Gospodine D.? -Ne. Mogao bih smisliti
neke izlike, ali previše te poštujem.
77. 00:05:37:18-00:05:40:01
Za vrijeme tvoje zabave
ja ću kod kuće slušati Schuberta
78. 00:05:40:07-00:05:43:21
i ironično gledati
kanadsku pornografiju.
79. 00:05:47:10-00:05:49:22
Nadam se da si spremna
feštati kako da je 1999.
80. 00:05:50:08-00:05:53:00
Što je prema mojoj
bibliji za sedam godina.
81. 00:05:55:10-00:05:57:10
Kakav je to smrad?
82. 00:05:58:02-00:06:01:04
Dezodoran koji sam dobio
s novom kožnom jaknom.
83. 00:06:01:09-00:06:05:11

Imaš li ti ljubavnicu?
-Molim? Zašto to misliš?
84. 00:06:05:23-00:06:08:14
Jer si cijeli sretan i pun života.
85. 00:06:08:24-00:06:13:13
Liz, luda si. -Ti si oženjen!
Sjećaš li se svoje divne žene Paule,
86. 00:06:13:18-00:06:19:12
sinova Roberta i Jacka i onog
čudnog koji se uvijek trlja o tepih.
87. 00:06:20:15-00:06:24:12
Ne varam Paulu. -Bilo bi ti bolje!
88. 00:06:25:17-00:06:28:13
Super, sad ja smrdim
po krizi srednjih godina.
89. 00:06:33:00-00:06:37:17
Imam jedan savjet. Odluči što želiš
uzeti prije nego otvoriš hladnjak.
90. 00:06:38:06-00:06:42:11
Ispustila si dovoljno štetnih plinova
da ubiješ pingvina. Ovog pingvina.
91. 00:06:45:22-00:06:48:15
Skidaš li ikada
taj kostim? -Skidaš li ti svoj?
92. 00:06:49:14-00:06:51:14
Zelenko je rekao svoje.
93. 00:06:54:14-00:06:56:20
Je li on pričao
sa mnom kao da sam ružna?
94. 00:06:57:04-00:07:01:09
Bok, dečki. Čuo sam tajnu o
Kennethovoj zabavi. On i reper T. I.

95. 00:07:01:16-00:07:05:18
išli su zajedno u srednju školu
Dečki... T. I. bi se mogao pojaviti.

96. 00:07:06:09-00:07:11:23
Ali nikome ni riječi! Nikome?
Jesmo se dogovorili? U redu.

97. 00:07:13:24-00:07:17:06
Moramo reći Joshu.
-Napokon će misliti da smo cool.

98. 00:07:18:19-00:07:22:22
Nije mi nešto T. I.
-Fall Out Boy će isto doći.

99. 00:07:23:02-00:07:26:03
Obožavam ih! -Znamo mi to.

100. 00:07:30:10-00:07:32:10
Nagovaraš me da idem
samo da te ima tko voziti.

101. 00:07:32:23-00:07:37:07
Jesi li vidio plesačice
od T. I.-a? Bit će i seksi boksa.

102. 00:07:37:21-00:07:41:23
Kažem ti, bit će odlično...
T. I., Fall Out Boy, seksi boks.

103. 00:07:42:10-00:07:46:00
Zvuči dobro, ali došle su mi
četiri sestrične iz Nizozemske.

104. 00:07:46:06-00:07:48:16
Misliš li da bi mogao
i njih uvesti unutra?

105. 00:07:48:24-00:07:52:16
Nek' sam proklet ako
ne uspijem. -Uvijek se jako napiju...

106. 00:07:59:17-00:08:05:17
Bok, Cerie. Ima li što ovaj vikend?
Znam za puno guba stvari, samo brinem

107. 00:08:06:03-00:08:08:24
da i ti znaš za njih.
Je li in biti bosih stopala

108. 00:08:09:04-00:08:11:07
ili si samo skinula cipele?

109. 00:08:11:09-00:08:14:09
Kenneth sprema ogromnu zabavu.

110. 00:08:14:15-00:08:17:14
Dobro si me čula,
T.I. će biti na Kennethovoj zabavi!

111. 00:08:18:02-00:08:20:03
Moja si agentica, nabavi pozovnicu!

112. 00:08:20:14-00:08:23:24
Možeš li zaustaviti
priču da mi je mama beskućnica?

113. 00:08:24:11-00:08:28:14
Obožavam T. I.-a.
-Poštuj privatnost poznatih.

114. 00:08:31:16-00:08:34:14
Kod Kena. -Zabava?
-Da, nemoj nikome govoriti.

115. 00:08:37:18-00:08:41:14
To je Geissov tajnik. Što je bilo?
-Neka strava zabava kod Kennetha.

116. 00:08:41:21-00:08:43:21
Trebam mu pozivnica za g. Geissa.

117. 00:08:44:06-00:08:47:00
Geiss će možda biti na Kenovoj
zabavi? Kod našeg Kena? -Aha.

118. 00:08:47:08-00:08:50:24
Zašto bi išao tamo?
Što još znaš? -T.I. će biti ondje.

119. 00:08:51:11-00:08:55:20
Bob Logan iz Texas Industrija?
Logan se isto natječe za direktora.

120. 00:08:56:08-00:09:00:00
Ako postoji šansa da će Geiss biti
na toj zabavi... -Hvala, Johnatan,

121. 00:09:00:08-00:09:03:06
stvarno misliš da bih trebao
ići? Moram pronaći Kennetha.

122. 00:09:08:13-00:09:12:18
Bok, nisam još imala vremena
baviti se stvarima za Zelenka.

123. 00:09:13:09-00:09:15:12
Je li ti računalo
ostalo upaljeno cijelu noć?

124. 00:09:15:17-00:09:18:05
Aha, podizanje sustava dugo traje.

125. 00:09:19:01-00:09:22:06
Znaš što još dugo traje?
Izgradnja nove Zemlje.

126. 00:09:22:19-00:09:26:13
Slušaj, Jared. -Zelenko.
-S tobom radim iz usluge.

127. 00:09:28:02-00:09:32:13
Muka mi je od takvih ljudi.
Pravite se da vam je stalo,

128. 00:09:32:21-00:09:36:22
ali ništa ne poduzimate.
Radiš li uopće gnoj od svog izmeta?

129. 00:09:37:10-00:09:42:21
Imam puno pravog posla, ne želim
da mi neki glumac drži bukvicu.

130. 00:09:43:01-00:09:45:03
Misliš da glumci
ne mogu promijeniti svijet?

131. 00:09:45:08-00:09:47:17
Sharon Stone ne zna ništa o tome.

132. 00:09:48:02-00:09:50:18
Slušaj, oduvijek sam znao
da mogu nešto promijeniti.

133. 00:09:50:23-00:09:56:11
Sada napokon imam i gdje.
Manje govora i više rada!

134. 00:09:57:01-00:10:00:08
Dosta je, idem k Jacku. Ovo neće ići.

135. 00:10:00:16-00:10:04:20
Što je u toj stiropornoj
čaši? Zemljina krv? Daj mi to!

136. 00:10:07:03-00:10:09:03
Budalo! Tek sam kupila majicu...

137. 00:10:09:08-00:10:11:10
prije osam godina.

138. 00:10:14:01-00:10:17:10
Bravo! Neka sva svjetla
ostanu upaljena za nevidljive ljude.

139. 00:10:29:03-00:10:31:03
Odvratno!

140. 00:10:31:10-00:10:35:06
Paula? Žena ti je
ljubavnica? Zašto mi to nisi rekao?

141. 00:10:35:23-00:10:40:05

Ja sam kriva.
Skrivanje me napaljuje. Tko bi rekao.
142. 00:10:40:24-00:10:45:19
Kako su ti roditelji? -Kasnije ćemo
pričati. Došla sam po čistu majicu.
143. 00:10:47:08-00:10:53:22
Ma daj! Zašto je u krevetu
keks? Što radite s keksima?
144. 00:11:01:06-00:11:04:18
Hej, jeste li čuli
za Kennethovu žurku? T. I. će doći!
145. 00:11:05:08-00:11:08:00
Skroz sam iznenađen
jer je to nova informacija.
146. 00:11:08:15-00:11:12:17
Još će i nastupati. -Hoće?
-Da, i Fall Out Boy će također doći.
147. 00:11:13:03-00:11:17:08
Molim? -Bit će i seksi
boksa. -Obožavam seksi boksa!
148. 00:11:17:12-00:11:24:03
Moje dvije omiljene stvari...
boks i sudci. Moram ući na zabavu.
149. 00:11:25:05-00:11:26:19
Dajte mi Harveyja Leminga!
150. 00:11:27:00-00:11:30:23
Budalo, nisi ni birao
broj i to je tvoj trač.
151. 00:11:31:00-00:11:34:21
Svi će očekivati te super stvari,
a onda će se razočarati i naljutiti.
152. 00:11:35:10-00:11:39:13

Baš kao i u muzejima.
-Presijeci ovo u korijenu.
153. 00:11:39:23-00:11:42:24
Reci Kennethu što si
napravio i otkazi zabavu.
154. 00:11:48:03-00:11:50:16
Hvala što si dozvolio
da moje sestrične dođu na zabavu.
155. 00:11:51:11-00:11:54:14
Napaljena sam što sam u New Yorku.
156. 00:11:57:19-00:12:02:01
Hej Ken, znaš da se ja
volim šaliti. -I ne baš, g. Donaghy.
157. 00:12:02:12-00:12:07:02
Samo sam se šalio kada sam rekao
da ne želim doći na tvoju zabavu.
158. 00:12:08:11-00:12:10:14
Nije li to odlična šala?
159. 00:12:13:18-00:12:16:21
Nije mi jasno što se događa.
160. 00:12:17:01-00:12:19:24
Imam dobre vijesti,
možda bih mogao navratiti.
161. 00:12:20:06-00:12:22:15
G. Donaghy, ne želite
doći na moju blesavu zabavu.
162. 00:12:24:17-00:12:27:01
Tako se želiš igrati?
163. 00:12:28:13-00:12:30:23
Izvaditi ih, izmjeriti...
164. 00:12:31:04-00:12:34:04
Kao potpredsjednik

General Electrica naređujem ti
165. 00:12:34:10-00:12:38:15
da mi daš jedan rozi kolačić.
-Gospodine, bit ću sretan ako dođete
166. 00:12:38:22-00:12:42:12
na moju zabavu. -Hoćeš, da.
167. 00:12:44:19-00:12:46:23
Super, svi dolaze.
168. 00:12:51:04-00:12:54:05
Došla si na vrijeme,
Zelenko nastupa na *Today Showu*.
169. 00:12:54:13-00:12:58:04
Nisam ništa napisala za njega,
poludio je. Trebaš ga zamijeniti.
170. 00:12:58:14-00:13:02:12
Ne miješaj se. Gledatelji
i Geiss ga vole. Ništa ne mijenjamo.
171. 00:13:02:21-00:13:05:11
Djeco, možete li zadržati dah?
172. 00:13:05:18-00:13:09:21
Odlično, sada ga zauvijek
zadržite. Zrak će postati otrovan
173. 00:13:10:02-00:13:12:09
ako ne počnemo
koristiti zelene tehnologije.
174. 00:13:12:19-00:13:14:23
Koje prodaje naša
tvrтка. Obožavam ga.
175. 00:13:15:04-00:13:18:24
Čitala sam da televizori
troše struju čak i kad su isključeni.
176. 00:13:20:11-00:13:26:08

Meredith nas je naučila nečem
važnom. Nije lijepo prekidati ostale.
177. 00:13:28:01-00:13:32:07
Može li Zelenko biti iskren?
Znate li da postoje ljudi koji imaju
178. 00:13:32:14-00:13:36:20
moć izliječiti Majku Zemlju,
ali ih je paralizirala pohlepa?
179. 00:13:37:09-00:13:41:20
Govorim o velikim tvrtkama
i njihovim dvoličnim direktorima.
180. 00:13:43:00-00:13:45:00
Što on to radi? -Smiri se.
181. 00:13:45:10-00:13:47:20
Znate li da možemo
stati na kraj globalnom zatopljenju
182. 00:13:48:05-00:13:53:06
za pet godina ako bogatima
podignemo porez za samo 2%?
183. 00:13:53:13-00:13:57:20
Je li to istina?
-Nije važno! On radi za taj novac!
184. 00:13:58:12-00:14:01:16
Izgubili smo kontrolu nad Zelenkom.
Trebali smo odabrati Angie Harmon.
185. 00:14:04:09-00:14:06:09
Hej, Liz.
186. 00:14:08:01-00:14:11:08
Ono što se sinoć zbilo
u tvom krevetu je prekršaj.
187. 00:14:11:13-00:14:14:00
Toliko kose... -Oprosti,

voli kad sam cijeli prirodan.
188. 00:14:14:05-00:14:17:21
Drago mi je da si opet
s Paulom, ali kad ćeš se iseliti?
189. 00:14:18:01-00:14:20:01
Ne mogu se iseliti.
190. 00:14:20:06-00:14:24:20
Udali smo se na 2. godini fakulteta,
zatrudnjela je tijekom prvog spoja.
191. 00:14:25:06-00:14:27:18
Sada se prvi put
možemo ponašati kao par.
192. 00:14:28:08-00:14:31:02
Veza nam nikada nije bila bolja.
Dala mi je na tvom kuhinjskom stolu.
193. 00:14:31:07-00:14:33:08
Nisam ti to trebao reći...
194. 00:14:33:17-00:14:38:12
Liz, molim te, mogu li ti biti cimer
da nastavim dejtati svoju ženu?
195. 00:14:38:17-00:14:41:12
Ne mogu vjerovati
da ću ovo reći... u redu.
196. 00:14:41:19-00:14:44:04
Liz, najbolja si!
197. 00:14:44:16-00:14:47:21
Možeš li danas doći ranije?
Paula želi da nas opet uhvatiš.
198. 00:14:51:23-00:14:54:06
Jesi li me vidio na Todayu, Jack?
199. 00:14:54:18-00:14:58:07
Skroz se sviđam Mary.

Stari, jesi li povalio to?
200. 00:14:58:22-00:15:02:08
Malo sam zabrinut
da se gubi naša poruka.
201. 00:15:02:13-00:15:04:13
Bez osuđivanja, dobra za posao.
202. 00:15:04:19-00:15:07:19
Ne, ne, davno smo se
udaljili od toga, Jack.
203. 00:15:07:24-00:15:13:17
Dok ti uništavaš Zemlju,
ja je spašavam. Ući ću u povijest.
204. 0:15:14:12-00:15:18:02
Moje će lice biti
na novčanicama kad umrem.
205. 00:15:18:13-00:15:21:18
Ako u budućnosti
valuta ne budu zagrljaji.
206. 00:15:22:06-00:15:26:08
Slušaj me, Crvenko. Radit ćeš
kako ti kažemo ili ćeš se probuditi
207. 00:15:26:17-00:15:29:00
na onom otoku s Philom
Donahuem i električnim automobilom.
208. 00:15:29:08-00:15:32:24
Ja sam te stvorio.
-Oduvijek sam bio Zelenko.
209. 00:15:33:05-00:15:35:14
Ti si lud.
I dobio si otkaz.
210. 00:15:37:00-00:15:40:21
Stvarno? Možeš li otpustiti vjetar?

211. 00:15:41:22-00:15:43:23
Možeš li otpustiti uragan?
212. 00:15:47:19-00:15:50:03
Razvijamo tu tehnologiju!
213. 00:15:52:06-00:15:55:08
Liz, ideš li na Kennethovu zabavu? -To se još uvijek događa?
214. 00:15:55:18-00:15:58:01
Nadam se.
Harlem Globetrottersi dolaze.
215. 00:15:59:01-00:16:01:02
Cura iz Heroesa će se tuširati.
216. 00:16:02:01-00:16:05:17
Jack isto ide na zabavu?
Rekao si da ćeš je zaustaviti.
217. 00:16:05:22-00:16:08:04
Nisam mogao. Ken je previše uzbuđen.
218. 00:16:08:09-00:16:11:05
A što kada se svi pojave i bude loše? -Neće!
219. 00:16:11:11-00:16:13:17
Tulum je pod pokroviteljstvom Tracy Jordana.
220. 00:16:13:22-00:16:15:24
Što to znači?
221. 00:16:22:07-00:16:25:23
Sazvao sam sastanak da razgovaramo o događajima sa sinoćnje zabave.
222. 00:16:36:22-00:16:39:17
Svi smo imali određena očekivanja.
223. 00:16:39:22-00:16:42:18
Večer je naglo krenula nagore.
224. 00:16:47:11-00:16:51:10
Na danjem se svjetlu trebamo suočiti sa činjenicama.
225. 00:16:57:22-00:17:00:17
Ima da se sramite.
226. 00:17:01:06-00:17:04:08
G. Lutz, pojeli ste sve lijekove za moju papigu.
227. 00:17:04:17-00:17:07:18
Zahvaljujući vama, Sonny Crockett cijelo jutro ima napadaje.
228. 00:17:08:12-00:17:12:14
G. Hornberger, bio bih zahvalan da nekada dođete po svoju ženu.
229. 00:17:14:01-00:17:16:13
G. Jordan, vidio sam da ste mi ukrali umivaonik.
230. 00:17:18:01-00:17:24:18
Harlem Globetrotter... zar ti to ime ništa ne znači?
231. 00:17:25:18-00:17:32:04
Gđice Lemon, primite na znanje da nikad prije nisam vidio
232. 00:17:32:11-00:17:35:07
Grizza ni Dotcoma kako plaču.
233. 00:17:35:12-00:17:37:20
Žao mi je.
234. 00:17:39:04-00:17:42:00
Želim da svi razmislite o tome što ste učinili.
235. 00:17:52:15-00:17:55:00
Čestitam.

236. 00:17:55:17-00:17:59:16
Posvjedočili ste
posljednjoj zabavi Kennetha Parcella.

237. 00:18:03:15-00:18:07:05
G. Donaghy, čekaju vas.

238. 00:18:08:01-00:18:11:09
Trebam trenutak.

239. 00:18:11:14-00:18:13:14
Čemu sve ovo?

240. 00:18:13:21-00:18:16:22
Today Show očekuje još jedan
zeleni nastup. Kao i Don Geiss.

241. 00:18:17:09-00:18:20:08
Dogodit će se.
-Ali otpustio si Jareda...

242. 00:18:21:20-00:18:23:24
Pa to je Al Gore.

243. 00:18:24:05-00:18:28:01
Hoće li on biti novi Zelenko?
-Ne. Možda sam mu lagao da bi došao.

244. 00:18:28:06-00:18:30:07
Zdravo, Jack.
Dobro je opet te vidjeti.

245. 00:18:30:12-00:18:33:04
G. potpredsjednice.
-Zdravo, kako ste? -Zovem se Lemon.

246. 00:18:33:09-00:18:35:18
Jedva čekam vidjeti vaš
automobil koji se pokreće na smeće.

247. 00:18:35:23-00:18:37:23
Kako se vas dvojica poznajete?

248. 00:18:38:03-00:18:40:15

Upoznali smo se kad je stažirao
kod senatora Teda Kennedyja.

249. 00:18:40:20-00:18:42:22
Bio je najliberal....

250. 00:18:44:08-00:18:47:00
Problem je što automobil
na smeće još nije spreman.

251. 00:18:47:07-00:18:49:17
Kad si već tu, zašto ne bi
obukao zelene tajice i plašt

252. 00:18:50:04-00:18:52:07
i rekao djeci
da su velike tvrtke dobre za okoliš.

253. 00:18:52:12-00:18:55:12
Ne želim to učiniti.
-Djelimo isto mišljenje oko planeta.

254. 00:18:55:18-00:18:59:04
Pogledaj samo Zemlju
koja se smiješi i zelenilo.

255. 00:18:59:15-00:19:01:15
Jack, daleko smo od toga.

256. 00:19:01:21-00:19:04:20
Ako se tvoja mreža
želi posvetiti okolišu

257. 00:19:05:00-00:19:11:21
zašto ne biste posvetili
cijeli tjedan emisijama o okolišu?

258. 00:19:12:03-00:19:14:03
Zabavni program koji ima sadržaj.

259. 00:19:14:10-00:19:17:08
Možete imati lika koji će tijekom
udarnog vremena argumentirati

260. 00:19:17:13-00:19:21:24

zašto treba uvesti porez

na CO2 umjesto poreza na dohodak.

261. 00:19:22:11-00:19:24:14

Tvrtka bi mogla lobirati za donošenje

262. 00:19:24:21-00:19:27:16

takvog sporazuma

u Kongresu i tako spasiti klimu.

263. 00:19:28:00-00:19:30:23

Da, ili možete staviti šašavi

šešir i objasniti djeci kako će

264. 00:19:31:04-00:19:34:01

božićni pokloni biti jeftiniji

zbog outsourcinga. -Ovo neće ići.

265. 00:19:35:02-00:19:37:02

Napravimo to!

266. 00:19:37:07-00:19:39:09

Što ti radiš ovdje?

267. 00:19:39:21-00:19:43:23

Al Gore? Što ima?

-Vrijeme je da odeš.

268. 00:19:45:04-00:19:49:07

Predstava mora dalje.

Makni se Jack, pozelenit ću te!

269. 00:19:50:04-00:19:52:07

Svih ću vas pozeleniti!

270. 00:19:52:17-00:19:54:17

Jared, Jared!

271. 00:19:55:00-00:19:58:18

Ispričavam se, g. potpredsjedniče.

Sve je počelo kada je Jack... -Tiho!

272. 00:20:01:05-00:20:04:00

Kit je u nevolji. Moram ići.

273. 00:20:04:05-00:20:06:05

Daj mi to! Pusti kuglu.

274. 00:20:13:21-00:20:16:17

Ova Zemlja je uništena.

Trebamo nabaviti novu.

PRILOG IV – PRIMJER TRANSKRIPTA SNIMANJA ZASLONA ZA PILOT STUDIJU

31:32-31:59 = sudionik skraćuje titl tako da izbacuje nepotrebno ime lika i uzvik te ujednačuje dužinu oba retka (Jerry, daj! Ti ćeš kupiti NBC?)

32:15-32:37 = pretitlava titl jer ulazi prerano (promjena tajmkoda) i preoblikuje ga tako da bude kraći (I smislit ću nešto čime ćeš se ponositi. Osim toga, duguješ mi. -> Smislit ću nešto čime ćeš se ponositi. Duguješ mi.)

32:39-33:00 = skraćuje i sljedeći titl (Sjećaš se kad sam te spasio od onog morskog psa? -> Spasio sam te od onog morskog psa?)

33:11 = tajmkod titla ulazi mrvicu prerano, ali to nije ispravio

33:33-33:46 = izbacuje višak riječi u titlu i ujednačava gornji i donji red (Znate, mnogo žena kupi savršenu vjenčanicu onda kad je vide. -> Mnogo žena kupi savršenu vjenčanicu onda kad je vide.)

34:06-34:12 = ispravlja interpunkciju na kraju rečenice (zarež zamjenjuje točkom)

34:17-34:28 = skraćuje titl i preoblikuje (Ne šalim se, plavojko, miči se iz te vjenčanice! -> Ne šalim se, plavojko, skidaj to!)

34:36-35:41 = skraćivanje i preoblikovanje cijelog segmenta titlova zato da se smanji tekst jer ga ima previše, likovi prebrzo govore i titlovi prekratko traju (od titla 204 do titla 211)

->titl 204: Lemon, u pravoj sam krizi. Već sam naplatio 20 milijuna dolara -> Lemon, imam problem. Prodao sam 20 milijuna dolara reklama (prvo ispravlja donji redak, pa tek onda gornji i zatim ujednačuje dužinu oba retka)

-> titl 205: za reklame na Seinfeldviziji koju Jerry sad želi ukinuti -> za Seinfeldviziju koju Jerry sad želi ukinuti

35:41-35:54 = pretitlava tajmkod titla 204 jer ulazi mrvicu prekasno

36:01-36:47 = vraća se na titl 205 i još ga skraćuje jer se tajmkod tuče s titlom 206 i zato briše cijeli titl 206 i dodaje skraćenu verziju na kraj titla 205 (Ali nije me briga jer sam izuzetan u kriznim situacijama. Najbolji sam. -> spojeni 205 i 206 -> za Seinfeldviziju koju Jerry želi ukinuti. Nije me briga, volim krize.)

36:55-37:01 = popravljajući tajmkod preoblikovanog titla 205

37:16-37:45 = preoblikuje titl 207 i spaja tekst s titlom 208 koji onda briše (Cijelu sam noć razmišljao o mogućim opcijama. Krenimo -> Cijelu sam noć razmišljao. Prvo, ubiti Seinfelda.)

37:45-38:07 = ispravak titla 209 (koji je sad titl 208) da bi bio u skladu s padežima prethodnog titla (Drugo, ubiti Seinfelda pa sebe. Treće, ubiti Seinfelda, pobjeći u)

38:10-38:46 = razdvaja titl 208 na dva titla i prebacuje rečenicu iz titla 209 u prethodni titl jer je nepotrebno da ona bude razbijena na dva titla kad je jedna semantička cjelina (Drugo, ubiti Seinfelda pa sebe.) -> (Treće, ubiti Seinfelda, pobjeći u -> Ubiti Seinfelda, pobjeći Svenborgiju, zatim ubiti sebe.) – zaboravlja vratiti „u Svenborgiju“ tako da lokativ ne štima

38:48-39:11 = skraćuje sljedeći titl 211 (Sedamdeseta, ti zavedeš Seinfelda. -> 70., ti zavedeš Seinfelda. -Zašto je to tek 70. opcija?)

39:12-40:06 = vraća se na titl 208, briše titl 209 i spaja tekst dva titla (Drugo, ubiti Seinfelda pa sebe. Ubiti Seinfelda, pobjeći Svenborgiju) → (zatim ubiti sebe. -Jack, i ja imam loš dan.) – i dalje ne vidi da mu fali u kod lokativa, ali pretitlava titlove 208 i 209 tako da tajmkodovi odgovaraju

40:12-40:21 = nakratko pauzira pa ponovno pušta video

40:21-40:43 = broj pisan slovima pretvara u brojku (Sedamdeset i prva, lažiram uragan i ukinem sve planirane emisije. -> 71., lažiram uragan...) i pritom se vraća tamo gdje mu fali u i briše razmak između riječi, ali ne dodaje u (možda je zaboravio da su to nazivi fiktivnih država)

40:49-41:05 = usklađuje tajmkod titlova

41:05-41:49 = ispravlja pogrešku u titlu 213 – riječ *nešto* viška (Sigurno ću nešto u zadnji čas nešto smisliti, kao i uvijek. -> Sigurno ću nešto smisliti u zadnji čas, kao i uvijek.)

42:01-42:40 = skraćuje i ujednačuje oba retka titla (Pogotovo nakon što sam kupio sve ove jastučice, a vi niste ni primijetili! -> Pogotovo nakon što sam kupio ove jastučice, a niste primijetili!)

42:47-43:06 = Izbacuje riječ viška i time skraćuje tekst titla (Bok ljudi, znam što mislite. Kako sam izgubila 10 kg u jednom danu? -> Bok, znam što mislite.)

43:12-43:35 = zaustavlja pa ponovno pušta pa pet zaustavlja video i pregledava titlove 219 i 220 da vidi kako ih skratiti, zatim usklađuje tajmkod i ostavlja ih takve kakvi jesu

44:20 – titl 231 -> So, you intend to wear this all day? -Yes, Chocolate Rain, I do. -> Da, Čokoladni, planiram. → to ne ispravlja, iako je raso neprimjereno (u originalu je popkulturna referenca na pjesmu *Chocolate Rain* autora Taya Zondaya iz 2007. koja je bila veliki hit)

44:39-44:47 = ujednačuje gornji i donji redak titla

44:51-45:15 = prebacuje tekst iz gornjeg u donji redak titla kako bi napravio jednoredni titl jer je tekst kratak (Jesam. -I je li dobro prošlo?) -> zatim preoblikuje tu rečenicu (I dobro je prošlo?)

45:16-45:30 = pretitlava tajmkodove ta dva titla

45:44-45:53 = zaustavlja video, pregledava sljedeća dva titla i gleda tajmkod koji ne odgovara

45:53-46:24 = skraćuje titl, izbacuje suvišni tekst (Pravila sam se da provodim anketu. -Da provodiš anketu?! -> postaje samo -Anketu?!)

46:33-46:59 = ujednačuje gornji i donji redak sljedeća dva titla i pretitlava im tajmkodove tako da odgovaraju

47:14-47:19 = pretitlava titl jer ulazi prerano (ispravak tajmkoda)

PRILOG V – PRIMJER TRANSKRIPTA RETROSPEKTIVNOG INTERVJUA IZ PILOT STUDIJE

25:54-26:06

N: Jer ovdje – mislim zbilja da mi nije ništa promaklo – nisam nijednu materijalnu pogrešku našao. Znači, prijevod je korektan, ali nije ni zahtjevan. Nije bilo ništa...

26:12-26:39

N: Recimo okej je i prevoditelj se dobro snašao, recimo spominjao je neki dućan po imenu što nije bitno ili u tom kontekstu nije bilo bitno. Npr. po imenu spominje nekog meteorologa. Našim gledateljima to ništa ne znači. I onda je on samo stavio „meteorolog“ što je dobro rješenje. Znači, dobro je napravio.

26:40-27:07

N: Tako da mi se čini da je prevoditelj dobar što se te strane tiče. A izgubio se malo čisto s tehničkim uređenjem titlova. Ne znam koliko će ti to bit zanimljivo. Pogotovo sad ovaj zadnji dio kad obično dolazi do vrhunca napetosti i razrješavanja u plotu epizode. Onda krenu jako brzo govorit, puno informacija...

27:07-27:17

N: Ima baš jedan segment koji je dosta težak. Meni je bilo problem to popraviti. I morao sam ostavit malo ovih žutih (upozorenja o prekratkome trajanju).

27:26-27:29

N: Tu se isto moglo malo skratit.

27:45-27:49

N: Znači, tu ovo popravljam da stane u jedan red.

28:03-28:09

N: Opet isto, ujednačavanje. Ovo je možda i moglo ostat onakvo, ali...

28:40-28:44

N: Ovo je isto... *Majka me zvala*, to bi trebalo maknut.

28:59-29:10

N: Znači, ovo je isto ono da ne moraju svaki put ponavljat imena sugovornika. Mislim da sam ovo išao drastično skratit jer nije toliko bitno.

29:29-29:43

N: Ovo je možda malo... *Dvosmjerna ulica*... Malo je doslovno, ali opet... Um...

Istraživačica: *Ruka ruku mije* ili nešto slično?

N: Da, možda bi bilo bolje. Bilo mi je zbog prostora, ovo mi se činilo kratko.

29:43-29:51

N: Prenosi se poruka, ali sad kad gledam, to bi možda trebalo popraviti.

29:51-29:59

N: Više sam se u ovom trenutku skoncentrirao na tehnički dio jer mi se činilo da je ovo okej pa nisam onda u to ulazio.

30:14-30:17

N: Tu sam išao opet preformulirati da se skrati jer je brza izmjena.

31:00-31:07

N: Tu malo pretjerujem s ovim. Ovdje sam stavio upitnik, ali dobro.

31:20-31:25

N: Opet ista stvar, tu idem preformulirati da skratim.

31:38-31:57

N: Ha i ovdje je prevoditelj krenuo tajmkodirati kad se ovaj počne smijati, a ne kad počne govoriti, pa sam morao to popraviti. Znači, on se prvo smije jedno sekundu-dvije, a tek onda krene govoriti pa sam titl prilagodio tome.

32:02-32:09

N: I ovdje opet izbacujem neke stvari viška, pojednostavljujem...

32:27-32:33

N: Znači, ovdje je drastično pojednostavljivanje. (smijeh)

32:37-32:46

N: Ali poruka je dalje prenesena. (smijeh)

33:11-33:14

N: Ovdje opet malo skraćujem.

33:30-33:33

N: Ovo bi se isto moglo malo preformulirati.

34:03-34:05

N: Opet skraćivanje.

34:12-34:34

N: E, ovo je sad jedan baš jako zahtjevan segment. To je baš teško. On puno informacija iznosi koje bi ipak trebalo uglavnom prenijeti. I svi titlovi su bili jednostavno predugački.

34:35-34:50

N: Tak da sam sad pokušao cijeli taj segment... Sljedećih 10-ak titlova je problematično jednostavno zbog previše teksta.

34:51-34:57

N: Pa sam sad pokušao to skratit, spojiti par titlova – spojiti dva titla u jedan.

PRILOG VI – PRIMJERI TRANSKRIPATA SNIMANJA ZASLONA ZA GLAVNI EKSPERIMENT

(1)

00:45-00:55

N1 otvara preview mode i pušta video.

01:24-02:22

N1 zaustavlja snimku i dodaje zarez u titlu br. 4 kod *Čudno, jer je kod mene samo još Pete*. Zatim u titlu br. 7 ispravlja sexy u seksi i kakvog ima Justin Timberlake -> kakav ima Justin Timberlake. Zatim opet pušta preview.

02:25-02:50

N1 ispravlja *još je uvijek u braku* u *još je u braku* (briše suvišnu riječ) i interpunkciju (Što da ti kažem. -> Što da ti kažem?) u titlu br. 8.

03:00-04:18

N1 zaustavlja video, vraća se nekoliko minuta unatrag do segmenta titlova od 7-10 i klikće na svaki titl pojedinačno te kratko razmišlja o svakom titlu. Zaustavlja se na titlu br. 10 (U protivnom bi živjeli u prljavštini.) i titlu br. 11 (Liz, više nema tekućeg sira tako da idem doma.) Tekući sir ispravlja u topljeni sir i ujednačava dužinu gornjeg i donjeg retka u istom titlu.

04:19-05:15

N1 se vraća na početak tog segmenta s titlom br. 7 i pokreće preview i pušta video. Gleda cijeli segment od titla br. 7 do titla br. 21 (On je prvi pobornik okoliša koji je dobar za posao i ne osuđuje.)

05:16-05:40

N1 zaustavlja video na titlu br. 21. Pauzira i vraća se na titl br. 9 i ispravlja gramatiku (Muškarci brinu o izgledu jedino ako spavaju s nekim. -> Muškarci se brinu za izgled jedino ako spavaju s nekim.)

05:40-06:15

N1 skraćuje titl br. 10 (U **protivnom** bi živjeli u prljavštini. -> **Inače** bi živjeli u prljavštini.) Kod titla br. 11 dodaje zarez (Nema više topljenog sira, tako da idem doma.) i gleda titlove od 13-17.

06:15-06:51

N1 ispravlja titlove 16 i 17 koji nisu dobro prelomljeni (Don Geiss je genij. Natjerao je sve odjele da se natječu tko će --- najviše zaraditi na ovom ekotrendu. -> Don Geiss je genij. Natjerao je sve odjele da se natječu --- tko će najviše zaraditi na ovom ekotrendu.) Usput ujednačava dužinu gornjeg i donjeg retka kod oba ta titla.

06:51-07:19

N1 ponovno pokreće preview mode i gleda taj segment od 13-19.

07:21-08:14

N1 zaustavlja video i traži gore u tabovima gdje su komentari. Nalazi komentare, otvara komentar i kod titla br. 19 (u kojem je lik naziva Greenzo preveden kao Zelenko) piše „Zelenko je kod nas vrsta konja – Zelenko je kod nas boja konja. Možda radije nešto drugo.“ Zatim ponovno pokreće video.

08:23-09:22

N1 zaustavlja video i gleda titlove od 20-23. Zatim u titlu br. 23 ispravlja pogrešan dijakritik (ako uopće i postoji -> ako uopće i postoji). Zatim dodaje „ako ono uopće i postoji“, briše zamjenicu *ono* i vraća se na titl br. 22 gdje ispravlja enklitike (Slobodno tržište je rješenje za globalno zatopljenje -> Slobodno tržište rješenje je globalnog zatopljenja,)

09:24-09:40

N1 se vraća na titl br. 20 i dodaje veznik (Spašavam Zemlju i donosim profit. -Tako je, Jared. - > Spašavam Zemlju **a** i donosim profit.) Malo razmišlja, zatim se vraća na titl br. 22.

09:50-10:50

N1 briše zarez i stavlja točku na kraj rečenice u titlu 22 (Slobodno tržište je rješenje za globalno zatopljenje.) Titl br. 23 isto pretvara u cjelovitu rečenicu (Ako to uopće postoji. -Moj momak.) Zatim *moj momak* označava kursorom i highlighta i 30-ak sekundi razmišlja o njemu. Zatim pokreće video i gleda titl br. 24.

10:50-11:27

N1 zaustavlja video i u komentar titla br. 24 piše „uskladiti“. Zatim pokreće video u preview modeu i vraća ga 5 sekundi unatrag na segment titlova 22-24. Zatim zaustavlja video na titlu br. 24 i kratko razmišlja i onda opet pokreće preview mode.

11:27-11:47

Gleda uvodnu špicu.

11:47-13:38

N1 zaustavlja video jer titl treba offsetirati (pauza za reklame), ali umjesto offseta ručno pretitlava titlove od 26 do 28.

13:41-14:08

N1 skraćuje titl 28 (Puno si puta rekao gaža. -Ispričavam se, dugo sam nezaposlen. -> Ponavljaš se. -Dugo sam nezaposlen.)

14:08-15:05

N1 ručno pretitlava titl br. 29, zatim se vraća u preview mode i nekoliko sekundi unatrag i shvaća da mora ispraviti error kod titla br. 30 (skače po 5 sekundi naprijed i natrag).

(2)

08:57-09:59

N2 pregledava titlove u preview modeu.

09:59-10:09

N2 u titlu 62 ispravlja gramatičku pogrešku (Hoću, samo zato jer volim Zemlju. -> Hoću, samo zato što volim Zemlju.)

10:24-11:20

N2 provjerava u dijalog listi što lik konkretno kaže (pridjev *wry* u titlu 64, prevedeno kao ironičan). Zatim ga gugla i provjerava značenje tog pridjeva u online rječniku. Ostavlja prijevod takav kakav jest.

12:30-12:45

U titlu 72 zaustavlja video i proučava prilog štogod (OK, štogod, doći ću.) Ali ga ne mijenja.

13:47-14:29

U titlu 89 dodaje riječ *što*, ali titl postaje troredni pa se vraća na titl 90 i sluša video za titlove 89-90 (Odluči što želiš uzeti prije nego otvoriš hladnjak.) Zatim pušta scenu da se odvrti do kraja.

14:29-14:58

Preoblikuje titl 93 tako da izbací riječ *pričati*. (Je li on pričao sa mnom kao da sam ružna? -> Je li mi se on to obratio kao da sam ružna?)

15:10-15:16

U titlu 95 dodaje točku koja nedostaje na kraju rečenice.

15:24-15:35

U titlu 96 ispravlja pogrešan interpunkcijski znak (stavlja usklik umjesto upitnika).

16:02-16:16

U titlu 101 ispravlja gramatičku pogrešku (Jesi li vidio plesačice od T. I.-a? -> Jesi li vidio plesačice T. I.-a?)

16:56-18:03

Preoblikovanje titlova 106 i 107 koji nisu dobro prelomljeni + pretitlavanje istih titlova (Znam za puno guba stvari, samo brinem + da i ti znaš za njih. -> Znam za puno guba stvari, + samo mi je važno da i ti znaš za njih.)

18:14-18:33

Ispravlja tipfeler u titlu 111 (pozovnicu -> pozivnicu) i stavlja komentar o tome što je ispravio u isti titl.

19:10-19:18

U titlu 118 ispravlja pogrešan prilog (Zašto bi išao tamo? -> Zašto bi išao onamo?) i stavlja komentar o tome što je ispravio.

19:23-19:40

Nekoliko puta vraća unatrag i preslušava titl 119 kako bi čuo naziv tvrtke koju likovi izgovaraju (Texas Industries), zatim ga ostavlja takvog kakav jest.

19:59-20:09

Kod titla 122 ponovno offsetira fajl kako bi tajming odgovarao.

20:11-20:24

Vraća se na titl 122 i još jednom prilagođava offset i tajming.

20:35-20:48

U titlu 123 ispravlja gramatiku i ostavlja komentar o ispravku (Je li ti računalo ostalo upaljeno cijelu noć? -> Je li ti računalo ostalo uključeno cijelu noć?)

22:58-23:08

U titlu 143 ispravlja pravopisnu pogrešku (sudci -> suci) i ostavlja komentar o ispravku.

23:29-23:57

Zaustavlja video, kratko razmišlja o titlu 153 i ispravlja gramatiku (Reci Kennethu što si napravio. -> Reci Kennethu što si učinio.) Ostavlja komentar.

24:03-24:42

U titlu 155 ispravlja gramatiku (Hvala što si dozvolio da moje sestrične dođu na zabavu. -> Hvala što si pristao da moje sestrične dođu na zabavu.) Ostavlja komentar *dozvolio – stil*.

26:16-26:35

Vraća se pomoću unutarnje tražilice na titl 98 i ime benda Fall Out Boy stavlja u kurziv. Isto radi i za titl 102 i 146, zatim pretražuje cijeli fajl za tim imenom i ostavlja komentar o tome da ga je stavio u kurziv.

26:39-26:56

Vraća se na titl 175 na kojem je stao, tako da skrola kroz titlove sa strane sve dok ga ne nađe.

27:52-28:49

U titlu 187 ispravlja materijalnu pogrešku (Toliko kose... -> Toliko dlaka.) i ostavlja komentar o tome Zatim prelazi na titl 186 i pretražuje u Google Searchu riječ *violation* (Obviously, what happened last night in your bed was a violation, prevedeno kao *prekršaj*.) Odlučuje se za neutralan izraz kod ispravka (Ono što se sinoć zbilo u tvom krevetu nije u redu.) i ostavlja komentar (prekršaj – stil).

28:56-28:15

Pauzira video na titlu 189 i razmišlja o nečemu. Zatim pokreće video.

(3)

31:10-31:28

Nekoliko puta preslušava zvučni zapis titlova 166 i 167 (koji pritom nisu dobro prelomljeni, ali to ne mijenja) i zatim u titlu 167 prvo mijenja tekst kako bi bio bliži izvorniku (Hoćeš, da. -> Da, bit ćeš. -> Yeah, you would.)

31:40-31:49

Preslušava zvučni zapis titlova 169-171, zatim u titlu 170 mijenja glagol trebati u morati. (You need to replace him. -> Trebaš ga zamijeniti. -> Moraš ga zamijeniti.)

32:26-33:16

Preslušava zvučni zapis titlova 177-179, zatim u titlu 179 dijeli titl na dva dijela i spaja ga s titlom 180 (Može li Zelenko biti iskren? Znete li da postoje ljudi koji imaju moć izliječiti Majku Zemlju, + ali ih je paralizirala pohlepa?) Tako dobiva nekoliko semantičkih cjelina u odvojenim rečenicama (178: Može li Zelenko biti iskren? + 179: Znete li da postoje ljudi koji imaju moć izliječiti Majku Zemlju, + 180: ali ih je paralizirala pohlepa?) Zatim u cijelom segmentu usklađuje dužinu gornjih i donjih redaka i pretitlava tajmkodove kako bi odgovarali zvučnom zapisu.

33:34-33:38

U titlu 182 dodaje interpunkcijski znak (Što on to radi? -> Što on to radi?!)

33:40-33:44

U titlu 183 usklađuje dužinu gornjeg i donjeg retka.

34:18-34:32

U titlu 188 mijenja tekst jer originalno rješenje nije baš najsretnije (Ono što se sinoć zbilo u tvom krevetu je prekršaj. -> Ono što se sinoć zbilo u tvom krevetu, kršenje je dogovora. (What happened in your bed last night is a violation.)

34:37-34:54

U titlu 189 mijenja materijalnu pogrešku (So much hair! -> Toliko kose... -> Toliko dlaka! Jerbo je lik posve ćelav, misli se na dlake po tijelu.)

35:00-35:34

U titlu 190 ispravlja materijalnu pogrešku (Udali smo se na 2. godini fakulteta, zatrudnjela je tijekom prvog spoja. -> Vjenčali smo se na 2. godini faksa, zatrudnjela je tijekom prvog spoja.) Prvo je titl otišao u troredni, pa je htio skratiti na zatrudnjela je na prvom spoju, ali onda je shvatio da ni to ne ide pa se odlučio skratiti fakulteta na faksa i ostaviti drugi dio rečenice onakav kakav je i bio.

36:12-36:40

U titlu 197 ispravlja veliko početno slovo nakon trotočke. Zatim taj titl dijeli na dva titla kako bi pauza u govoru odgovarala pauzi u titlu, iako je tekst kratak. (197: Ne mogu vjerovati da ću ovo reći... + 198: U redu.) Onda titl 198 spaja s titlom 199 i dobiva semantičku cjelinu (198:

U redu. -To! Liz, najbolja si.) Onda titl 197 pretvara u jednorodni, a kod titla 198 dodaje uzvik To! Koji se izgovara, ali nije napisan u titlu.

36:40-36:58

Vraća se na titl 196 (Liz, molim te, mogu li ti biti cimer da nastavim dejtati svoju ženu?) i briše prvi dio rečenice, ali *dejtati* ostavlja onakvo kakvo jest. Zatim pretitlava tajmkodove za titlove 197 i 198.

37:05-37:46

U titlu 199 mijenja tekst (Možeš li danas doći ranije? Paula želi da nas opet uhvatiš. -> Možeš li se danas vratiti kući ranije?) Titl odlazi u troredni. Zato briše *li* i ostavlja samo *Možeš se danas vratiti kući ranije?*

37:48-38:00

U titlu 200 dodaje puni naziv TV emisije (Did you catch me on Today, Jack? -> Jesi li me vidio na Todayu, Jack? -> Jesi li me vidio na Today Showu, Jack?) I usklađuje dužinu gornjeg i donjeg retka.

38:23-38:46

U titlu 204 skraćuje broj znakova po retku tako što izbacuje suvišno *ne* i ime lika (Ne, ne, davno smo se udaljili od toga, Jack. -> We're way past that, Jack. -> Ne, davno smo se udaljili od toga.)

39:03-39:31

U titlu 207 mijenja tekst kako bi bio što bliži izvorniku (If there was any money in the future, instead of just hugs. -> Ako u budućnosti valuta ne budu zagrljaji. -> Ako u budućnosti uopće bude novca, a ne samo zagrljaji.) Ujednačava dužinu gornjeg i donjeg retka.

39:31-39:59

Pauzira na titlu 206.

40:13-40:42

U titlu 209 dodaje riječ koja nije prevedena (na onom otoku s Philom Donahuem i električnim automobilom. -> na onom otoku s Philom Donahuem i električnim automobilom. Jasno?)

40:50-40:55

Titl 211 pretvara iz dvorednog u jednorodni jer je kratak i nema potrebe da bude dvoredni. (Ti si lud. I dobio si otkaz.)

41:24-41:47

U titlu 216 naziv Harlem Globetrottersi stavlja u kurziv. Zatim u titlu 217 naziv serije Heroes mijenja u hrvatski ekvivalent (Heroji) i stavlja nastavak -i koji nedostaje na kraju predikata (Cura iz Heroja će se tuširati.)

(4)

46:22-47:03

U titlu 133 mijenja drugi redak kako bi bio bliži izvorniku (Sada napokon imam i gdje. Manje govora i više rada! -> Manje brbljanja, više tipkanja! -> So let's have a little less less yappity yap and a little more clackity clack!) Zatim još jednom preslušava taj titl.

47:06-47:27

Vraća se na titl 133 i na početak drugog retka dodaje prilog *zato* kako bi rečenica bila još preciznija i bliža izvorniku (Zato manje brbljanja, više tipkanja!) Još jednom sluša zvučni zapis istog titla.

48:12-49:12

Zaustavlja video na titlu 140 i još jednom sluša zvučni zapis tog titla. Zatim na početak dodaje uzvik Liz koji se jasno čuje na snimci. (Paula? Žena ti je ljubavnica? Zašto mi to nisi rekao? - > You're cheating with your wife? -> Liz? -Paula? Žena ti je ljubavnica?) Zatim 30 sekundi razmišlja o tom titlu i onda se odlučuje vratiti na preview i nastaviti dalje s videom.

49:21-49:31

N4 zaustavlja video na titlu 141 i još jednom ga preslušava.

49:31-50:20

N4 u titlu 142 mijenja prilog *kasnije* za prilog *poslije* (Kako su ti roditelji? -Kasnije poslije ćemo pričati. Došla sam po čistu majicu.) Zatim želi zamijeniti glagol *pričati* s glagolom *razgovarati*, ali shvaća da će mu titl otići u toredni. Zato se odlučuje za varijantu *Poslije ćemo o tome.* → **dobro se snašao**

50:38-51:34

U titlu 144 slengovski izraz *žurka* zamjenjuje slengovskim izrazom *tulum* i prilagođava ostatak titla kako bi padeži odgovarali. Zatim briše uvodno *hej* kako bi skratio broj znakova po retku. Žurka je više srbizam, dok je tulum koloritno obojan kao domaći izraz, možda je u tome štos. Ujedno, ispred riječi tulum dodaje pridjev ludi kako bi rečenica bila bliže izvorniku i ujednačava dužinu gornjeg i donjeg retka (Hej, jeste li čuli za Kennethovu žurku? T. I. će doći! -> Did you hear about Kenneth's insane party? -> Jeste li čuli za Kennethov ludi tulum? T. I. će doći.) U ovom titlu T. I. je bilo napisano s razmakom, tako da to nije niti provjerio, niti dirao.

51:43-52:08

U titlu 145 ispravlja enklitiku (Skroz sam iznenađen jer je to nova informacija. -> Skroz sam iznenađen jer to je nova informacija.)

52:23-53:19

U titlu 148 ispravlja tipfeler (sudci -> suci). Zatim se raspituje jesu li i autori prijevoda radili u PNS-u, jesu li vidjeli podcrtane pogreške kao i on (barem ove koje spellcheck hvata, kao što su sudci) ili su ih naprosto previdjeli.

53:48-55:04

U titlu 152 ispravlja glagol *presjeći* u *sasjeći*, on i dalje ostaje crven pa briše *i* i stavlja *sasjeci*. (Baš kao i u muzejima. -Presijeci ovo u korijenu. -> Sasijeci ovo u korijenu.) Vidi da mu je *sasjeci* i dalje označen kao pogreška, zato odlazi na Hrvatski jezični portal i provjerava kako se piše *sasjeći* u imperativu. Vraća se na titl 152 i stavlja *sasijeci*, ali on je i dalje označen crveno. To ga zbunjuje, ali ipak pokreće video dalje u preview modeu.

55:11-55:28

N4 zaustavlja video i u titlu 153 ispravlja glagol *napraviti* u glagol *učiniti* (Reci Kennethu što si napravio učinio i otkaži zabavu.)

55:38-56:03

U titlu 154 glagol *dozvolio* mijenja glagolom *dopustio* (Hvala što si dozvolio dopustio da moje sestrične dođu na zabavu.)

56:16-56:56

U titlu 156 briše početni dio rečenice i stavlja puno ime lika jer ga Alec Baldwin tako i izgovara. Zatim ispravlja interpunkciju (upitnik umjesto točke na kraju pitanja) i briše početak drugog retka (Hej, Ken, znaš da se ja volim šaliti. -I ne baš, g. Donaghy. -> Kennethe, znaš da se ja volim šaliti? -Ne baš, g. Donaghy.)

57:00-57:09

U titlu 157 ispravlja prilog *kada* u *kad* (Samo sam se šalio kada kad sam rekao da ne želim doći na tvoju zabavu.)

57:41-58:00

U titlu 164 naziv tvrtke *General Electric* stavlja u kurziv. Zatim još jednom sluša zvučni zapis istog titla.

58:15-58:20

Zaustavlja video i sluša zvučni zapis titlova 165-167, zatim pokreće video i nastavlja dalje.

58:38-59:49

Zaustavlja video kod titla 170, zatim ga ponovno pokreće i gleda segment titlova 170-174. Onda se vraća na titl 170 i provjerava na HJP-u kako se pravilno piše glagol *miješati* (Ne miješaj se. Gledatelji i Geiss ga vole. Ništa ne mijenjamo.) Zatim 30-ak sekundi razmišlja o titlu 170 i onda ponovno pokreće video i ide dalje.

59:55-60:18

Zaustavlja video, vraća se na titl 170 i briše cijelu prvu rečenicu te ju zamjenjuje nečim bližim izvorniku (Don't mess with success. -> Ne miješaj se. -> Ne ometaj uspjeh.)

60:22-60:49

Zaustavlja video, sluša zvučni zapis titlova 173 i 174, zatim u titlu 174 glagol *koristiti* zamjenjuje glagolom *rabiti* (ako ne počnemo koristiti *rabiti* zelene tehnologije).

61:43-61:59

U titlu 185 mijenja izraz *hej* u pozdrav *bok* (Heyyy, Liz. -> Hej, Liz. -> Bok, Liz.)

62:06-62:26

U titlu 187 ispravlja materijalnu pogrešku (Toliko kose... -Oprosti, voli kad sam cijeli prirodan. -> Toliko dlaka...)

PRILOG VII – PRIMJERI TRANSKRIPATA RETROSPEKTIVNIH INTERVJUA ZA GLAVNI EKSPERIMENT

(1)

00:05- 00:14 N1: Dobro, znači bilo je i gramatičkih pogrešaka i oblikovanja titla i tajminga. Tajming je najviše vremena oduzimao pa onda to nisam stigao.

00:16-00:26 N1: Jer je teško uskladit tajming ak još čovjek nije pogledao nijedanput, inače znam stiskat, ali ak ne znam što očekujem, ne mogu radit tajming, ne?

00:28-00:40 N1: Ovo recimo da sam dobio kao supervizor, ja bih to samo vratio, ne bih to uopće radio, ne? Jer ne može bit da na superviziju ode nešto gdje nijedan od tri elementa ne štima.

00:40-00:52 N1: Znači, onda mora ili tajming biti besprijekoran, ali onda tekst recimo bude problemom. Tak je obično. Obično tehnički sve štima, al je tekst loš.

00:53-01:06 N1: Nisam uspio ni pogledat epizodu do kraja, tak da ni ne znam da li je tekst točan što se tiče štoseva, da li je recimo provjereno tko je muško, tko je žensko, što je isto jedna česta pogreška i tako dalje...

01:07-01:26 N1: Ali, budući da sam sad ostao bez vremena, onda sam išao samo pročitat titlove i promijenio sam one koji jezično ne valjaju, bilo da gramatika i pravopis ne valjaju, bilo da je tipfeler, bilo da jednostavno se to tak ne kaže jer je doslovno prevedeno, tipa „napravimo to“ – to je najčešće u crtićima.

01:27-01:38 Istraživačica: Može par primjera?

N1: Pa evo, *napravimo to*, to je doslovni prijevod za *let's do it*, mi to nikad ne kažemo spontano tako nego kažemo *idemo* ili *ajmo*, *dečki* ili tako nešto, ne?

01:39-02:03 N1: Onda, recimo, dobro tipfeleri nisu bitni... Fale točke, fale crtice, ima dvostrukih slova, takvih stvari, ali recimo ima i gramatičkih pogrešaka koje ne ulaze u standard. Dakle, ja sam polazio od pretpostavke da bi ovo bilo tobož za HRT, u kojem slučaju to ne bi prošlo, recimo *svih sam vas iznenadio*, ili kaj je već bilo...

02:05-02:22 N1: Ima nekih stvari koje puštam zato što su ovdje razgovorne pa mi je glupo ispravljati tipa „koristiti ovo ili ono“ i takve stvari koje jednostavno ljudi govore, premda lektori tvrde da ne ulazi u standard, ali mislim... ovdje je razgovorni jezik. Uglavnom.

02:22-02:38 N1: Ali je stvar u tome da postoji velika razlika između toga koliko je engleski standardni u tom... Oni ležerno razgovaraju i dobro glume, ali kad gledate rečenicu izoliranu, ona je standardna američka rečenica.

02:39-02:54 N1: A u hrvatskom misle da zato što oni tako ležerno razgovaraju da to treba odmah prijeć u nekakvi sleng, da treba prijeć u dijalekt i takve stvari. Ne govorim sad o ovom konkretnom slučaju, ali to je obično ono što ja očekujem, jel.

02:55-03:02 N1: I zato takve stvari pratim kroz tekst, gdje gledam koliko su odstupili od onoga što izvornik daje.

03:03-03:13 N1: Šale imam dojam da su dobro prenesene, barem ono što sam do sad vidio, tako da nije netko tko ne razumije radnju.

(2)

25:23-25:30

N2: Ovdje sam išao mijenjat na kraju i Fall Out Boy jer mi je taj kurziv zapravo upalio kliker i za Fall Out Boy.

26:56-27:39

N2: Taj *violation*... Prekršaj mi se definitivno nije svidio. Pa sam razmišljao malo što stavit... Obdje sam zapravo prvo *hair* promijenio u dlake. Mislim da kosa nije bila njegov problem. Taj prekršaj sam na kraju promijenio u nešto dosta neutralno... Imao sam neku ideju... Tipa povreda intime ili nešto u tom stilu, s obzirom na to da je riječ o njenom krevetu. Ali na kraju sam stavio... Dobro, sad ćemo vidit.

27:40-27:47

N2: Tu sam isto malo duže razmišljao, ako se ne varam.

27:50-27:53

N2: Na kraju sam išao na ovakav dosta neutralan izraz.

28:06-28:10

N2: Moram priznat da ne znam što sam ovdje razmišljao.

28:24-28:29

N2: Ovo *udali smo se* baš bode oči.

28:32-28:49

N2: Oženili umjesto udali, onda ne stane... Ali malo je neobično da je netko išao na taj način skratit pa da stavi udali umjesto oženili. To neće ić nikako.

29:27-29:52

N2: Ovo isto... Dejtati svoju ženu... Čak da je bilo dejtati sa svojom ženom ili nešto u tom stilu... Ma ni to. Ali baš ovo *dejtati* svoju ženu. (odmahuje glavom) Baš nikako, nikako. Doduše jesam i tu malo... Malo mi je trebalo da vidim što je najpametnije. Pa ćemo vidjeti što sam na kraju stavio.

30:52-31:08

N2: Nije, da, nije ni ovo najsretnije. Mislim dejtati bi bilo da se baš nalaze. Mislim seks je ovdje u principu bio dejtati pa se moglo doslovno napisati *seksati se sa svojom ženom*, sad kad razmislim.

31:12-31:17

N2: Mislim, mora zvučati malo apsurdno jer je apsurdna situacija i rečenica u originalu.

33:22-33:33

N2: Samo sekundu da vidim di su komentari.

33:36-33:51

N2: Ovako, ovdje je bilo... A bilo je za zabavu jel se još uvijek događa pa sam promijenio u *da li još uvijek vrijedi?* Jer mi... Ne znam, malo mi je paralo uši dal se zabava još uvijek događa.

33:57-34:03

N2: Harlem Globetrottersi su išli u kurziv jer su praktički sportska momčad.

34:05-34:21

N2: I ovdje su *Heroes* bili u originalu. Serija se vrtila kod nas pod nazivom *Heroji*. Nisam siguran jel ovdje isto bilo, ali ako nije treba u kurziv.

34:23-34:25

N2: Tu sam stavio ovaj hrvatski prijevod serije (*Heroji*).

34:48-35:03

N2: Ovdje fali cijeli titl. Ona kaže *you kiss me* i njegovo ime, *Grizz* ak se ne varam. A nije bilo ničega. Tak da sam ja dodao titl jer se stvarno jasno čuje što kaže.

35:24-35:42

N2: Ovdje bih čak stavio moramo suočiti sa činjenicama. Na danjem svjetlu trebamo suočiti sa činjenicama... Radije bih stavio moramo. Jednostavno mi bolje zvuči.

35:48-35:55

N2: Ovdje je pisalo *Ima da se sramite*, što je po meni prežargonski čak i za jednu ovakvu seriju.

35:57-36:02

N2: Pretpostavljam da bi se i lektorice složile pa sam napisao *Sramite se*, umjesto *Ima da se sramite*.

36:26-36:40

N2: Ovdje sam čak razmišljao dal da stavim Harlem Globetrotter u kurziv, s obzirom na to da se on njemu izravno obraća. U ovom slučaju je to praktički osobno ime u ovoj rečenici.

36:41-36:52

N2: Mislim da je u ovom slučaju okej da se ne stavi u kurziv. Ja sam promijenio, ali mislim da isto nije krivo.

37:20-37:44

N2: Pisalo je posvjedočili ste posljednjoj zabavi i zapravo nisam išao puno tražit jel posvjedočili ovdje okej ili nije okej, ja sam promijenio u prisustvovali ste. Malo mi je čudno zvučalo posvjedočili ste. Ne znam. Pa sam se odlučio za prisustvovali ste, što mi je nekako sigurnije rješenje u ovom slučaju.

(3)

12:39-13:28

N3: Tu kad kaže *Hodaj sa mnom, Lemon*. Tu sam poslije bio promijenio u onom drugom čitanju u *Podi sa mnom*. Jer ovo hodaj sa mnom, možda da se čita bez slike i bez originalnog tona, znači netko tko ne zna engleski, možda bi mislio da on nju pita da hodaju skupa, da budu zajedno. Što je totalno, mislim... Mislim da bi se stvorila možda kod nekoga tko ne razumije original... Stvorila bi se neka zbunjenost. U smislu zakaj on nju sad pita da hoda s njim, ne? Iako možda... Kasnije se vidi iz slike što on nju traži. Ali *podí sa mnom* je u biti, mislim... Eliminira tu dvojbu, ne?

13:32-13:35

N3: Aha, to sam sad mijenjao. Ja sam mislio da sam to poslije.

13:46-13:58

N3: Trebali bi... Tu sam stavio bi-bismo. Čisto zato što vjerojatno se to ne bi skužilo u lekturi. Ne bi se skužilo na suho.

14:01-14:15

N3: Tu sam isto razlomio titl. Znači, *voli ga i Don Geiss, poslao mi je...* I onda u sljedećem titlu *čestitku s potpisom*. Tu sam stavio *Poslao mi je čestitku s potpisom. Pravim potpisom!* Sve u jedan titl jer čisto zato što je to jedna cjelina.

14:46-15:19

N3: Evo, ovdje sam stavio *I'm just a simple pig farmer's son*. Tu sam promijenio... Mislim, nije loše u smislu da je krivi prijevod, ali sam išao na to da bude što preciznije i bliže originalu pa sam stavio znači... *Samo sam sin običnog uzgajivača svinja*. U originalu je bilo *seljaka*. Ovo je preciznije.

15:40-16:05

N3: Dobro, tu sam stavio okej. Bilo je napisano pogrešno. Inače se piše ovak sa velikim slovima i sa točkom. I *štogod*... Čini mi se da je to *kako god*, ali sad nisam siguran, to bi trebalo provjerit možda sa lektoricom da li se *štogod* okej ovdje. Meni se činilo da nije pa sam stavio *kako god*.

16:08-16:21

N3: U drugom čitanju sam ovaj gospodin D skratio samo na g. D. zbog trajanja titla. I mogao bih smisliti *neke izlike*, on kaže *neku izliku* u jednini.

16:35-16:38

N3: Evo, tu nema ništa.

16:45-16:48

N3: Kaže *oh, my God* pa sam stavio *Bože mili*.

16:54-17:06

N3: *Luda si! -Ti si oženjen*. Tu sam stavio poslije u drugom čitanju *A ti si oženjen* zato što kaže *And you are married*. Znači, opet jedna nepreciznost. Dosta nepreciznosti ima u prijevodu.

17:23-17:37

N3: Bilo bi ti bolje! -> I bolje ti je! Znači, *you'd better not be* sam promijenio ovo što piše *bilo bi ti bolje* u *i bolje ti je*. Jer mi se čini da je to bliže onome što se želi reći.

17:40-18:05

N3: Kaže *sad smrdim...* *Sad ja smrdim po krizi srednjih godina*, ali sam tu promijenio u *Sad ja zaudaram na krizu srednjih godina* jer na početku ove scene koriste riječ *zaudarati*. *Zaudaraš* na nekakav dezodoran, *dezodorans*. Pa da bude ujednačeno. A i *zaudarati* je bolja riječ u smislu ovoga što se želi reći.

18:08-18:25

N3: Umjesto *izvoli jedan savjet* sam stavio *evo ti savjet*, čisto da bude kraći titl i da bude oblik titla bolji. Znači, nije pogrešno samo po sebi, ali sam odlučio skratiti malo.

18:36-18:50

N3: Prije negoli... Znači, *prije nego otvoriš...* *Prije negoli otvoriš* je gramatički točno. Stavio sam samo zato da ne bi u lekturi otišlo u troredni titl pa bi to stvaralo problem za lektore, pa sam to stavio.

18:59-19:10

N3: Tu sam stavio uskličnik jer mislim... Tak i kaže nekako. Više mi odgovara uskličnik nego točka na kraju ove rečenice.

19:23-20:04

N3: Tu sam sad zapravo... *Bok, dečki. Čuo sam tajnu o Kennethovoj zabavi. On i reper T.I. i sad u sljedećem titlu Išli su zajedno u srednju školu*. Tu sam spojio one dijelove koji su mi išli zajedno u logičnu cjelinu. Znači *Bok, dečki. Čuo sam tajnu o Kennethovoj zabavi* u jedan titl. Drugi titl *On i reper T.I. išli su zajedno u srednju školu*. I onda treći titl *Dečki, T.I. bi se mogao pojaviti*. Znači, tu sam prekrajao titlove i ponovno titlao da budu te logičke cjeline, jer baš u ovom tu prvom od ova tri je bilo nespretno razlomljeno. Znači, *on i reper T.I. i onda sljedeći titl išli su u srednju školu*.

20:32-20:38

N3: Tu sam promijenio *Fall Out Boy*, to je grupa, to sam stavio u kurziv.

20:54-20:59

N3: Tu sam isto stavljao *Fall Out Boy* u kurziv.

20:59-21:22

N3: Tu kad kaže u prethodnom titlu *Jesi li vidio plesačice od T.I.-ja*, tu nisam mijenjao *od*. Trebalo bi biti *T.I.-jeve plesačice*, ali sam to ostavio da to lektura napravi, ne...? Jer je dovoljno jasno što se misli i nije ništa upitno da bi se trebalo razjašnjavati pa sam to ostavio lekturi da to napravi kao dio njihovog posla.

21:40-22:13

N3: Tu sam isto prekrajavao titl. Znači, *znam za puno guba stvari, samo brinem* i onda sljedeći titl *da i ti znaš za njih*. Znači, tu sam prekrojio u *Bok, Cerie. Ima li što ovaj vikend?* Onda sljedeći titl *Znam za puno guba stvari. Samo se želim pobrinuti da i ti znaš...* I sad sam tu... Dobro, to ćeš vidjet. Morat ćemo to pogledat jer dosta sam toga mijenjao pa ću ti objasniti.

22:17-22:20

N3: Sad sam tu malo razmišljao što da prvo napravim. (smijeh)

(4)

15:28-16:02

N4: E, ovdje *znamo mi to*, to mi je too much. Jer bi onda fakat... Kad bi mu tak rekao *znamo mi to*, onda bi on kužio da... Jednostavno sam stavio samo *znamo*. Jer ovo *znamo mi to* je stvarno previše, onak baš previše bi se istaknulo da mu žele smjestiti ili što su već htjeli. Doslovno da mu lažu, ne? Da su izmislili da će doć Fall Out Boy. Ma tko ili što oni bili. (smijeh)

Istraživačica: To je bend.

N4: Da, to sam skužio to je kao plural. A jel to bend koji stvarno postoji?

Istraživačica: Da, je, stvaran je bend.

N4: Okej. (smijeh)

16:03-16:06

N4: Da, kad kaže *obožavam ih*, ne?

16:19-16:35

N4: Da, ovdje sam, što je ovo bilo? *Znam za puno fora stvari*, to sam... *Puno* je kolokvijalno isto, ali to sam ostavio. Nema potrebe tu stavljat *mnogo* jer je to previše uštogljeno i ovo fakat je takav neki opušteni diskurs pa onda sam ostavio *puno*.

16:36-17:07

N4: E, sad ovo *brinem se da i ti znaš*, to mi nije bilo baš skroz jasno, osobito kad se doda *se*. Pa sam onda stavio samo *želim da i ti...* Najbolje bi bilo da je *želim biti sigurna*, ali ne stane. Sad samo provjeravam i naravno to ne stane. Tak da sam na kraju stavio samo *želim*, premda to nije baš najbliže, ali nekak mislim da se najbolje prenosi ono kaj ona hoće reć. A da ipak ostajemo unutar tih ograničenja titlova.

17:08-17:20

N4: Ovdje je bilo *Industri s i* umjesto *ipsilonom*, to je fakat velika greška. I stavio sam *Texas Industry* u kurziv.

Istraživačica: Da, to je firma.

N4: Da, da.

17:24-17:28

N4: Onda ovdje je bilo spojeno *T i I* pa sam to razdvojio. (razmak između T.I.)

17:30-17:48

N4: Ovdje je Jonathan pisalo krivo (Johnatan). Pisalo je... Da, sad sam tu išao provjerit ipak kak se piše Jonathan. I prvo mi je ispalo Jonathan Frakes, Number 1 iz Star Treka. (smijeh) Izvrsno. To je uvijek lijepo znat da je on najpoznatiji Jonathan na svijetu. (smijeh)

17:55-18:19

N4: Da, ovdje sam umjesto *ostalo upaljeno* stavio *ostalo raditi*. To upaljeno, to mi je malo pre... Da, svi uvijek palimo svjetlo i palimo TV. Nitko ne kaže uključiti TV, to je stvarno previše uštogljeno. Ali baš da mora bit upaljeno, mislim da ne mora. Sad baš da računalo mora bit upaljeno ak može radit... Bolje je nego, ovaj...

18:28-18:48

N4: Mislim da sam maknuo ovo *aha*, da sam promijenio u *da*. Jer ona tu fakat ne kaže uopće *aha*, kaže *yea*. I fakat ne vidim razlog da se stavlja *aha*. Još da onak naglašeno kaže *ahaaa*, još ajde. Ali u principu onomatopeja se ne prevodi. Ni takvi uzdasi ni to sve.

18:50-19:03

N4: Opet je trebalo vokativ. Ha, ha, ha, taj vokativ sam zabrljao. (smijeh) Ali na kraju sam ga skužio kad dvaput kaže Jarede, e onda sam ga ispravio... A, a, evo, ispravio sam ga. Ovdje sam ga ispravio. Ajde dobro. (smijeh)

19:10-19:29

N4: Aha, ovdje je bilo *manje govora, više rada*. To mi je bilo pak preformalno za ovakvu situaciju pa sam rađe stavio *manje brbljaj*. Još on kaže *less yapping, more clacking*, tak nešto. Onda sam stavio ovak. Bilo mi je ono... U ovoj situaciji mi je to bilo preformalno.

POPIS TABLICA

Tablica 5.1. Demografska struktura uzorka.....	83
Tablica 5.2. Sudionici sa završenim neofilološkim studijem	84
Tablica 5.3. Jezici s kojima sudionici rade	85
Tablica 5.4. Koliko se dugo profesionalno bavite redakturom podslova?	87
Tablica 5.5. Jeste li radili kao profesionalni redaktor podslova u punom radnom vremenu ili je bila riječ o povremenom angažmanu?	91
Tablica 5.6. Jeste li prošli obrazovanje ili obuku za izvršavanje zadataka profesionalnog redaktora podslova?	92
Tablica 5.7. Jeste li prije početka rada na redakturi podslova dobili kakve upute ili stilski vodič?	93
Tablica 5.8. Imate li pri radu mogućnost kontakta s prevoditeljem podslova na kojima radite kako biste razjasnili eventualne nejasnoće?	94
Tablica 5.9. Koju vrstu audiovizualnog materijala obično redigirate?.....	95
Tablica 5.10. U kojem obliku najčešće dobivate izvornu verziju teksta na kojem radite?	96
Tablica 5.11. Služite li se pri redakturi podslova kakvim pomagalima?.....	97
Tablica 5.12. Ako redaktorske zadatke obavljate honorarno, smatrate li da su honorari adekvatni?.....	99
Tablica 5.13. Raspodjela uloga između prevoditelja, redaktora i lektora	109
Tablica 5.14. Vrste intervencija u podslove tijekom pilot-studije.....	119
Tablica 5.15. Vrste i broj redaktorskih intervencija i popratnih radnji u glavnom eksperimentu, utemeljeno na snimkama zaslona	136
Tablica 5.16. Verbalizacije redaktora u retrospektivnim intervjuima.....	186

POPIS SLIKA

Slika 5.1. Procjena važnosti pojedinih vrsta pogrešaka, rezultat izražen brojem sudionika istraživanja.....	102
Slika 5.2. Procjena važnosti pojedinih redaktorskih kompetencija, rezultat izražen u brojevima sudionika istraživanja.	103
Slika 5.3. Primjer skraćivanja i preoblikovanja podslova: tekst hrvatskoga prijevoda.	119
Slika 5.4. Primjer skraćena oblika podslova iz slike 2.1. nakon redaktorske intervencije.	120
Slika 5.5. Primjer izbrisana uzvika.	121
Slika 5.6. Primjer podslova koji započinje krajem prethodne rečenice, koji bi trebao biti preoblikovan tako da čini dvije zasebne koherentne cjeline.	121
Slika 5.7. Primjer žuto označenih upozorenja o prekratkome trajanju podslova kojima bi bilo uputno produžiti trajanje.....	163
Slika 5.8. Primjer dužeg donjeg retka.....	168
Slika 5.9. Primjer unosa neprevedenog teksta.	173
Slika 5.10. Primjer unosa komentara.....	179
Slika 5.11. Primjer unosa komentara.....	180

ŽIVOTOPIS

Vedrana Čemerin Dujmić od 2012. godine predaje engleski kao jezik struke na studijima Upravljanja u kriznim uvjetima i Očne optike Veleučilišta Velika Gorica. Godine 2011. završila je dodiplomski studij engleskog jezika i književnosti i povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Tijekom profesionalne karijere bavila se podslovljavanjem audiovizualnih sadržaja, kao i redakturom podslova. To iskustvo potaknulo je njezino zanimanje za tematiku audiovizualnog prevođenja i osiguranja kvalitete prijevoda. Osim navedenih tema, njezin znanstveni interes zaokupljaju pitanja strukovnog nazivlja i terminografije, kriznog prevođenja i engleskog kao jezika struke. Objavila je niz znanstvenih i stručnih radova i izlagala na više znanstvenih i stručnih konferencija u Hrvatskoj i inozemstvu.